

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi, Sayı:18

JINEOLOJİ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı: 18

Temmuz-Ağustos-Eylül 2020

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Zeynep Demir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editörleri

Aycan Diril, Rojda Yıldız

Yayın Kurulu:

Aycan Diril, Derya Aydın, Elif Berk,
Elif Kaya, Evin Soysal,
Haskar Kırmızıgül, Meral Çiçek,
Nagihan Akarsel, Nesrin Orun,
Laleş Çeliker, Rojda Yıldız,
Ruşen Seydaoğlu

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız, Dilar Dirik,
Feryal Saygılıgil, Gönül Kaya,
Havin Güneşer, Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavrilof,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Seda Altuğ, Shiler Amini,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kılıncım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 60 TL

Yurtdışı abonelik bedeli: 70 Euro

Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi

Hesap No: 74457524-5002

IBAN:

TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02

Euro Hesabi

Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul
Şb.

Hesap No: 74457524 5003

IBAN:

TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın

Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göröl
Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.

Kat:4 No:4

Kayapınar / Diyarbakır

Tel: 0412 229 63 89

e-posta: editorjineoloji@gmail.com

internet adresi:

http://www.jineolojidergisi.org

facebook: @jineolojidergisi

twitter: @jineolojidergi

** Yayınlanan tüm yazıların sorumlu-
luğu yazarına aittir. Dergide yer
alan yazılar kaynak gösterilmek kay-
dıyla kullanılabilir. Dergiye gönderi-
len yazıların yayınlanması yayın
kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Kolajı

Azize-Tuğba Menşur

İç Tasarım

Nazemin Çap

Basımevi

Ceylan Matbaa

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven

İş Merkezi B Blok No:318

Topkapı-İstanbul

BU SAYIDA...

- 5** | Editörden
- 10** | Aileyi Ailecilik İdeolojisinden Arındırmak / Hüsna Emek
- 28** | ‘Şimdi’deki “Aile”nin Arkeolojik Bağlamında Kadın/ Özlem Ekinbaş
- 38** | Anneliği Yeniden Düşünmek: Annenin Kanunu Olur mu? / Nazan Üstündağ
- 47** | Tek Tanrılı Dinlerde Aile / Meryem Ali
- 59** | Aile Toplumun Çekirdeği mi Yoksa Devletli Sistemin mi? / Cejna Mazi
- 74** | Aileyi Toplum Karşıtı Formundan Bir Toplum Savunusuna Dönüştürmek Mümkün mü?
/ Nesrin Orun
- 91** | Ulus-Devletin Kutsal Tapınağı Yatak Odası / Fatma Koçak
- 102** | Demokratik Modernitede Aile Ütopyası / Andrea Wolf Enstitüsü
- 115** | Kadın-Aile Sorununa Devrimci Bir Yaklaşım; Kürdistan Özgürlük Hareketi / Elif Kaya
- 127** | Demokratik Aile / Meryem Marin
- 136** | Aile ve Sınıflı Toplum Var Oldukça “Kadınlık Zor Zanaat” / Hêvî Devrim
- 149** | Maxmur Mülteci Kampında Aile Gerçeği-Değişen Dünyalar/ Maxmur Jineoloji Birimi
- 158** | Kadın ve Aileler İçin Yaşam Alanları Şekillendirmenin Hikâyeleri / Andrea Benario
- 170** | Almanya’da Aile Konsepti: Bir Analiz Denemesi / Amira Mornagiu
- 178** | Korunaklı Olarak İfade Edilen Evlerimizde Ne Kadar Güvendeyiz? / Seda Zorca
- 184** | Federal Kürdistan Bölgesinde Kadın Olmak / Hewjin Ziba
- 195** | Bu Hikaye Bizi Anlatır “Mutlu Son” / Özlem Yanat

“Erkek-kadın birlikteliği için en ideal yaklaşım ahlaki ve politik topluma bağlı özgürlük felsefesini esas almalıdır. Bu çerçevede dönüşüm yaşayacak aile, demokratik toplumun en sağlam güvencesi ve demokratik uygarlığın temel ilişkilerinden biri olacaktır.”

Dillerimiz
döndüğünce
istedik ki
hikayelerimiz
birleşsin, beraber
çözümler üresin.
Sonda
diyeceğimizi
başta söylemenin
sabırsızlığını
mazur görmenizi
umuyoruz,
hikayemiz çok
ortak.
Heyecanımız
çok büyük.

*Kahkahası olmayan evde temeli sarsılmamış
Ocak tüter mi?*

Ya da kimin için tüter bu Ocak artık?

Ya yılanlar saracak burayı

bütün bereketli ihtişamı ile

*Ya da kora dönmüş bedenlerin mabedi olmaya
devam edecek,*

mabedinin içinde kendi alevini bulana dek...

Bu satırları biz yazmadık. Daha doğrusu
öncesinde yazamazdık. Bu sayıda okuyacağınız
on yedi muazzam kadının kaleminden dökülen-
lerin bir ufak anekdotudur bizler için. Okurken
bu yazıları bazen buradaydık, bazen Nil
Nehri'nin kıyılarında. Bazen Mezopotamya
Ovası'na gittik, bazen Alp'lerin yüksek
dağlarına gözlerimizi diktik.

Dillerimiz döndüğünce istedik ki hikayelerimiz
birleşsin, beraber çözümler üresin. Sonda diye-
ceğimizi başta söylemenin sabırsızlığını mazur
görmenizi umuyoruz, hikayemiz çok ortak. He-
yecanımız çok büyük. Bu sayıda emeği geçen
tarihin herhangi bir zamanında herhangi bir
yerinde yaşamış bütün kadınlara minnetimiz bit-
meyen sevgilerle dolu...

Bu sayıda yine büyük bir heyecan ile yola çıktık
ve yolun yarısında sizlerle soluklanıp hep beraber

Duvar artık
çimento ile değil
“kadınların
kanları” ile
karılıyor.
Önce kutsal
değerlerimiz
alınıyor
birer birer
ardından
hikayemizin
eşit oyuncusu
“erkek” ne varsa
çalıyor birer.
Ve kendini
kuruyor.

devam etmek istedik, her zamanki gibi. Biliyoruz ki kucaklarımıza alıp sarıp sarmaladığımız bu serüven öyle tek başına baş edilecek, yola yalnız konulacak bir serüven değil. Kolay mı? Tarihin ilk duvarı. Bugün baş etmeye çalıştığımız o koca binaların içerisinde hapsolmuş hayatlarımızın ilk mimarı. Günün sonunda ne olursak olalım dönüp geldiğimiz yerler, evlerimiz, ailelerimiz bizlere ne vaat ediyor?

Ya da durup düşünüyoruz, hep mi böyleydi? Hep mi bu duvarlar kadınlara bir zindan, içinden çıkmaya çalıştıkça kapısındaki kilidi açmak için bedel ödemesi gereken bir eşik? Dönüp baktığımızda bizler gibi direnen kadınların geçmişindeki güzellikleri gördük. Zamanı ve mekanı kendimizde değil, onlarda bulmaya çalıştıkça, kapıları araladıkça bambaşka dünyalara misafir olduk. Göbeklitepe’de kutsal annelere, Çatalhöyükte henüz bir köşeye sıkıştırılmamış yatak odalarına, evin ortasında duran sadece kadına değil de bütün aileye ait mutfaklar gördük. Dünya 4.5 milyar yıldır ayaktayken çok değil beş bin yıl öncesine baktığımızda - 4.5 milyar yılda 5 bin yıl nedir ki!- örülen bu duvarların kadın için erkek için çocuklar için sadece birer manası vardı; korunmak, yemek, uyumak... Hikaye öyle güzel başlıyor ki sonunun kötü bitmesine mücade edilmeyecek kadar yaşam aşkı dolduruyor insana. Peki şimdi? Hepimizin bildiği o malum “şey” ortaya çıkıyor ve hikayenin ortasına bir çeltik çizmeye başlıyor. Duvar artık çimento ile değil “kadınların kanları” ile karılıyor. Önce kutsal değerlerimiz alınıyor birer birer ardından hikayemizin eşit oyuncusu “erkek” ne varsa çalıyor birer birer. Ve kendini kuruyor. Kadınların yok sayılması üzerinden. Bu erkekliğin kurduğu her bir adım kadınları tarladan bahçeye, bahçeden eve, evden mutfığa ve yatak odasına sürüyor.

Bu serüveni erkek zihniyeti öylesine derinlikli işliyor ki tarihin bütün sahnelerinde buna maruz kaldık, kalmaya devam ediyoruz. Tek tanrılı inançların mezkur yorumcuları lanetli olarak kodladıkları bedenlerimizi ailede görmek istiyor sadece. İnsanın kanını emen kapitalist sistem emeğimizi ve onun temel emek gücü olarak gördüğü erkeği ertesi güne hazırlamamızı istiyor sadece. Bugün yaşadığımız dünyaların temel krizi olan ulus-devletler modern ailelerimizin içinde bakımlı birer ulus sembolü, ulus için çocuklar dünyaya getiren motorlar görmek istiyor sadece. Yani erkeklerin ürettiği her ideoloji bizi “bir yerde” görmek istiyor. O bitmek bilmeyen “mutluluğun yegane şartı” “yaşamın biricik anlamı” olarak ailelerimizde. Fakat bugün hikayenin en çok yarıldığı, duvarın en çok çatlak verdiği bir dönemden geçiyoruz. Güvenli olmayan evler, bizler için tek sığınak görülüp yaşamlarımız buraya hapsedilmeye çalışılmakta ve hem görünmez emeğimiz ile hem sadece “çocuk doğurmaya yarayan” olarak görülen bedenlerimiz ile bir katliam mabedine dönüşmüş durumda. Peki aileler değişir mi? Zor mudur hikayenin üstü çizilen yerlerini yeniden yazmak? Eşitsizliğin boy verdiği ailelerimizde eşit bir yaşamın koşulunu, demokratik bir aileyi kurmanın yollarını aramak... Tam da bu soruların peşinden, önce tarihimizi açığa çıkararak, katman katman kazımızı yapıp, aileyi, evi, evliliği, cinselliği, çocukları anlamlandırmak ve iktidarın ele geçirmeye çalıştığı bize ait ne varsa dönüştürüp demokratik bir aile için çare bulalım istedik. Öyle bir çare bulalım ki Sur’daki Hatice Abla da, Derik’teki Ruşen de, sanayide çalışan Ayşe de, öğretmen Xezal da evlerine özgürce gidebilsin ve yaşamını bir eşitsizlik dünyasında geçirmesin. Biz bu yola demokratik aile mümkün mü? sorusu ile çıktık. Ve bir sürü soru işareti, çözüm önerisi, geçmişten gelen deneyimlerin bize öğrettikleri ile karşınıza geldik. İstedik ki daha çok tartışalım, daha çok görelim.

Lafı uzattık, merama bir kaç laf etmek istedik. Şimdi sözü bu sayının mimarlarına -mutfağı evin ortasında olan, yatak odasız evlerin mimarlarının torunlarına- bırakıyoruz. Bu sayıda yine yüzümüze ışık, beynimize fikir, gönlümüze ruh oluyorlar.

İlk olarak, **Hüsna Emek, Aileyi Ailecilik İdeolojisinden Arındırmak** başlıklı yazısıyla, bizi uzun bir tarihsel yolculuğa çıkarıyor. Aile kelimesinin kökenlerinden başlayarak farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda ailenin serüvenine ve bu serüvenin kadın özelinde, mülkiyetçilik, iktidar ve cinsiyetçilikle kurumsallaşma sürecine nasıl evrildiğini anlatıyor.

Özlem Ekinbaş, ailenin kurgulanışında arkeolojik verilerle, bizleri tarihin ilk günlerine kadar götürüp, yazılı olmadığı düşünülen dönemlerden başlayıp aile izlerinin bugüne nasıl taşındığını yorum ve değerlendirmeleri ile sunduğu ‘Şimdi’deki “Aile”nin Arkeolojik Bağlamında Kadın yazısıyla yer alıyor.

Nazan Üstündağ, Anneliği Yeniden Düşünmek: Annenin Kanunu Olur mu? başlıklı yazısıyla mitolojik bağlamda annelik kavramını bizler için irdeliyor anneliğin kanunu olur mu sorusunun peşine düşüyor.

Meryem Ali, Tek Tanrılı Dinlerde Aile başlığıyla karşımıza çıkan, üç tek tanrılı dinin kadını ve aileyi ele alışını bu dinlerin kutsal kitaplarından ve tarihinden örnekler vererek ele aldığı yazısında, iktidarla buluşan din yorumlarının, kadın erkek ilişkileri, evlilik, aile ve bu noktada kadına dair yaklaşımının seyrini tartışıyor.

Aile Toplumun Çekirdeği mi Yoksa Devletli Sistemin mi? Başlığında yer verdiği soruya yanıtları tartışan **Cejna Mazi**, ailenin paylaşım boyutundan uzaklaşıp, kurumsallaşma ve iktidarı üretme anlamında devletli sistemin prototipi işlevinden bahsediyor.

Nesrin Orun, Aileyi Toplum Karşıtı Formundan Bir Toplum Savunusuna Dönüştürmek Mümkün mü? başlığıyla, ulus-devlet, modernleşme ve çekirdek aile bağlamında tarihsel dayanaklarla tartışmaya açtığı yazısını, güncel analizlerle buluşturup, aileyi bilinen anlamlarının dışına çıkarmanın ve dönüştürmenin mümkün olup olmadığını ortaya koyuyor.

Fatma Koçak, Ulus- Devletin Kutsal Tapınağı Yatak Odası yazısı ile ailenin ulus-devlet anlayışında işgal ettiği yerin, evlilik ve cinsellik ile bağı, cinselliğin iktidar tarafından politika aracına dönüştürülmesi, aynı zamanda cinselliğin yasalaşması ve bunun evlilik ve aile kurumlarındaki anlamı üzerine birçok paradoksu tartışma konusu ediyor.

Andrea Wolf Enstitüsü'den kadınlar tarafından yazılan **Demokratik Modernitede Aile Ütopyası** başlıklı yazı, “Bir çocuğu yetiştirmek için koca bir köy dolusu insana ihtiyaç vardır.” sözünden hareket ederek ailenin toplumsal değerler ile şekillendirilen yanını, ataerki eliyle çekirdek aile profiline dönüştürülmesini ele alıyor ve bu aile profiline bir ütopya önerisiyle karşılık veriyor.

Elif Kaya, Kadın-Aile Sorununa Devrimci Bir Yaklaşım: Kürdistan Özgürlük Hareketi başlıklı yazısında kadın özgürlük hareketinin gelişimi, mücadelenin kadın ve aile yaklaşımını ele alıyor. Kadın ve aile sorunu çözümlemelerinin, toplumsal özgürlüğe ulaşılmasındaki başat rolünü mücadele pratiğindeki deneyimlerle birlikte aktarıyor.

Tarihten bugüne, doğal toplumlardan kapitalist erkek egemenlikli moderniteye ailenin serüvenini açığa çıkarmak bizi çok temel bir soruya götürüyor; ailenin demokratikleşmesi mümkün mü ve eğer mümkünse bunun yolları, yöntemleri neler olmalı? Bu soruların yanıtını, **Meryem Marin Demokratik Aile** başlıklı yazısında ortaya koyuyor.

Hêvî Devrim ise, bize ailenin kapitalizm ve patriyarka ile iç içe geçerek üretim ve meta egemenlik ilişkilerini nasıl belirlediğini **Aile ve Sınıflı Toplum Varoldukça “Kadınlık Zor Zanaat”** yazısında açığa çıkarıyor. Özel Mülkiyet ve sınıflı toplumların oluşmasının aile kurumunu gerçekleştirmesi ve bunun analizine dair Marksist bakışı ve sosyalist aile deneyimlerini kadın bakışıyla değerlendiriyor.

Buradan yolumuz bir kampa düşüyor. Maxmur Jineolojî Birimi’nden kadınlar **Maxmur Mülteci Kampında Aile Gerçeği- Değişen Dünyalar** başlığıyla, hem ulusal kimlik, bunun mücadelesi, savaş gerçekliği içinde yaşananlar, hem de kamp içinde yaşamın örgütlenmesi, aile içinde kadınların toplumsal cinsiyetçilik ile mücadelesi ve alternatifler üzerine deneyimlerini aktarıyor ve bize yeni yaşamın kurgulanışına dair çok önemli bir pencere açıyor.

Kadın ve Aileler İçin Yaşam Alanları Şekillendirmenin Hikayeleri ile **Andrea Benario** mekan ve mimarinin oluşturulmasında, iktidarın kendini nasıl konumlandığını tarihsel anlatısıyla gözler önüne seriyor. Ailenin geçirdiği serüvenin mimari ve mekânın kurgulanışına etkisi, erkek egemenlikli sistemin mimarisi ve kadının mimari yaklaşımını tarihin ilk günlerinden alıp yanı başımızda gelişen mimariye ışık tutarak paylaşıyor.

Amira Mornagiu, AAlmanya’da Aile Konsepti: Bir Analiz Denemesi başlıklı yazısında, Avrupa coğrafyasında tarihten Cermen kabileleri ve günümüze değin ailede kadın ve erkek konumlanışları ve ardından günümüzde Almanya’daki aile görüntüsüne tanıklık edilmesini sağlıyor.

Sona doğru yönümüzü bugüne getiriyoruz, aylardır içinde bulunduğumuz pandemi sürecini evlere kapalı halde geçirmişken, tüm dünya, ev ve ailenin kadınlar özelinde neyi karşıladığıyla yeniden yüzleşti. Pandemi sürecinde ev ve ailenin kadınlar açısından ne ifade ettiğine şiddet ve eşitsizlik üzerine değerlendirmeleri bize **Seda Zorca Korunaklı Olarak İfade Edilen Evlerimizde Ne Kadar Güvendeyiz?** yazısıyla veriyor.

Hewjin Ziba, Federal Kürdistan Bölgesinde Kadın Olmak yazısıyla, evrensel bir sorun olarak karşımızda duran kadının ailede konumlanışına dair kendi coğrafyasından bir kapı aralayıp oradan bir yolculuk başlatıyor.

Ve son olarak **Özlem Yanat, Bu Hikaye Bizi Anlatır “Mutlu Son”** başlıklı yazısıyla modern dönem aile yapılanmaları, iletişimsizlik, yabancılaşma ve buna ilişkin travmatik deneyimleri bir film analiziyle irdeliyor.

Aileyi Ailecilik İdeolojisinden Arındırmak

Hüsna Emek

Bozguna uğratılanlarla ve uğratanlar içinde,
Ölümde yaşıyorlar her ikisi de bütün ölümler burada
Her ikisine de ağlayıp ağıt yakılıyor
Yıldızlara söylüyorlardı şikayetlerini salavat getirmeden,
burada ağıtlarını yenileyerek
Mısır'da, ne dün ne bugün tanrıdan başka bir şey olmadı
burada, Mısır – köylüler ve
Sabanları, bu hüznü yaralayabilir ancak, hurma ağaçları Nil'in
Yapraklarına yazarken
İsis'in esmerliği -siyah beyaz-
evde¹

Kadını ve erkeği ölüm sınırında yaşatan, her gün yeniden öldüren ve bütün ölümlerin gizlendiği, yaşam ve özgürlük aşıklarının tutsak edildiği yer olan aileyi anlatıyor bu dizeler. Üzerine ağıtlar yakılan kaybedilen geçmiş, benlik ve bereket zamanları... Kadın ve erkek salavattan önce yıldızları, gökyüzünü, ayın efsununu

¹ Adonis, *Tarih Kadının Bedeninde Parçalanır*, Artshop Yayıncılık, 2010.

ve güneşin aydınlatıcılığını, toprağın bereketini, yaşamın gücünü bilen beyin ve yüreğe sahiptir. Sonsuzluk ve ölümsüzlükle kutsanan aşk zamanları, ağıtların iniltisi altında uzaklığa, yalnızlığa, sevgisizliğe ve aşksızlığa, bedeninden, beyninden ve yüreğinden sürgün edilme yazgısına nasıl dönüştü? İsis'in esmerliği neden siyah beyaz evde? Nil'in, Fırat ve Dicle'nin, Amazon ve Mississippi'nin, Chang Jiang (Yangzte), Yenisey ve Ganj'in, Volga, Tuna ve Ren'in suladığı, yaşama kaynaklık eden topraklar nasıl kuruyan, taşlaşan bedenlere dönüştü?

Bütün mitolojiler ve kutsal kitaplar, *su terazisindeki günahı, Mekke'nin kumunda ve Kudüs'ün kayalıklarında sönen yıldızları, cehenneme dönen dünyayı* ve kadın bedenlerini anlatır. Cennetini arayan kadının, dünden bugüne yaşam ve özgürlük direnişinin kaynağı, bitmek-tükenmek bilmeyen sorularını, aynı şiiirden alıntılamaaya devam edelim;

“Neden, oysa, kollarımı uzatmıyorum Nil’e, Fırat’a bile.

Neden yeryüzünün

Derin kuyusunu, ormanını, dağlarını ve günahlarını

sahiplenmiyorum

Neden çocuklarıma söyleyemiyorum:

Anneniz carıye ve bir köleydi

Bedenim kurak toprağa batıyor, dehşet ve şehvet ve

yüksek surlarla?

....

Nasıl yaşıyorum? Boğulmuş iki aşığın arasında

Kanım şarkılara aşıkken.

....

Şimdi bu sefaletimle ne söyleyeyim: Tanrının ağzından

çıkan

Tek ve kesin ve yalnız olan değil miydi, neden

Peygamberler söylemiyor: Hepinizi biz

Doğurmadık mı? Neden”

Sorular ve cevap arayışları devam ediyor. Ana kültürünün yücelten, güzelleştiren, zenginleştiren etiğinden, köle, cariye ve tanrı kelamıyla günâhkarlığa, çirkinliğe sürüklenen sefaletin öyküsü nasıl aydınlanacak?.. Acı, sömürü ve tahakküm üzerine kurulan ataerkil hiyerarşik düzen, en iyi şiir, edebiyat ve direnişin diliyle anlatılabilir, çözümlenebilir, aşılarak yeniden yaşam ve sevinç diline dönüştürülebilir. Kadın bedeni ve emeği üzerinden yükselen surlar, iktidar savaşları; talan edilen doğa, toplum ve insanlık değerleri üzerinden yükselen devletli uygarlık sistemi, ancak tarih ve sosyolojik tahlillerin gücüyle açığa çıkarılabilir. Aileyi, aileyle özdeşleştirilen kadını ve ikisinin varlığı üzerinden yükselen erkeği, bu dilin sadeliği ve yakıcılığı ile anlatmak, etiğin-estetığın en çok katledildiği ilişkiler alanını aydınlatmanın dili olabilir. Doğuran, yaşatan kadının dehşet ve şehvet ve yüksek surlar içinde günahkarlık girdabında kayboluşunu aydınlatılabilir.

Ailenin Kökeni

Ailenin kelime anlamı üzerinde iz sürmemiz, amacı ve içeriğini açığa çıkarmamıza yardımcı olacaktır. Arapça kökenli aile kelimesi, Türkçe sözlüklerde, evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, toplumun çekirdeği olarak tanımlanıyor. Yine toplumun en küçük yapı birimi olarak; erkeğin ve kadının çocuklarıyla oluşturdukları, iş bölümüne dayalı, küçük (çekirdek) ve büyük ya da dar ve geniş aile gibi tipleri olan toplumsal ve ekonomik temel birlik anlamına geliyor. Arapça kökenli sülale ise, yeniden üretimi sağlayan tohum² anlamındadır.

Bu tanımın öncesine ve ötesine giden Aryenik dilde, geçmişin ve geleceğin bütünlüklü anlaşılmasına katkı sunacak bir bağ var. Kürtçe'nin Zazakî lehçesinde aileye key, ezbat, ocak deniyor. Key-ev, ezbat-geniş aile anlamına geliyor. Dar anlamda, sadece kadın-erkek ve çocuklarla sınırlandırılmış bir aile tanımı, küçük bir birim yok. Ev olarak tanımlanan yaşanan yer, ortak yaşam alanıdır. Ezbat ise, kabileyi çağrıştıran, sülaleyi hatırlatan geniş aile ilişkilerini anlatır. Ocak ise, ateşin etrafında toplanan, sönmeyen ateş etrafında süren yaşamı içerir. Yine Kurmancî lehçesinde aile anlamına gelen malbat kelimesi ise; mal-ber (ürün, değirmen, düşünce, icat, kurmak) ve par-pat-bat (eşit oranda dağıtmak, paylaşmak, inşa etmek) kelime köklerinin birleşmesinden oluşur.

² Jenny B. White, *Para ve Akrabalık: Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği*, İletişim Yayınları, 1999.

Hititçe iş-parra/iş-par (çiğnemek, parçalamak), padda-padd (kazmak) kelimelerinin kökeni pat-pa'dan geliyor. Pat-bat, inşa etmek anlamını taşır, bu inşa evi de kapsayan, genel bir kavramdır. Sanskritçe ev anlamına gelen ghar kelimesinin kökü de par-pat-bat'dan gelir. Aryenik dillerde ortak bir köken ve anlamdan bahsedebiliriz. Hititçe-malk-mak-mölk (bir araya getirmek), Fince-mylly, Hollandaca-mole, İspanyolca-molino, İngilizce-mill, Fransızca-moulin kelimeleri aynı kökten türer ve değirmen anlamına gelir. Bat, malbat kelimesinin Sümer-Akad üzeri Semitik dillere yayılan birçok kelime gibi, Yukarı Mezopotamya'dan gelmiş olma ihtimali çok yüksek.

Sanskritçe-parivara, Hintçe-parivaar, Bangladeşçe-poribor, Tamilce-parivaram kelimeleri aile anlamına gelmekte ve Kürtçe-Kurmancî- parve-kirin³, yani paylaşmakla özdeş tarifleri içermektedir. İnşa edilen yere-eve gelen ürün, yine yaşamın paylaşılmasıyla ilgilidir. Bu komünal yaşayan toplulukların ortak özelliğidir; ürünleri ortak ve eşit paylaşım yaşam etiğini oluşturur. Aile, bu etiğe bağlı oluşmuş toplum birimi ve yaşam alanıdır. Üretmeye ve paylaşmaya, inşa etmeye dayanır. Buğdayın öğütüldüğü el değirmeninden değirmene evrilen ve elde edilen buğdayı öğütme ve ürünü paylaşmaya dayanan mekânları, ilişkiler ağını anlatan bir tanımlamayla karşı karşıyayız. Kadın öncülüğü ve örgütleyiciliği, bu toplumsallık, inşa ve paylaşım süreçlerine esas rengini verendir.

Neolitikle bağı kesin olan bu kavram üzerinde bu kadar ayrıntılı durmamızın nedeni, uygarlık ve erkek egemen zihniyet tarafından tersine çevrilen ve yükselmenin basamağına dönüştürülen içeriğiyle ilgilidir. Mülkiyetçiliğe, cinsiyetçiliğe bulaşmadan önce, ortak yaşam ve üretim kültürüne, yaşam kuran, sürdüren ve zenginleştiren öze ve özelliğe sahiptir. Üretim ve paylaşım esasları üzerine inşa edilen mekân-ev-aile gerçekliği vardır. Kadın-erkek tekil ilişkisine indirgenmeyen, toplumsal ilişkiler alanı ve ağını ortaya koyan topluluk yaşamını anlatır. Bunun içinde kadın ve erkeğin yaşamın sürdürülmesi, yeniden üretilmesi temelinde doğal bir paylaşımı, ilişki ve iletişim biçimi vardır; bir özelleşme, sahip olan-olunan ilişkisi yerine,

³ Kürtçe, Hititçe, Sanskritçe, İngilizce Etimoloji Sözlükleri
Alwin Kloekhorst, *Etymological Dictionary Of The Hittite Inherited Lexicon*,
Aleksi Sahala, *Sumero-Indo-European Language Contacts*, University Of Helsinki, 2009.
(Corrections Made In 2013),
F. Max Muller, *A Sanskrit-English Dictionary*
Musa Anter, *Ferhenga Kurdi-Tirki*
Sefidin Ehmed Ebdö, *Ferhenga Kurdi-Erebi, Bi Zarava Kurmanci*
Husein Muhemmed, *Ferhenga Etimolojiya Kurdi*
Haay G Nickles, *Her Hayvan Kürdistan'da Evcilleştirildi* 1960.
F. Rose, *On Male On Female Speech And More; Categorical Gender Indexicality In Indigenous South American Languages*, 2015.

gönüllü birlikteliğe dayanan eşyaşam kültürü öne çıkar. Komünal yaşam, mülkiyet, anasoylu toplum kültürü ve inancının, doğa-toplum-kadın bütünlüğünün bozulmadığı zamanlara aittir. Doğu toplumlarında kelimelerde taşınan bu toplumsal öz, zihniyet dünyasındaki tüm uygarlık tahribatlarına rağmen direnmeye devam etmektedir. Bütün girişimlerine rağmen, bu coğrafyalarda toplumsallığı parçalamayı başaramayan kapitalist modernite gerçeğiyle bağı vardır. Özellikle çekirdek aile olarak son aşamaya ulaşan, sadece anne-baba ve çocuklara dayanan ilişkiler gelişmiş olmakla birlikte, baskın karakter daha farklıdır. Kabile, aşiret, sülale gibi geniş aile silsilesini içinde barındıran toplumsal ilişkiler ağı daha yaygın ve daha etkili olmaya devam etmektedir.

Batı'ya doğru kaydığımızda tam tersi bir tanım ve gerçeklikle karşılaşırız. İngilizce'de aile anlamına gelen *family* sözcüğü, Latince kökenlidir. Latince'de *famulus* evcil köle, *familia* ise bir adama ait kölelerin tümü anlamına gelir. Romalılarda bir başkanın babalık otoritesi altında tuttuğu, öldürme ve yaşatma hakkına sahip olduğu kadın, çocuklar ve belirli sayıda köleden oluşan yeni bir toplumsal örgütlenmeyi anlatır. Hukukuyla ünlü Roma'da, aile hukuku ayrıca tanımlanır ve erkek-baba reisliği yukarıda tanımlanan biçimiyle gelenekselleşir. Köleliği barındıran, devleti ve erkek egemenliğini meşrulaştıran bir örgütlenme ve hukuksal düzenlemedir. Kölelik sisteminin kök hücrelerini oluşturan aile kurumunun günümüze ulaşan tanımının aynı kelimeyle adlandırılması manidardır. Kölelik-egemenlik ve şiddet üzerine ku-

ruşan devletli uygarlığın kök saldıgı dönemin dili de ona göre şekillenmektedir. Devlet ve uygarlık sisteminde epey yol alınmış, Sümer devlet geleneği, Atina-Roma devlet geleneğiyle kökleşmiş, yayılmıştır. Atina'da tanımlanan devlet ve yurttaşlık içinde kadın tanımsız ve dışında bırakılırken Roma'da tanınan baba-erkek-reis olur.

Devlet, toplum ve kadınlar adına yola çıkan milliyetçi, dinci, liberal, sosyalist, anarşist, feminist vb tüm kesimlerin bu çekirdeği çözümüleme veya yapısal-lık kazandırma uğraş-ları, barındırdığı çelişkiyle ilgili-dir.

Aileye Dair Yaklaşımlar

Devlet, toplum ve kadınlar adına yola çıkan milliyetçi, dinci, liberal, sosyalist, anarşist, feminist vb tüm kesimlerin bu çekirdeği çözümüleme veya yapısal-lık kazandırma uğraş-ları, barındırdığı çelişkiyle ilgilidir. Toplumsal özünden koparılan, bir karadelik misali kadın ve erkeğin yaşam enerjisini hapseden, tüketen, birbirinin kaderine dönüşmüş aileyi ve aile etrafında şekillenen ideolojik

ve sistemsel yapıları irdelemek önem taşımaktadır. İktidardan veya özgürlükten, devletten veya toplumsallıktan yana güçlerin hangi sosyal yapı ve sosyolojiye dayanarak yol alacağı, *özel alan* olarak tanımlanmış, kutsanmış ve dokunulmaz kılınmış bu *çekirdeğe* yaklaşımlarında ortaya çıkar.

Lewis H. Morgan'ın aile yapıları ve toplumsallık üzerine, yine Engels'in aile, özel mülkiyet ve devlet bağlantıları üzerine tespitleri önemini korumaktadır. Anasoylu klan, kabile toplumlarının binlerce yıl yaşadığı *analık hukukunun* yenilgiye uğramasının, eşyaşamda ve kadın-erkek ilişkilerinde bozulma ve geriye düşmenin nedeni olduğu sonucuna ulaşırlar. Morgan, Eski Toplum eserinde, kandaş aile yapılarını, cinselliğin giderek düzenlendiği kadın-erkek ilişkilerini Amerika yerli halklarında inceler. Diğer kıtalarda da benzer toplumsal ilişkilerin sürdüğünü görerek ortak bağlantılar kurar. Bu konudaki araştırmaların ortaya çıkardığı ortak sonuç; anasoylu toplumlarda kadın, toplumsal, cinsel yaşam ve ilişkilerde belirleyici rol üstlenmekte, çocuklar ana yanında kalmakta, kızkardeş ve dayılar bakımlarını üstlenmektedir. İlk toplumsal yapı, kandaş ilişkilere bağlı klanlar, geniş bir aileyi andırır. Ancak günümüz tanımlamasına göre bir ana-babalık söz konusu değildir. Ne kadın ne çocuk üzerinde bir mülkiyet ilişkisi vardır, baba tanınmaz, anaya dayalı soy zinciri esastır. Ana, klan içinde doğan bütün çocukların anasıdır. Ana-baba, çocuklar ve kardeşler arasındaki cinsel ilişkilere getirilen yasak, kadının veya erkeğin çokeşliliği, giderek ana-baba ve çocuklardan oluşan tek-eşli ve çekirdek aileye doğru evrilme süreci yaşar. Klan toplumsallığının, tek-eşli aile devletleşmeye doğru evrilen sürecin toplumsal birimini oluşturur. Aile, klan içinden çıkan ve ayrışan ilk toplumsal birimdir.

İlk iş bölümünün, erkekle kadın arasında döl vermeye dayalı geliştiğini belirten Engels, “Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle ve ilk sınıf baskısı da dışı cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşümdeştir”⁴ diyor. Marksizm, sınıf çatışması ile cinsler arası çelişkinin birlikte geliştiği tespiti yapmasına rağmen, sistem çözümlemelerinde ve sosyalizm mücadelelerinde cins çelişkisini tali plana iter. Sınıf mücadelesi içinde, proleter devrimle kendiliğinden çözüleceği düşünülür. “Modern karı-koca ailesi, açık ya da gizli, kadının evcil köleliği üzerine kurulmuştur” diyen Engels, “Analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi oldu. Evde bile, yönetimi elde tutan erkek oldu; kadın aşağılandı, köleleşti ve erkeğin keyif ve çocuk doğurma aleti haline geldi” tespiti yapar.

Kurulan aile-ev düzeniyle ataerkil aile, devletli sistemin bütün çelişkilerini içinde barındıran mikro devlet, erkek de devletin evdeki başkanı konumundadır.

⁴ Friedrich Engels, *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Eriş Yayınları, 2003.

Karı-koca ailesi, toplumsallıktan arındırma ve kadını-erkeği-çocukları devlete ve iktidara bağlamanın temeli olarak kurgulanır ve tarihin tersine çevrilmesinde önemli rol oynar. Kadın ve toplum aleyhine, egemen erkek ve devlet lehine kurnazlık-komplolara dayanan karşı-devrimin üzerinde yükseldiği zemini oluşturur. Bu karşı-devrim kadını, ana toplumu içindeki etkinlikten, toplumsal üretimden ve yönetimden uzaklaştırarak mülkiyetine geçirme, tabi kılma üzerine kurulan ailecilik ideolojisi ve kurumlaşması ile gerçekleşir.

Kölelik, cariyelik, fahişelik biçiminde tamamen erkeğin-devletin ve sömürü sisteminin ihtiyaçlarını karşılayacak olan kadınlaştırma-metalastırma süreci, toplumsal cinsiyetçiliğin ve ataerkil sistem çözümlemelerinin esas konusu olmaya devam etmektedir. İlk sınıfsal sömürü alanı, erkeği *özneleştirerek* baba ve reis kılarken kadını erkeğin hizmetçisi ve çocuk doğurma nesnesine dönüştürür. Nesneleştirilen kadın, aslında devlet adına erkeği de nesneleştiren bir düşürme aracı olarak kullanılır. Erkek bir bumerang gibi sürekli, döne döne kendini vuran bir nesneleşme-nesneleştirme mekanizmasının girdabına çekilir ve teslim alınır. Bu yüzden *bütün ölümleri* barındıran zincirin ilk ve temel halkasını bu nesneleşme-nesneleştirme ilişkisi oluşturur. Kadının yenilgisi, özgür ve yaratıcı insan kimliği ve toplumsallığın kaybediştir.

Ti-Grace Atkinson da “Kadınların baskı altına alınması... sınıf sisteminin başlangıcıdır ve kadınlar ilk sömürülen sınıftır” görüşündedir ve “O günden bu yana gelişen her kültür, kurum ya da değer, o baskıyı büyük bir temel parça olarak içinde taşır”⁵ der. Bu büyük *temel parçanın*, en büyük payı aile-ev içinde taşınır ve görünmez kılınır. Mitolojilerin destanlaştırdığı tanrı-tanrıça çatışmaları, dinin mahrem saydığı, kutsadığı *yuva*, felsefe ve bilimin “eksik, akıl ve yetenek yoksunu, ele geçirilmesi gereken kadın-doğa” tanımları, görünmezliği meşrulaştırmada önemli birer rol oynar. Toplum ve kadın direnişleriyle deşifre edilmesine rağmen devletli sistem, dincilik, milliyetçilik, cinsiyetçilik ideolojileriyle yoğurduğu liberalizm ve post-modernizmin türlü yöntemleriyle bu çelişkinin üstünü örtmeyi varlık gereği görmektedir.

Ataerkil kurum ve kültürün temeli, hanedanlıkla atılır. Abdullah Öcalan, hanedanlığı klandan daha büyük bilincine varılmış, mülkiyeti tanımış ilk geniş aile kurumu olarak, ataerkilliğin ilk biçimi olarak tanımlar; “Kadının çocuklar ve mallar üzerindeki sahipliğinin gerilemesi, düşüşüyle el ele gider. Ana tanrıça kültürü, yerini erkek kral-tanrılar kültürüne bırakır. Sümer kültüründe bu gelişmeler çarpıcı gözlemlenir. Evlilik, aile kurumu, uygarlık tarihi boyunca hanedanlık modelinin etkisi altında gelişir”⁶ der. Kadının toplumsal yaşam alanlarından çekilerek

⁵ Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayıncılık, 1997.

⁶ Abdullah Öcalan, *Ortadoğu’da Uygarlık Krizi ve Demokratik Uygarlık Çözümü*, 2009.

ev içine hapsedilmesi, sınırsız hizmet-köleliğe alınmasıyla paralel gelişir. Tek eşli ailede, tek eşlilik kadın için geçerlidir. Erkek, çokeşliliği, çok çocukluluğu, mülkiyet ve iktidar alanını genişletmenin ve bunun üzerinden devlet egemenliğinden pay kapmanın bir yöntemi olarak kullanır. Hanedanlığın sürmesi, erkek çocuğa bağlıdır ve kadının en öncelikli görevi budur.

Kadının mülkleştirilmesi kadar çocuklar da karı-koca ailesinin temel mülkiyet konusudur. Aile-erkek mülkü, devlet mülküyle örtüşen bir rol oynar: “Senin malın, benim malım” der gibidir. Emek sömürüsü için tarım ve sanayi işçisi, ordu için asker, bütün emek alanlarının beyinsel ve bedensel sömürü nesnesi olarak köle-serf-işçi-vatandaş olma zorunluluğu vardır. *İyi kadın* erkeğine *iyi çocuk* basına ve devletine karşı *boynu kıldan ince*, emre amade olmakla yükümlüdür. Yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, itiraz, başkaldırı; cinsel taciz, tecavüz, şiddet, işkence ve ölüm-katliam da dahil bütün caydırıcılık ve *terbiye* yöntemlerinin erkek-devlet tarafından kullanılmasını meşru kılar. Tıpkı Roma familia’sının reisi gibi kölelerini, kadın, erkek, çocuk demeden satan, öldüren, şiddet uygulayan rol, aile içinde erkeğe biçilen role dönüşür.

Doğu ve Batı uygarlıklarında, evlilik ve kadına yaklaşımda kırılmalar içeren önemli süreçler yaşanmıştır. Anasoylu toplum sürecinden ataerkil-babasoylu devletli uygarlık süreçlerine geçişte, ana kültürlü toplumun yenilgisiyle tanrıçalık kültürü, yerini tanrılara terk eder. Mitolojik hikayelere konu olan tanrıça-tanrı kavgaları, doğal afetler, tufanlarla tarif edilen ilk cinsel kırılmanın kadın aleyhine yaşandığı dönemdir. Bu süreç, M.Ö. 5000’lerden itibaren giderek kadın etrafında büyük bir aile olarak örülen toplumsal ilişkilerin yenilgisini anlatır. Bu yenilgi, demokrasinin, ahlakın, özgürlüğün, estetiğin, özgür kadın ve erkeğin yenilgisidir. Tek tanrılı dinler süreci, mülkleştirme ve köleleştirmeyi daha da derinleştirir. İkinci cinsel kırılma, artık ana yasaları yerine geçen baba yasalarını *ayet ve kadere* dönüştürerek kadını sonsuz suskunluğa gömen, itaat ve aile dünyasını yaratır.

Tevrat’ta “Ve Tanrı Raşel’i hatırladı... ve onun rahmini açtı. Böylece o da gebe kaldı ve bir oğul doğurdu” der. Tanrı İbrahim’e “bu toprakları senin tohumuna verdim” der. Tanrısallaşan erkek, ancak oğul doğurabilir. Onun dışında kadın rahminin hiçbir anlamı, rolü yoktur. Fatmagül Bertay “Böylece erkeğin ‘tohumu’ kutsanarak, Yehova’nın sahip olduğu yaratma gücüne kavuşturulmuş olur” diyor. Kuran’da “Kadınlar sizin tarlalarınızdır, istediğiniz gibi sürebilirsiniz” diyor. Erkek etkin-özne, soyu sürdüren, kadın edilgen-nesne olarak nesneleştirilen toprakla tarif edilir. Tıpkı babası bilinmeyen Hz. İsa’nın doğumunu gerçekleştiren tanrı olduğuna gönderme yapıldığı gibi... Anası sürekli ağlayan, çaresiz, çözümsüz Meryem ve gözyaşları üzerinden yükselen “baba-oğul-kutsal ruh” bağlantısı kurulur.

Tek tanrılı dinlerin ortaklaştığı noktanın erkeğin üremede oynadığı rolün, tanrının dünyayı yaratma gücünün fani düzeydeki yansıması olarak görüldüğünü belirten Berktaş; “Tanrı ile erkek arasında kurulan bu bağlantı, ataerkil sistemlerin ardında yatan gücün önemli bir bölümünü oluşturur”⁷ diyor. Aslında bu bağlantı, biri olmadan diğersinin olamayacağını gösterir. Tanrının mı erkeği, erkeğin mi tanrıyı yarattığı konusu ise bu gücün nelere kadir olduğu, tarihsel seyir içinde erkek damgalı tarih anlatımları aşıldığında kolaylıkla cevaplandırılan bir soruya dönüşür.

Sümerlerden Babil’e, Atina’dan günümüze, erkek(lik) din, devlet ve vatandaşlıkla, kadın(lık) aile ve evle özdeşleştirilir. Bu özdeşleşme sürecini, kadının her adım atışı, davranışı, duygu ve düşüncesini kontrol altında tutan tanrısal yasalar örür. Asur hukuku erkeğe, ceza olarak “karısının saçlarını yolma, kulaklarını sakatlama ya da çekme” hakkını verir. Aziz Augustine ise, kaleme aldığı İncil tefsirlerinde, “Kadınların erkeklere nasıl bir faydası olduğunu anlamıyorum... Tabii çocuk doğurmak dışında” sonucunu çıkarır. Orta Çağ’da Katolik Kilisesi, erkeğin karısını dövme hakkını bir kilise hukuku olarak tanımıştır.⁸

Doğu ve Batı’da etkili olan erkek egemen ideolojik örgü, buna bağlı yapılaşma ve ataerkilliğin etkileri sanıldığından daha derindir. Aile, kesinlikle ideolojik bir kurum olarak şekillenir. Cinsiyet ve cinsellik, sistem krizinin derinleştirildiği temel iktidar alanına, cinsiyetçilik birey ve toplumda etik-estetik bozulmanın temeline dönüştürülür. Bu bozulmanın her an, her gün yeniden inşa edildiği alan haline gelir aile. Abdullah Öcalan’ın,

“Mevcut çağdaş evlilikler, hiyerarşik hanedanlık kültürünün (Bu yaklaşık yedi bin yıllık bir kültürdür.) devamı olup devletçi toplumun temel değerlerinin üretildiği alan olarak, tecavüzün norm, namus tarzında kadın ve erkek kişiliğine azami içerilmesiyle yüklüdür. Aşkın gerçekleşmeyişi, yaygın boşanmalar ve ailenin çözülüşü, kişiliklere yüklenen iktidar ve sömürü amaçlı tecavüz kültürünün sonucu olarak anlaşılmalıdır”⁹

belirlemesi, yaşanan krizin derinliğini gösterir. Ailedeki çözülme, erkek egemen sistemdeki çözülme ve krizle yakından bağlantılıdır. İktidar ve devletli sistem krizi, ilk kriz, sömürü alanı olan kadın-erkek ilişkileri, aile üzerine çökmektedir.

⁷ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Kadın Araştırmaları, 1996.

⁸ Sharon Shmit, *Kadınlar ve Sosyalizm*, Yordam Kitap, 2012.

⁹ Abdullah Öcalan, *Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü Kültürel Soykırım Kısacasında Kürtleri Savunmak*, Weşanên Serxwebûn, 2012.

Kadının Mülkleştirilmesi-Hanedan-Ulus Devlet İlişkisi

Ailecilik ve hanedancılık birer devlet ideolojisi olarak, klan, kabile, aşiret geleneğini, toplumsallık ve ana kültürünü taşıyan özelliklerinden arındırarak iktidara hizmet eden önemli bir araca dönüştürmede etkili olur. Erkek, güç ve iktidarla özdeşleştirilerek sülale, hanedan ve günümüzün küresel tekelleriyle azami karın peşinde sürüklenir. Krallık, ulus-devlet yönetimlerinde etkili hanedan aileleri, şirketleşen küresel modern hanedanlıklar aynı rolü oynar. Küresel sermayeye hükmetme ve iktidar hırsıyla doğayı, toplum ve kadını, tüm dünyayı ele geçirmenin talan ve toplum kırım savaşlarına koyulur. Özellikle kapitalist modernitenin ulus-devlet örgütlenmesiyle birlikte tanrı ayetleri, devlet yasalarıyla uzlaştırılır ve biçimi değişse de özü hiç değişmeyecek tarzda sağlamlaştırılır. Dincilik, en gerici cinsiyetçilik biçiminde burjuva devletin mülkiyet yasalarının harcı yapılır.

17. yüzyılın Thomas Hobbes, John Locke gibi aydınlanmacı düşünürleri, yine Jean Jacques Rousseau gibi Fransız devriminin stratejistleri, erkeği ailenin, ulus-devletin reisi, sahibi görürler. Kadını aile ile tanımlamaya özel önem gösterirler. Kadının erkekle eşit olamayacağı, evlilik sözleşmesi ile erkeğin ve devletin gücünü ve egemenliğini kabul ettiğinde ısrar ederler. Kamusal-politik yaşamın dışında kalması gerektiği görüşü, ulus devletin ve yeni kadın-erkek ilişkilerinin temel formülasyonudur. Toplumsal Sözleşme ve İnsan Hakları Bildirgesi'nde kadına yer verilmez. Rousseau kadını, erkeğin güdüsül ihtiyaçlarını karşılamakla, ev işleriyle, çocuk yapmak ve yetiştirmekle yükümlü; politik alana kesinlikle girmemesi gereken zayıf bir varlık olarak tanımlar. Aile sınırlarını aşan, kimlik ve kişiliğini siyasal tanıma kavuşturmak isteyen kadından büyük korku duyulur. Devleti ve erkeği aşacağından, kölelik ve egemenliğin temelini oluşturan sözleşmeleri boşa çıkaracağından duyulan bir korkudur bu.

Charlotte P. Gilman'ın "Evlilik geleneği, kadını erkeğe bağlar. Erkek işine devam eder, kadın da kendini, erkeğine ve onun işine uydurur. Yurttaşlıkta bile, tuhaf bir hokus pokusla, doğum ve coğrafya olgusu işlemez hale getirilir. Kadın kendiliğinden kocasının uyuğuna geçer" tespiti, erkek egemen zihniyetin devleti nasıl şekillendirdiğini, yurttaşlık tanımından kadının nasıl imtina ettirildiğini ortaya koymaktadır. Ataerkil kültür ve kurumlaşmanın devamlılığını ve giderek derinleştiğini,

Aile
sınırlarını aşan,
kimlik ve kişiliğini
siyasal tanıma kavuştur-
mak isteyen kadından
büyük korku duyulur. Dev-
leti ve erkeği aşacağından,
kölelik ve egemenliğin te-
melini oluşturan sözleşme-
leri boşa çıkaracağından
duyulan bir korku-
dur bu.

işin hukukuna uydurulduğunu ortaya koyması açısından önemli bir tespittir. Feminist mücadele bu hokus pokus sihirbazlığını deşifre etmeye hasredilmiş bir mücadeledir. Kadının temel insan haklarına, kamusal, ekonomik, siyasal yaşamda eşit haklara sahip olmasını savunur. Kadını erkeğin uyruğundan kurtarmak, *kamusal-özel alan ayrıştırması* yalanı ve hokkabazlığını ortaya çıkarmak ister.

Leonore Davidoff'un "On dokuzuncu yüzyılda, hane halkı gelişiminin araştırılması sırasında rastlanan en çarpıcı olgular, hanenin kamusal kaygılardan kopuşu ve son derece özel bir dünyaya geçişi ile ev hayatının özenle düzenlenmesidir." tespiti, çekirdek ailenin ulus-devlet ve kapitalist sömürü sisteminin temeli olarak yasal çerçeveye oturtulduğunu ifade eder. "Evin anne ve çocuklar için dış dünyanın kirlerinden uzak, temiz, kültürün korunduğu yer olarak kutsallaştırılmasının, aile içinde yaşanan şiddeti, istismarı, baskı ve tahakkümü görünmez kıldığına" vurgu yapar. Bu durumun, "Dışardaki ve evdeki iktidar ilişkileri arasındaki bağın üzerini örten bir rol oynadığı"¹⁰ tespiti, bu kutsallığın amacını deşifre eder. Burada ikili bir yön vardır, bu durum bir yandan sömürüyü gizleyerek ağır bir yükün altına koyar, ancak diğer yandan kapitalizmin sınırsız metalaştırma alanına çekilmemiş olmak, toplumsal özün sınırlı da olsa korunmasını sağlar.

Doğu ve Ortadoğu'da ise, ulus-devlet kanunlarının din, şeriat kanunlarıyla harmanlanması, din-devlet-erkek hükmünü tekleştirmiş, ailecilik-hanedanlık bağı, kadın üzerindeki sömürüyü daha katmerli hale getirmiştir. Erkeğe karşı çıkmak, Allah'a karşı çıkmakla özdeşleştirilir, yasalar *ayet* hükmünde rol oynar. Erkek çocuk doğurmamak, ikinci, üçüncü... sayıları artan eş, cariye getirmenin kadına ödenilen cezasıdır. Bu ceza lanetlenmeye, erkek çocuk doğurmayana kadar isimsizliğe ya da Hindistan, Çin gibi ülkelerde daha anne karnında veya doğduktan sonra katledilen kız cenin ve çocuklarıyla hem kadın hem anneliğin cezalandırma biçimine dönüşür. Arap, Fars, Kürt toplumları başta olmak üzere, ortalama çocuk sayısının on ve üzeri olması, ilahi yasa gereği sayılır.

19. yüzyılda yaşayan Bengalli Bhudev Mukhopadhyay kadınların tanrıça olarak yüceltildiği Doğu'da dinin etkisinin Batı'ya göre daha fazla olduğunu, Batı'da kilisenin etkisinin devlet tarafından sınırlandırıldığını belirtir; "Arya sisteminde maneviyata, Avrupa sistemindeyse maddi dünyaya önem verilir. Arya sisteminde zevce bir tanrıçadır, Avrupa sistemindeyse bir eş ve arkadaşır" yorumunu yapar.¹¹ Günümüz kapitalist modernitesinde aile ve cinsler arası kriz giderek

¹⁰ Aksu Bora, *Kadınların Sınıfı-Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İletişim Yayınları, 2005.

¹¹ Ayşe Gül Altınay (der.), *Vatan Millet Kadınlar*, Partha Chatterjee, *Kadın Sorununa Milliyetçi Çözüm*, İletişim Yayınları, 2000.

daha da yoğunlaşan bir hal almıştır. *Tanrıça-zevcalık* tanrılaşmanın basamağı yapılarak tanrı-tekel biçiminde *tek ve kesin ve yalnız olan* sese dönüşmüş; *eş ve arkadaşlık*, dincilikle uzlaşan liberalizmin bireyci ideolojilerinin saldırıları altında toplumsuzlaştırılmış, paramparça edilmiştir. *Maneviyatın* dinci ve milliyetçi cinsiyetçilikten; *maddi dünyanın* mekanik akılcılık, dincilik ve bilimciliğin sentezi modernist laik cinsiyetçilikten kurtarılması gerekmektedir.

Partha Chatterjee de Bengalde, 19. yüzyıldan itibaren kapitalist modernist yaşam ölçülerine ayak uydurmak için yapılan reformlarda sembolik değişiklikler yapıldığını belirterek "...kast ayrımlarının ve aile içi ataerkil otorite biçimlerinin korunması, shastra'nın (eski kanun kitapları) kutsallığının kabulü"nden bahseder. Yani kapitalist modernizmin genel bir hokus pokusu olarak, din ve muhafazakarlıkla kutsal bir evlilik içine girdiğinden bahsedebiliriz. Bu en liberal görünen Batı merkezlerinde yumuşatılarak, Doğu'da ise katı ve öldürücü boyutuyla sentezlenerek sürdürülür.

Chatterjee; "Ev, ulusal kültürün manevi niteliğini yansıtan temel mekândı ve bunu koruyup zenginleştirme görevi kadınlara düşüyordu. Kadınlar, dışardaki hayat koşulları ne şekilde değişirse değişsin, özlerindeki manevi (yani kadınlık) erdemlerini kaybetmemeliydiler; bir başka deyişle özlerinde Batılılaşmamalıydılar" diyor. Milliyetçiliğin savunduğu yeni ataerkinin kadınlara yeni bir sorumluluk yüklediğini belirtir; "... 'kadın özgürleşmesi'ni ulusal egemenlik tarihsel hedefinin içinde eriterek, kadınları yeni, bir o kadar da meşru bir ikincillik konumuna soktu" diyerek, kadınların tanrıça veya anne olarak yüceltilmesine gönderme yapar. Bu durum, çelişkili boyutlar taşır. Kapitalist modernite kültürüne karşı direnme, özünü ve toplumsallığını koruma açısından olumlu rol oynarken; bu rolün ev-annelikle sınırlandırılması hem milliyetçilik hem de katı muhafazakarlıkla zapturapt altına alınması, boğucu ve öldürücü bir niteliğe bürünür.

Cinselliğin ilahi yasalarla düzenlenmesi gerektiği fikrinin Arap toplumunda halen geçerliliğini koruduğunu söyleyen Fatima Mernissi, "Gerçek modern bir ideolojiden yoksunluk, kitleleri ve yöneticileri, tek tutarlı ideoloji olan İslam'a yöneltti. Bu yüzden, Fas'ın da diğer bağımsız Müslüman devletler gibi başka alanlarda Batı esinli yasaları uyguladığı halde, İslam'ı aile ideolojisi olarak benimsemesi şaşırtıcı değildir" diyor. Geleneksel aile yapısının çöktüğünü, bunun yerine nasıl modern aile kurulacağı sorusunun yakıcılığına dikkat çeker. Yerel kültür ve dinamikler üzerinde iz sürerek yeni aile modeli, kadın-erkek ilişkileri geliştirilebileceğini savunur. Çöken aile yapısı, kadın ve erkek üzerine yıkılan sömürü, mülkleştirme, düşürme ve kullanma politikasına dayanan erkek aklı ve şiddetinin artık kaldırılamaz olduğunu göstermektedir.

Modern aile ve kapitalist modernitenin, çürüyen sistemi yamamada kadını kullanma, metalaştırma ve pazarlama düzeyi, kadını, erkeği, çocuğu en geniş kullanım alanına dönüştürmüş durumdadır. Kadının cinsiyetçi iktidarın gerçekleştirilme aracına dönüştürüldüğünü belirten Abdullah Öcalan;

“Küresel imparatorlardan aile içindeki küçük imparatora kadar, bütün ege-men erkeklerin sınırsız haz ve iktidar aracıdır. Hiç iktidarı olmayanların iktidarını doğuran nesnedir. Kadın, tarihin hiçbir döneminde kapitalist modernitede olduğu kadar istismar edilmemiştir. Diğer kölelikler -çocuk ve erkek kölelikleri- kadın köleliğinin izinde geliştiği için, kapitalizmin dayattığı sosyal yaşamda efendiler dışında herkes çocuklaştırıldığı kadar, köleleştirilmiştir de. Günümüz toplumunun sosyal yaşamı, hem bir yaşlının çocuklaştırılması gibi çocuklaştırılmış hem de kadınsılaştırılmıştır” diyor.

Çocuklaştırma, kadınsılaştırma, iradesizleştirme ve güçten düşürmenin içiçe geliş-tiği bir matruşka sistemine dönüştürülmüştür aile.

Ataerkilliğin Yeniden Üretimini Durdurma Arayışları

Aksu Bora, “Ataerkilliğin bir cinsiyet rejimi olarak gücünün, kendini yeniden üre-tebilme kapasitesinde yattığını düşünen feministler, bu yeniden üretimin esasen aile

çinde gerçekleştiğini söylediler. Böylece ailenin toplumsal

konumundan çok, ailenin içinde olup bitenlere bakıl-

maya başlandı” diyerek aynı gerçeği dile getir-

mektedir. Feminist hareket, özel *alam* ve devletli

sistemin kadın emeği ve bedeni üzerindeki cin-

sel şiddet ve sömürü sistemi-politikalarını de-

şifre eden önemli bir mücadele vermiş,

farkındalık yaratmıştır. Evin içinde olup bi-

tenler, büyük devletin hem temelini oluştu-

ran hem de dinamitleyecek olan bir

potansiyele işaret etmektedir. Kadının gö-

rünmeyen emeği hem erkeği hem devleti

besleyen en ucuz değil, ücretsiz emek-işçi-

lik konumu, kutsal bir kader gibi benimse-

tilmiştir. Sıfır maliyetle ömür boyu hizmet ve

boyun eğme dünyada var olan hiçbir ilişki bi-

çimi ve çalışmasında görülmemiş bir yazgıdır.

Devlete çalışan herkesi doğuran ve doyuran ikili-

çok yönlü bir hizmetle ömür boyu mükellef kılınan

kadın sömürsüdür söz konusu olan.

Evin

içinde olup biten-

ler, büyük devletin hem

temelini oluşturan hem de di-

namitleyecek olan bir potansi-

yele işaret etmektedir. Kadının

görünmeyen emeği hem erkeği

hem devleti besleyen en ucuz

değil, ücretsiz emek-işçilik

konumu, kutsal bir kader

gibi benimsetilmiş-

tir.

Marksizmin emek-değer teorisinde karşılığı olmayan emek olarak işlenen, aslında esas olarak işçi emeği değil, iş yaptığı bile kabul edilmeyen *ana-kadın emeği* olmalıydı. Ancak bu gerçeklik, Marksizmin de görmezden geldiği ikincil bir çelişki olarak kalmaya devam etmiştir. Mülksüz işçi gibi, kadının da mülksüzlerin mülksüzü olarak işçi piyasasına sürülerek özgürleşeceği, kadın-erkek çelişkinin, ailenin ve ilk sömürünün kaynağının kurutulacağı düşünülmüştür. Sovyet Rusya’ında kadını eve bağlayan işleri hafifletmek, sonunda ortadan kaldırmayı ve örgütlü gücüyle başta siyaset olmak üzere yaşam alanlarında etkili, öncü kılmayı amaçlayan Zhenotdel Kadın Bürosu örgütlenir. *Burjuva feminizmi*yle suçlanarak 1930 yılında kapatılan bu örgütlenmenin ömrünün kısılgı bile, erkek aklı ve zihniyetinin korkusuna işaret etmektedir. Çünkü, daha kuruluşunun ikinci yılında 853 işçi ve köylü kadın konferansı düzenlemiştir. Aile ve erkekten bağımsız kadın enerjisini ve gücünü açığa çıkaracaktır. Bu anlamda, aileyi derinlikli çözümleme gereğini, iktidar ve devletten, toplumsal cinsiyetçi rollerden arındırma zorunluluğunu gösteren çarpıcı bir örnektir yaşanan. Ardından *Yeni Sovyet Ailesi* tanımlaması ile devlet aklı devreye girerek, yeni aile yasası çıkararak geleneksel kadınlık ve aile rollerini, mülkiyetçi ilişkileri yeniden pekiştirmenin tedbirlerini alır.

İnessa Armand’ın 1920 yılında ölümünün ardından, Zhenotdel’e öncülük eden Aleksandra Kollontai, Komünizm ve Aile adlı eserinde evliliği birbirini seven ve birbirine güvenen iki kişinin birlikteliği biçiminde tanımlar;

“Sevgi ve yoldaşlık üzerine kurulu bir birliktelik, komünist toplumdaki iki eşit birey arasındaki bir birliktelik, ikisi de özgür, ikisi de bağımsız ve ikisi de işçi. Kadınlar için ev içi kölelik artık yok. Aile içinde eşitsizlik yok. Kadınlar için desteğe muhtaç kalma korkusu veya yapayalnız çocuklarını büyütme zorunda kalma korkusu yok... Aile hayatını öldüren tüm maddiyat hesaplarının varlık sebebinin ortadan kalkması”

biçiminde somutlaştırır. Çok önemli ve esaslı noktalara vurgu yapan bu özgürleşme ve özgürleştirme, ölümü öldürme umudu, işçileşme ve işçinin özgürleşmesi sınırına takılır, kalır. Devlet ve iktidarı besleyen tüm umutların, söndüğü alana dönüşür yeniden. *Fedakârlık*, *annelik* adına yüceltilen, ama en dip noktaya vuran kriz derinleşerek devam etmektedir. Ailenin dağılıyor, çöküyor olması, bu krizi ortadan kaldırmamakta, farklı biçimlerde kendini üreterek kadın üzerinden kronik hale dönüşmekte, alternatif arayışları zorunlu hale getirmektedir.

Ulus-devlet ve kapitalist sömürü sisteminin bir *erkek tekeli* ¹² olarak kadın ve aile üzerinde formüle edilmesi, tarihin hiçbir dönemine benzememekte, uygarlık

¹² Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi*, Weşanên Serxwebûn, 2009.

tarihinin iktidar deneyimlerinden süzülen bir toplamı ifade etmektedir. Ayşe Gül Altınay “Milletin bir ‘aile’ olarak, kadınların bu ailedeki rollerinin ise annelik üzerinden ‘biyolojik ve sosyolojik yeniden üretim’ şeklinde tanımlanması, cinsiyetlendirilmiş bir vatandaşlık algısını ve cinsiyetlendirilmiş vatandaşlık uygulamalarını beraberinde getiriyor. Bu uygulamalar artık çok sayıda kadın ve kadın kuruluşu tarafından sorgulanıyor”¹³ diyor. Devlet cinsiyetlendirilmiş vatandaşlığı, millet adına tanımlarken aynı zamanda milliyetçilik ideolojisiyle atbaşı giden bir kimliğin içine çeker kadını. *Milli annelik* misyonu biçilen kadın için, iktidar ideolojilerinin sınırını aşacak hiçbir kapı bırakmamayı amaçlar ve vatanla özdeşleştirir. Kadının kaç çocuk doğuracağı veya doğurmayacağı, evlilik yaşı ve biçimi, nasıl giyineceği, ne yiyip içeceği, hangi işleri yapıp yapmayacağı devlet adamlığı ve politikacılığının düsturu olmaya devam etmektedir. Bir cinsel obje olarak, her amaç ve hedef için sınırsız kullanım aracı olarak her göreve amade tutulmaktadır.

Annelik, vatandaşlık, cinsiyetçilik ve milliyetçilik sorgulamaları, birbirini tamamlayan ve mülkleştirmeye karşı çıkan sorgulamaların temelini oluşturmaktadır. Ülkelerin kadın ile *iyi anneyi* özdeşleştirme ölçüsüne bağlı olarak iki eğilimin ortaya çıktığını belirten Elisabeth Badinter, “Benzeşmenin hâkim model olduğu tarafta bulunmayanlar, anneliğe sırt çevirmeye giderek daha eğilimli olurlar. Kadın ile anne arasında ayrımın yapıldığı, farklı kadın rollerinin meşruiyetinin tanındığı, anneliğin daha az ağır olduğu tarafta ise, kadınlarda ideal modele bağlı kalmamak koşuluyla anne olma arzusu uyanır”¹⁴ görüşünü paylaşır.

Annelik mi kadınlık mı konusu, kadın mücadelesinin önemli tartışma alanlarından biridir. İki olguyu karşıtlık üzerinden ele almak yerine, kadının emeği, bedeni ve yaşamı üzerinde söz sahibi olabileceği zihniyet ve yapısal değişikliklerle birlikte ele almak önem taşır. Ailecilik ideolojisinin rol dayatmalarına karşı olmak veya kabullenmek tek başına sorunun tahlili ve çözümüne yetmez. Günümüz feminist hareketi içinde, *özcü* olmamak adına, halen doğurganlığın bir kadın özelliği olduğunu reddeden kesim ve yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Kadını annelik ve aileyle tanımlamayı devletin temeli sayan, cinsiyetçi ideolojileri ve kurumlarını kaba retçilikle aşacağını düşünen dar feminist yaklaşım da çözümleyici olmamıştır. Devletin kökeni, mülkiyet ilişkilerini kadın ve çocuklar üzerinden yeniden yeniden üreten aileyi, ailecilik ideolojisinden kurtarmak ve arındırmak gerekmektedir. Bu yönüyle, kadın ve erkeğin ev içi işleri paylaşımına dayandırarak dönüşüme uğratmayı savunmak da yüzeysel kalmıştır.

¹³Ayşe Gül Altınay, *Kimin Kadınları? Müslümanlaştırılmış Ermeni Kadınlar Üzerinden Aile-Millet-Kadınlar Sunumu*, Başka Bir Aile Mümkün mü Konferansı 9-10 Kasım 2013, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

¹⁴Elisabeth Badinter, *Kadınlık mı Annelik mi*, İletişim Yayınları, 2011.

Diğer yandan dar sınıf yaklaşımıyla, sınıf sömürüsünün aşılmasıyla, kadının ev dışına çıkarak, işçileşerek özgürleşeceği ve ailenin dönüşeceği fikri de reel sosyalizm denemelerinde boşa çıkmıştır.

Bunun yerine, anneliğin ve ana emeğinin kökenine inmeyi, anlamlandırmayı ve toplumsallaştırmayı, temel mücadele konusu yapma zorunluluğu vardır. Ev ekonomisini, toplumsal ekonominin temeli yaparak evin dışına çıkaran, yaşam alanlarına akıtan bir enerjiyle buluşturmak önem taşımaktadır. Gönüllü çalışmayı sömürü aracı olmaktan çıkaran, toplum kuruculuğundaki rolünü yaşam coşkusu ve moraliyle buluşturan, köleliğin değil özgürleşmenin kaynağına dönüştüren emek anlayışını geliştirmeye vesile yapma ihtiyacı vardır. Ana kadının emek, ekonomi bilgisi ve tecrübesinin bütün insanlığı kurtarmaya ve yaşatmaya yetecek bir adalete, paylaşma ve inşaaya dayandığını görmek ve göstermek gerekmektedir.

Bu temelde, anneliğin kökenine inmeyi önemsiyoruz. Anne kelimesinin kökeni su, bereket ve verimlilik tanrıçası Anahita'ya dayanır. Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinde "da" kelimesi vermek anlamına gelir; da-yık yani veren; yine en yaygın kullanılan kelimelerden biri olan ci-ya, -ci, yer anlamındadır- ise, yaşanan yerle anne arasında bağ kuran bir anlama sahiptir. Ma, ana tanrıçanın adıdır ve Aryenik ve Semitik birçok dilde mama, anne demektir. Kürtçe'nin lehçelerinde anê, enê, ana, edê, yadê kelimeleri Aryenik kökenlidir. Türkçe'de kullanılan anne kelimesi, Hitit ve Sümerce'den alınmıştır. Sümerce anneye ama, Hititçe anna, Luwice anni, Likya dilinde ise eni denir. İngilizce mother, Almanca mutter, anne anlamına gelir ve yine aynı köke dayanır. Bütün bu kelimelerin kökü a harfine kadar gider ve Sümer dilinde a su demektir; yani yaşamın kaynağı...

Anneliğe yaklaşım, kadına yaklaşımdaki düzeltme ve çözümle gelişir. Kadın özgürlük sorunu, erkeğin de özgürlük sorunudur. Bir sistem sorunu olarak, sistemsal bir çözümü gerekli kılar. Cins çelişkisinin özgürlük temelinde çözümü, eşyaşamın toplumsal alanlardaki tahribatının giderilmesiyle gelişir. Devlet ve iktidar karşıtı demokratik modernitede, aile özgür eşyaşamın temel dayanaklarından biri olarak ele alınır. Özgürlük sosyolojisiyle bilimsel, etik-estetik, felsefik temelde yeniden anlamlandırılan, yapılandırılan aile, demokratik ekolojik kadın özgürlükçü paradigmanın gelişiminde önemli bir rol oynar. Aileye karşıtlık yerine, toplumsal özüyle buluşan karakterinin -üretim ve paylaşım yeri, yaşamı inşa mekânı- özgürlüklerin gelişiminde temel olacağı kesindir.

Özgürlük sosyolojisiyle bilimsel, etik-estetik, felsefik temelde yeniden anlamlandırılan, yapılandırılan aile, demokratik ekolojik kadın özgürlükçü paradigmanın gelişiminde önemli bir rol oynar. Aileye karşıtlık yerine, toplumsal özüyle buluşan karakterinin -üretim ve paylaşım yeri, yaşamı inşa mekânı- özgürlüklerin gelişiminde temel olacağı kesindir.

Devletli sistemin sızarak ele geçirdiği klan, kabile, aşiret toplumsallığının, köleliği reddeden özüne uygun dönüşümü, ailenin demokratik dönüşümüyle yakından bağlantılıdır. Cinsel ilişkilere yüklenen iktidarcılığın sorgulanması, aşılması, dayatılan toplumsal cinsiyetçi rolleri reddetmeyi temel mücadele konusu yapmayı zorunlu kılar. Özgür birey olma mücadelesinde en radikal dönüşümün ve devrimin bu alanda gerçekleştirilmesinin bilimsel, felsefi, etik-estetik gereğine inanmak, anlamlı ve güzel yaşamın özünü oluşturur.

Mülkiyetçi, cinsiyetçi, milliyetçi, dinci ve bilimci zihniyetin, toplumsal yaşam alanları ve ilişkilerine kazınan şifrelerini çözmek ve aşmak, özgür eşyaşamı geliştirmenin temel mücadelesidir. Özgür kadın-erkek ilişkileri ve toplumsal kökleriyle buluşan aile, demokratik sosyalizmin ekonomik, ekolojik, demokratik mücadelesi ve demokratik komünal yaşamın kadın özgürlüğü etrafında örülmesi ve örgütlenmesiyle mümkündür. Özgür sevgi ve aşk ilişkisi, toplumsal emek ve mücadele ile şekillenerek aileyi mülkiyetçiliği ve maddiyatçılığı barındıran içeriğinden arındırır.

Kadına karşı şiddet, cinsel baskı, tecavüzü cezalandıran Zapatistaların Kadınlar Yasası “Kadınların eşlerini seçme ve zorla evlendirilmeye karşı olma”, “doğurup bakacakları çocuk sayısına karar verme”, “kadın ve çocukların beslenme, sağlık, eğitim” hakkına sahip olduklarını beyan eder. En başta da devrimci mücadeleye katılma hakkının olduğuna yer verir. Devrim ve demokrasi mücadelesinin en önemli alanı, bu hakların kazanılması ve kadının özgür irade, karar ve yaşam koşullarının sağlanmasıdır.

Toplumu esasta büyük bir aile olarak ele almak gerektiğini, insanı tarih boyunca gerçekleştirenin bu aile olduğunu belirten Abdullah Öcalan, sınıf, ulus ve mülkiyet ilişkilerini aşan bir çözüm sunar;

“Yaşamı heba etmemek için öncelikle kadınla yaşamın doğru, ahlâklı ve estetik (güzelce olanı) biçimlerini gerçekleştirmek şarttır. Tüm kölelik biçimlerinin kişiliğinde denendiği ve özümsetildiği kadın kimliğini çözümlemek, özgürlük ve eşitlik davasının yoldaşı ve yaşamdaşı yapmak doğru, ahlâklı ve güzel erkek olmanın da temel koşuludur.”¹⁵

Modern Müslüman toplumlarda, kadının bütünlüğünü temel alan bir mücadele ile aileyi geliştirmenin mümkün olduğunu savunan Fatima Mernissi; “Bütünlüğü bozulmamış bir kadınla yaşanan cinsellik, aşağılayıcı ve kirlenen bir edim olmanın aksine, harika bir edimdir. Parçalanmamış bir kadına duyulan bağlılık ve ilgi, erkeği toplumsal görevlerinden alıkoymaz; çünkü

¹⁵ Abdullah Öcalan, *Kürt Sorunu.... Önce De Vardı*

kadın kenarda kalmış bir birey, bir tabu değil; yaşam ve düzenin üreticisi, kaynağı ve merkezidir”¹⁶ görüşünden yola çıkar.

Yaşamın kaynağına dönüş, kuraklaşan toprakların şenlenmesi, canlanması, özgür toplumsallığın gelişmesi demek... Cansuyuna kavuşan insanlık, doğa ve kadın, su terazisinin dengesini yeniden kurar. Tek renk, tek ses ve düzen yerine, farklılıkların renkli ve zengin kıldığı yaşam enerjisine, coşkusuna kavuşur. Dehşet, şehvet, yükselen surlar ve ağıtları geride bırakarak özgürlük şarkılarını söylemeye koyulmanın anlam gücüne ulaşmak... Kadınların özgürlük zamanlarının doğallığını ve kutsallığını yakalamak için, kendine dönme ve kendi olma mücadelesini yükseltme zamanı;

İsis’i ve Artemis’i düşlediğimi kim söyledi? Güneşim

Onlardan kalma, onlarla ve içlerinde.

Kim söyledi: Doğallıkları zıddım olduğumu?

Doğallıkları benzerim.

Bizler aynı memeden emzirildik.¹⁷

¹⁶ Fatima Mernissi, *Peçenin Ötesi*, Yayınevi Yayıncılık, 1995.

¹⁷ Adonis

‘Şimdi’ deki “Aile”nin Arkeolojik Bağlamında Kadın

Özlem Ekinbaş

Giriş

Aile kavramına ilişkin tarihsel araştırmalar, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, arkeoloji gibi disiplinlerin olduğu kadar birçok farklı kesiminde odağında yer almaktadır. Herhangi bir siyasal sistemin çekirdeğini oluşturması bakımından aile kurumu aynı zamanda siyasal bilimlerin ve onu besleyen tüm yan dallarında araştırma odağında olmuştur. Bu çalışmada aile kurgusunun arkeolojik bağlamda ele alınacağını belirtmekte fayda olsa da arkeolojinin herhangi bir araştırma alanının da sosyolojiden, felsefeden, antropolojiden ve psikolojiden bağımsız değerlendirilemeyeceği bilinmek durumundadır. Elbette böyle olmak zorunda değildir ancak herhangi bir konu ya da tarihsel zamana yönelik bütünlüklü bir yaklaşım esas alınmak isteniyorsa yukarıda belirtilen tüm disiplinlerin göz önünde bulundurulması çeşitli sorulara aranan yanıtlara daha kapsamlı bir nitelik kazandıracaktır.

Tarihin bir bütün olarak ele alınması ve içinden geçtiğimiz ‘şimdi’ nin geçmişin bir toplamı olduğu gerçekliğinden hareketle, aile konusunun da ilk partiküllerinin insanın varoluş öyküsünün başladığı zamanlarda aranması gerekmektedir. Bu bağlamda evrenin varoluşu, iklimsel ve jeomorfolojik değişim ve dönüşümler tüm canlı türlerinde çeşitlenmeler yaratmış ve toplum denen kavram insan algısının çok ötesinde bir yerde ve zaman aralığında evrimleşmiş olmalıdır. Tüm bu kavramları Kartezyen bilim algısıyla pozitivist anlayışla açıklamaya çalışmak sadece bir algı operasyonu olacaktır. Bu nedenle çalışmada, algılarımızın oldukça uzağında bir zamansal süreçten ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin beslediği aile kavramından bahsedilirken yazının henüz kullanılmadığı varsayılan yazısız topluma ve o toplumda kadının rolüne ilişkin birtakım yorumlar yapılacaktır. Akabinde yazılı toplumların kadına ve aynı eksenle öznesi olduğu aileye ilişkin arkeolojik kayıtlarına yer verilecek ve çeşitli sorular sorulacaktır. Söz konusu sorular şu şekilde sıralanabilir.

1. Ailenin günümüzdeki formunun can çekişen hali tarihsel süreçte yaşanan aile deneyimleriyle çözümlenebilir mi?

2. Bu çözümleme kadınlara kölelik halini aile kurumu alanı ile dayatan iktidara karşı alternatif bir aile biçimi ortaya koymak adına yeterli olacak mıdır?

3. Söz konusu aile şemasının sürdürülebilirliği demokratik ve özgür bir aile formuyla tasarlanabilir mi?

Son olarak elde edilen bulguların felsefi ve psikolojik analizleri etno-arkeolojik bağlamla değerlendirilip çalışma sonuca bağlanacaktır.

1. Yazısız Olduğu Düşünülen Toplumlarda Aile Kurgusu Neye Göre Yapılabilir?

Yazının olmadığı zamanlarda kadın ve erkeğin ilişki çelişkisinin düzeyini anlamak sadece yorumsal düzlemde kalsa da antropologlarca yapılan öneriler avcı-toplayıcı toplulukların genellikle cinsiyete ve yaşa dayalı bir özelliği olduğu yönünde olmuştur.¹ Orta Paleolitik Çağ'da Neanderthal'ler ile birlikte ortaya çıkması muhtemel olan bu iş bölümü ekonomik faaliyetlerin oldukça sınırlı bir noktada görünmesi bu döneme ilişkin yorumları da belli bir ölçüde tutmaktadır. Buna karşın Üst Paleolitik Çağ'da (G.Ö. 45000-30000) Homo Sapiens Sapiens'lerin ortaya çıkışıyla olasılıkla iklimsel değişimlerinde katkısıyla nüfusta artış ve buna bağlı olarak temelde avcı-toplayıcılığa dayanan daha karmaşık bir sosyo-ekonomik yapı söz konusudur. Söz konusu döneme ilişkin arkeolojik veriler Üst Paleolitik Çağ'ın başlangıcından itibaren hem kullanılan ekonomik kaynakların hem de sosyal rollerin arttığını ortaya koymaktadır.² Cinsiyete dayalı iş bölümünün olduğu topluluklarda kadının yeri büyük ölçüde ekonomide sergilediği rol ile paraleldir. Kadınlar tarafından gerçekleştirilen toplayıcılık faaliyeti³ Paleolitik Çağ insan popülasyonunun beslenme ekonomisinin %65'ini oluştururken erkek bireyler tarafından sağlanan av ürünleri söz konusu ekonominin sadece %35'ini kapsamaktadır.⁴ Bu dönem için Fransa'dan Sibiryaya kadar olan geniş coğrafyada yayılım gösteren G.Ö. 30000-20000 tarih aralığına tanımlanan taş, fildişi, kemik, boynuz ve pişmiş topraktan yapılmış kadın heykelcikleri dönemin sembolik dünyasında kadının edindiği role ilişkin güçlü bilgiler sunmaktadır.⁵ Bir süre önce söz konusu venüslerin daha çok

¹ Rosaldo ve Lamphere, 1974:3

² Bar-Yosef, 2002.

³ Murdock, 1937; Murdock ve Provost, 1973.

⁴ Joseph, 2003: 327.

⁵ Jennet, 2008.

hamilelik ve bereket bağlamı oldukları düşünülürken⁶ son araştırmalar bu heykelciklerin kadınlığın genç kızlıktan yaşlılığa kadar olan çeşitli evrelerini temsil ettikleri⁷ ve ev bekçisi-koruyucu ruh, şaman, hayvanlar hâkimesi, ölüm ve yeniden doğuşun simgesi gibi çeşitli işlevsel yönlerinin olduğunu ortaya koymaktadır.⁸

Buna rağmen aile ya da sembolik olarak aile kavramıyla özdeşlik kurulabilecek herhangi bir arkeolojik bağlam söz konusu değildir. Neolitik Çağ'a gelindiğinde ise yazı olmasa da bir takım kültürel materyaller kadın doğası ile ilişkili yorumlanmakla birlikte bunların bazılarında erkek ile olan ilişkinin satır araları yakalanabilmektedir. Örneğin, Nevalı Çori'de ele geçen bir kap parçası üzerindeki üç figür kadın erken ve çocuk olarak yorumlanmıştır.⁹ Çanak çömleksiz Neolitik Dönem'in B evresinin Erken ve Orta süreçlerinin takip edildiği yerleşimde bu taş kap parçası üzerindeki figürlerin belki de aileyi temsil ettiği düşünülebilir. Neolitik dönem yerleşimlerinden Çatalhöyük'te üretildiği düşünülen erotik sahneler,¹⁰ Bafa Gölü kaya sığınaklarında tespit edilen kadınlı erkekli düğün sahneleri gibi örnekler kadın ve erkeğin birleşimini ritüel bir sembolizm

çerçevesinde yorumlamanın önünü açmaktadır. Bununla birlikte Yukarı Dicle Havzası'nda yer alan Hakemi Use'de açığa çıkarılan mezarlardan birinde yapılan ikili gömmede iskeletlerden birinin kadın diğerrinin erkek olduğu dikkat çekicidir (Resim1).¹¹

Söz konusu iskeletlerin bir ailenin birlikte gömülmesini ifade ettiği düşünülebilir. Buna karşın aile kavramına ilişkin kesin sonuçların bu döneme ilişkin varlığı, sadece soyut bağlam taşımaktadır. Çıkarsamalar 20. yüzyıl dünya sistemleri şekillenirken açığa çıkan alternatif yaklaşımların geliştirdiği bilimsel çalışmalar ışığında ortaya konmuş ve bu görüşlere bir takım mağara resimleriyle birlikte venüsler ve diğer arkeolojik materyaller gerekçe gösterilmiştir. Tüm bunlar etnolojik verilerle de pekiştirilince sosyal bilimlerle taban tabana zıt olan bir kavram açığa çıkmıştır: kesinlik. Şahsım dahil şu an burada dile getirilecek yorumlamaların tamamının kendi öz yaşam perspektifimden bağımsız olmayacağı açıktır. Buna karşın henüz yazının olmadığı dönemde kadınlı ilişkili

Resim1 Hakemi Usede açığa çıkarılan yan yana gömülmüş kadın erkek iskeletleri

⁶ Jennet, 2008: 4,39

⁷ Rice, 1981: 405-409.

⁸ Rice, 1981: 411.

⁹ Aydingün, 2013: 48

¹⁰ Mellart, 1967: Taf:83.

¹¹ Erdal, 2013.

arkeolojik verilerin çoğu çok tanrılı inanç sistemlerinde doğurganlığın mucizevi bir olay olarak görülmesiyle ilişkili olarak değerlendirilebilir.

2.Yazılı Tarihin Aile Kurgusu

Yazılı tarihin hangi zaman aralığında başladığı konusu aşıkardır. 19.yüzyıl başlarında arkeolojik çalışmalar ışığında açığa çıkarılan çivi yazılı belgeler, M.Ö. 4000’de, Mezopotamya’da yaşayan Sümer uygarlığının varlığını ortaya koymakla kalmamış kendilerine ait hukuk anlayışının tek tanrılı inanç sistemlerinin Eski Yakındoğu ile büyük oranda benzerlik gösterdiğini kanıtlamıştır. Bu bağlamda Sümer hukukunun Mezopotamya ile sınırlı kalmadığı, çevresindeki Elamlılar, Hurriler, Kenanlılar ve Hititlerin hukuk anlayışlarında temelde hüküm ve uygulamalar bakımından benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Sümer hukukunun İsrail hukukuyla birlikte İslam hukukuna da etki ettiği açıktır.¹²

Bu dönem yazılı belgelerinin çoğunda, Sümer, Babil, Assur, Hitit vb. toplumların gerek oluşturdıkları kurallarda gerek bireysel yazışmalarda kadının toplumsal rolüne ilişkin veriler elde etmek mümkündür. Bu bağlamda hukuk alanı aslında toplumsal düzenin yansıması mıdır sorusu, kilit bir sorudur. Diğer bir deyişle ataerkil sistemin temel dayanaklarından biri olan aile kurumunun işleyiş hukuku tam anlamıyla gerçek bir aileyi ifade edebilir mi? Cinselliğin iktidar tarafından hukuk yoluyla kadını ikincil bir konumda tuttuğu gerçekliği yazılı tarihten günümüze süregelenmiştir. Buradan hareketle yasaklayan kim olursa olsun ister Sümer yasası ister Babil ister günümüzdeki herhangi bir toplumun yasası, iktidarı hukuksal bir biçim yoluyla şemalaştırılır ve yol açtığı etkiler itaat biçiminde tanımlanır.¹³ Konunun şu ana kadar çözümü yapılmış çivi yazılı tabletlerdeki tezahürü oldukça ilginç görünmektedir. Buna göre ilk olarak Kültepe tabletlerinin Eski Assur ve Anadolu toplumlarında evlilik süreçleriyle ilgili verdiği bilgilere bakmakta fayda görülmektedir. Öyle ki 4000 yıl öncesine dayanan söz konusu belgelerde anlatılanların, günümüzde neredeyse birebir yaşandığını görmek mümkün olacaktır. Evlilik öncesinde genç kadınların beşikte kertildiği, nişanlandırıldığı, hatta damadın genellikle baba tarafından seçildiği anlaşılmaktadır. Kız evi tarafından damada nişan hediyesinin verilmesi, nişan ya da düğün yemeğinin düzenlenmesi, kına gecesine benzer dini motifli uygulamaların görülmesi, takı takma törenlerinin varlığı tespit edilebilmektedir. Söz konusu konulara dair en geniş bilgiler, Assur için Asur Ticaret Kolonileri Çağı’na ait Kültepe kaynaklı aile hukuku ya da aile mektuplaşmalarından,¹⁴ Babil için,

¹² Çelebi, 2015: 10.

¹³ Foucault, 2003: 63-64.

¹⁴ Mandacı, 2016: 17-20.

Babil kralı Hammurabi (M.Ö. 1793-1750) tarafından oluşturulan ve Babil şehrinde Esagile Tapınağı'ndaki kendi heykelinin önüne diktirdiği diorit taşından bir stel üzerine yazdırdığı 282 maddelik geniş kanun kodeksi¹⁵ içinde yer alan evlilik ve aile mülkiyetine ilişkin kanunlardan edinilmektedir. İlgili konulara ilişkin birkaç örnek durumu daha anlaşılır kılacaktır. Bu bağlamda, beşik kertmesinin varlığını ortaya koyabilecek Kültepe arşivinden Kt. 88/k 625 envanter numaralı bir mahkeme zaptını incelemek gerekmektedir. Zapta belirtilen bir kadının (adı belirtilmemiş) erkek kardeşi olan *Pilah-İstar* yine bir erkek olan *Amur-İstar*'ı dava etmekte ve mahkeme huzurunda: “Sen benim babama (kızınla evleneceğim diye) söz verdin. Buraya gel ve karını al (onunla evlen)” şeklinde Damat adayı *Amur-İstar*'ı evlenmeye zorlamaktadır. Aynı bağlam çerçevesinde günümüzdeki başlık parası geleneğinin Eski Önasya'daki varlığı yine Kültepe kaynaklarından takip edilebilmektedir. Kt. 84/k 281 nolu mektupta geçen “bizim bir kız kardeşimizi kendi hesabına kocaya verdin. İkincisini Su-Laban verdi. Hastahsusar'ı Belanum ve ben hissemiz olarak kocaya vereceğiz. Kızı sen kocaya vermemelisin! Eğer verecek olursan, onların üçüne ait masrafı sen kendinden karşılayacaksın”¹⁶ gibi bilgilerden Assurlu ailenin erkek bireylerinin kız kardeşlerinin başlık paralarına ilişkin olarak bir mücadele verdikleri anlaşılmaktadır.¹⁷

Eski Mezopotamya'da Hammurabi Kanunları'nın 184. Maddesi uyarınca bir baba kızlarını evlendirmeden önce ölürse erkek kardeşler kız kardeşlere çeyiz verip onları evlendirmekle yükümlüdür.¹⁸ Yine benzer biçimde yazılı belgelerden edindiğimiz bilgilere göre günümüzdeki aile kurumuna girişin önemli bir sembolizması olan *duvak açmanın* gerek Eski Mezopotamya'da gerekse Eski Anadolu'da (Resim 2) ev-

Resim 2 Bitik Vazosu kutsal evlilik ve duvak açma Anatolian

lilik sırasındaki seremoninin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Kültepe arşivlerinden bir tabletin son metninde geçen “kız kardeşimiz tanrıça İstar için başını açtı” ifadesi konunun bir referansını oluştururken, öte yandan Akkadca'daki *kalatu kuttumu*, *örtülü gelin* ifadesi de ilgili referansı pekiştirmektedir. Gılgameş Destanı'nda geçen günümüzdeki duvak uygulamasının benzerliğine örnek teşkil edebilecek bir cümlede de erkeklerin açtığı

¹⁵ Dinçol, 2003: 8.

¹⁶ Bayram-Çeçen, 1995: 5.

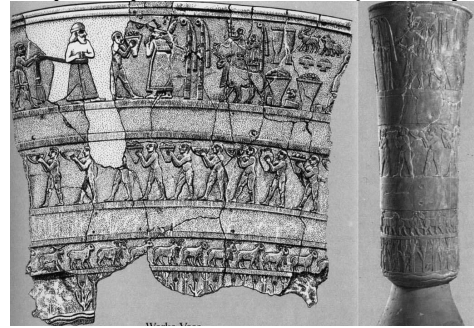
¹⁷ Mandacı, 2016: 16-17.

¹⁸ Tosun-Yalvaç, 2002: 204.

nesne için file, ağ anlamındaki *pugu* kelimesi¹⁹ kullanılmaktadır. Söz konusu uygulamaların günümüzdeki kültürlerde *duvak açma* uygulamasıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Bununla birlikte yukarıda söz edilen çivi yazılı metinlerdeki uygulamaların olasılıkla uygulamaya dönüşmesi *kutsal evlilik* (Klasik Yunan'da hieros gamos) olarak bilinen²⁰ kutsal birleşmenin ölmek-dirilmek, üreme-bolluk ve bereket gibi ortak referansları bulunan aşk ve savaş tanrıçası İnanna'nın (Akkadca İştar) çoban tanrı Dumuzi'nin ülkenin o sene bolluk bereket içinde bulunması için yılın belirli zamanında bir araya gelmeleri ve birleşmelerinden gelişmektedir.²¹ Bu birleşmenin bilhassa III. Ur zamanında Dumuzi'yi sembolize eden kral ve İnanna'yı temsil eden mabedin baş rahibesi arasında temsilen ve fiziken gerçekleştiği ele geçen çivi yazılı belgelerden bilinmektedir. Kutsal evliliğin ne gibi safhalarda gerçekleştiği ve uygulamalarının nasıl olduğu ya da sonuçlarının ne getirdiğine ilişkin en fazla filolojik belge III. Ur dönemindeki krallardan Kral Şulgi devrine aittir.²²

Uruk kazılarında ele geçen yaklaşık 1 m uzunluğundaki kireçtaşından yapılmış meşhur Uruk Vazosu üzerindeki betimlemeler bu uygulamaların süreçlerini hikayeletirmesi bakımından örnek gösterilebilir (Resim 3). Tapınak personeli, çoğu mevcut olan aşk şarkıları söyler muhteşem İnanna, Uruk vazosundaki (İnanna'nın) mühür/imza gibi standartlarıyla/sembolleriyle kapı dikmeleri ile kuşatılan kapıdaki Dumuzi'yi selamlar ve orada Dumuzi İnanna'ya görkemli hediyeler sunar.²³ Tanrılar, baharatlarla mis kokulu ve pahalı perdelerle süslenmiş bir odaya girer. Böylelikle tören yatağında uzanırken cinsel ilişkide bulunmuşlardır. Daha sonra, sevgilisi tarafından memnun edilen ve onu memnun eden İnanna, onun için uzun ömür ve egemenlik, toprağın doğurganlığı ve refahını emreder. Ayrıca İnanna Dumuzi'ye yüzük ve âsâ ile kraliyet gücünün amblemlerini de sunmuş olabilir. Ayin biter, insanlar bu töreni dev bir festivalde kutlar.²⁴

Resim 3 Warka Vase

¹⁹ Stol, 2016: 22-23.

²⁰ Çaylı, 2008: 146.

²¹ Bayram, 2019: 555

²² Çağırğan, 1990:1

²³ Microop, 2004: 46.

²⁴ Johanna Stuckey, "Inanna and the "Sacred Marriage"", Imbolc, Vol 4-2 (2005) <http://www.matrifocus.com/IMB05/spotlight.htm>, (28.06.2020).

Bolluk ve bereketi getirmesiyle toplumun mutluluğunun temsil edildiğine inanılan *kutsal evlilik* töreninin ilk kez Sümerler’de M.Ö. 3000’lerden daha erken bir dönemde gerçekleştirilmiş olduğu ve Mezopotamya toplumlarında yaklaşık 2000 yıl boyunca her yıl tapınaklarda sembolik olarak yeniden canlandırıldığı bilinmektedir. Söz konusu tapınaklarda tanrı ve tanrıça heykelleri bir araya getirilerek aynı amacın gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Buna göre heykeller önce süslenmiş ve bütün geceyi birlikte geçirecekleri özel bir odaya götürülmüşlerdir.²⁵

Tarım toplumu olan Sümerlilerin metaforik olarak toprağın sürülmesini cinsel ilişki ile özdeşleştirdikleri böylelikle de bedeni ekilebilir topraklarla eşitledikleri görülmektedir. Yine kutsal birleşme ile dünyadaki Tanrıça İnanna’nın, en azından potansiyel olarak verimli olana kadar toprağın verimliliğini sağlayamayacağı teorisi de makul görünmektedir. Fakat bu törenler her ne kadar Eski Mezopotamya için iki tanrının ya da bir insanın ve bir tanrının evliliğinin ritüeli olarak yürürlüğe girmesi anlamını taşısa da tarafların tanrı olarak anlaşılması kral ve ülke çıkarlarına hizmet eden bir anlayışın gelişmesinin ve kurumsallaşmasının da önünü açmıştır. Dolayısıyla dini uygulamanın dokunulmazlığı, gittikçe daha erkek egemen bir toplumun neden kendi çıkarları doğrultusunda onurlu bir ritüeli kullanmaya devam etmek zorunda kaldığını açıklayacaktır. Bunun yanı sıra neden bu kadar uzun süre söz konusu ritüelin hayatta kaldığı ve *entu* arşiv metinlerinden kaybolduktan sonra bile, Mezopotamya’nın çoğu kralı kendilerini *İnanna-İştar’ın eşi/sevgilisi* olarak adlandırmaya devam ettikleri gibi sorular konunun iktidarlarca nasıl kullanıldığını kanıtlar niteliktedir.

3.Etnolojik Verilerde Aile Kurgusu

Toplum içerisinde kadının önemli bir rolün sahip olduğu klanlar günümüzde birçok coğrafyada yaşam sürmektedir.²⁶ Kuzeydoğu Hindistan’da Meghalaya’nın yüksek tepelerinde yaşayan, pirinç tarımı ile uğraşan Garo toplumunda kadın oldukça saygın bir noktada durmakta ve en yaşlı evli kadın toplumun soy çizgisini belirlemektedir. Annenin mülk sahibi olarak görüldüğü toplumda kültürel anlamda veraset ve mülk, annenin en küçük kız çocuğuna geçmektedir. Bir bakıma en küçük kız çocuk anne tarafından varis olarak seçilmektedir. Varis olarak atanması ise aile tarafından seçilen damat ile evlenmesi koşulu ile gerçekleşmekte ve bu durumda damat Garo toplumu için önemli olan Nokrom (Varis) olur. Evliliğin gerçekleşmesi durumunda damat kadının ailesiyle birlikte yaşamak durumundadır. Eğer kayınbaba ölecek olursa en küçük kızın kocası olan en küçük damat aynı zamanda kayıinvalidesi ile evlenmek durumundadır. Bu geleneğin yakın zamanda çok sürdürülmediği

²⁵ Bottéro, 2003: 252.

²⁶ <http://www.heliotricity.com/matriarchalsocieties.html> (erişim tarihi, 28.06.2020.)

belirtilmektedir. Annenin diğer kız çocukları dilediği erkeklerle evlenme konusunda özgür olmakla birlikte yaptıkları evlilikte inisiyatif yine kendilerindedir (Resim 4). Yine aynı coğrafyada yaşayan bir başka toplum olan Khasi toplumunda klanın annesi aynı zamanda *Ka Blei* ismiyle bilinen ana tanrıça olarak görülmektedir. Klanın şefi olmakla birlikte Kuzeydoğu Hindistan'daki Smit köyünde en yüksek rahibe ve en güçlü şaman olarak da görülmektedir. Öyleki Khasi Köyü'nün şefinin atamasını da yine kendi üstlenmektedir. Bununla birlikte Khasi'li kadınların çocukları annelerinin soy isimlerini kullanmaktadırlar.

Resim 4 Garo kadınları

Papua Yeni Gine'nin batısında güney Bougainville'de yaşayan Nagovisi toplumunda kadının ekonomideki rolü toplum içerisindeki saygınlığıyla da paralel görünmektedir.²⁷ Hem yemek üretiminde hem de tarımdaki güçlü iş alanı Nagovisi'li kadınları karar alma mekanizması haline getirmiş görünmektedir. Buna karşın liderliklerini erkeklerle paylaştıkları dikkat çekmektedir. Nagovisi'li kadınlar sadece ekonomik bağlamdaki rollerinin yanı sıra inanç sisteminde de güçlü bir kişilik olarak ön plana çıkmakta dinsel seremonileri belirlemektedirler. Yine güneydoğu Çin'in Xiaoli-anhshan Dağları'nda yaşayan Mosuo toplumunun ana soylu olduğu bilinmektedir (Resim 5). Söz konusu toplum içerisinde kültürün her alanında olduğu gibi evlilikte de temel eksenin kadın etrafında şekillendiği görülmektedir. Kadınlar, büyükanne, anne ve kız çocuğu şeklinde şemalaştırılabilen üç kuşak boyunca aileyi örgütleyebilmektedir. *Daba* olarak bilinen animistik bir inançla Tibet Budizminin karışımı şeklinde karma bir din anlayışına sahip olan klanda ensest ilişkinin yasaklandığı buna karşın cinselliğin özgürce yaşandığı ve herhangi bir şekilde kıskançlık kavramının olmadığı belirtilmektedir. Kadınlar ve erkekler çoğunlukla geceyi birlikte geçirmek istediklerinde bunu belli bir seremoni ile birbirlerine sessizce ilan etmektedir. Örneğin kadın erkeğe ahşaptan yapılan belli süsleme elamanları ve içecek sunarken erkek kadına gümüş ya da farklı materyallerden yapılan takılar hediye eder ve geceyi kadına ait mekânda birlikte geçirir. Bu ilişki sadece o geceyle sınırlı kalmayabilir ve tekrarlanabilir fakat gündüz erkek, kadın tarafından evine gönderilir. Kadının bu ilişkiden hamile kalması du-

Resim 5 Mosuo kadınları

²⁷ Jill, 1978.

rumunda da erkek biyolojik olarak baba sayılsa da kültürel anlamda baba olarak kabul görmez. Sadece çocuklarını ara sıra ziyarete gidebilmektedir. Mosuo toplumunda ailelerde *çocuk değişimi* denen bir kültür söz konusudur. Bu kültürün gelişimi çocukların cinsiyet dağılımının eşitliği kapsamında açığa çıkmış görünmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Paleolitik Çağdan itibaren baskın sayıda kadın heykelciğinin varlığı ilgili toplulukların düşünsel sistemlerinin yansıması olarak değerlendirildiğinde bu dönemin kadınlarının topluluk içinde önemli bir rolün sahibi olduklarını kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda özgün insan toplumunun ana soylu olduğu ve yakın zamanlarda hâkim duruma geçen erkek egemenliğinin daha sonraki aşamada geliştiğine ilişkin kuramlar 19. yüzyıldan günümüze kadar üretilmiştir. İsviçreli antropolog Jhon J. Bocahfen hem aile hem de toplulukta otoritenin kadınların elinde olduğu ana soylu idarenin başka bir deyişle kadın egemenli bürokrasinin üstün dişil yeryüzü tanrıçasının imgesi ile uyuştuğunu öne sürmüştür. Söz konusu iddialar 1859'da Darwin'in öne sürdüğü evrim teorisine uyum göstermiş, böylece insan evriminin daha erken bir ana soylu dönem yaşamış olduğuna dair yeni bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. Bu görüşler 19. yüzyılın 2. yarısı ve 20. yüzyıl düşünürlerinden Sigmund Freud'u ve Gordon Childe, J. Cauvin gibi arkeologları oldukça etkilemiştir. 19. yüzyılın sonuna doğru Avrupa, Ege ve Mezopotamya'daki kazı alanlarında bulunan insan biçimli figürler, duvar resimleri, kabartmalar ya da heykeller ana soyluluğun göstergeleri olarak yorumlanmışlardır.

Yazının henüz kullanılmadığı dönemlerde aile kavramına ilişkin yapılacak yorumlar oldukça soyut bir noktada dursa da günümüzde Papua Yeni Gine, Hindistan ve Çin gibi coğrafyalarda (elbette daha fazlası) ana soylu toplumların varlığına ilişkin bilgiler söz konusu yorumları soyut olmaktan çıkarmaktadır. Fakat filolojik belgelerden ve bazı vazo üzerlerindeki betimlerden aile kavramına ilişkin sunulan veriler günümüzde bile evlilik yolunda izlenen yolların ya da seremoninin çok da farklı olmadığını göstermektedir. Önceleri bereketin ve bolluğun simgeselliğini özünde barındıran kutsal birleşme formu bir şekilde ailenin çekirdek formunu oluşturmuştur. Fakat erkeğe harika bir iktidar alanı yaratan bu zemin, çekirdeğinden oldukça uzaklaştırılmış ve içi boşaltılmıştır. Kadının tek başına tarihin kuytularında kaybolan ailenin çekirdeğine ulaşması ve günümüz aile formunun alternatifini yaratabilmesi tek başına imkânsız görünse de kadının öz gücü ve tarihsel deneyimi bu motivasyonu beslemektedir. Öte yandan şunu da unutmamak gerekir ki herhangi bir konunun arkeolojik bağlamda ele alınması araştırmacının algılarındaki değişkenlerin ikrarını ifade etmekle birlikte aslında bir nevi tarihsel anlamların yeniden inşası şeklinde değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Michelle Zimbalist Rosaldo ve Louise Lamphere, *Woman, Culture and Society*, University Press, Stanford, 1979.
- Offer Bar-Yosef, “The Upper Paleolithic Revolution”, *Annual Review of Anthropology* 31, 2002, sf. 363-393.
- George Peter Murdock ve Caterina Provost, “Factors in Division of Labor by Sex”, *Ethnology* 12, 1973, sf. 203-226.
- Rhawn Joseph, *NeuroTheology: Brain, Science, Spirituality, Religios Experience*, California University Press, California, 2003.
- Karen Diane Jennett, *Female Figurines of the Upher Paleolithic*, Texas State Universty, Universty Honors Program Thesis, 2008.
- R. C. Rice, “Prehistoric Venuses: Symbols of Motherhood or Womanhood” içinde Kelley Hays Gilpin and David S. Whitley (eds.), *Reader in Gender Archaeology*, Routledge, London, 1981, sf. 261-268.
- Şengül Aydingün, “Mucize, Bereketli ve Her Şeye Hâkim” içinde Yayına Hazırlayan Emine Çaykara, *Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, sf. 43-45.
- James Mellaart, *Çatal Höyük, A Neolithic Town in Anatolia*, London, 1967.
- Yılmaz Selim Erdal, “Life and Death at Hakemi Use” In Nieuwenhuysen OP, Bernbeck R, Akkermans PMMG, Rogasch, J (eds.), *Interpreting the Late Neolithic of Upper Mesopotamia*. Brepols Publishers, Turnhout, 2013.
- Binnur Çelebi, *Eskiçağ’da Kadın*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Ebru Mandacı, *Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Aile Hukukunda Kadın (MÖ.1950-1750)*. Journal of History Studies, 7(1), 2015, sf.81-94.
- Belkıs Dinçol, *Eski Önyasa Toplumlarında Suç ve Ceza*, İstanbul, 2003
- Sebahattin Bayram ve Salih Çeçen, “6 Neue Urkunden über Heirat und Scheidung aus Kanis”, *Archivum Anatolicum*, Sayı 1, 1995, sf.1-13.
- Marten Stol, *Women in the Ancient Near East*, Berlin: de Gruyter, 2016.
- Pınar Çaylı, “Prehistoryadan Günümüze Kadın Sembolünün Sanata Yansıması”, *Colloquium Anatolicum* VII, 2008, sf. 137-155.
- Salih Bayram, “Eski Mezopotamya’da Kutsal Evlilik Metinleri” ve “Kutsal/Kült/Mabet Fahişe(si) İbâresi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6, Sayı 2, 2019, sf. 546-575.
- Galip Çağırhan, “Mezopotamya’da Kutsal Evlilik”, *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri* IX/10a, 1990.
- Marc Van de Mieroop, *Antik Yakındoğu’nun Tarihi*, Ankara, 2004.
- Jean Bottéro, *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, çev. M. Emin Özcan-Ayten Er, Dost Kitabevi, İstanbul, 2003, sf. 252.
- Nash Jill, *Women and Power in Nagovisi Society*. In: Journal de la Société des océanistes, n60, tome 34, 1978. pp. 119-126.
- Neyir Bostancı Kolankaya, “Paleolitik Çağ Kadınları”, Armizzi. Engin Özgen’e Armağan. Studies in Honor of Engin Özgen, Asitan Kitap, Ankara, 2014, sf.19.
- Joan Oates, *The Making of the Past The Rise of Civilization*, Oxford, 1979.
- Matriarchal Societies, <http://www.heliotricity.com/matriarchalsocieties.html>

Anneliği Yeniden Düşünmek: Annenin Kanunu Olur Mu?

Nazan Üstündağ

I.

Bu yazıda Jineolojî Dergisi okuyucuları ile son bir senedir annelik üzerine düşündüklerimi paylaşmak istiyorum. Bu düşüncelerin birkaç farklı izleği var. Öncelikle o izleklerden bahsedeyim. Bunlardan birincisi şu sıralarda yazma çabasında olduğum bir kitapla ilgili. Bu kitapta Kürt Özgürlük Hareketi'nin ortaya çıkardığı üç kadın figürünü ele alıyorum. Bunlar anne, kadın siyasetçi ve kadın gerilla figürleri. Kitapta bu figürlerin bedenleri, sesleri, kurdukları birliktelikler, edim ve eyleyışler ve ortaya çıkardıkları estetik ve etiğin, Kürdistan coğrafyası ve onun ötesinde yeni bir siyasi kozmolojinin temelini oluşturduğunu iddia ediyorum. Bu kozmoloji, modern siyasetin dayandığı varsayımları, siyaset içi ve dışı arasında çizilen sınırları, hukuk içi ve dışı olarak kabul edileni, kutsal ve günah kavramlarını ve gelecek, bugün ve geçmiş dizilimini altüst ederek tahayyüllerimizi açan ve katmanlandıran bir kozmoloji. Bu kozmoloji bize egemenlik başta olmak üzere birçok siyasi kategoriyi yeniden düşünme ve düşleme olanağı veriyor. Bu kitap bağlamında anne figürü ve anne figürünün siyasi alandaki görünürlüğü ve edimleri ile haşır neşir olurken, annenin devletin egemenliğine karşı nasıl bir tehdit oluşturduğunu inceleme fırsatı buldum. Anne figürü, siyasi platformlarda görüldüğü ve anne olarak sarf ettiği emeğin karşılığını bir hak olarak iddia ettiği ölçüde, siyasetin çoktan cevaplandırıldığını ya da paranteze aldığını düşündüğü kimi soruları yeniden tartışmaya açarak, devlet merkezli ve kamusal-özel ayrımlarını normalleştiren egemenlik biçimlerini temelden sarsıyor. Kanımca bu nedenle her ne kadar feministler olarak, anneliği kadınları hizaya sokmak için kullanan tüm iktidar biçimlerine karşı yapı

bozuma uğratmaya devam etmemiz şart olsa da aynı anda anne figürünün var olan siyasi kozmolojiyi sarstığı anları çoğaltmaya yatırım yapmamız da gerekir. “Anne” elbette özsel bir kimliğe vurgu yapmamalı ve kadınların annelik dışında onlarca var oluş biçiminin üstünü kapatmamalı. Ancak şunu da unutmamak gerekir; annelik, toplumsal bir emek biçimine işaret ediyor. İnsanların devlet karşısında soyut birer hak sahibi olmadığını, birbirleri üzerinde ve devlet dolayımı olmaksızın gerçekleştiren çeşitli emekler ve haklar sahibi olduğunu gündeme getiriyor. Devlet hukukunun bu hak ve emekleri görmezden gelen egemenlik biçimlerine baş kaldırıyor.

Anneliğe duyduğum ilginin ikinci izleği ise JIN TV için yaptığım bir dosyada dünyanın beş kıtasında ve çok farklı uygarlıklarda ortaya çıkmış mitolojilerin neredeyse tamamında anneye atfedilen ortak özelliğin, zıtlıkları bedeninde barındıran bir kutsallık olduğunu fark etmem. Feminist psikanalitik teorinin iki dahi öncüsü Julia Kristeva ve Catherine Clement, *Dişi Kutsal* adıyla kitaplaştırdıkları mektup yazışmalarında dişi bir kutsallık arayışına giriyor ve bunu kültürel olarak kurgulanmış zıtlıkları bir arada içinde bulundurabilme, gündelik hayatı sürekli dönüştürebilme ve başkalaşmaya yol açma ve yol verme kapasitesinde buluyorlar. Anne bedeni bu anlamda embriyoyu bebeğe, yok olanı var olana dönüştürebildiği, kültürel ve doğal olanı aynı anda ve bir arada içerdiği ve kendinin başka bir bedenle yapışık yaşamasına tahammül edebildiği, onun tarafından içilen, rutini bozulan ve canı acıtılan olmayı iyi ya da kötü bir başkalaşma olarak deneyimlediği için “dişi kutsalın” arketipi. Dişi kutsal, eril kutsaldan farklı: Eril kutsala toplumdan ayrıştırılarak tapınıyor, eril kutsal günlük hayatın dışında ve üstünde tutuluyor, tabular ve fetişlerle düzenleyici ve cezalandırıcı edimlere alan açıyor. Dişi kutsal ise toplumun tam içinde toplumun karmaşasını ve kendini yeniden üretimini bedenleştiriyor. Yaşamla ölümün, yoklukla varlığın, pislikle temizliğin, kendine başka, başkasına kendin oluşun, değişim ve dönüşümün birlikteliğine işaret ediyor. Bu farklı kutsallıklara dişi ve eril adı verilmesi burada da özcü bir yaklaşımdan çok, tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmiş olan “şimdi”de eril ve dişilin farklı konumlanışlarının altını çiziyor. Bu analizden bir ödev çıkartılacaksa bu ödev, eril kutsalın sorgulanması ve yıkılması ve bu sayede toplumdaki asıl büyüğü olanın, yani emek ve sevginin gücünün ortaya çıkartılması.

Mitolojideki anne figürlerinin bir çoğu işte Kristeva ve Clement’in mektuplaşmalarında ortaya attıkları bu düşünceleri hikayelendiriyor ve zıtlıkların birlikteliğini kutluyorlar. Anne hemen hemen tüm mitolojilerde sadece sevginin, doğurganlığın ve yaşamın simgesi değil. Aynı zamanda anne korkunç bir öfkeyi de içinde barındırabiliyor ve dünyaya seller, ejderhalar, lanetler ve felaketler de getirebiliyor. Mezopotamya topraklarının en bilinen mitolojilerinden Tiamat ve Marduk’un hikayesinde, Tiamat eşi Apsu öldürülünce kendi çocuklarına bedeninden çıkarıp saldırdığı türlü yaratıkla korku salıyor. Hindu mitolojisinde hem anne

hem de acımasız bir katil olan Devi, İskandinavların hem doğurganlık ve bereketin hem savaşın tanrıçası olarak gördükleri Freya, Afrika'da çocukları koruyan ancak öfkeye kapıldığında tüm karaları suya boğan Yemosha, Taimat'a benzeyen anne-tanrıçaların bir kaçı.

Şunu da belirtmek gerekir ki anne-tanrıçalara atfedilen bu ikilik tüm mitolojilerde illaki Tiamat'ın hikayesindeki gibi bir felaketle sonuçlanmıyor. Gerçekten de erkek egemen toplumun annelik ve kadınlık hakkındaki fantezilerinin en açığa çıktığı bir belge olarak Tiamat mitolojisinin üzerinde özel olarak durmaya değer. Tiamat, Yunan mitolojisinde Zeus'un Metis'i yutarak Athena'yı kafasından doğurmasına benzer bir biçimde, erkeklerin kadın ve kadının doğurganlık gücünden tamamıyla kurtulma arzularını dramatize ediyor. Nihayetinde Taimat'ı öldüren ve bunun karşılığında taç, taht ve kılıç sahibi olan Marduk, Apsu'nun öldükten sonra geriye kalan sularında, oğlu Ea ile birleşmesinden tohumlanıyor. Yani kadına hiçbir yer bırakmayan, erkek-erkeğe bir doğumun ürünü.

Öte yandan erkek egemen toplumun anneden korkmakta ve ondan kurtulmak istemekte haklı bir payı olduğunu teslim etmek gerekir. Bebek anne tarafından beslenip büyütüldüğü gibi yine onun tarafından bir lahzada yok da edilebilir. Annenin bebek üzerinde mutlak bir gücü var. Hangimiz belki bebekken değil ama çocukken bu mutlak gücü hissetmemişizdirki ve hangimiz bu gücün bize dayattıkları sebebiyle annemize minnettarlığın yanı sıra bir öfke de beslemeyiz? Erkek egemen kültürler bu mutlak gücü unutmak için anneyi ezer, toplumsal ve siyasal olanın dışına çıkartır, bir yandan tüm kadınlara model olarak öne sürerken bir yandan da kültürel olarak dışladıkları her şeyi anneliğe boca eder ve anneyi tamamen nesneleştirirler. Feminist yazın ise bu mutlak gücün anne tarafından kullanılmayışını öne çıkarır. Annenin kendi mutlak gücü ile aynı anda bebeğin, yani topyekün güçsüz olanın ihtiyaçtan ve tekillikten kaynaklı mutlak gücünü deneyimleyişine odaklanırlar. Çünkü insan bu karşılıklılık içinde yeşeren bir varlıktır.

Yıllardır kadın hikayeleri dinliyorum. Kadınların hikayeleri bu karşılıklılığın belli birer tarihsel ve toplumsal bağlamda aldığı veçhelerin örnekleri ile dolu. Üvey babası tarafından küçük yaşta bir askerin tecavüzüne maruz bırakılan ve annesinin buna onay vermesini hala hazmedemeyen Mardinli bir kadın var aklımda mesela. Şimdi yatalak olan annesinin başucunda onun yaptığı kötülükleri anlatmaktan iştahla haz alan bir kadın. Dilsiz annesinin dilsizliği sebebiyle dile doğrudan babası aracılığıyla sokulmuş bir Kayserili kadın var sonra. Hala kendini ifade edecek kelimeleri olmadığını, tüm arayışının kirlenmemiş kelimeler olduğunu anlatan, sözcükleri kusarken, siğaraları yutarmışçasına içen bir küçük büfe sahibi. Ya da annesi eşinden boşanınca onu mecburen terk ederek babasının ailesine bırakan Sivaslı bir Alevi kadın geliyor aklıma. Büyük bir aşkla kaçtığı üç çocuklu adamın çocuklarına

bakmaktan korkunç bir keder ve sıkıntı duyan, annesinin yıllar önce bıraktığı boşluğu şimdi bir başka hayatta, bir başka hanede doldurmaya çalışan beyaz tenli, kırmızı saçlı, gencecik bir kadın.

Bu tür hikayeler beni annelikle ilgili üçüncü izleğime getiriyor. Belki okuyucuları şaşırtacak ama şu sıralar psikanalize derin bir ilgi duyuyorum. Jineolojî tarihin ve toplumun rasyonel düşünceyle, neden-sonuç ilişkisiyle veya olaylar dizgesiyle anlaşılamayacağını iddia ediyor. Bunun ötesinde bir bilgiye; sezgisel ve duygusal bir bilgiye ihtiyaç olduğunu saptıyor. Bu sezgisel bilgi arayışında, toplumun “genlerine” sinmiş bazı kodları ortaya çıkartmak için mitoloji, anlatı, ve özellikle kadınların şimdi sebebini unutmuş olsalar dahi kuşaktan kuşağa aktardıkları pratiklere bakıyor. Bunlar sayesinde hem kadınların yıllardır geliştirdikleri öz savunma biçimlerine ve toplumu üretim emeklerine hem de erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurmak ve bu tahakkümü doğallaştırmak için anlatıkları hikayelere ve bu tahakkümün binlerce yıldır geliştirilen aşamalarına ışık tutuyor. Psikanaliz Batı kapitalist modernite mecrasında, neden-sonuç ilişkilerinin ya da rasyonel ve pozitivist bilginin çözemediği tarihsel ve toplumsal süreçlere bakmanın metodolojilerinden biri. Şu sıralar psikanaliz dışında bu işi yapmanın başka yöntemleri de revaçta. Örneğin kimileri Spinoza’dan, kimileri ise fenomenolojiden beslenen ve farklı kuramcıları bir araya getiren duygu sosyolojisi ve yeni maddeci çalışmalar da bu arzuyla yola çıktılar. Benim psikanalize ilgimin sebebi, psikanalizin tarihin ve toplumun biçimlenişinde sözcükler ve imajların, bilinçaltı ve bilinçdışının, maddelere, söylemlere, ideolojiler ve hikayelere işlenmiş fanteziler ve arzuların itici, kesici, duraklatıcı, dondurucu ve bulaşıcı gücünü deşifre etmesi ve bunu deşifre etmek için bütüncül bir sistem geliştirmesi. Ancak bu sistemle ilgili temel sıkıntılarım da yok değil.

Açıkça ifade etmek gerekirse bu sıkıntıları ya da bu sıkıntılara olan itirazımı ve alternatif arayışımı sistematik bir biçimde kağıda dökebilecek yetkinliğe henüz ulaşmadım. Ancak yine de el yordamıyla ve feminist psikanalitik kuramı geliştirmiş olanların yazılarının öncülüğünde beni annelik sorunsalının çevresinde döndüren düşüncelere biraz değinmek istiyorum. Feminist psikanalitik kuramın öncüleri erkek egemen düşüncenin temellerinden birinin annekatli (matricide) olduğunu söylüyorlar. Erkek egemen düşüncede annekatli önümüze üç şekilde çıkıyor. Bunlardan birisi psikanaliz dolayımı: Freud ve Lacan’ın geliştirdikleri psikanalitik kuramda çocuğun dil edinmesinde/dile gelmesinde/dillenmesinde annenin yapısal bir rolü yok. Lacan’a göre “özneleşme” bebeğin ensesti yasaklayan baba kanunu (the law of the Father) aracılığıyla anneden uzaklaşması ve dile girmesiyle gerçekleşir. Dil hem onun kendini anneden farklı bir birey olarak temsil etmesini hem de yeni arzular üslenmesini sağlar. Fransız feministler Irigaray ve Kristeva, baba kanunun bu şekilde çalışmasına annekatli ismini veriyorlar

çünkü bu senaryoda erişkin olmak ancak anne ile ilişkinin bastırılması ile gerçekleşiyor. Anne figürü erişkin yaşamda olsa olsa “anne karnına dönmek” deyiminde vücut bulduğu haliyle dünyanın sorunlarından uzak ve topyekûn mutlu bir yeri hayal etmeye yarayan ancak gerçeklikten uzak bir fantezi olarak hortluyor. Nitekim psikanaliz anneden ayrılamamayı ve annenin çoklu ve karmaşık sesini erişkin hayatta taşımayı psikotik bir durum olarak görüyor.

Irigaray psikanalizin de ötesine geçerek annekatlinin tüm Batı kültürünü yorumlamakta bir anahtar olarak kullanılması gerektiği savını öne sürmektedir. Ona göre annelik sadece dilin ötesine konumlandırılarak bilinemez kılınıyor, aynı zamanda annelerin yaşadıkları, deneyimleri ve sesleri de bastırılıyor, merak edilmez hale getiriliyor ve toplumsallığı anlamakta işe yaramaz adediliyor. Bir diğer deyişle annekatli hem psişik hem de kültürel düzlemde gerçekleşiyor. Annelik iki kez öldürülüyor; bir yandan erişkinlerin içinde yüzdükleri dil içinde ve dillenişleri süreçlerinde etkisiz olarak kuramsallaştırılırken bir yandan da toplumsal alanda kurulan ilişkileri değerlendirmek için herhangi bir değer üretici işlevden yoksun bırakılıyorlar.

Feminist psikanalitik kurama önemli katkılarda bulunmuş başka bir yazar olan Jacqueline Rose ise annekatlinin gerçekleştiği üçüncü bir seviyeye işaret ediyor. Rose annelerin siyasi alanda özne olarak yok hale getirildiğini ve siyaset içinde ancak çözülemeyen toplumsal ve siyasal bir takım sorunların onların

Anne figürü erişkin yaşamda olsa olsa “anne karnına dönmek” deyiminde vücut bulduğu haliyle dünyanın sorunlarından uzak ve topyekûn mutlu bir yeri hayal etmeye yarayan ancak gerçeklikten uzak bir fantezi olarak hortluyor. Nitekim psikanaliz anneden ayrılamamayı ve annenin çoklu ve karmaşık sesini erişkin hayatta taşımayı psikotik bir durum olarak görüyor.

üzerinden konuşmaya açıldığı nesneler olarak var olduklarını iddia ediyor. Anneler ya melekleştirilerek ya da şeytanlaştırılarak dilden düşürülmüyorlar ve bu sayede sürekli olarak gözetleniyor ve disipline ediliyorlar. Ancak onların sözü fazla duygusal, işe yaramaz, kanun tanımaz ya da cahilce görünüyor. Avutulması gereken bir delilik hali şeklinde beliriyor ancak arzu eden bir özne muamelesi görmüyorlar. Erkek egemen kültür kadınların ister bebekleri üzerindeki mutlak gücü kullanarak, isterse doğurganlığı reddederek medeniyetin sonunu getirebilecek potansiyellerini kontrol altına almak, kendilerinin dahi bu güçten bihaber olmasını sağlamak ve anneliğin anneler tarafından siyasallaştırılmasını engellemek zorundalar ve bu sebeple de annelik siyaset içinde de katle uğruyor.

Annekatlini her üç düzlemde isimlendiren ve eleştiren feministler aynı zamanda anneliğe psişik, kültürel ve siyasi alanlarda can verme çabasına da giriyorlar elbette. Bir yandan annesel (maternal) olanın özneleşme ve anlamlandırma süreçlerine katkısını kavramsallaştırmaya çalışırken bir yandan da annelerin hangi değerleri ve ölçüleri ürettiğine dikkat çekiyorlar. Örneğin, Kristeva hamile bedenlerin kendi içlerinde ortaya çıkan “öteki” ile baş etme hallerini dışı bir etiğin ilhamı olarak görüyor ve bu ilhamdan yola çıkarak var olan kısıtları, hiyerarşileri ve ilişkilene biçimlenişlerini dönüşüme uğratan bir güçten söz ediyor. Başka psikanalistler ise dikkatimizi hamile bedenden annelik deneyiminin kendisine yöneltiyorlar ve anne olmanın mekan ve zaman algısını değiştirerek dünyadaki başka var oluşlara kapı araladığını belirtiyorlar.

II.

Bu yazının ikinci kısmında amacım annekatli ile bir de bu coğrafya içinde hesaplaşmak ve anneliğin özellikle kadınların öznelleşmesi ve toplumsallığın inşasında oynadığı rolü irdelemek olacak. Annekatli meselesine her zaman belli bir tarihsel ve toplumsal bağlamda ve iktidar ilişkileri içerisinde bakmak gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda Türkiye’nin Kürdistan’ı sömürgeleştirmesinde dil kırımı kadar annekatlinin de başat bir rol üstlendiğini düşünüyorum. Aslında Kürtler söz konusu olduğunda anne ve dil olduğunda dil dediğimiz şeyi de biraz açmak gerekiyor. Şöyle ki, psikanalizin dil ve ses arasında yaptığı ayırımını temel alacak olursak, Türk devletin Kürtçeye yaptığı saldırıların Kürtçeyi bir dildense bir sese dönüştürdüğünü böylelikle Kürtçeyi hem dilden fazla hem de az bir hale getirdiğini iddia edebiliriz. Dikkatle Kürtçenin tüm yankılarının peşine düşen devlet, Kürt bedenleri Kürt diline bağlayacak ilişkileri avlıyor ve böylelikle istemeden de olsa Kürtçe, dil olmanın ötesinde artı bir hakikat değeri biçiyor. Kürtçenin yaşamasında ve aktarılmasında önemli bir role sahip olan anneler ise bu hakikatin ayrıcalıklı sahipleri ve mirasçıları oluyorlar. Annenin dili olarak Kürtçe, bireyleri bebekliklerinden kalan duygularla buluşturan ve -burada Türk devleti olarak okuyabileceğimiz- babanın kanundan kaçamak yapmalarını sağlayarak başka var oluşlar düşlemenin kaynağı olan bir ninni olarak da düşünülebilir. Elbette burada Kürtçenin kendi içinde ürettiği eril kültürü yadsıyor değilim. Ancak dikkatimizi Kürtçenin Türkçe ile ilişkisine ve burada Kürt annelerin rolüne çekiyorum.

Türk devletinin tahayyülünde eğer bir Kürt, hukukun alanına girecekse Kürt dilini ve annesini geride bırakmak zorunda. Nitekim bir çok kültürel ürün Türk devletin annekatline ve annenin olmadığı bir Kürtlükten-Türklüğe doğuşa dayalı fantezilerine örnek teşkil ediyor. Örneğin, Halide Edip Adıvar’ın 1928’de yazdığı *Zeyno’nun Oğlu* romanı erken dönem cumhuriyet romanları arasında Kürt kimliğini

doğulu Türk yakıştırmalarına sokmadan ve ismiyle anması açısından önemli. Bu kitapta İstanbul’da yaşayan ve babası tarafından iyi bir eğitim aldırılmış Zeyno’nun asker kocasının “isyan” bastırma göreviyle tayin edildiği Kürdistan’daki hayatına tanıklık etmeye davet ediliyoruz. İstanbullu Zeyno Kürdistan’da yaşadığı evde ona hizmet eden ve adını paylaştığı Kürt Zeyno ile tanışıyor. Kitabın sonunda isyan Türk ordusu tarafından bastırılırken, İstanbullu Zeyno da Kürt Zeyno’nun Hasan isimli oğlunu evlat edinerek İstanbul’a geri dönüyor.

Bundan 80 yıl sonra benzer bir senaryo ile bu kez *Gönül Yarası* isimli filmde karşılaşıyoruz. Bu kez filmin sonunda hem Kürt baba hem de Kürt anne ölüyor. Geriye kalan kız çocuğu ise, babası Kürdistan’da öğretmenlik yaparken yumurtalık iltihabı geçirerek kısırlaşmış bir Türk kadın tarafından evlat ediniliyor. Bu iki örnekte de Türk egemenliğinde Kürtleri anneyle bağlarından kopartmak isteyen bilinçaltı arzular açığa çıkıyor. Kürt anneler ve Kürt dili sanki hiç olmamışçasına yeryüzünden silinirken, Kürtler Türklere açtıkları “fark yarasının” bedelini çocuklarını onlara vererek ödemek zorunda bırakılıyorlar.

Asimilasyonu annekatli ve dil kırımı üzerinden tahayyül eden Türk egemenliğinin bu fantezisini gerçek kılmaya en yaklaştığı yerin Diyarbakır cezaevi olduğunu söyleyebiliriz. Diyarbakır cezaevinde gerçekleşen işkencelerin bir çoğu dilsel ve cinsel düzlemleri hedef alıyor. Tecavüz, konuşma yasağı, aç ve susuz bırakma, dışkı, fare ya da balgam yedirme gibi işkenceler tutukluların insanlıktan çıkartılarak ilahi ya da insani hiç bir kanunun işlemediği bir hiçliğe indirgenmelerini amaçlıyor. Böylelikle Kürt bedenler, Kürtlüklerinden ayrıştırılarak Türklüğe doğuma-üstelikte bu doğumun tüm acılarını travma olarak hatırlayacakları şekilde- mahkum edilmek isteniyor. Cezaevi adeta devletin rahmi olarak iş görüyor ve annekatli bu sefer evlat edinmeyle değil tamamen nesneleştirmeye sağlanmaya çalışılıyor.

Eğer Kürt babalar öldürüldüğünde devlet kendine rakip olabilecek başka tür egemenlikleri yok ediyorsa, annekatli gerçekleştiğinde ise öznenin hukuk ile arasında gerçekleşebilecek tüm uyumsuzluk imkanlarının ortadan kalkacağı düşünülüyor. Annesel olanın öznedeki açabileceği tüm çokluk ihtimallerine, tüm yenilik ve başkalık düşlerine son verileceği umuluyor. Devlet rahmi ve devlet kanunu tekleşerek ve topyekûn erilleşerek özneyi hakikat arayışına iten tüm arzuları, daha ortaya çıkmadan yok etmeyi amaçlıyor.

Peki biz annesel olanın egemenliği, eril olanı, sömürgeciliği bu denli korkutan ölçülerini, değerlerini ve özneleşmeye olan katkılarını kuramsallaştırabilir miyiz? Bu soru ise beni bu yazının üçüncü bölümüne getiriyor.

III.

Şimdilik daha iyi bir kavram bulamadığım için bu bölümde erkek egemen toplum-sallığı ve düşünceyi bozan ya da kesintiye uğratan annesel ilişkilere, miraslara ve alışverişlere “annenin kanunu” adını vereceğim. Bu kavram sayesinde kadınların erkek egemen olmayan fanteziler ve gelecekleri açık tutmak için kurdukları siyasi ve annekatli içermeyen pratiklere ve bilme biçimlerine vurgu yapmayı amaçlıyorum. Bir kez daha Kürt hareketini temel alarak, anne kanunu ya da kanunlarının en az üç seviyede gerçekleştiğini iddia ediyorum. Bunlardan birincisi tanıklık aracılığıyla anne merkezli ilişkilerin ve soy kütüklerinin kurulması. İkincisi anne sevgi ve emeğinin devlet kanunun karşısında yer tutması. Üçüncüsü ise arkeolojik ve mitolojik kazılar aracılığıyla Batı’nın kullandığı Oedipus modelinin yerine yeni özneleşme ve dillenme modelleri geliştirilmesi.

Birinci ile başlayayım. Anneler çekirdek aile ya da geniş aile içindeki kız çocuklarını sürekli olarak erkek egemen toplumun sebep olduğu haksızlıklara ve adalet-sizliklere tanık olmaya çağırırlar. Hayat hikayelerini onlara anlatırlar. Bu sayede erkek soylu olmayan miras edimleri gerçekleştirirler. Bir çoğumuz annemizden kalan bir eşya, bir şarkı, bir sözcük ya da bir hikaye üzerinden sadece onla bize özel bir konuşma, alış-veriş ve arzu alanı açarız. Bu alan her ne kadar erkek egemen toplum içinde ve onun yüzünden açılrsa da, erkek egemen toplumun kendini yeniden üretimine bıçak gibi saplanan kadın merkezli bir aktarımın alanıdır. Erkek merkezli soyun tam ortasında ve gündelik hayatın içinde kadın soylu bir devamlılık kurar. Anne kanunu, erkek kanunun tam içinde onu sürekli tek ihtimal olmaktan çıkartan bir hayal kurma, şikayet etme, ortaklaşma, öğrenme ve öğretme kütüğü kurar.

Anne kanunun ikinci bir biçimi annelerin devleti doğrudan sorgulaması ile ortaya çıkıyor. Annelerin kayıp, ölmüş, gömülmemiş, gömülmüş ya da açlık grevindeki çocukları için ürettikleri direnişe bu coğrafyada fazlasıyla tanığız. Bu direniş biçiminde anneler özel alanda kurulduğu var sayılan ve orada kalmaya zorlanan bir emek ve hak biçimini üstlenerek devletin cezaya dayanan hukukuna karşı geliyor ve çocuklarının biricikliğini ifade ediyorlar. Böylelikle devletin annekatline hayır diyorlar. Biz buradayız diye haykırıyorlar. En son açlık grevlerinde çokça paylaşılan bir videodaki annenin sözleri burada anlatmaya çalıştığım annesel kanunu özetliyor: “Anneyim ben. Ben anneyim. Anneler durdurulamaz.”

Son olarak ise Kürt hareketinin jineolojî bağlamında gittikçe daha fazla ilham verici bir biçimde önümüze sürdüğü mitolojik hikayeleri ele almak istiyorum. Mitoloji kimi zaman Tiamat örneğinde olduğu gibi erkek egemen ve devlet iktidarı merkezli fantezileri açık ediyor. Tiamat Athena mitolojisine benzer bir biçimde egemenliğin nasıl da kadın soy kütüklerini ve kadınların siyasi gücünü yok ederek elde edildiğini örneklendiriyor. Başka mitolojiler

ise aksine yepyeni tahayyüllere can verilmesine yardımcı oluyor. Örneğin özneleşme sürecinde esas olarak aldığımız mitoloji Oedipus'un babasını öldürerek annesi ile evlenmesi ve böylelikle kendi soyuna ve şehrine felaket getirmesi olmasaydı ne olurdu? Mesela bunun yerine Enki ve Ninhursag'ın hikayesini esas alsaydık?

Kısaca hatırlayalım. Erkek bir tanrı olan Enki Ninhursag'la birleşir ve bir kızı olur. Enki bu kızla da birleşir ve torunun babası olur. Enki torunuyla da cinsel ilişkiye girer ve bu ilişkiden de bir kız çocuğu doğar. Ninhursag bu yeni doğan kız çocuğunu Enki konusunda uyarır ve ona Enki'nin cazibesine kapılmamasını öğütler. Ancak Enki bir bahçıvan kılığında yaklaşıp bu kızla da cinsel ilişkiye girer. Ninhursag bu sefer Enki'nin spermeleriyle döldüğü yumurtaların doğmaması için onları bir bahçeye eker. Bu bahçede 8 bitki yeşerir. Enki bu sefer de doymayan bir oburlukla bu bitkileri yer. Bu sekiz yumurtadan türemiş bitki Enki'nin 8 organını hasta eder. Erkeğin kendi kendine doğurma fantezisi bir saçmalaktır. Nihayetinde Ninhursag Enki'ye acıyarak bu 8 yumurtayı kendi vücudundan doğurur. Enki ve Ninhursag ortaya çıkan 8 canlıya birlikte isim verirler.

Bu hikayenin bir mitolojiden öte olduğunu belirtmeliyim. Amerika'daki köleleştirilmiş siyahların özgürleştikten sonra kaleme aldıkları anılarında çokça köle sahiplerinin nasıl önce bir kadına, sonra ondan olan kızlarına sonra da kızlarından olan torunlarına tecavüz ettiği anlatılır. Buna son vermek için köle anneanneler torunlarından olan son kızı kısırlaştırırlar.

Ninhursag ve Enki hikayesinde de toplumun doğuşu enestinin yasaklanmasıyla gerçekleşir. Ama burada enesti yasaklayan babanın obur arzularına set çeken annedir, kadındır. Ayrıca kadın ve erkek eşit bir biçimde isim verirler dünyaya; yani enestinin yasaklanmasıyla birlikte dili ortak bir biçimde inşa ederler. Bu mitoloji annenin, kadının toplumsal ölçütleri nasıl ürettiği konusunda eşsiz bir örnektir ve erkek ege-men antropolojik, sosyolojik ve psikanalitik kuramların tamamının kanun koyucu olarak erkeği görmesine baş kaldırır. Aynı zamanda bu mitoloji, psikanalitik metodu bambaşka bir kadın ve erkek özneleşmesi modeline davet ederek arzuyu değil cinsler arası bir hukuk belirlemeyi önceler.

Bu makale boyunca açık etmeye çalıştığım gibi annelik konusundaki çalışmamın ve annelik kanunlarını düşünmenin daha henüz başındayım. Ancak bir başka dünya düşleyeceksek bu dünyanın eşyalar, kelimeler ve geleneklere aktarılan kadın soy kütüklerini, kadınların yeniden üretim alanındaki karşılığı ve-rilemez emek ve sevgisini ve kadınlar hakkında anlatılan mitoloji ve hikayelerin merkeze taşınarak belireceğine inanıyorum.

Tek Tanrılı Dinlerde Aile

Meryem Ali

Giriş

İnanç, en basit ve anlaşılabilir tanımıyla kişinin kutsalla kurduğu ilişkidir. Bireysel düzlemde kalan inanç; eğer bir sisteme evrilirse yani bir komün, topluluk tarafından benimsenir, paylaşılır, belli pratik ve kabullerle bir yaşam biçimine dönüştürülürse ‘din’ haline gelir. Din, insanlığın toplumsallaşmasında, kan bağı dışında bir bağ ile birliktelik oluşturmada ve bunu sürdürmesinde oldukça önemli bir etkidir. Bireysel bazda kişilerin metafizik sorularına bir cevap olup mana ve ruh dünyasına bir tatmin sağlarken; toplumsal anlamda kişiye bir aidiyet bilinci verir.

Dinlerin esas ve ortak gaye ve iddiası, denge, adalet ve eşitlik temelinde en iyi ve en ideal olana yani ideal insandan ideal topluma ulaşmak/ulaştırmaktır. Yalan söylemeyi emreden, hırsızlığı teşvik eden, bir cana zarar vermeyi özendiren bir din yeryüzünde yoktur.

İnsan türü, yeryüzünde akıllı ve düşünen bir varlık olarak sahneye çıktığından beri din de insan hayatının önemli bir parçası olmuştur. Tarihin, coğrafyanın, kültürün, dilin vb. unsurların değişmesine bağlı olarak; amaçta aynı ancak yolu, yöntemi, inanç esasları, pratikleri, düşünce biçimi ve felsefesi açısından birbirinden oldukça farklı dinler ortaya çıkmıştır. İnsan evrildikçe dinler de evrilmiştir. Zihin dünyası geliştikçe kutsallık; somuttan soyuta, görünür olandan aşkın olana dönmüştür. Bunun sonucunda ilk komünal toplumlarda görülen animist inançlar yerini, ilkel kabile dinlerine oradan çok tanrılı dinlere oradan da bundan yaklaşık dört-beş bin yıl önce Hz. İbrahim ile başlayan tek tanrılı dinlere bırakmıştır. İbrahim peygambere nispetle İbrahimi dinler veya semavi dinler/ monoteist dinler de diyebileceğimiz tek tanrılı dinler, kronolojik olarak Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’tir.

İnsanlığın beşiği olan Ortadoğu coğrafyasında doğan bu dinler geçmişte olduğu gibi günümüzde de Doğu ve Batı dünyasını büyük ölçüde etkilemeye devam etmektedir. Böyle kısa bir girizgahtan sonra esas konumuz olan bu üç dinin aile kurumuna bakışını, yorumlayışını, tarihe ve günümüze etkilerini, bu etkilerin neden olduğu toplumsal krizlerin sebep ve sonuçlarını irdelemeye çalışacağız.

İnsanlığın toplumsallaşma yolunda kan bağıni esas alarak kurduğu ilk yapı ailedir. Genel olarak bu dinlerin aileye verdiği anlam, bir kadın ve erkeğin evlilik bağıyla bir araya geldikten sonra oluşturdukları kurumun adıdır. Çocuklar ve bu ünsiyetten doğan diğer bağlar da aileye dahildir. Din, aile kavramını türetmemiş veya bu yapıyı ortaya çıkarmamıştır. Ancak, halihazırda var olan tarihin farklı zamanlarında farklı biçimleriyle görülen bu kurumu desteklemiş ve çerçevesini belirleyici hükümler ortaya koymuştur. Tek Tanrılı dinlerin doğuşu; insanlık tarihinin ataerkil döneme geçtiği ve güçlü bir hakimiyet kurduğu zamana denk gelir. Dolayısıyla dinler, toplumsal şartlardan etkilendikleri gibi toplumu aynı şekilde etkilemişlerdir. Bu etki ve etkilenme en çok aile yapılanmasında kendisini gösterir. Hz. İbrahim'den başlayarak sırasıyla Hz. Musa, İsa ve Muhammed dönemindeki dinlerin ataerkil öge taşıyıp taşımadığını ancak o dönemlerin tarihini, toplumsal, siyasal, kültürel kodlarını öğrenerek anlayabiliriz.

Toplumsal barış ve huzurun hüküm sürdüğü herhangi bir yerde yeni bir söylem veya düzeni değiştirme iddiası, çıkışı görülmez. İbrahimi dinlerin tarih sahnesine çıktığı dönemler de bu anlamıyla toplumların en karanlık ve kaotik dönemleridir. Haliyle bu dinler, bir karşı çıkış olarak, sisteme, düzene başkaldırı şeklinde ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla devrimsel bir karakter taşırlar. Hz. İbrahim ve Sare'nin o çağın düzeninin aktörü Nemrud ile; Musa, Miryam ve Harun'un Firavun ile, Hz. Meryem ve İsa'nın Roma ve yerli işbirlikçileri olan din adamları ile ve Muhammed ve Hatice'nin tefeci bezirgan olan Mekke'nin aristokratlarıyla girdiği mücadele bunun en somut örnekleridir. Sadece çıkış noktaları ve amaçlarına bakarak bu yeni önderliklerin ataerkilliğe ve onun toplumsal sonuçlarına karşı bir mücadele içine girdiklerini görürüz. Erkek egemen sistem neyi ezmişse onun yanında ve safında yer almışlardır.

Dinlerin çıkış noktasını ve amacını bilmek sonraki süreçleri de iyi analiz etmemize büyük yarar sağlayacaktır. Daha sonraki süreçlerde erkek egemen sistemin büyük bir kurnazlıkla sistemleştirdiği ve kurumsallaştırdığı din üzerinden kendisini nasıl yeniden ürettiğini de görmemiz gerekir. Bunun nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğini bilmek yani erkçi sistemin şifresini çözmek, toplumun özgürleşmesinin yolunun, kadının ve doğanın özgürleşmesinden geçtiğini savunanlar yani bizler açısından büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

Kutsal Kitaplar ve Yorum Biçimleri

Tek Tanrılı dinler dediğimiz bugünkü güncel isimleriyle Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in ana kaynakları, kutsal kitapları olan Eski Ahid (Tevrat), Yeni Ahid (İncil) ve Son Ahiddir (Kuran). Bu kitaplar, dinin ana kaynağı olması sebebiyle yazıya geçirildikleri andan itibaren günümüze kadar büyük bir titizlikle korunmuş ve değer görmüştür. Kuran hariç diğer kutsal metinler indiği dönemde direkt kayda ve yazıya geçirilmediği için de doğruluğu ve geçerliliği çeşitli tartışmalara ve ihtilaflara sebep olmuştur. Kitab-ı Mukaddes yani Tevrat ve İncil yaklaşık 1500 yıl içerisinde ve tahmini 40 farklı kişi tarafından yazıya geçirilmiş ve bugünkü halini almıştır.

Kutsal metinlerin yanında bir de ikincil kaynak denilen metinler vardır. Geleneksel din algısının oluşmasında ve yerleşmesinde bu ikincil kaynakların etkisi büyüktür. Bu kaynakların amacı kutsal metinleri yorumlamak veya kutsal metinlerde yer verilmeyen meselelere bir cevap sunmaktır. İkincil kaynak denilen bu kaynaklar; Yahudilik'te Talmud, Hristiyanlık'ta Pavlus'un metinleri ve İslamiyet'te hadisler ve bunların yorumları, şerhleri olarak geçer. Kutsal metinlerin yazımı, dillere çevrilişi, yorumları ve derlemelerinin tamamı erkekler tarafından yapılmış, yazılmış ve aktarılmıştır. Esasında hemen hemen bu üç dinin çelişkilerinde, akla, mantığa, evrensel ilkelere ters gelen yorumlarında, erkeği önceleyen kadını düşüren hükümlerinde kadın yorumcuların olmayışı ve yorumun erkek tekeline bırakılmasının etkisi oldukça büyüktür. İnsan düşüncesi ve yorumundan ibaret olan bu kaynaklar kendisini ana kaynak gibi dayatmış, kutsallaştırmış ve sorgulanamaz hale getirmiştir. Bu yüzden din takipçileri, inananlar, hangi sözün Tanrı buyruğu, hangi sözün ve emrin din adamının isteği olduğunu pek bilememiş, sorgulamamış, itiraz edememiştir. Başta dinin varlığına düşman olan iktidarlar ise hakimiyetlerini bir de din üzerinden sağlamak için din adamı sınıfı ile çıkar ilişkilerine girmişlerdir. Böylece devletin sözü de Tanrı buyruğuna dönüşebilmiştir. Sadece kilisenin tarihine bakmamız bile bu gerçeği açık şekilde görmemize yetecektir.

Tek Tanrılı dinlerin ataerkil bir yapıda olduğunu savunan tez büyük ölçüde doğrudur. Kitap verilen peygamberlerin erkek oluşundan, metin dilinin erkeklere hitap eder şekilde oluşuna kadar bir dizi sebep bu tezi destekler. Ataerkil bir toplumda ortaya çıkmaları, toplumları değiştirme/dönüştürme süreçlerinin aşamalı oluşu (yani birdenbire yapısal büyük değişikliklere gidilmesinin mümkün olmayışı), erk zihniyetin dile yansması, dilin de yazıya yansması gibi sebeplerden ötürü algı bu yönde gelişmiştir. Dikkatli bir okuma yaptığımızda dinin varlık sebebinin, vermek istediği mesajların ve temel prensiplerinin kadını aşağılayan, yaratılışını eksik gören ifadeler ile çeliştiğini rahatlıkla görebiliriz. Bu yüzden feminist teologlar dini metinlerin tekrar yorumlanması ve elbette bunun kadın bakış açısıyla yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tek tanrılı dinlerin metin-yorum farkını da dikkate alarak aile, kadın-erkek rolleri konusunu bu bilgiler ışığında karşılaştırmalı olarak ele almaya çalışacağız.

Tek Tanrılı Dinlerin Yaratılış Öyküsü

Dinlerde kadın ve erkek ilişkilerindeki problemlerin kaynağı aslında yaratılış öyküsünden itibaren başlar. Bu konu tarihten günümüze en fazla tartışılan meselelerden biridir. Ataerkil düşünce hakimiyetini bu öykü üzerinde var etmiş ve diğer tüm alanlardaki iktidarını da bu öyküye dayandırarak meşrulaştırmıştır.

Semavi dinlerin ilki olması ve kendisinden sonra gelen dinleri de büyük ölçüde etkilemesi sebebiyle önce Yahudiliğe bakacak olursak; Tevrat'ta bahsedilen ilk erkek ve kadın olan Adem ve Havva hikayesinin iki farklı metin şeklinde yer aldığını görürüz. İlk metin olan ve milattan önce 950 yıllarında yazıya geçirilen Yahvist metinlere göre kadın, erkeğin kaburga kemiğinden erkeğe yardımcı olmak amacıyla yaratılmıştır.

“RAB Tanrı Adem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam solugunu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu. Sonra, “Adem'in yalnız kalması iyi değil” dedi, “Ona uygun bir yardımcı yaratacağım.” dedi. RAB Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Adem'e getirdi. Adem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Adem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunmadı. RAB Tanrı Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi. Adem, “İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, Etimden alınmış ettir” dedi, Ona ‘Kadın’ (işşa) denilecek, Çünkü o adamdan (iş) alındı.” (Tekvin 2/18-23)

İkinci metin olan Elohist metinde ise ;

“Tanrı, “Kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım” dedi, “Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun.” Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsayarak, “Verimli olun, çoğalın” dedi.” (Tekvin 1/26-28)

İlk metin ile ikinci metin arasında yaklaşık yüz yıl gibi bir süre vardır. Yahvist metinlerin genelinde Tanrı insansı özellikler taşır, mitolojik unsurlar oldukça fazladır.

Buradan da mitolojik dönemin anlatılarından -özellikle Kaburga hikayesi- etkilendiği ve bu öykülerin taşındığını bize gösterir. İkinci metin olan Elohist metinlerde ise Tanrı kavramı soyutlaşır, yaratılışa ait hikâye, benzetme ve semboller pek yer almaz.

Yine Yahvist metne göre Aden denilen cennette yaratılan Adem ve Havva, Tanrı'nın kendilerine yasakladığı ağacın meyvesini yedikleri için buradan kovulurlar. Metne göre meyveyi kadın erkeğe yedirdiği için günaha teşvik etmiştir ve bunun için cezası 'çocuk doğururken acı çekmek, kocasına istek duymak ve onun tarafından yönetilmektir. Bu ceza, dinlerde kadının ikinci sınıf insan sayılmasının, erkeğe itaat etmek için yaratıldığının, günahkâr, fitneci, ayartıcı görülmesinin en önemli delillerinden biri olmuştur.

Hristiyanlık, Yaratılış öyküsündeki ilk metni daha fazla dikkate almış ve ilk günah şeklinde kavramsallaştırmıştır. Her doğan çocuk bu ilk günah ile doğar bu yüzden vaftiz edilmesi gerekir. Havva'nın günahından ötürü kadın günahkardır ve bunun bedelini Bakire Meryem ödemiştir. Bir kadının günahı başka bir kadın tarafından temizlenmiştir.

Bu düşüncenin Hz. Meryem'in ve Hz. İsa'nın yaşam pratiklerinde ve ilk öğretilerinde yer bulduğunu söyleyemeyiz. Çünkü Hz. İsa ilk çıkışını düşmüş ve taşlanan bir kadını ayağa kaldırmakla yapmıştır. İlk takipçileri ve ölümünden sonra misyonunu ilk taşıyanlar da kadınlardır. Petrus ve Pavlus'un Hristiyan düşüncüyü yeniden düzenleyip sistematikleştirmesiyle birlikte kadın görünmez kılınmış ve Yahudi geleneğindeki kadını ikincil konuma iten tüm uygulama ve fikirler bu dine taşınmıştır.

Kuran'da ise yaratılış hikayesine iki şekilde yer verilir. Birincisi insan türünün yaratılışı ile ilgili ayetlerdir diğeri Adem ve eşinin (Havva ismi Kuran'da geçmez) öyküsüdür. "Biz daha önce Adem'e bir yükümlülük vermiştik ancak o bunu unuttu" (Taha-115) "Bunun üzerine ikisi de o ağacın meyvasından yedi, gizlenecek yerleri görünürdü. Cennet yapraklarıyla örtünmeye koyuldular. Adem Rabbine başkaldırdı ve yolunu şaşırdı." (Taha 121)

Bu ve benzeri ayetlerde de görüleceği gibi diğer dinlerdeki metinlerin aksine burada günaha sürükleyen ve ayartan kadın değildir.

Hz.
İsa ilk çıkışını düşmüş ve taşlanan bir kadını ayağa kaldırmakla yapmıştır. İlk takipçileri ve ölümünden sonra misyonunu ilk taşıyanlar da kadınlardır. Petrus ve Pavlus'un Hristiyan düşüncüyü yeniden düzenleyip sistematikleştirmesiyle birlikte kadın görünmez kılınmış ve Yahudi geleneğindeki kadını ikincil konuma iten tüm uygulama ve fikirler bu dine taşınmıştır.

İkisi birden yasağı çiğnemiş ama sözleşmeyi Adem yaptığı için sorumluluk ona yüklenmiştir. Başkaldırıp yolunu şaşırarak Adem gösterilir. Bu kadar açık ve sarıh bir izaha rağmen İslam’da da uydurma hadisler yoluyla kadın günahın baş aktörü görülmüş, Yahvist metinlerdeki ifadeler birebir kopyalanarak hadisler yoluyla İslam geleneğine sokulmuş ve kadın, erkek egemen zihniyet tarafından tekrar ikincil konuma itilmiştir.

Kadının eğitim ve sosyal hayatta varlığını göstermesiyle birlikte son yüzyılda katı bir şekilde sahiplenilen bu yorumlar sorgulanır olmuş ve bugün kadını dolaylı-dolaysız aşağılayan bir düşüncenin, sözün, yorumun Tanrı’ya ve onun öğretisine ait olmayacağı net bir şekilde savunulmaya başlamıştır.

Dinlerde Aile Kurumu

Yahudilikte din, zaman içerisinde milli bir karaktere bürününce soy ve soyu sürdürmek oldukça önemli olmuştur. Buna bağlı olarak evlilik ve aile bir kutsiyet kazanmıştır. “Yasa dışı doğan biri Tanrı’nın topluluğuna giremeyecek” (Tesniye 23/2) hükmü gereğince neslin sürdürülmesi için evlilik şarttır. Yahudilikte soy, anne üzerinden ilerlediği için de annenin varlığı ve misyonu çok daha önemli hale gelmiştir. Bekarlık ve ruhban hayatı pek teşvik edilmez. Evlilik dışı ilişkiler ise kabul görmez ve en önemli inanç esaslarından olan On Emir’de ‘Zina etmeyeceksin’ emri ile bunun bir suç olduğu belirtilir. Zina suçtur ve cezası recmdir (taşlayarak öldürme). Bu hem kadın hem erkek için geçerlidir. “Eğer bir adam başka birinin karısıyla yataken yakalanırsa hem kadınla yatan adam, hem kadın ikisi de öldürülecek. İsrail’den kötülüğü atacaksınız.” (Yasa’nın Tekrarı 22/22)

Bunun gibi devam eden ilgili ayetlerde bekar, nişanlı ve evli kadın ve erkeğin zina veya tecavüz suçlarına karşın cezaları çok net belirtilmiştir. Cezaların toplumdaki ahlaki yozlaşmayı engellemek ve nesli sürdürmede belirleyici kurallar koymak için geldiği anlaşılabılır. “Babanın karısına yaklaşmayacaksın” şeklinde bir emrin oluşu dönemin nasıl bir yozlaşma içinde olduğuna işaret eder niteliktedir. Fakat buna rağmen cezalar genellikle kadına uygulanmış, erkeğin işlediği fiilin sorumlusu da kadın olarak görülmüştür.

Evlilikte erkeğin istekleri kadından önce gelir. Eğer bir erkek evlendiği kadından hoşlanmazsa onu boşayabilir ancak bir kadın bunu yapamaz. Yahudiliğin sözlü geleneği olan Talmud, evlilik, aile içi roller, cinsel ilişki ve boşanma ile ilgili ayrıntılarına kadar bir dizi kurallar getirmiştir. Bu kuralların geneli kadının aleyhinedir. Boşanma yetkisi ve belgesi tamamen erkeğin elinde olduğu için kadın sıklıkla mağdur edilmiştir. Bu belgeyi kocasından alamayan kadın eşiyle birlikte kalamadığı gibi başka bir evlilik de yapamaz, boşanmanın haklarından da yararlanamaz.

Yahudilikte tek eşliliği de çok eşliliği (erkek için) de görebiliriz. Bunlardan biri öne çıkarılıp teşvik edilmemiştir, toplumun benimsediği evlilik türünden çok, evliliğin ne şekilde yürütüleceğine dair normlar, yasalar belirlenmiştir. Ancak Tanah'ın son bölümlerinde gelen bazı ayetlerde tek eşliliğin idealize edildiğini görebiliriz. “Rab getirdiğiniz sunuları beğenmiyor, kabul etmiyor. Çünkü Rab, seninle gençken evlendiğin karın arasında tanıktır. O yoldaşın ve evlilik antlaşmasıyla karın olduğu halde ona ihanet ettin.” (Malaki 2/14)

Bu cümlelerde tek eşliliğin idealize edilmesinin yanı sıra başka bir kadının varlığı ihanet olarak görülmektedir. İncil’de geçen bir olay, Tevrat’taki yasanın Hz. İsa tarafından nasıl açıklandığı ve güncellendiğini de bize göstermektedir. İsa’nın yanına gelen bazı Ferisiler, O’nu denemek amacıyla şunu sordular:

“Bir adamın, herhangi bir nedenle karısını boşaması Kutsal Yasa’ya uygun mudur?” İsa şu karşılığı verdi: “Kutsal Yazılar’ı okumadınız mı? Yaradan başlangıçtan ‘İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı’ ve şöyle dedi: ‘Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.’ Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı’nın birleştirdiğini, insan ayırmasın.” (Matta 19/3-6)

Hristiyanlıkta evlilik, Yahudiliğin aksine pek teşvik edilmez. Ancak tek eşlilik esastır ve Katolik mezhebine göre de boşanma yasaktır. Evlilik ve aile içi düzenlemelerle ilgili sözlere genellikle Pavlus’un öğretilerinde rastlıyoruz.

“Adam için kadına dokunmamak iyidir. Fakat zinalardan dolayı herkesin kendi karısı olsun. Fakat emir olarak değil, izin olarak bunu diyorum. Lakin bütün insanların benim kendim gibi olmalarını istiyorum. Fakat evlenmemişlere ve dul kalmışlara diyorum: Benim gibi kalsalar onlar için iyidir. Eğer imkanları yoksa evlensinler. Çünkü yanmaktan ise evlenmek daha iyidir” (Korintoslulara I. Mektup, 7).

“Ey kadınlar Rab’be bağımlı olduğunuz gibi kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih bedenin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih’e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da her durumda kocalarına bağımlı olsunlar. Ey kocalar, Mesih kiliseyi nasıl sevip onun uğruna kendini feda ettiyse, siz de karılarınız öyle sevin.” (Efesliler 5:22-25).

Bu yorumlardan da anlaşılacağı gibi evliliğin ana gerekçesi fuhuş ve zinadan uzak durmaktır yine bu yorumlara göre kadının evlilikteki konumu erkekten sonra gelmektedir, esas görevi eşine itaat etmesidir. Erkekçi düzene başkaldırıp kadınların giremediği mabede girmek için büyük mücadele veren

ve bunu hakkıyla başaran Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsa'nın takipçilerine sunduğu yol, Pavlus ve onun öğretileriyle çelişmektedir. Başta da ifade ettiğimiz gibi bir dinin çıkış amacı ile daha sonra erkek egemen zihniyetin o dini kadın aleyhine biçimlendirdiğini bu yorumlar göstermektedir. Tanrı'nın Tarihi adlı kitabında K.Armstrong, "İlk dönem kutsal metinlerde kadın hakkında olumsuz ifadeler pek bulunmaz ancak özellikle Pavlus döneminde belirginleşen kadına yönelik negatif düşünceler Augustinus zamanında kadın düşmanı bir görüşe evrilir" demektedir.

İslam'a ve kaynağı olan Kuran'a baktığımızda; aile ve kadın hakları ile ilgili olarak diğer dinlere nispetle daha iyileştirici hükümlerin yer aldığını söyleyebiliriz. Kuran'da aile üzerinden gelen ayetlerden toplumun genel şemasını çıkarabiliriz. Kuran'ın dili de diğer kutsal metinler gibi erkek topluluğuna hitap eder niteliktedir. Kadın ve aile ile ilgili meselelerde de hitabın erkeklere yapılmış olduğu bir gerçektir. Bu durum vahiy iniş sürecinde de kadınların dikkatinden kaçmamıştır. Peygamberin eşi Ümmü Seleme'nin, Kuran'ın neden erkeklere hitap ettiği hakkında sorduğu soru üzerine iki ayet inmiştir. "Erkek olsun kadın olsun çaba gösteren hiç kimsenin çabasını boşa çıkarmayacağım. Sizler karşılıklı birbirinizi tamamlayan parçalarsınız" (Ali İmran 195)

Bu haklı ve meşru soru ve itiraza karşı gelen cevap, cinsiyetler arası eşitsizliğin Kuran'da yer bulamayacağını kanıtlar niteliktedir. Buna rağmen erkeği daima muhatap alan cümle ve hitapların; erkeği yüceltme ve değerini pekiştirmeden ziyade neden olduğu problemleri göz önüne serme, bazen

uyarma ve korkutma amacı taşıdığı da bir gerçektir.

Peygamberin
eşi Ümmü Sele-
me'nin, Kuran'ın neden
erkeklere hitap ettiği hak-
kında sorduğu soru üzerine
iki ayet inmiştir. "Erkek olsun
kadın olsun çaba gösteren hiç
kimsenin çabasını boşa çıkar-
mayacağım. Sizler karşılıklı
birbirinizi tamamlayan
parçalarsınız" (Ali
İmran 195)

Böyle bir toplumda inen bu ayetlerin ilk amacı kadına yönelik zulümlerin, ağır yükler altında ezmenin, zarara uğratmanın, incitmenin, kadın haklarının inkâr edilmesinin ve daha pek çok şeyin düzeltilmesinin zeminini hazırlamaktır.

Kuran'da kadın-erkek, evlilik ve aile ile ilgili toplumsal ayetler, o dönemde yaşanan bir problem ve olay üzerine inmiştir. Getirdiği çözümler yerel ve tarihsel olmakla birlikte verdiği mesaj ve çözüm stratejisi evrenseldir. Kız çocuğu sahibi olmayı bir utanç olarak gören o günün toplumunu "ve diri diri gömülen kız çocuklarına hangi suçtan dolayı öldürüldükleri sorulduğu zaman" (Tekvir/8) ayetiyle sert bir dille eleştirmekle işe başlamıştır.

Evliliği; nesli sürdürmek gibi bir kaygıdan veya fuhuş ve zinadan kaçınmak gibi bir gayeden ziyade “Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet yerleştirmesi O’nun varlığının delillerindendir” (Rum, 30/21) ayetiyle insanın maddi- manevi doğal ihtiyaçlarının bir sonucu olarak görmüştür. Kadın ve erkeğin rolü eşittir. “Kadınlar sizin giysileriniz, siz de kadınların giysilerisiniz” (Bakara, 2/187).

Aile içi roller açısından bilinçli bir şekilde erkekçi toplumun varlığını pekiştirmek için yanlış yorumladığı ayetlerden bir tanesi de Nisa 34. ayettir. “Erkekler kadınlar üzerinde kaimdirler” diye geçen cümledeki Arapça *kavvam* kelimesi *yönetici, koruyup kollayan, idareci* anlamına gelmektedir. Erkeklerin kadın üzerinde hâkim olduğunu ifade ettiğini söyleyen geleneksel yorumun aksine ayette geçen ifade, ‘kadının geçimini üstlendi’ anlamına gelmektedir çünkü ayetin devamında buradaki koruyuculuğun sebebi açıklanmıştır; “Daha fazla servete sahip oldukları için”. Dönemin toplumsal şartlarında -ki bugün dahi birçok toplumda durum böyledir- erkekler; çalışma, ticaret, servet ve zenginlik anlamında kadının önündeydiler. Özellikle hamilelik ve çocuk büyütme evrelerinde kadınlar; ekonomik olarak erkeğe tam bağımlı hale gelmişlerdir. Çok az istisna dışında kadın çalışma hayatının içinde değildir. Bu durumda kadının ekonomik güvencesi evlendiği eşine bağlıdır. Ayet buna işaret ettiği halde erkçi zihniyet, bu sorumluluktan doğan koruyuculuğu veya idareciliği fitrata ve cinsiyetin üstünlüğüne atfetmiştir. Böyle bir anlam vermek baştan sona Kuran’ın ruhuna ve mesajına terstir. Çünkü bu durum Kuran’ın başka bir ayetinde geçen “Allah katında sizin en üstününüz sorumluluk bilincine en fazla sahip olanınızdır” (Hucurat/13) ilkesiyle çelişmektedir.

Değişen toplumsal şartlara göre roller değiştiğinde ayetin manası da güncellenmiştir. Yani ev düzeni içerisinde kadın çalışıp erkekte daha fazla mal ve servete sahip olduğunda, erkek maddi açıdan kadına bağımlı hale geldiğinde bu ayetin ışığında kadın, erkeğin *kavvamı* yani koruyucusu, gözeticisi olur. Her ikisi de çalışıyor ve birbirlerine bağımlı değillerse ortada bir koruyucuya dolayısıyla bu anlamda bir sorumluluğa gerek kalmadığından, sorumluluklar müşterekleşir. Basit bir güncel meseleden doğan problemi Kuran kadın lehine çözerken ve ortada oluşabilecek adaletsizliği önlemeye yönelik adımlar atarken bu ruhu ve mesajı görmezden gelip erkeğin üstünlüğünü ve hakimiyetini pekiştirme aracı haline getirmek tam da erkçi zihniyetin yapacağı iştir.

Ayetin devamında gelen “Dürüst ve erdemli kadınlar itaatkâr olanlardır” ifadesindeki itaat ve teslim olma durumu erkeğe değil Allah’a karşı beklenen bir sorumluluktur. Yine “Allah’ın onların haklarını korumasına karşı onlar da sadakatlerini muhafaza etsinler” ayetiyle vahyin kadının haklarını korumada bir güvence verdiği anlaşılmakla beraber kadının evliliğe sadakat göstermesi de beklenir. Belli ki bu ayet de yaşanan bir problem üzerine inmiş ve erkeğe yapıldığı gibi kadına da

evlilik birliği için uyarılar yapılmıştır. Elbette bu sadece kadından beklenen bir şey değildir. Başka ayetlerde her iki tarafında birbirlerine sadık olmaları gerektiği mesajı verilir. Kadının bahsinin geçtiği her ayet veya durumda “neden burada erkekten bahsedilmemiş, cinsiyet ayrımcılığı yapılmış” gibi bir itiraz boş ve anlamsızdır.

Kuran öncesi toplumda çok eşlilik yaygındır. Kuran diğer kutsal metinler gibi tek bir evlilik türünü dayatmamış veya onaylamamıştır. Bu konudaki ana düşüncesi diğer meselelerde olduğu gibi adalet ilkesidir. Söz konusu çok eşlilikten dolayı cariyeye veya hür kadın mağdur olmuşsa, yetim kızlar mirasları sebebiyle evliliğe zorlanmışsa Kuran devreye girmiş, ilk başta çok eşliliği sınırlandırmış daha sonra adaletin sağlanamayacağı düşüncesiyle tek eşlilik önerilmiştir.

Aile içi yaşanan krizlere de çözümler sunulmuştur. Anlaşmazlık durumunda karşılıklı konuşma ve uzlaşmaya çalışma, sonuç alınamazsa yatakları ayırma ve yine olumlu sonuç alınamazsa tamamen ayrılma yani boşanma öngörülmüştür. Boşanma durumunda kadının evlilikle elde ettiği mehirin tastamam kendisine teslim edilmesi emredilmiştir.

İslam öncesi Arap toplumunda boşanma yoluyla ayrılık biliniyordu. Bu konudaki ayetler bunu göstermektedir. Boşanma yetkisi kocanın elindeydi. Kocalar bazı zamanlar boşanmayı kadına zarar vermek, mallarını ellerinden almak amacıyla yapıyorlardı. Boşanma türlerinden biri de kesin olmayan Ric'i boşanmadır ki bu uygulamayla kadın, kocasıyla kalamadığı gibi toplum nezdinde tam boşanmış da sayılmıyordu. Bu bazen koca tarafından yapılır bazen de kadının ailesi tarafından kocasından mal alabilmek veya bir kin saiki ile yapılıyordu. Bir diğeri *zihar* diye isimlendirilen uygulamadır. *Zihar*, erkeğin karısına “sen bana annemin sırtı gibisin” demesi olayıdır. Bunu dedikten sonra geleneğe göre artık eşler arası cinsel ilişki yasak hale geliyor, kadın ne evli ne de boşanmış sayılıyordu. Kocalar kendi eşlerine mallarını almak veya onlara kızıp öfkelenediklerinde ve zarar vermek istediklerinde bu yola başvuruyorlardı. Böyle bir problemle karşılaşan Havle binti Salebe adında bir kadın problemini çözmesi için peygambere getirir. Bunun üzerine Mücadile (mücadele eden kadın) suresi iner. “Allah, kocası hakkında sana başvuran ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözlerini işitti.” (Mücadile/1) Sizden kadınlarına zihar edenler bilmelidirler ki o kadınlar onların anneleri değildir. Onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar” (Mücadile/2). Ayetlerin içeriğinden anlaşılıyor ki burada kocası tarafından haksızlığa uğratılan Havle peygamberle tartışmıştır. Burada o zamanki aile hayatının yürürlükte olan şartlarını ve problemlerini dile getirmektedir. Peygambere derdini anlatmaya gelen kadının ilk etapta şikâyetinin benimsendiğine işaret eden ve hakkını savunabileceği bir zemin oluşturmak için bir destek bulamadığı görülüyor. Büyük olasılıkla peygamber ilk etapta ona ve kocasına öğüt vermekle yetinmiştir. Ancak bu yeterli ve bağlayıcı değildir. Bunun için mescidin kapısından ayrılmayan ve bir nevi grev yapan kadının direnişi karşısında ilk ayetler inmiştir.

Ayetler, kadının bu şikayetinde haklı olduğunu belirtmiş, *zihar* olayını ve *zihar* yapanları eleştirmiş, bu olayı ve yapanları basitlikle, akılsızlıkla nitelemiştir. Ayrıca problemi kati bir biçimde çözüme kavuşturmuştur.

Kendi hakkı uğrunda mücadele eden kadının konumu ve tavrı, yeni dinin nasıl bir toplumsallaşmaya gitmek istediğini göstermektedir. Kadının miras hakkı, evlilik içindeki hakları, ona yönelik iftiralar karşısındaki savunma hakkı vb. konularda getirdiği düzenlemeler; alışılagelmiş ataerkil düzeni yerinden sarsmak ve kadın hakları konusunda bir bilinç geliştirmek amaçlıdır. Hemen hemen konuyla ilgili tüm ayetlerde kadın lehine bir çözüm aranmıştır. Çünkü o toplumda ezilen kadındır, hakları yok sayılan, düşürülen kadındır.

Vahiy sonrası süreçte konum ve iktidarlarını kaybetme korkusu ve telaşına düşen erkçi zihniyetin ilk yaptığı bir nebze de olsa haklarına kavuşan veya kavuşma fırsatı ve bilinci yakalayan kadınlardan bu hakkı gasp etmek olmuştur. Halife Ömer döneminde mescitte yaşanan olay, bu çabanın bir örneğidir. Ömer, evlilik yoluyla kadına verilmesi emredilen mehir hakkını 400 dirhemle sınırlandırmak istemiştir. Buna mescitte bulunan bir kadın derhal itiraz etmiş, ayette böyle bir sınırlandırmanın olmadığını söylemiş, Allah'ın belirlediği hakkı Ömer'in değiştiremeyeceğini ifade ederek Ömer'e geri adım attırmıştır. Güncel meselelerini mescitte erkeklerle birlikte gayet rahat tartışan, sosyal hayatın merkezinde olan kadını yenemeyeceklerini anlayan zihniyet, ilk olarak ona kamusal alanı yasaklamış ve uydurma dini argümanlarla onu eve hapsedmiştir.

Mücadeleyi kadınlarla omuz omuza başlatan, sürdüren ve kazanan erkeklerin; başarıya ulaştıktan sonra yaptıkları ilk iş, hangi alan olursa olsun ister dini ister politik ister ekonomik alanlarda olsun kadını dışlamak, ona hükmetmek ve onun haklarını elinden alıp varlığını, emek ve çabasını görünmez kılmak hatta kendisine mal etmek olmuştur. Ataerkil kültürde doğdukları, dil ve kültürden etkilendikleri için kadına erkekten daha az yer veren kutsal metinler bir de erkekler tarafından yorumlanınca kadın, ister istemez ikinci hatta üçüncü sınıfa düşmüş ve çoğu zaman görünmez olmuştur.

Sonuç;

20.yüzyılın sonlarına doğru gelişen kendisini ister Müslüman feminist olarak tanımlasın ister tanımlamasın birçok kadın, İslam'ın özgürlükçü doğasına ihanet eden cinsiyetçi okuma ve yorumlardan uzaklaşıp ana kaynaklara dönülmesi gerektiğini, ataerkil ve cinsiyetçi bir bakış açısıyla yoğrulmuş Müslüman hukukunu sorgulamayı, klasik Müslüman tarihinde kadınların rolünün ve statüsünün marjinalleştirilmesine karşı çıkılmasını en öncelikli adım olarak görüyorlar.

Müslüman feministler gibi Yahudi ve Hristiyan Feminizm hareketleri de erkçi zihniyetin istek ve taleplerinin dine mal edilmeyeceği görüşünden hareketle; dini aktivitelerde, sinagog ve kilise idarelerinde erkeklerle eşit haklara sahip olması, kadınların da haham olmaları, sinagog meclisine üye olmaları ve dini eğitim sorumluluğunun kendilerine de verilmesi konusunda mücadelelerini sürdürmektedirler.

İslam, İbrahimi geleneğin son halkasıdır. Kuran kendi ifadesiyle kendisinden önce gelenleri tasdikler ancak yanlış aktarılan ve bilerek değiştirilen hükümleri de düzeltir. Bu anlamda Kuran'ın ruhu ve mesajı Tevhid geleneğinin özüne daha yakındır. İbrahimi dinlerin özgürlükçü doğası, temel ilkesi olan 'tevhid' prensibinde açığa çıkar. Tevhid, birlemek demektir. Yani tek otoritenin Yaratıcı Allah olmasıdır. Otorite, Allah'a has kılındığında yeryüzünde teklik yer bulamaz. Geriye çoğulculuk, farklılık, eşitlik, ortaklık kalır. Bu sadece insan için değildir, tüm yaratılanları kapsar. Yaratılanların hukuku için temel ilke ise adalet olarak belirlenmiştir. Tevhid, tek tanrılı dinlerin inanç sistemi, adalet ise yaşam pratiğidir. Buna uygun olmayan her düşünce ve eylem ne kadar geleneksel ve çoğunluk tarafından benimsenmiş olursa olsun özünde din hakikatiyle çelişir. Dinde kadın-erkek rollerinin ve bununla ilgili hükümlerin bu iki ilke temelinde anlaşılması gerekir. Yaratıcı tek ise erkek, kadına efendi olamaz; zaten vahiy, yerleşik olan bu düşünceyi def etmek için gelmiştir.

Tek Tanrılı dinlerin adalet, özgürlük ve eşitlik temelinde bir toplum inşa etme idealleri ile bazı metinler ve bu metinlerin erkçi yorumları vasıtasıyla oluşturulan gelenekteki "kadınlar erkekler tarafından ve erkekler için yaratılmıştır", "kadın ve erkeğin cinselliği birbirinden farklıdır ve kadın cinselliği toplum düzeni için bir tehlikeydir", "erkek kadının efendisi ve koruyucusudur" ifadeleri birbirlerine zıt ve düşman anlayışlardır. Erkeğin kendini tanrısalılaştırdığı ve kadına itaat ve secde görevini layık gördüğü toplumsal bir düzende özgürlük, adalet ve eşitlikten bahsetmek mümkün değildir. Bazı feminist akımlar arasında dinlerin özellikle de İslam'ın kadınların özgürleşmesine karşı olduğu tezi yer alır. Onlara göre tüm dinler ataerkildir dolayısıyla cinsiyet eşitliği mücadelesi dinle arasına mesafe koymalıdır. Bu düşünce; başta Yahudi, Hristiyan ve Müslüman olmak üzere kendi dinlerindeki ataerkil yapıyla ister bireysel ister kolektif tarzda mücadele yürüten kadın hareketlerini, emeğini ve mücadelesini yok saymış olur. Ataerkil zihniyete karşı yürütülen din alanındaki çalışmalar esasında kadının ve toplumun özgürleşmesi anlamında büyük bir adımdır. Bunun yolu dinlere, inançlara savaş açmak değil dindeki eril öğelere, eril dil ve anlayışa savaş açmakla mümkündür.

Aile Toplumun Çekirdeği mi Yoksa Devletli Sistemin mi?

Cejna Mazi

Sosyolojik olarak aile nedir diye sorulduğunda başka tartışma zeminine olanak bırakmaksızın doğrudan ‘toplumun çekirdeği’ tanımıyla karşılaşırız. Peki bu tanım ne kadar yerini buluyor ve varolan yapıyı ne kadar tanımlıyor? Yoksa bu tanımlama zihniyeti çarpıtmak için yaratılmak istenen algı operasyonunun taktik hamlelerinden biri midir? Bir yönüyle bunun doğru olduğunu kabul etsek bile aile gerçekten toplumun çekirdeği olmayı hak ediyor mu? Daha önemlisi aile toplumun mu yoksa devletli sistemin mi çekirdeği? diyerek, kafamızda oluşan ve şüphe uyandıran soruları sormak durumundayız.

Her şeyden önce toplum nedir, toplumsallığın özü nasıl şekilleniyor, ana kaynağı nelerdir? Eğer aile toplumun çekirdeği ise o zaman neden toplum o kadar tanınmaz haldedir? Neden aile gerçekliği bugünkü toplumsal örüntüleri ve değer yargılarını koruyamıyor? Bunu koruyacak gücü var mı veya toplumda baş gösteren sorunlara neden cevap olamıyor? Hatta toplumsal sorunları aşmayı bir tarafa bırakalım neden kendisi bu toplumsal sorunlar içerisinde boğulmuş haldedir? Bu sorulara cevaplar aramak bizi daha gerçeğe yakın sonuçlara götürecektir. Günümüzde toplumun özünden çok şey yitirdiğini gördüğümüzde ailenin hiç de toplumu-toplumsallığı yaşatmadığı hatta kendisi de küçük bir toplumsal birim olmasına rağmen toplumsallığı zayıflattığını değerlendirmek abartılı olmayacaktır. Daha sade ifade edersek eğer gerçekten aile toplumun çekirdeği olsaydı ve özü itibarıyla toplum ile toplumsallığı temsil etseydi (çünkü ailenin varlığı halen çok güçlü ve hemen hemen bütün insan ilişkilenmeleri mevcut aile içerisine sığdırılmış durumda) tüm toplumda özgürlüğe daha yakın bir yapılanma görürdük. Demek ki aileyi salt toplumsallıkla ele almak

da pek mümkün değil. Toplumsal bir örgütlenme biçimi olsa da daha çok egemenlikli sistemi ayakta tutan ve bu nedenle sistem tarafından ayakta tutulmaya çalışılan bir birimdir. Çünkü mevcut bilinen ailenin doğuşu devletli sistemin himayesinde gerçekleştiğinden, egemenlikli sistemin politikalarına göre şekil almıştır. Kuşkusuz ailenin toplumsal değerler adına hiçbir şeyi temsil etmediği biçiminde tümünden inkarı bir değerlendirme yapamayız. Elbette eğer bugün toplumsallık adına az buçuk bir şey varsa ve cılız da olsa doğal toplumu günümüze taşıran bazı damarlar varsa bunların aile yoluyla taşındığını biliyoruz. Özellikle toplumsal özellikleri yitirmiş köy toplumlarında, özgür aşiretler geleneğinde, bazı mistik inanış biçimlerinde ve toplumsal ahlakı esas alan bileşimlerde veya bazı ilerici, yurtsever-demokrat kişilerin öncülüğündeki ailelerde bu damarların varlığından bahsedebiliriz. Bu bakımdan eğer bugün toplumsallığa dair bazı değer yargıları varsa ve toplumsal kültürün bazı dayanışma örnekleri kendini yansıtabiliyorsa bunda aile nezdinde yaşanan bu gibi çabanın olumlu payını görmek lazım. Çünkü toplumsal oluşumun bağrında şekillenen ve çok sıkı kurallara bağlı olmayan, anacıl aile de diyebileceğimiz bu bileşimin tarihçesini klan geleneğine kadar dayandırdığımızda doğal olarak aile tümünden devletli geleneğe de dayandırılmaz. Çok cüzi de olsa bazı toplumsal örüntüleri bu örgütlenme içinde yaşattığını belirtebiliriz. Ama devletli gelenek bu doğal ilişkileri o kadar denetim altına aldı, onu o kadar sıkı kurallara, işleyişlere bağladı ve üzerinde o kadar oyunlar oynadı ki anacıl aileden geriye pek bir şey kalmadığından aileyi doğal toplum formu içinde ele almakta biraz zor. Daha doğrusu aynı form içinde ele almak biraz anlamsız geliyor. Doğal toplumda beliren bu yapılanma ne yakın zamandaki geniş aile birimlerine ne de şimdiki çekirdek aile biçimine benziyor. (Belki başka tanımlama bulamadığımızdan adına anacıl aile diyoruz.) Bu nedenle ailenin daha çok devlet ile bağlantılandırılması daha gerçekçi olacağına benziyor. Çünkü önceki anacıl aile denilen olgu ile bugünkü aile adeta nitelik değiştirmiştir. Devletli gelenek başladığından beri denetlenen aile olgusu kısmi bazı biçimsel değişiklikler yaşasa da özünde erkek egemenliğinin damgası vardır. Dolayısıyla aile olgusunda nitelikte yaşanan o ilk değişim ile daha sonra biçimde yaşanan değişimi karıştırmamak ve bir tutmamak lazım. Bu anlamıyla doğal toplumdaki birliktelikler ile erkek egemenlikli sisteme geçişle birlikte ataerkil aile ve ailecilik adı altında ayyuka çıkarılan örgütlenmenin keskin ayrımını yapmak lazım. Konumuz daha çok sistemin elinde hırpalana hırpalana özünden boşaltılarak günümüze kadar gelen aile olgusu olduğundan ailenin, egemen sistemin ve iktidarın hizmetine nasıl koşulduğuna daha çok odaklanacağız.

Sömürü sistemindeki tüm politikalar aileler üzerinde aralıksız olarak çok boyutlu uygulandığından ve en önemlisi de bu politikalar aileler üzerinde sonuç aldığından dolayı ailenin toplumsallıkla uyumayan yanları daha fazla öne çıkmakta. Bu biçimiyle aile toplumun değil devletin kök hücresi konumundadır.

Eğer bugün bütün faşizan darbelere ve sömürü hikayelerine rağmen egemenlikli sistem kendini milyonlarca-milyarlarca insan üzerinde yaşayabiliyorsa ve sistem tıkr tıkr işleyebiliyorsa bunda ailenin payını, pozisyonunu, suç durumuna iten özelliklerini, öne çıkardığı değer yargılarını, önemsedığı ve önemsemediğı gerçeklerin ne kadar doğru olduğunu ve en önemlisi de sahip olduğu zihniyetini bilmek durumundayız. Çünkü mevcut aileler sistemin bütün özelliklerini ve politikalarını onaylar ve uygular hale getirilmiştir. Onaylamayan ise dıştan dayatılan özel politikalarla toplumsallığını koruyacak güçten düşürülmüş olduğundan kendi alternatifini uygulayamaz halledir. Bu açıdan baktığımızda ailede ağırlıklı olan yapılanma, egemen sistemin yaşatıcısı olma rolünü her anlamıyla oynuyor olmasıdır. Hatta aile sadece sistemin bir yansıması değil çoğu hallerde sistemin kendisi olmaktadır. (Buna sistemin küçük maketi de deniliyor.) Trajik olan şudur ki aileler hem sistemin mağduru hem de sistemin bizzat yaşatıcısı konumundadır.

Her şeyden önce şuna özellikle dikkat çekmekte fayda var, sistem kendisi için yararlı olmayan ve değerli görmediğı hiç bir şeyin varlığına müsaade etmemektedir. O halde sistemin her biçimde aileyi onaylıyor olması ve desteklemesi anlaşılır bir şeydir. Demek aile olgusu egemen sistemin yararınadır ki aile geleneğı o kadar kutsallaştırılmakta ve özel politikalarla sürekli olarak desteklenir pozisyonda tutulmaktadır. Desteklenmekle yetinmeyip bir bütün sahiplenmektedir. Ne de olsa sistem için aile en memnun olduğu, gözdesi haline gelen, üzerinden en çok çıkar sağladığı, beslendiğı kurum olarak işlev kazandığından ve devamı için tek güvencesi olduğundan kendisi için vazgeçilmez bir yapılanmadır. O bakımdan hukuktan tut dine , kültürel öncülerinden tut sanat alanına, yine bilim insanları olarak geçinen sosyolog, psikolog, akademisyen ve profesörlerine kadar herkes adeta elbirliğı yapmışçasına aile olgusuna alkış tutmakta ve bunu ayakta tutmak için var gücüyle çalışmakta, fikir üretmektedirler. Din aileyi kutsallaştırmış, kültür aileyi olmazsa olmaz dedirtecek kadar vazgeçilmez kılmış, felsefe onu yaşamın diyalektiksel döngüsü olarak sunmuş, psikoloji onu insanın bilinçaltındaki tek hayali, tek özlemi olarak cinsellikle bütünleştirmiş, hukuk aileyi evlilik cüzdanlarıyla kanuna bağlamış, sanat filmler çekerek, edebiyatını yaparak, aşk şiirlerini dizerek aileyi arzulu bir tutku haline getirmiştir. Bunlar sistemin köşe taşları olarak iş başındaki zihniyet formatçılarıdır. Demek sistemin aile üzerindeki hesabı halen canlıdır ki bu kurumu bahsi geçen kesimlerin aracılığıyla teşvik eder hale getiriyor. Bunun için aile o kadar dokunulmaz kınıyor ve bir o kadar özel güvencelere bağlanıyor. Karşılıklı simbiyotik bir ilişki gibi birinin varlığı ötekini etkileyen, besleyen duruma gelmiş. Çok rahatlıkla ailenin ulus-devlet sistemin motor gücü ve sigortası işlevini kazandığını belirtebiliriz.

Bu neden mi öyledir? Çünkü geleneksel aile modelinin egemen sistemi karşısına aldığı ve sistem dışı yaşadıkları görülmemiştir. Hatta karşısında olmayı bir tarafa bırakalım sistem için lazım olan işçi, emekçi, memur, asker, polis, yazar çizer

takımını vb. hizmetkarları doğurma ve yetiştirmeye mükellef kılınmıştır. Aile yükleri de kendi himayesindeki genç beyin ve bedenleri sisteme adamaya hazır hale getiren ve sisteme hizmet için güvence oluşturan tam teşekküllü diplomaları kendi elleriyle çocuklarına vermektedirler. Bu anlamıyla her bir aile devletin himayesindeki yetiştirme yurdu gibidir. Sadece farklı olan yan anne babalı bir meşruluk kazanmalarıdır. Nihayetinde bütün anne babalar en başta kendileri sonra çocuklarını sistem ile uyumlu hale getirmeye can atarlar.

Aile var ettiği ve her seferinde güncellediği kadınlık ve erkeklik rolleri ile toplumsal cinsiyetçiliğin argümanları ile sistem içi kişilik özelliklerini ve yaşayış tarzını yaratıp, sistemi ayakta tutmada rol sahibidir. Kadınlık ve erkeklik kodlamalarının mavili ve pembemsi kimlikleri aile yuvasında şekillenmektedir. İşte bu aile yurdunda veya yuvasında devletin anlı şanlı varlığına itaat edecek, çalışacak, sorgulamayacak, toplumsallığı öldürecek kadar bireyci olacak, sistemin her tür sanayi sektörüne kapılacak, ona kar getirecek, her bir şeyine özenecek ve elde etmek için diğer insanların gözyaşlarına bakmayacak, bazen akıllı uslu, bazen haşarı, avare-gezgîn, bazen eğlence sektöründe kendini kaybetmiş, bazen kendi halinde, bazen tecavüzcü bazen de çok namuslu geçinecek... Bütün bunlar reva görülmektedir. Yeter ki sorgulamayan, karşı koymayan, sistem içinde eriyen, bazı tepkileri olsa da iradesi kırılmış ve eylem cesaretini göstermeyecek bireyler varlık bulsun.

Ailede her yönüyle açığa çıkan yetişme tarzı devletli zihniyete her anlamıyla dave-tiye çıkarmaktadır. Sadece kendi geleneği için bile olsa sorgulayan nesilleri yaratmak istememektedir. Sorgulayan kişinin en başta ailedeki her tür ayrımı, haksızlığı, kişiyi güdük bırakan politikalarını en erkenden fark edeceğini bildiğinden dolayı bu düşünüş biçimi tehlikeli görülmektedir. Onun için ailede kimsenin oluşturulan mevcut sınırların dışına çıkmasını istemezler. Herkes rolüne ve haddine göre davranmalıdır. Onun için küçük çocuğun daha ilk soruları ya karşılık bulacak değerli cevaplar bulmaz ya da çok tehlikeliymiş gibi hemen susturulmaya çalışılır. Aile geleneğinde sistemin dışına çıkacak sorulara pek rastlanmaz. Örneğin insanlık olarak nereye gidiyoruz, yürürlükte olan bu özel savaş kıskacından kendimizi ve çocuklarımızı nasıl kurtarabiliriz sorusu ve arayışı yoktur. Sadece aile olarak kendimizi nasıl sürdürebiliriz, nasıl zengin olabiliriz, ihtiyacımızı nasıl karşılarız gibi sistem içine tabi olacak soru ve arayışlara yer verilmektedir. Doğal olarak mevcut sistem ailenin bu halinden bu düşünüş biçiminden çok memnundur. Şunu da bilmek durumundayız ki ailede şekillenen bu zihniyet kesinlikle sistemin dışında veya sistemden bağımsız bir biçimde oluşmamıştır. Sistem, bu zihniyeti oturtmak için bizzat özel çabalar içerisinde. Özellikle ailenin toplumsal cinsiyetçilik esaslarında nasıl şekilleneceği, aile bireylerini ulus-devlet vatandaşlığı formatına nasıl getireceğini ve mevcut kölecî-egemenlikçi kodlamaları nasıl güncelleyeceği üzerinden tüm topluma ayar verdiği görülmektedir. Mevcut aileler de tek seçenek buymuş gibi ama

kendi yararına olduğunu düşünerek uyuşturan bu formatlamaları büyük bir minnetle almaktadır. En iyi niyete sahip olanlar bile -ki hepimiz kendi ailemizden biliriz- evrensel çaptaki, büyük düşünce ve arayışlara prim vermezler. Hatta az biraz çaba sahibi olan ve belli bir girişim sahibi olanlara karşı da ‘kendini düşünmüyorsan bari bizi düşün’ dayatmalarında bulunurlar. Dolayısıyla ailenin derdi, ailenin geçimi, ailenin geleceği diye kimsede mevcut sisteme karşı koyacak güç bırakılmamaktadır. Varsa yoksa ailem, ölse kalsa ailem denilmektedir. Doğal olarak ailesini düşünen, aileye adanan yaşamlarda kendi ruhunun devrimci, atılımcı, felsefik, siyasi, kültürel ve ideolojik atılımları kötürüm bırakılmaktadır. Ya da bu duygu ve düşünceler daha doğmadan bastırılmaktadır. Çünkü bağımsız irade adına bir şey bırakılmamıştır.

Aileciliğe bahsedilen esas görevlerden biri de özgür toplumsallığı sakatlaması hatta kendi toplumsallığını darbeleyip zayıflatarak güçten düşürmesidir. Toplumsallığın öldürüldüğü zayıflatıldığı bir yerde devlet daha hakim daha buyurgan ve daha varlık sahibidir. Çünkü toplum ile devlet karşıt iki ezeli ve ebedi rakip gibidirler. İşte bu noktada devletin özel himayesindeki aile gerçekliği yargılamalık bir konumdadır. Hem toplumun bir parçasıdır hem de toplumun karşısındadır. Tıpkı tarihi geçiş aşamasında anasına ihanet eden evlat gibi bir nankörlüğü yaşamaktadır. Nankörlüğü toplumun başına ne getiriyor buna dönüp bakma tenezzülünü bile göstermiyor. Bu anlamda parçası olduğu, aynı zamanda varlığıyla bağlantılı olan toplumdan soyut, ayrıksı bir şekilde yaşama istemi ailenin en büyük hant-

dikaplarından biri olmuştur. Bu yaklaşım bireyi toplumsal değer yargılarından alıkoymaktadır. Sürekli olarak aile kurumunu düşünmek ve bu kurumdan başka varlığını herhangi bir alanda hissettirememek bireyde müthiş bir bireycilik ve bencillik yaratır. Aslında aileyi bu kadar vazgeçilmez kılan, toplumsallığı kaybederken birey olarak varlığını bir yere dayama ihtiyacıdır. Bireydeki bencillik tam da ulus-devletin böl-parçala-yönet politikasının aileye-bireye uyarlanmış halidir. Çünkü nerede bireycilik varsa orada sömürünün temel şifreleri olan haksızlık, talan, yalan, emek hırsızlığı, ilgisizlik, doyumsuzluk, maneviyattan uzak bir örüntü var demektir. Kendisi bunu yapmasa bile -ki bencil olan bunları yapmaya her zaman meyillidir- yapanlara açık kapı bırakmaktadır. Bu bencillik ile küçük şeyleri düşünün düşünün büyük şeyler gözünde kaybolmakta

Ai-
leciliğe bahsedilen
esas görevlerden biri de
özgür toplumsallığı sakatla-
ması hatta kendi toplumsallığını
darbeleyip zayıflatarak güçten
düşürmesidir. Toplumsallığın öl-
dürüldüğü zayıflatıldığı bir yerde
devlet daha hakim daha buyur-
gan ve daha varlık sahibidir.
Çünkü toplum ile devlet
karşıt iki ezeli ve ebedi
rakip gibidirler.

ve önemsizleşmektedir. Büyük şeyleri düşünemediğinden sorumluluğu da sönümlenir ki bu da toplumsal esaslardan düşmek anlamına gelir.

Çok uzağa gitmeye gerek yok. Halk üzerinde katliamların bu kadar gerçekleştiği bu dönemde bile bir yerde insanların başına bombalar atılıyor ama öte yandan düğün yapan topluluklar görülüyor, bir taraftan insanlar ölüyor diğer yandan büyük eğlence ile sözde yeni yaşamlar kuruluyor. Ya da kendisi de bu bombaların içinden daha yeni çıkıyor ama hemen sonra hiçbir şey olmamış gibi evlilik hazırlığına giriyor. Sadece bu örneğe bile bakılırsa sömürüyü meşrulaştıran bu yaklaşım ile kendi öz savunmasından yoksun, devrimci halk savaşından uzak bu eğilimin devletin ne kadar işine geldiğini anlamak için yeterli bir veri sunuyor. “İnsanın yüreği bile bu gerçekleri kaldırmamalı” diye düşünüyor insan. Çünkü eğlence ve vahşet aynı sahnede aynı anda yapılamaz. Veya yapılmamalı. İşte insan ölümü bu demektir. Hem de yarın o bombalardan birinin kendi mutlu! yuvasının başında patlayacağı olasılığını düşünmeden bu yapılıyor. Dolayısıyla “insanları nasıl bir gelecek bekliyor ki gönül rahatlığı ile savaşın gölgesinde bu yuvalar kuruluyor” diye sorarak bu paradoksu çözmek lazım. Bunun için aile devletin elinde en özel alan olmaktadır. Hatta öyle ki diğer bütün alanlarını buna hizmet eder hale getiriyor. Toplumu düşünmeme denilen olguyu da bu çarpıcı örnekte bulmak mümkün. Ki zaten devletin en büyük maharetlerinden biri de toplumu bu küçük aileciklere parçalayarak bütünlüğü bozar hale getirmesidir. Ne de olsa toplumda en fakirin bile sahip olabileceği bir alan açılmıştır. Hatta ‘hiçbir şeye sahip olamıyorsan bir aileye sahip ol ve bu senin mutsuzluğuna, çaresizliğine deva olacak, belki kendini bununla kurtarabilirsin’ gibi propagandatıf söylemler ile insanları bu kandırmacayla oyuna getirmektedir. Dolayısıyla “bir ülkeye sahip olamazsın ama bir kaç kişiye sahip olabilirsin, hiçbir yeri yönetemezsin ama ailene nüfus edebilirsin” denilerek insanlar aile gerçeğine sarılmaya itekleniyor. Bütün bunlardan yola çıkarsak bir bütün olarak toplumun gündeminde neden devrimin başat gündem olarak yerini almadığı daha iyi anlaşılmış oluyor.

Bu açıdan aile kuranlara “başı bağlanmış” sözü boşu boşuna kullanılmamıştır. Burada işlevsel özelliklere sahip olan beyni, gözü, kulağı ve ağzının da bağlandığı ifade edilmektedir. Böylece sistemi var eden üç maymunlar düzeneği yaratılmış olmaktadır. Haliyle başka arayışları olmayan tek hedefi baş-göz etmek denilen aile kurma veya kurulan ailesini koruma derdine düşülmektedir. Tabi bu arada ailesini korumak için en başta devlet sistemi denilen olgu ile karşı karşıya düşmemesine dikkat etmesi gerektiğinin politikası belletilmiş durumdadır. Hem devletin cezalandırmalarına maruz kalmaması için hem de devletin ödülüne(!) layık olmak için herkes bir yarış içerisine girer. Ailesini kurtarma adına devletin gözüne girmek için kırk takla atılır. Bir bütünen devlete muhtaç bir şekillenme söz konusudur. Aslında sosyolojik olarak aile fertlerinin hem kendi içinde hem de kendi dışında sürekli olarak

sahip arama anlayışı ve zihniyetiyle donatıldığını bilirsek devlete olan bu yaklaşımı da anlaşılır olacaktır. İşte bu noktada ailenin dıştaki imtiyazlı sahibi devlet olmaktır. Onun için ailelerin devlete koşar adım giden, onunla arasını bozmayan hatta üzerine kaksa da başında devlet kuşunun eksik olmasını istemeyen, devletten çıkar uman bir yapılanması söz konusudur.

Durum bu olunca özgür vatandaşlık kümelerinden ziyade sadece kendi ailesini kurtarmaya odaklanan, ailesi için yaşayan, ailesini yaşatan bir şekillenme gelişmektedir. Sorgulamayan, sorgulasa da (olanlara tepkisi sancılı bir hal alsa da) sırf ailesi için başkaldırmayı düşünmeyen buna cesaret edemeyen bir şekillenme söz konusudur. Birçok kişi “Babam ve Oğlum” filmi izlemiştir. Orada bir devrimcinin hayat hikayesi var. Filmde devrimciliğe niyeti olan herkesin algısında yaratılmak istenen nokta kesinlikle insanı devrimcilikten bıktırır ve soğutur niteliktedir. Öyle bir mesaj bırakılır ki ‘bakın sözde bir devrimci ama bırakalım ülke kurtarmayı daha kendi ailesini bile kurtaracak güçte değil’ dedirtmektedir. Özellikle de geride bıraktığı boynu bükük oğlu ile bağıryanık bir baba ve ana olgusu olayı daha trajik bir hale getirmektedir. İnsanda ‘öyle olakaksa devrimcilik olmaz olsun’ diye bir algı yaratılıyor. Yani ne yapsan da işte devlet o kadar güçlü ama sen o kadar güçsüzsün denilmektedir. ‘Sırf ailen için bile olsa devrimciliği bırakman gerekir’ algısı yaratılıyor. Özelde de devleti temsil eden asker ve polisine, bürokratına, hakim ve savcılara, öğretim üyelerine vb. sistemin tüm temsilcilerine yaklaşımın ‘gelene aham gidene paşam biçiminde olmalı’ diye açıktan bir dayatma vardır. Bu itaat sisteminin dışında olmaya hiç bir biçimde şans bırakılmamaktadır. Onun için Abdullah Öcalan aileyi “Devletin ajan kurumu” olarak değerlendirmiştir. İşte bu biçimde devlet aile yoluyla varlık zeminini döşemiş bulunmaktadır. Adeta sistem için gönüllü köleler aile yoluyla her şeye amade kılınarak bütün aile fertleri devlete koşullandırılmıştır. Konuşmasının devamında “Aile sistemin en güvendiğı kurum, kesinlikle siyaset ve sistem dışı değıl. Sistemin kendisini en çok ürettiğı, yatırım yaptığı ve yaşattığı bir kurumdur” diyerek konuya daha fazla açıklık getirmektedir.

Bütün bu çıkar ilişkisinden dolayı sistemin temsilcisi olan devlet, aile geleneğinin devamı için her yola başvurmaktadır. Bunun için akla hayale gelmeyen uygulamalar içerisinde. Ailedeki her şeye karışır hale gelmiştir. Hatta öyle ki kaç çocuk yapılacak, kaç yaşında anne olabilir, kadının fitratında ne yazılıdır vb. her şeyi belirler duruma gelmişler. Yaygınlaştırdığı propagandatıf belirlemelerle çocuklu ailelere sıcak yuva derken, içinde çocuk olmayan bir aileyi sönmüş bir ocak, şenliğı olmayan kuru bir aile olarak zihinlere empoze ederek dönemin ihtiyacı ve politikasına uygun olarak bazen çok çocuklu aileler bazen de tek çocuklu aileleri imal etmektedirler. Kısacası aile kurdurmak için her yöntem denenmektedir. Çoğı kişiler boşanma davası için başvurmasına rağmen hakimler boşatmamak için var gücüyle çalışmaktadır. Yanısıra genç kadınlar için çeyiz parası, doğum için ekstra para ve

izinler vb. hep gündemde oldu. Hatta korona virüsünün hakim olduğu bu dönemde bile bundan sonra düğün nasıl yapılacak aileler nasıl kurulacak üzerinden yeni projeler geliştirilmektedir. Tabi bütün bunlar da yetmiyor; ailenin hayalleri neye endekslenecek, neyden zevk alacaklar, neyi seyredecekler, neyi hedefleyecek ve neyden uzak kalacaklar gibi yaşayış biçimiyle de uğraşıyorlar. Buna göre gerekliliklere ve önceliklere göre aile içindeki her ferde özel politikalar uygulanmakta ve onları tek tek rolü ve misyonu üzerinden eğitmektedirler.

Bütün bunlardan yola çıkarsak demek ki aile sistem dışı bir kurum değil (ama sadece sistem içi bir kurum demek de yetmiyor) bizzat sistemin sürdürücü gücüdür. Hatta aileyi sistemin zemininden çekerek geriye sistem adına bir şey kalmaz desek abartılı bir değerlendirme yapmış olmayız. Şu ana kadar açtığımız bütün konu için Abdullah Öcalan'ın belirlemesi konuyu özetler niteliktedir;

“Uygarlık tarihinde aile denilen kurumun mevcut tarzıyla sürekli yetkinleşmesi, iktidar ve devlet aygıtlarına verdiği büyük güç nedeniyledir. Birincisi, erkek etrafında iktidarlaştırılan aile, devlet toplumunun hücresi kılınmaktadır. İkincisi, aile ile kadının sınırsız karşılıksız çalışması güvenceye alınmaktadır. Üçüncüsü, çocuk yetiştirip nüfus ihtiyacını karşılamaktadır. Dördüncüsü, rol modeli olarak tüm topluma kölelik ve düşkünlük yaymaktadır. Aile bu içeriğiyle aslında bir ideolojidir.”¹

Aile Sistemin Kopyası Olduğu Kadar Sistemin Sürdürülmesinin Oto-Dinamiğidir

Aile sistemin bir fetih alanıdır. Sistem kendini aile üzerinden kurumlaştırmaktadır. Bunun sonucunda herkes aile yoluyla sistemin ve devletin işgal operasyonuna açık hale gelmiştir. Fethedilmeyen tek beyin ve yürek kalmamış gibi bir zihinsel kayıp yaşanmaktadır. Bu işgal sonucunda kişide büyük boşluklar yaşanmakta, adeta hiçleşmiş gibi kendini güçsüz görmektedir. Yanı sıra ne yapılsa da kendine yapılanları reva görme hatta celladına aşık olacak kadar ondan başka sistemi düşlememekte, düşlese bile umutsuz bir vaka misali kendini boş hayaller ile avutma durumları yaşanmaktadır. Durum öyle bir hal alıyor ki sistemin kişiye dayattığı ölçüde yaşamaya çabalanmaktadır. Sistemin bütün kuralları, ölçüleri, kültürü, çılgınlıkları, aşırılıkları direk kişide vuku bulmaktadır. Adeta herkes öne sürülen yaşam tarzını direk kendi biricik yaşam biçimi ve tarzı olarak görmektedir. Yani başka yaşam tarzı görünmez ve düşünülmez olmaktadır. Bu biçimi ile aileler sistemin

¹ Abdulah Öcalan, <https://www.komunar.net/tr/index.php?sys=nuce&dw=nivis&id=1526> (Son Erişim 25 Haziran 2020).

tıpatıp kopyaları gibi imalat halindedir. Özellikle erkeğin, ailede devleti direkt taklit etmesi en trajikomik karikatüristik durumu ifade etmektedir.

Kuşkusuz aile olgusu da sistemin değişen yüzüne göre bazı evrimler geçirmiştir. Örneğin, feodalizmin kapalı toplumunda aileler çitlerin ardına sıkıştırılmış ve kapalı kutu misali örtünmelere maruz kalırken, kapitalizmin çarpık ilişkilendirilmesinde ise aile kendi içerisindeki bireylerde bile yabancılaşmanın yaşandığı, atomlarına kadar parçalanmış, içinde maneviyatı ve ruhu alınmış, salt maddi ilişkiler etrafına sıkıştırılmış ve özellikle içerisinde özgürlük ile aşkın en çok istismara uğratıldığı, saptırıldığı bir gerçeklik olarak kurgulanmıştır. Bu iki örnekte bile aile olgusunun içinde bulunduğu hakim sisteme ne kadar benzediğini yeterince ele vermektedir. Ne de olsa sistemin en bariz biçimi en yoğunlaşmış izdüşümüdür aile.

Sistemin özü egemenlikçi olduğu sürece içindeki tüm politikalar (sahip-sahiplenilen, şeker-kamçı politikası, ince-kaba şiddet vb.) uygulamalar, yine tüm egemen köle ikilemi, hiyerarşik tabakalar, özne-nesne ayrımı olduğu gibi kendini aile içerisinde yansıtmaktadır. Tam bir kopyalama sistemi gibi devletteki tüm kurumlaşmaları ve düzenekleri aile içerisinde görebilmekteyiz. Ne de olsa kapitalizm, kopyalama sistematüğını kurmada bütün sistemlerden daha fazla maharetlidir. Yine dincilik, milliyetçilik, bilimcilik ve özellikle cinsiyetçilikte empoze edilen kulluk felsefesi aile olgusunda fazlasıyla geçerlidir. Durum bu olunca “xwebun” ötelenmekte, sahibim-koruyucum kim gibisinden sığınaklar aranmakta, mal-mülk ilişkisi devreye girmekte, kişinin özeli veya gözdesi meşrulaşmakta ve bir bütün olarak benlik öldürülmektedir. Bütün bunlar köleliğin içsel kabulüdür ki bu da özgürlüğü kötürüm bırakmaktadır. Özellikle de özne-nesne ayırımında kadının burada seçkin bir nesne haline gelmesinin yanı sıra ereksel ve estetiksel nesne haline getirilmesi de ön plana çıkarılmıştır. Bugün kendilerini ne kadar özgür, modern ve uygar bir biçimde görseler de sonuçta yine kadın bakılan erkek bakan, kadın istenilen erkek isteyen, erkek buyuran kadın uygulayan ve yine kadın tamamlayan, destekleyen, belirlenen iken erkek önde giden ve belirleyen pozisyonundadır. Bazı hallerde her ne kadar erkek kadından görüş alıyor gibi görünse de yine de son kararı verecek ve tüm tartışmaları noktalayacak son mercii erkek olmaktadır. Nitekim dönüm noktası yaratacak tüm değişimleri ve kritik kararları erkeğin kendisi belirlemektedir. Kadını sadece ne yapacağını ve neyi esas alacağını direkt veya dolaylı biçimde bildiren bir komumda tutması onu nesnelleştirmesiyle bağlantılıdır. Etkinlik isteyen tüm çalışma sahalarına kendini konumlandırır ve önemli gördüğü her şeyi kendinde tekelleştiren erkek gerçeğı, sadece çok etkinlik göstermeyecek önemsiz günlük konularda kadını yetki sahibi kılar. Bazı erkekler özelde bazı konularda kadını dikkate alıyor gibi görünse de bunu kadını kendi güç dengesinde tutma amacını güttüğünden dolayı uyguladığı görülmektedir. Ya da kadını kendi iktidarının işbirlikçisi yapma ve kendi yedeğıne almak için kadını muhatap alıyor gibi görünür. Ne de olsa erkek, başta kadın olmak üzere bütün aile fertlerine kendi tebaası olarak

bakmaktadır. Yani ne kadar eşitlikçi ve kapsayıcı olduğunun iddiasında olsa da aslında kadın erkeğin hep yedeği gibi iş görür niteliktedir. Tıpkı Adem'in kaburgasından yaratılan Havva misali veya babası Zeus'un kafasından doğan Athena gibi kadın her halükarda erkeğin bir uzantısı durumundadır. İşte bütün bunlar kadının nesne olmasının yansımalarıdır.

Başka bir kopyalama biçimi de devletin ceza-ödül sisteminin aile içerisinde fazlasıyla işletilmesidir. Onun için aile içerisindeki fertler birbirlerinin olduğu sürece (özelde fertler evin direği olarak bakılan erkeğin himayesine girdiği sürece) aile nizamına riayet edildiği kadar kişiyi hediyelere boğma ve övülmeye layık görme yaşanmaktadır. Durum tersinden yürüyünce de o zaman ölümlerden ölüm beğen misali her tür ceza ve yaptırım yürürlükte olur. Yine nasıl ki devlet katında birçok yasa ve kanun erkeğin mutlak egemenliği için düzenlenmişse aile geleneğindeki bütün ahlaki normlar ve öne çıkarılan standartlar erkek için yapılanmıştır. Hepsinde kadın güdük ve iradesiz kılınmıştır.

Devlet katında görülen diktatörlük ve imparatorluk özellikleri aile içerisinde erkek egemenliği şahsında aynı biçim ve düzeyde görülmektedir. Her erkek aile içerisinde birer küçük despot ve küçük imparator olma özelliğine fazlasıyla sahiptir. Nasıl ki devlet katındakiler Tanrı'nın yeryüzüne inmiş gibi bir pozisyonda ise bu paşaların, reislerin, başbakanın versiyonu olarak ailenin bakanı, reisi, direği ve diktatörü olarak zilülpaşaları da ailede devrede olmaktadır. Her nedense insan bu çağda bu kadar

bilincin, imkanın geliştiği bu dönemde kadın üzerinde var olan katliamlar, tecavüzler ve kadın kırım biçiminde somutluk kazanan bu olaylar, varlığını nasıl bu kadar koruyabiliyor demekten kendini alamıyor. Yine devletteki hiyerarşik düzen ve oluşan tabakalar direkt aile gerçeğinde yansımaları bulmaktadır. Örneğin, şu aile beylerden, bu holding sahibi ailesinden, şu kişi şeyhlerden, bunlar asil aile, bu nüfuslu ailelerden diye diye toplumda önem sırasına göre kategorize olmuş aile gerçeklikleri ile karşılaşırız. “Birileri asil kandan geliyor, diğerleri de ayak takımından” şeklinde yaklaşılarak önemsizleştirilen, ötelenen bir yaklaşım söz konusudur. İşte bu biçimde devlet katındaki birçok şeyi kategorize eden yaklaşımları aile gerçeğinde de görmekteyiz. Aile ile devlet bu kadar iç içe geçmiş ve bu kadar birbirine benzer hale gelmiştir.

Günümüzde aile olgusunda en büyük yanılsama egemenlik politikasında ve özelde yaşanan köleliğin incelmış halinin görülmemesi dolayısıyla kendini özgür sanmalarıdır. Tıpkı bir ülkede kendi bayrağı dikildi diye veya kendi dilinde konuştukları için kendilerini ülke olarak özgür sanmaları gibi. Oysa ki egemenliğin, sömürgecinin, iktidarın ve köleliğin şifreleri ve kodlamaları vardır. Bunlar bilinmedikçe ve görünürde kaba bir yönelim ve baskı görmedikçe kendini özgür sanma yanılsaması hep yaşanacaktır. Dolayısıyla sistemin köleleştirme politikasının inceltilmesi olduğu gibi ailede de geçerliliğini koruduğundan özgürlük yanılsaması çok belirgin yaşanmaktadır. Onun için ailecilik anlayışının, zihniyeti, getirisi-götürüsü çok fazla tartışılmamaktadır. Kadın için rövanşa geçen burjuva ölçüleri gittikçe tehlike sinyallerini vermektedir. İlginç olan bu ölçülerin çok benimseniyor ve tercih ediliyor olmasıdır. Erkekten beklentileri çok basitleşmiş ‘sen sadece beni göreceksin, bilmem neyin yıldönümünü hatırlayacaksın, bana bunu alacaksın, şuna karışmayacaksın, bu konuda bana engel olamazsın’ üzerinden başlayan tartışmalar ile birlikte adeta ilişkiler bir alış-veriş standartlarına indirgenmiştir. Haliyle devlet kendinden yansıyan bu kopyacıklar ile liberal-özgürlükçü politikayı da devreye koyarak, kadın ve erkek bileşimlerini kandırma sanatını başarmış durumdadır.

En önemlisi de bugün sistemin bütün hakikat dışı uygulamalarının ve kötülüğünün bütün cefasını ailenin çekmiş olmasıdır. Aile adeta sistemin ağır tahribatları altında can çekişmektedir. Her ne kadar durum öyle olsa da yine de sistemi yaşatmaktan geri kalmamaktadır. Belki de sistemin bu zalim yaptırımları altında ‘hiç olmasa kendi ailemi yaşatayım’ adına masumane bir çırpınış halindedir. Ama aslında kendi ailesi adına yaptıklarının ne kadar sistemin hizmetinde olduğunu anlamadan birçok yöneline maruz kalmaktadır. Bu bakımdan sistem ne kadar sorunlu ve krizli ise aileler de bir o kadar sorunlu ve krizli bir hal almıştır.

Egemen Sistem, Kadının Gücünü Aile İçerisinde Boğmayı Hedefler

Sistemin esas olarak hedeflediği kesimin başında kadının geldiği hususunda hemen hemen herkes hemfikirdir. Bu bakımdan sistemin ‘önce kadını vurun’ direktifiyle neyi hedeflediğini iyi okumak lazım. Sadece nicel olarak da baksak kadının iradeleşmediği bu dünyada toplumun yarısının iradeleşmediği anlamına geldiğini göreceğiz. Kadın yolu ile erkeğin düşürülmesi Enkido’dan beri var olan bir politikadır. Ama bunlardan da öte mevcut olarak sistem, kadın gücünün farkında olduğundan dolayı kadını bu kadar baskılamaktadır. Çünkü eğer kadın bir bilinçlense, iradeleşip bağımsız bir duruş kazansa o zaman sisteme alternatif çıkışlara öncülük yapacağını çok iyi bilmektedir. Bir zamanlar kadının bütün topluma öncülük yaptığı doğal toplum hafızasının erkeğin alt beninde kayıtlı olduğundan dolayı bu gücü bir daha karşısında görmemek için kadını o kadar baskı altına aldığını ve kadını aşırı

derecede himayesine almaya yönelten esas sebebinin harekete geçen bu hafıza olduğunu bir yerde okumuştum. Bu tümünden öyledir iddiasında değilim ama günümüz itibariyle erkeğin, kadın kendine inanınca ve özgür kişilik olunca gücünün nelere kadir olduğunu yeterince görmeleri karşısında duydukları endişeyi görmezden gelemez. Dolayısıyla devlet ve erkek egemen ikilisi kendine inanan, güvenen, gelişen ve aydınlanan kadının önünü kimsenin tutamayacağını görmüştür ve bu güçten korku duymaktadır. Onun için kadını ailede ev hapsinde tuttuğu sürece ve düşürme politikası başarı kazandığı müddetçe tüm toplumu sömürmenin olası hale geleceğini iyi bilmektedirler. Yanı sıra bir bütün olarak toplumun ve toplumsallığın beyin gücünün kadın olduğunu da iyi bilmektedirler. Onun için bu beyin gücü çocukluktan itibaren başlayan evcilik oyunlarıyla kösteklenmiş, büyüyünce bu sefer evcilleştirilme politikası ile sınırlandırılmıştır. Kadınlar bu biçimiyle cendereye alınmakta ve yönlendirilmektedir. Kadının beyin gücünü sınırlandırmak ve denetime almanın toplumun beyin gücünü sınırlandırma ve denetim altına almak olduğu iyi bilindiğinden kadın üzerinden özel politikalar devreye girmektedir.

Cinsiyetçilik politikalarının tükenmediğini ve daha özel çabalar ile daha da detaylandırılarak sistemin kendini ayakta tutma çabalarını bilmek gerekir. Kadından duyulan korku ile cinsiyetçiliğin tüm argümanları bebeklikten yaşlılığa kadar uygulanmaktadır. Tercihleri, eğilimleri, sevinçleri, korkuları, üzüntüleri, merakları ve heyecanları ile bütün ruhsal atılımları adeta kodlanmış durumdadır. Buna göre büyük roller erkeğe düşerken kadının rolü çok sıradan, basit ve etkisiz hale getirilmiştir. Varsa birkaç yeteneği aile içerisinde evcilleştirilmiş ve özgür atılımlarından mahrum bırakılmıştır. Kadının bütün gücü, enerjisi, yetenekleri ve ruhsal atılımları bastırılmış, kırılmış, düşürülmüş ve sıradanlaştırılmıştır. Kadınlar ya ailesi için kendinden feragat etmekte ya da “ne de olsa bana bakan biri var” anlayışı ile kendi tercihlerinden ve yeteneklerinden vazgeçmektedir. Ve bu durum çok sık görülmektedir. Adeta bütün aktiviteleri körleştirilmiştir. Onun için *Abdullah Öcalan*’ın “*Aile, kadın bedeni ve ruhunun öğütüldüğü bir değirmen gibidir*” belirlemesi burada çok çarpıcıdır.

Aile geleneğine göre kadın ne kadar silik ve görünmez veya görünür olsa da ya erkek karakterinde ya da vitrinlerde sunulma biçimindedir ve bu kadar denetime alınmış durumdadır. Özellikle de burada mutlu aile(!) tablosuna ulaşma çabalarını incelemek ve irdelemek gerekir. Bunun için çırpınan kadın aslında kendi öz benliğinden ve öz tercihlerinden vazgeçmiş gibidir. Ki çoğu durumda mutlu aile tablosuna ulaşmayan aile görünümünün en ağır faturasını yine kadınların çektiğini gelişen olay ve olgulardan iyi biliyoruz. Kadın ne kadar çırpınsa da sistemin esası bozuk olduğundan hayal ettiği gerçeğe bir türlü ulaşamamaktadır. Zaten bunun yarattığı buharanlar yeterince kadın gücünü bertaraf etme özelliğine sahiptir. Onun için “bu olmadı acaba bir başka erkekte bunu bulabilirmiyim?” diye boş arayışlara girer.

Çünkü ne yapsa da genel itibariyle mutlu aile tablosunun sonunun hep hüsrarla bittiğini hep acı deneyimlerle öğrenmektedir. Ama işte mutlu aileye ulaşmak için kadın kendini hırpalarcasına, onurunu ayaklar altına alırcasına çaba harcamaktan kendini alıkoyamamaktadır. Murathan Mungan'ın Kadından Kentler kitabında kendini mutlu ve şaşalı bir hayatın sahibi gören bir kadının yaşam hikayesi vardı. Orada kadın başka bir arkadaşına ne kadar zengin olduğunu, eşinin ona neler aldığını, hizmetçilerinden ve her bir varlığından öve öve bahseder. Sonra dolabını açar ve içinden bir dansöz elbisesini alır. Gidip giyer ve arkadaşına “bak dansözlüğü de öğrendim” der. Ve oynamaya başlar. Güya eşinin kendine o kadar iyi bakmasının karşılığında kendisi de sırf eşini mutlu etmek için bu yöntemlere başvurmuştur. Ama kadın öve öve bitiremediği bu yaşamında mutlu değildir. Ve birden gözünde yağmur misali yaşlar boşalır. Bu bir kurgudur veya tek bir kadın öyle yapmış, deyip geçtim. Ama bu hikayenin bir benzeri ile sonradan gerçek yaşamda karşılaştım. Bu son dönemde bazı Arap kadınlarıyla tanışmıştım. Yaşları epey küçük olmasına rağmen bazıları üçüncü evliliği yapmıştı. Tartışma esnasında eşlerini eve bağlamak ve elde tutmak için neler yaptıklarını da söylediler. En trajik ve ilginç olan ise istisnasız birçok evde kadınların dansöz kıyafetlerini bulundurdıklarını ve sırf eşlerinin gözü dışarıda olmaması için kadınların birbirlerine dansöz gibi raks etmeyi öğrettiklerini duyduğumda şok oldum. Hem de eşlerine rakı sofrasını hazırladıktan sonra karşılarına geçip oynuyorlarmış. Gece kulüplerini alıp evlerine yerleştirmişler. Aklım hemen o kitaba gitti. Bunları öğrenirken adeta tüylerim diken diken oldu. Dehşete kapıldım. Bir kadını bunu yapmaya iten nedenler nelerdir? Yeni bir gelenek

mi oluşturuluyor? Neden bir kadın güya onun yaşam eşi! erkeğin göz zevki için o kadar çırpınıyor. Ve onlarca soruyu sormak mümkün. İşte kadının onurunu ayakları altına alması, bir meta gibi kendini peşkeş çekmesinin acısını hissetmezsek, kadınları bunun üzerinden isyana kaldırmazsak demek ki bu tür uygulamalar tek birinin değil bir kurgunun da değil bir hayat gerçeği gibi hep önümüzde duracaktır. Duruma müdahale etmezsek o zaman bütün kadınları, sahibi için kılıftan kılıfa giren ve hep beğenilme arzusu üzerinde şekillenmiş bir ömür bekler. Beğenilmediğinde ise bu sefer bunalımlar geçiren, komplekslere giren, hırslanan, kıskançlık krizlerine giren kadın şekillenmesi yaratılır. İşte bu yüzden baştan aşağı birbirini tüketen ve bitiren ilişki gerçeği ile aile, bir BİTİRİM ve YİTİRİM YUVASIDIR.

Neden
bir kadın güya onun
yaşam eşi! erkeğin göz zevki
için o kadar çırpınıyor. Ve on-
larca soruyu sormak mümkün. İşte
kadının onurunu ayakları altına alması,
bir meta gibi kendini peşkeş çekmesinin
acısını hissetmezsek, kadınları bunun
üzerinden isyana kaldırmazsak demek
ki bu tür uygulamalar tek birinin
değil bir kurgunun da değil bir
hayat gerçeği gibi hep önü-
müzde duracaktır.

İçinde gerçek anlamda ne erkek kendini bulur ne de kadın. O halde ailenin neden bir karadelik misali bütün kadın ve erkeklerin enerjisini ve gücünü emdiği gerçeği daha iyi anlaşılmış olunur.

Özellikle de kapitalist modernite kadın üzerinde yarattığı şekillenmeyle daha fazla kar elde etme alanlarını yarattığını da bilmek durumundayız. Baktığımızda bugün kadın masrafları dünya kadar çoğalmış. Al al, harca harca, istemler ve arzular bir türlü bitmiyor ve hiçbir şey için doyum sağlanmıyor. Sadece kadının makyajı, estetiği ve giyimi için bile olsa bunun üzerinden şişirilen birçok özel ve devlet sektörü gittikçe kar üstüne kar elde edip adeta şahlanmaktadır. Bu anlamıyla konformizm kültürünün de sistemi daha çok büyüten, şişiren ve sürekliliğini sağlayan bir tuzak olduğunu görmek gerekir. Bütün aile üyeleri açısından ama özelde kadın için konformizm ve lüks yaşam uğruna yitirilen bir özgürlük anlayışı ve kaybedilen özgürlük alanı var. Çünkü egemenlikli sistem sınırları içerisinde aranan her şey insanı köleliğe götürmektedir. Sistemin öne çıkardığını tercih edip, onu tüketme çılgınlığı hiçbir zaman özgürlük olamaz. İşte bu yüzden kapitalizmin yaşayış biçiminin aile içerisine sızdırılması ile birlikte kadının kendi rahatlığına, zevkli ve renkli yaşama kavuştuğunu sanarak bunlara sarılışının altında yatan kandırmaca ve sahte politika fark edilmeli. Aslında sistem bu konformizm ile hem kadın ile erkeği oyalamakta (çünkü birinin ödemesi bitmeden diğeri başlamakta) hem de kar üstüne kar kazanmaktadır. Bir kadının bütün yaşamdan ve toplumdan veya bu dünyadan beklentisi bu kadar mı, diye insan hayret etmekten geri kalmıyor. Kadının hayalleri, düşüncesi o kadar basitleşince haliyle topluma, insanlığa ve geleceğe pek katkısı olacağı beklenemez. Onu bırakalım bu düşünce ve arayışla kendini bile kurtaramamaktadır. Çünkü çoğu zaman bu istemleri karşılanmayınca değişik ruh halleri ile kendini tüketme aşamasına gelmektedir. Kadınlar konformizm tuzağı ile toplumsal anlamdaki rolünü sorumluluk bilincini kaybetmektedir. Bu durumda konformizm anlayışı ve arayışı ile kadının gerçekliği, kişiliği ve özü de hedeflenmiş olmaktadır.

Her zaman için kadına tek başına yapamazsın sana bakacak birileri olmalı, seni sevecek ve koruyacak biri olmalı diyerek kadını hem zihni hem de maddi olarak erkeğe bağlayan hatırlatmalar yapılmıştır. Ve bu bebeklikten itibaren hep bir öğüt olarak zihinsel gerçeklik olarak inşa edilmiştir. Ama öte yandan yaşanan tüm ilişkilerin baskı, sömürü, faşizm ve toplumsal geriliklere ne ölçüde yer verdiği görülmektedir. Bir bütün olarak aile kadının güçten düşürülüşünün, kadın ölümünün, üzerindeki şiddetin, tecavüzün, kandırılmanın ve kadını her anlamıyla kullanmanın tarihçesini yarattığı kadar devletli sistemin ve sömürü düzeninin bu ilişkiler üzerinde yürüdüğünü gösteren bir içeriğe sahiptir.

O halde ailenin toplumsal alanın karşıtlığı temelinde kurgulanmış olması sadece topluma zarar vermemekte bu durum kendi içinde de özelde kadına çok kötü biçimde geri dönmektedir. Kendi içinde bile diyalogdan uzak, paylaşımsız birbirine

anlam vermekten uzak bir aile tablosunun toplumdan uzaklaşmanın bir getirisi olarak gittikçe yaygınlaştığını görebiliriz. Dışarıda toplumsallığı esas almayan zihniyet aile içindeki küçük topluluğa bile gelmemekte ve aile içinde de ilişkiler gittikçe yalnızlığa itilmektedir. Onun için bir an önce birbirinden kurtulmak isteyen ilişkiler söz konusu olmaktadır. Bu eşler için geçerli olduğu kadar ailedeki çocukların da öylesi bir eğilim ve arayışta olduğu görülmektedir. Herkes sadece kendini düşünür hale getirilmiştir.

Sistemi sorgulayan her kişi, birim, küme, topluluk demokratik toplumun asal ögesi olabilir. Ama mevcut haliyle ailenin, kendini sistemden ne kadar yalıtılabileceği ve sistemin tazyikinden kendini ne kadar koruyacağı müphemdir. Mevcut aileyi olduğu gibi kabul etmek ve bu biçimi ile dokunulmaz kılmak, özü ve niteliğinde değişim yaratmamak mevcut egemenlikli sistemin dayatmalarının tüm acıları ile devam edeceği anlamına gelmektedir. Bu biçimi ile herkes yanlış büyütüldüğünden hiç kimse kendi özüne kavuşamayacak ve kişilik sahibi olamayacaktır. Ailede kişiler hep bir kimlik kaybı içerisinde olacaktır. Onun için burada saklı olan kör düğümleri bulmak şart. Bu bakımdan aileyi çözmek iktidar-devlet-sınıf ve toplumu çözmek için şarttır. Aile dönüşebilir de. Nasıl ki devletli yapılar aileyi toplumsallık karşısında konumlandırma amacıyla olmuşsa aile daha özgür ilişkiler temelinde değişim dönüşüm de yaşayabilir. Belki aile yapısı gereği bir bütün değişim sağlamakta zorlanılabilir ancak son tahlilde en azından kısmen demokratikleşebilir. Bunun örnekleri de yok değildir. Demokratik aile tartışmaları temelinde demokratik bir değişim hedefi olduğunu biliyoruz. Bu yazıda özelde ulus- devlet yaklaşımını ele aldığımdan mevcut aile yapılanması eleştirilerine daha yoğunluklu yer verdim. Ailenin değişimi ve birlikte yaşamanın alternatif biçimleri başka yazıların konusu olduğu için oraya bırakıyorum.

Aileyi Toplum Karşıtı Formundan Bir Toplum Savunusuna Dönüştürmek Mümkün Mü?

Nesrin Orun

Ünlü yönetmen Michael Haneke'nin 'Duygusal Buzlaşma' adını verdiği, modern toplumsal yaşamın ve modern bireyin buhranını ele aldığı kent üçlemesinin ilk filmi olan 1989 yapımlı *Der Siebente Kontinent/Yedinci Kıta* filmi günümüzün 'kusursuz' çekirdek ailesinin çözülüşünü sarsıcı bir biçimde işler. Bir ailenin çöküşü, intiharı ya da 'protestosu' olarak da değerlendirilebilecek film, toplumla bağı kopmuş, kendi içine hapsolmuş kentli orta sınıf bir çekirdek ailenin anlamsızlık batağında anlam arayışını ve bu bataktan 'çıkışını' ele alır.

Film, büyük bir monotonluk ve iletişimsizlik içerisinde debelenen Schober ailesinin günlük rutinini insanın ruhunu o kadar sıkı bir biçimde işler ki distopyadan başka bir şey değil duygusu uyandırır. Fakat nasıl ki dünyanın distopyası bugünün rutini ol-duysa, filmde bir saat bile zor dayatılan bu anlamsız ve sıkıcı rutin yaşam da aslında bir ömür boyunca her gün ve her gün yaşanan modern hayatın sıradan bir özeti gi-bidir. Tıpkı filmin sonunda sarsıcı bir toplu intiharla sonuçlanan ailenin çöküşünü iz-ledikten sonra gerçekten distopik ve çarpıcı bir kurgu olduğu düşünülürken arkadan gelen 'gerçek bir hikâyeden alınmıştır' yazısıyla irkilmesi gibi.

Yani Marksist yönetmen Haneke, 'anlatılan senin hikâyendir'i hatırlatarak modern yaşamın anlam yitimini, aile üzerinden kapitalist moderniteyi ve bizzat ailenin ken-disini sorguluyor. Evet, anlatılan kapitalist sistemin kendisi ve bu sistemi yeniden ürettiği, dayanak teşkil ettiği için yüceltilen, teşvik edilen kusursuz çekirdek ailenin hikâyesidir. Toplumla bağı kopmuş, gerçeklik duygusunu yitirmiş, kendine ya-bancılaştırmış, inisiyatifi elinden alınmış, duygusal bir buzlaşma içinde günlük konforunu korumak adına kendisinden beklenenler dışında hiçbir edimi olmayan,

yani zaten ‘varoluşsal intiharı’ yaşayan bireylerden oluşan ailenin, fiziksel intihara gidiş sürecidir anlatılan. Varoluşsal intihar anlamsız, sıkıcı, tüketmek üzerine kurulu pasifleşmiş bireylerin distopik bir hayat rutinidir. Ama fiziksel intihar sarsıcıdır ve her zaman arkasında bir mesaj, bir uyarı bırakır. Filmdeki ailenin fiziksel intiharı, yaşanan varoluşsal intihara bir uyarı, bir protesto olarak okunabilir mi?

Basit Bir Nihilizm Mi, Ailenin Sisteme Karşı Başkaldırısı Mı?

Anne, baba ve çocuktan oluşan bu üç kişilik çekirdek aile her sabah saat altıda kalkar, pek konuşmadan kahvaltı edildikten sonra anne, babanın işe, çocuğun ise okula yollandığı rutinle başlar. Yapılan market alışverişlerinde neredeyse hiç iletişim kurulmadan sadece tutarın sorulduğu, iç sıkıcı araba yıkama seanslarından sonra gelinen evde hızlıca hazırlanan akşam yemeği yenildikten sonra biraz televizyon izlenip uykuya çekilmesiyle bir günlük rutin tamamlanır ve bu rutin her gün aynı saate başlayıp nerdeyse birebir tekrarlanır.

Ailenin babası Georg iyi bir işi olmasına rağmen, sistemin gerektirdiği gibi daha da yükselmesi gerekmektedir ve bunun için kendisinin bir üst konumundaki patronunun yerine geçerek kariyerini yükseltmek istemektedir. Ki ‘zekâsı ve çalışkanlığı’ sayesinde patronun ayağını kaydırarak yerine geçer ve başta eşi Anna olmak üzere herkesin takdirini kazanır.

Evin annesi Anna ise, ailesini kaybetmesine rağmen erkek kardeşi gibi acı ve elemin pençesine düşmemiş, ‘dik durmayı’ bilerek hem ailesinden kalan işi çekip çevirebilmiş hem ailesinin kaybını uzun süre atlatamayan kardeşine göz kulak olmuş hem de çekirdek ailesinin konforu için çalışmayı, ayakta durmayı başarmış güçlü bir kadındır.

Küçük kızları Evi ise, annesinin iyi geceler öpücüğü dışında pek sevgi görmeyen, babayla pek iletişimi olmayan, neredeyse hiç gülmeyen soğuk ve olgun bir çocuktur. Sırtını konfora dayamış, otomatikleşmiş, yalnızlaşmış ve duygusal anlamda buzlaşmış bu orta sınıf monoton ailenin rutinini kırmaya, çatlaklar yaratmaya çalışan da ilk o olur. Sorgusuzca yaşayan bir bireye henüz dönüşmemiş olan bu küçük çocuk, aynı saate kapatılan odasının ışığının biraz daha açık kalması için her gece annesinden istekte bulunur, ama her seferinde ret edilir. ‘Kör oldum, göremiyorum’ diyerek dersi sabote eder, fakat öğretmeninden azar, annesinden tokat yer. Dersi dinlemeyerek kaşıntı krizine girmişçesine sürekli kendisini kaşıyarak içsel rahatsızlığını fiziksel hale büründürerek bir tür sesini duyurmaya çalışır. Fakat tüm bunların yani rutini kırmaya dönük çatlaklar yaratma çabasının işe yaramadığını anlamış olacak ki anne babasıyla birlikte ölmeyi te reddütsüz biçimde kabul edecek kadar ileriye gider.

Aslında bu hayatın böyle devam edemeyeceğini gören sadece Evi değildir. Anne ve baba da para kazanmak ve konforlu yaşamak uğruna hayata karşı tepkisizleşip mükemmelleştiklerini, yaşamayı bir görev gibi algıladıklarını, duygu yoksunluğu içerisinde nesneler üzerinden statü kazanmaya çalışırken o nesnelerin kendisine dönüştüklerini farkındadırlar. Fakat bunu sorguladıklarında sanki hayatlarını eskisi gibi devam ettirmek için enerjilerinin ve motivasyonlarının kalmayacağını biliyor gibidirler. Bu yüzden kızları Evi gibi bunu günlük rutini, düzeni bozmaya çalışarak değiştirmeye çalışarak değil belirsiz bir gelecekte orada yaşayacaklarını hayal ettikleri, modern yaşamdan, teknolojiden oldukça uzak, doğal ve sakin bir tür cennet gibi gördükleri Avustralya'yı yani nam-ı diğer Yedinci Kıta'yı hayal ederek mevcut hayatlarına dayanmaya çalışmaktadırlar. Belki de küçük değişikliklerle, sorgulamalarda bu sistemden çıkamayacaklarını bildiklerinden tümüyle sistem dışına çıkabilmenin tesellisi gibidir Yedinci Kıta.

Fakat bunun bir teselli olduğu fark edildiğinde, bu düzenden çıkışın yolu değişir, yani Yedinci Kıta artık Avustralya değil, sistemin üzerinde tıkr tıkr işlediği, aslında bir tür sistem temsili olan ailenin içinden sisteme bir başkaldırı, sistemi aile içinde boğmaya, yok etmeye karar verilmiş gibidir. Aile üzerinden sistemi sorgulayan film, sistemin nesnesine dönüşmüş edilgen bireyleri yok ederek aileye, aileyi yok ederek de sisteme bir cevap, bir mesaj verir sanki. İntiharı, kişisel tercih olmaktan çıkarıp kolektif bir yok oluşla bir tür protestoya dönüştürür.

Bu protesto, babanın diğer insanların ayağını kaydırarak, anne-babasını, çocuğunu ihmal ederek ve de çok çalışarak ulaştığı parlak işinden istifa etmesiyle başlar. Ailenin çalışmasının 'artı ürünü' olan tüm 'birikimin' bankadan çekilip, üzerinde devlet büyüklerinin olduğu bu paraların paramparça edilerek klozete atılıp üzerine sifon çekilmesiyle devam eder. Ömürleri boyunca çalışıp biriktirdikleri tüm paranın geri dönüşü olmayan biçimde yok edilmesi hem ailenin bu özyıkımdaki kararlılığını gösterir hem de paranın tuvaletin dibini boylamasıyla onu kazanmak uğruna geçen ömürlerinin intikamı alınır gibidir. Aileyi, sistemi yok ediş süreci elde edilmesi, kazanılması için uğruna bir ömür verilmiş diğer tüm eşyaların, nesnelerin kıymıyla devam eder. Defterlerin, fotoğrafların, büyük-küçük mobilyaların tümüyle parçalanmasında, yaşananların izini silmenin yanı sıra meta fetişizminden, nesneleri kazanmak uğruna kendilerinin de birer nesneye dönüşmesinin intikamı ve bu esaretten kurtulmanın yani özgürlüğün hazzı var gibidir.

Tıpkı paranın parçalanıp tuvalete atıldığı sahne gibi simgesel olan bir diğer sahne ise evdeki büyük akvaryumun parçalanmasıdır. Her şeyin parçalanmasına karar verildiği ve hiç tereddütsüz parçalandığı evde akvaryuma balyozun inmesiyle anneden bir 'hayır' çığlığı yükselir ama nafiledir. Tüm su ve balıklar ortaya dökülür. Kamera uzun süre yerde umutsuzca çırpınan balıkların üzerindedir, tıpkı ailenin gözleri gibi. Buradaki akvaryum; modern yaşamın, sistemin ve sistemin temsili ve önemli bir

parçası olan ailenin metaforu gibidir. Tıpkı sistemin dayattığı, tehdit ettiği gibi, bu sistemin içinde hapis yaşayacaksın, çıkmaya çalıştığında ise çırpına çırpına can vereceksin. Yani mutlak bir umutsuzluk ve çıkışsızlık denklemidir. Akvaryuma inen balyoz bu denklemi parçalamayı simgeler gibidir.

Sonuç olarak anne ve baba kendileri ve çocukları için tek çıkış, tek kaçış olarak gördükleri bir aile intiharını, kendilerinden geriye hiçbir iz bırakmamak istercesine sarımsı bir biçimde gerçekleştirir. Önce çocuklarını, ardından kendilerini, doktorun uzun zamandır yazdığı ama sanki o gün için biriktirilmiş gibi saklanan ilaçların toplu alınmasıyla planlı bir yok oluş gerçekleştirilir. Film, kameranın uzun süre duvarda asılı duran, uçsuz bucaksız cennet tasviri Avustralya sahillerinin üzerindeki resmin üzerinde son bulur. Ailenin açık kalan gözleri de o resimdedir, cehennemden kaçışın simgesi, ulaşamayan cennette...

Film, bizi kapitalist modernitenin yaşam biçimini, sistem içerisinde şekillenirken aynı zamanda sistemi şekillendiren, yeniden üreten, yalnızlaştırılmış, edilgenleştirilmiş, ruhsuzlaştırılmış modern bireyleri ve bu modern bireylerden oluşan günümüzün en yaygın ve en gözde aile biçimi olan modern çekirdek aileyi bir kez daha sorgulamaya itiyor.

Günümüzde, gazete haberlerinde, yakın çevremizde gördüğümüz, ekonomik, sosyolojik ve daha birçok nedenden kaynaklı yaşanan toplu aile intiharlarını hatırlatan bu aile intiharı, kolektif yok oluşla bir sistem protestosu mudur, yoksa bir yenilginin kabullenışı mi? Başka bir deyişle, durum bu kadar umutsuz mudur, tek çıkış kendisine yönelen bir özyıkım mıdır, ya da buradaki yok oluş bir çözüm müdür?

Elbette filmdeki aile; işi, gücü, okulu, konforu yerinde olan, ekonomik olarak sadece daha fazlası için kaygı taşıyan, ciddi anlamda 'ağır sorunları' olmayan küçük, steril, orta sınıf bir batılı ailedir. Dolayısıyla bu ailenin yaşadığı duygusal buzlaşma veya bir tür tıkanmışlık, çok daha ağır ekonomik, toplumsal, coğrafi, psikolojik sorunlarla boğuşan, bunlarla tıkanan aile gerçeklikleri karşısında hafif bir örnek olarak tam bir temsil sağlayamayabilir. Fakat tam da buradan; normalde hayalleri süsleyen, ağır sorunları 'aşmış' veya bunlardan azade, belli bir hayat standartına kavuşmuş, yani varlığının amacına ulaşmış ailenin

Günümüzde,
gazete haberlerinde,
yakın çevremizde gördüğümüz, ekonomik, sosyolojik ve daha birçok nedenden kaynaklı yaşanan toplu aile intiharlarını hatırlatan bu aile intiharı, kolektif yok oluşla bir sistem protestosu mudur, yoksa bir yenilginin kabullenışı mi?

dahi sistem ve kendi içinde tıkanması, çaresizleşmesi, koşullarından ve formundan bağımsız olarak Aile olgusunun, ‘aile karşıtlığı’ veya ‘aile savunusu’na sıkıştırılmadan politik bir sorgulamayı gerektirdiğini göstermektedir.

Bunun için en eski evrensel kurumlardan biri olan ailenin hem tarihsel süreç boyunca farklı biçimlerde şekillenmesine hem de tarih ve toplumu şekillendirmekteki kurucu işlevine kısaca bakmakta fayda var. Özellikle günümüzdeki en yaygın formu olan çekirdek aile, aile olgusunun yaşadığı dönüşüm kadar günümüz ulus devlet, modernleşme süreçleri ve kapitalist modernite olgularının toplumsal örgütlenmelerini anlamak açısından son derece önemlidir. Nasıl ki neolitik dönemin ‘aile’ formu çok farklıysa, feodal sistemin ve kapitalist sistemin aile modelleri de birbirinden farklıdır. Çünkü toplumsal yaşam, üretim ilişkileri ve düşünüş biçimleri de farklıdır. Bir öncekinin reddi üzerinden şekillenen veya bir biçimde eklenerek onun üzerinden yükselen yeni sistemler yeni bir üretim biçimi, yeni toplumsal örgütlenme, yeni bir ‘kültür’ ve en önemlisi yeni bir düşünüş biçimi olarak örgütleniyor. Bunları toplumsal yaşamda mümkün kılacak, köklerini oturtacak yeni bir birey ve yeni bir aile modeline de ihtiyaç duyuyor.

Bir diğer önemli husus da Engels’in nihai olarak varılması gereken hedef ve ‘komünist iş bölümü’ veya ‘komünist ev ekonomisi’¹ olarak da tanımladığı neolitik dönemdeki doğal toplumun ‘aile’ formundan tutalım, hanedanlık-imparatorluk dönemindeki geniş ailelere ve nihayetindeki günümüz çekirdek aile formlarının hem tümüyle birbirinden kopuk yapılar olmadığını hem de tüm bu aile formlarının hem geçmişte hem de günümüzde bir arada var olabildiğini görüyoruz. Örneğin toplumun geniş aileler şeklinde örgütlendiği dönemde çekirdek ailelerin sayısının az olmadığını, yine çekirdek ailenin en yaygın olduğu günümüzde dünyanın farklı yerlerinde geniş ailelerin de yaygınlığını koruduğunu görebiliyoruz. Hatta kapitalist modernitenin etkisinden kısmen korunabilen birçok bölgede neolitik döneme özgü ana soylu, doğal ‘aile’ yaşantıları da günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir.

Sonuç olarak aile, her dönemde, hem dönemin kendine özgü koşullarını barındırarak hem de bu koşulları bizzat belirleyerek varlığını koruyabilen en eski, en ‘istikrarlı’ gelenek ve kurumsallaşmanın başında gelmiştir. Bunun kabaca iki temel nedeni vardır; ilki toplumsal olmanın, toplumsal yaşamın ve kolektif birlikteliğin getirdiği bir durum, yani bir tür toplumsal-duygusal örgütlenme, diğeri ise sınıflı topluma geçişle birlikte tüm iktidar biçimlerinin toplumu denetlemek, güce boyun eğmeyi kolaylaştırmak için aileyi bir tür katalizör güç olarak görmesi ve kullanması olmuştur.

¹ Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yayınları, 2010.

Dolayısıyla, özellikle tarihteki en eşitsiz ve antidemokratik formuna ulaşan günümüz aile formu başta olmak üzere, aileye ilişkin eleştirel yaklaşımların ailenin; iktidarı, sömürüyü, yaş, sınıf, cinsiyet gibi bütün hiyerarşileri mümkün kılan en önemli kurumlardan biri olduğu yönündeki tespitler son derece doğrudur. Hatta daha net tanımlarla, ailenin bir tür iktidar karakolu, patriarkanın dayandığı en önemli kurum olarak erkeğin iktidar alanı, kadın ve çocukların hapishanesi ve tıpkı Yedinci Kıtta'daki sembolik aile gibi, iktidara duygusuzlaştırılmış, pasifleştirilmiş itaatkâr birey yetiştiren sistemin alıcısı ve aktarıcısı olarak mahkûm edilmesi de aile için isabetli çözümlemelerdir. Zira bu çözümlemeler olmasa, toplumdaki en önemli öznellik sürecinin üreticisi, bu özelliğin güç-iktidar ilişkileri bağlamında boyun eğmeyi mümkün kılması ve daha da önemlisi iktidar odaklı toplumu mümkün kılan toplumsal cinsiyet rejimini yani kadına ve kadın şahsında tahakküm ve sömürüyü sürekli yeniden üreterek sabitleyen en önemli kurum atlanmış olacaktır.

Fakat tüm bu yerinde tespitleri sadece aileyi mahkûm etmek, ortodoks bir aile karşıtlığı veya ailenin ortadan kaldırılması üzerinden kurmak gerçekten bir çözüm yolu mudur? Tarihin belli bir döneminde açığa çıkan kurumları, yasaları kaldırmak mümkün olabilir fakat toplum tarihiyle eş zamanlı gelişen, gücünü farklı tarihsel ve toplumsal koşullardan alan ve her dönemde, her koşulda kendini yeniden üreten, insanın ilk dünyası, örgütlü bir sosyal yaşamın ilk durağı, duygusal, düşünsel ve toplumsal kimliğinin ilk oluştuğu bu insanlık kadar eski kurumu ortadan kaldırmak mümkün müdür? Daha da önemlisi; bunun yerine, aile bugün nasıl ki bir iktidar ve sömürü mekânı ve bu haliyle toplum karşıtı ise, onu özündeki paylaşım, dayanışma, fedakârlık ve karşılıksız sevgi ilişkisini çoğaltarak toplumu savunan bir direniş mekânı olarak düşünmek ve dönüştürmek imkânsız mıdır? Özcesi 'aile karşıtı' ya da 'aile yandaşı' denklemine sıkışmadan, bir anlamıyla bu denklemi kırarak aileyi, yani toplumsallığı mümkün kılan bu tarihsel olguyu, politik mücadelenin zemini haline getirerek özgürlük ve eşitlik imkânlarının örgütlenebileceği bir yapıya dönüştürmek imkânsız mıdır?

Çünkü tahayyül ettiğimiz ve mücadelesini verdiğimiz, kadının özgürleşmesiyle özgülleşecek bir toplum, eşit, demokratik, katılımcı bir yaşam ve sınırsız, sömürsüz bir dünya hiç bilmediğimiz görmediğimiz ve deneyimlemediğimiz bir hayatın ürünü olmayacaktır. Başka deyişle, mücadelesini verdiğimiz yaşam, yeni insanlarla yeni bir dünya kurmayı hedefleyen ütöpik veya simülasyonvari bir yaklaşım değil, an'da, yani mevcut insanların ve mevcut toplumsal kurumların eşit ve demokratik bir temelde örgütlenmeleri üzerinedir. Ve aile dönüştürülmesi gereken bu kurumların, bu ilişkisel yapının başında gelir.

Tam da burada ailenin geçirdiği tarihsel dönüşümler ışığında günümüzdeki en yaygın biçimi olan çekirdek aile formuna nasıl ulaştığına, kapitalist modernite, ulus devlet ve modernleşme süreçleriyle karşılıklı üretim ve iktidar kesişimleriyle

birbirlerini nasıl mümkün kıldığına kısaca bakmakta fayda var. Çünkü kapitalist modernitenin bir tür güncellenmesi olarak da okunabilecek ulus devlet ve modernleşme süreçleri yeni ulusların, yeni devletlerin kurulumu olduğu kadar, iktidarın çok daha merkezileşerek form değiştirmesi ve toplumun, kurumların, bireylerin bu merkezi iktidara göre yeniden dizayn edilmesidir. Bu açıdan bugünkü çekirdek aileyi, onu mümkün, hatta ‘zorunlu’ kılan süreçlere bakarak iktidar, toplumsal cinsiyet, devlet ve toplum örgütlenmesinde istenilen bireyi yaratmada oynadığı rolü net biçimde görebiliriz. Daha da önemlisi, tam da bu iktidar ve ilişki ağlarını açığa çıkarıp onları demokratik bir aile ve toplum olarak örgütlenebilmenin, kısacası kapitalist modernitenin aile formuna devrimci bir müdahaleyle, politik bir mücadele zemine getirip demokratik modernitenin özgür ailesini tartışmaya açabiliriz.

Ulus Devletleşme, Modernleşme ve Modern Aile Formu Olarak Çekirdek Aile

Birbirlerini karşılıklı kuran ulus devlet ve milliyetçilik, sadece yönetsel bir iktidar mücadelesinden ibaret değildir, ulusal, siyasal bağımsızlık sorununun yanı sıra, maddi ve manevi hayatın her alanıyla ilgilenir. Devletin modern hali olduğu kabul

edilen ulus devlet ve bu devlet çatısı altında maddi ve manevi hayatın modern biçimde dönüştürülmesi, dizayn edilmesi olan modernleşme süreçleri, milli ya da modern aile de denilen çekirdek olgusunu açığa çıkarmıştır.²

Kendilerini de bir tür büyük aile kurgusuyla betimleyen ulus devletler, merkezi otoriteye dayalı yönetim biçimini, öngörülen toplum, birey ve yaşam tarzlarını inşa etmek için bunların oluşma yeri olan aileye ayrı bir önem atfetmiştir. Eskiye dönüştürme ve yeniye inşa etme mekânı olarak görülen aile, yönetilmesi gereken bir kurum olarak hedeflenmiştir.

Kendilerini de bir tür büyük aile kurgusuyla betimleyen ulus devletler, merkezi otoriteye dayalı yönetim biçimini, öngörülen toplum, birey ve yaşam tarzlarını inşa etmek için bunların oluşma yeri olan aileye ayrı bir önem atfetmiştir. Eskiye dönüştürme ve yeniye inşa etme mekânı olarak görülen aile, yönetilmesi gereken bir kurum olarak hedeflenmiştir. Özellikle 19.yüzyıl sonları ve 20.yüzyıl başları, yani son derece yakın bir dönemde, ailenin devletin en küçük birimi olduğu fikrinin açığa çıkması ve devletin, ailelerin toplamı gibi ele alınmaya başlanması bundan kaynaklanmıştır. Tıpkı feminist tarihçi Davidoff’un

² Zafer Toprak, *The Family, Feminism and State During Young Turk Era* (1908-1918), İstanbul-Paris, ISIS, 1991

betimlediği gibi; “modern devletin yapısı, temelinde bir erkeğin yönettiği, evlilik ve kadın/çocuk bağımlılığı yoluyla bir arada tutulan hane halkı varsayımı olmaksızın bugünkü şekliyle var olamazlardı.”³

Ayrıca bir önemli nokta olarak da ulus devletleşme süreci, özerk yapılara sahip bölgelerin ve farklı imtiyazlara sahip beyliklerin, hanelerin, büyük ailelerin imtiyaz ve otoritelerinin ellerinden alınıp her şeyin merkezi otoriteye yani devlete bağlanması sürecidir. Tıpkı büyük imparatorlukların parçalanıp küçük ulus devlete ayrılması gibi, büyük hanedanlıkların, geniş ailelerin de yavaş yavaş birer güç merkezi olmaktan çıkıp, farklı ve küçük ailelere dönüşme-sinin de hızlandığı süreçtir.

Bu açıdan; imparatorluklar gibi geniş, dağınık devletler değil, belli bir ulusun varlığı üzerine kurgulanan, geniş bir imparatorluğa göre oldukça dar, ‘iktidarın dağıtıldığı’ özerklikler yerine tüm iktidarın merkezde toplandığı ulus devletin aile yapısı da elbette farklı olacaktır. Geniş, dağınık aileler yerine, sayı ve düşünsel olarak bölünmüş, ‘mahremiyet’ vurgusuyla toplumun denetim ve iletişimine kapalı, herhangi bir örgütlenme kapasitesi sınırlanmış dolayısıyla çok daha kolay kontrol edilebilir aile modelidir bu.

Geleneklerden, geleneklerin getirdiği her türlü ‘gerilik ve cahillikten’ kopmuş, eski yöntem ailelerin- hanelerin güç birleştirme, akrabalığı devam ettirme gibi yöntemlerin ürünü olan evlilikler değil, bireylerin, kadın ve erkeklerin, kendi kararlarıyla ve ‘aşklarıyla’ evlendikleri modern evliliklerdir. Eski geleneksel, geniş aile modelinde hane içinde yaşlılar evin direği olarak görülüp, deneyim ve otoriterinden dolayı hanenin söz sahibi en önemli mensupları iken, artık yeni üretim sisteminde yer alamadıkları için, geri ve cahil olan eskiyle özdeşleştirilerek birer yük olarak görülmeye başlanmıştır. Bundan sonra aile, modern anne babaların yetiştireceği, devletine bağlı, yararlı modern çocuklar üzerinden yükselecektir. Hem ailenin hem de toplumun geleceği olarak kabul edilip hanenin tüm ilgi ve özeninin yanı sıra maddi kaynaklar da çocuklara yatırılacaktır çünkü çocuklar geleceğin yatırımı olarak görülür.

Elbette bu aile modeli, bu aile tahayyüllü tüm toplumu kapsamaktan oldukça uzak, burjuvazinin kurguladığı bir burjuva aile modelidir. Dolayısıyla sayıları sınırlı, fakat istenilen örnek ve model ailelerdir. Tıpkı yeni sisteme ‘dışlanarak içerilen’ geniş halk yığınlarının yönetilmesi ve sömürülmesi dışında bir değer atfetmemesi gibi bu yığınların evliliklerini de moderne uyarlamak öncelikli hedefler içinde değildir. Tersine, yeni iktidarın nesnesi olarak görülüp güç ve iktidar ilişkilerinin dışında bırakılan, her türlü baskı ve sömürüye maruz bırakılan, ama böyle olduğu gizlenmek için ‘eskiden kopamayan cahil yığınlar’ olarak gösterilen bu kesimlerin geri ve

³ Leonore Davidoff, *Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

yoksul bırakılması, köle konumlarını sabitlemeyi ve onları yönetmeyi kolaylaştıracaktır. Kölelik kaldırılmış olabilir ama her iktidar doğası gereği kölelik gerektirir, modern hayatın kölesi de modern köle olacaktır...

Fakat başlangıçta burjuva ailesi için bir tasarım olan bu çekirdek aile formu, zamanla modernleşme sürecinin açığa çıkardığı bir diğer olgu olan kentleşmeyle birlikte yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Kentleşme kısaca, başta üretim biçimi olmak üzere ekonomik, teknolojik, sosyal ve siyasal yapıda yaşanan gelişmeler sonucu kent yaşamının önem kazanması, mevcut kentlerin büyümesi, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Elbette bu büyük oranda kırdan kente göç yoluyla gelişen bir olgudur. İnsan ve hayvan enerjisine dayalı geleneksel tarım toplumundan makine enerjisine dayalı üretim tarzına geçilmesiyle modern sanayinin gelişmesi kentleşme ve onunla bağlantılı göç olgunu hızlandırmıştır. Yine düşünsel alanda yaşanan gelişmeler de özellikle Aydınlanmayla birlikte sekülerizm, bireycilik, hümanizm, rasyonalizm ve pozitivizm gibi felsefi akımların etkili olması, eğitimin hayatın temel bir amacı haline gelmesi ve bunun kent odaklı mümkün olması da kentleşme süreni hızlandırmıştır. Özcesi modernleşme, sanayi inkılabı ve aydınlanma buradaki toplumsal dönüşümün esas aktörleri olmuşlardır.⁴

Sanayi kapitalizminin hız kazanmaya başladığı 18. yüzyıl sonuna kadar, toplum yaygın olarak, çok eşli, çok çocuklu, çoğunlukla birkaç hanenin bir arada olduğu geniş aileler şeklinde ve bu aileler, kadın ve çocuklar dahil tüm aile fertlerinin üretime destek verdiği ev-tarım odaklı birer üretim birimi olarak örgütlenmiştir. Aile içerisinde işbölümü olsa bile, ev ile üretim yerinin mekân olarak yan yana olması, aile kurumunun genişliğini ve bir aradalığını hem mümkün hem de zorunlu korumuştur. Fakat çoğu kuramcının tarımsal kapitalizminden sanayi kapitalizmine geçiş olarak adlandırdığı bu dönemde özellikle üretimin tarımdan sanayiye, kırsaldan kentte yön değiştirmesi büyük ailelerin dağılarak küçük ailelere dönüşmesinin yanı sıra işlevinin de daralmasına, her bir aile bireyini farklı iş koluna yönlendirerek ev ile işyerinin birbirinden ayrılmasına neden olmuştur. Kabaca ifade etmek gerekirse, aile üretime dayalı büyük hanelerden tüketime dayalı küçük evlere dönüşmüştür.

Sonuç olarak, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, aile büyüklüklerindeki sıradan bir değişim değil, kapitalist modernitenin yeni bir evreye geçtiği, imparatorluklardan ulus devletlere, gelenekten modernliğe, tarımdan sanayiye, kırsallıktan kentliliğe, tebaadan yurttaşlığa geçiş gibi çok boyutlu ama birbirleriyle bağlantılı süreçlerin sonucunda açığa çıkmış bir olgudur. Fakat aynı zamanda bu süreçlerin devamlılığını sağlama, yeniden üretim işlevinde de büyük etkisi olmuş bir örgütlenme modeli olmuştur.

⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım*, Birey Yayınları, İstanbul, 1998, sf. 110-113

Çekirdek Aile ve Toplumsal Cinsiyet Rejimi

Geniş aileler, toplumsal yaşam ve üretim koşullarının yanı sıra düşünce yapısının da etkili olduğu, doğal toplumdaki günümüze kadar, özellikle analık hukukunun yıkılışıyla erkek egemenliğine bürüne bürüne, birçok tarihsel ve zihinsel dönüşümden geçerek, varlığını devam ettiren aile yapısı olmuştur. Bu aile modeli devletin doğrudan müdahalesinin sınırlı olduğu, daha çok toplum ve cemaatlerin denetimine, iletişime açık bir yapıdır. Fakat çekirdek aile, ulus devletin, modernleşmenin kurumsallaşmasında ve istenilen yeni toplumun, yeni bireyin yaratılmasında kilit rol atfedildiği için bir tür tasarım, bir tür icat olarak da açığa çıkmıştır. Elbette bu tasarım ve icat, yoktan var etme değil, var olan tarihsel materyali özel bir yoruma tabi tutma, yeni sistemi üretecek forma getirme hamlesidir. Bu bağlamda, bizzat tasarlanan, denetlenen, aile içerisinde her bir kategorinin, anne, baba ve çocukların, görev ve sorumluluklarını çizen, bunlar arasındaki ilişkiyi olduğu kadar bu ‘özel’ alandaki bireylerin toplumla, kamusal alanla olan ilişkileri de belirleyen bir sürecin parçası olarak da şekillenmiştir.

Sosyal bilimcilerinin, siyasetçilerin, eğitimcilerin bu aile modelinin üzerinde ciddiyle durması, üzerine sayısız kitap yazılması, eğitim müfredatlarına alınması ve neredeyse bunun için ayrı eğitim kurumları, ayrı eğitim programlarının hazırlanması hem bu dönemde aileye atfedilen kritik önemi hem de bu aile modelinin kurumsallaşmasının ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Çünkü her şeyden önce ulus devlet, toplum üzerinde iktidar demektir ve bu iktidar erkek iktidarındır ve bu erkek iktidarı toplumsal cinsiyetten yani kadın üzerindeki tahakkümden geçer. Bu, dönemin kurucu elitlerinin keşfettiği basit bir denklem değil, tıpkı Marks’ın; ‘tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, ilk sınıf baskısı dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıdır’ dediği en eski, en kadim bilgidir.⁵ Dolayısıyla ulus devletin, yani ‘yeni’ iktidar ve hiyerarşi biçiminin; kendini mümkün kılacak, hatta kendisinden çok önce erkek iktidarını kurumsallaştırmış bir yapıya, aileye et atması, bel bağlaması sıradan ve tesadüf değildir. Aileyi denetim altına almak, toplumu denetim altına almanın, muktedir olmanın zemini.

Aile aynı zamanda insanların sadece dışarıdan görülebilen davranışlarının değil, hiç kimsenin göremediği, izleyemediği davranışlarının da ortaya çıktığı alandır. Bir bakıma, insanların yaşam tarzları, dünya görüşleri, anlam dünyaları ve büyük çoğunlukla siyasi görüşleri aile içinde şekillenir.

⁵ Friedrich Engels, a.g.e. sf. 70

Dolayısıyla modernleşmenin gerçek anlamıyla toplumsalın içine girebilmesi için ailenin dönüştürülmesi şarttır. Bu yüzden mevcut eski yapının sürekliliğini kırarak, hedeflenen tüm değişimlerin yaşam dünyası içine sızması ve yapılaşması açısından da aile stratejik bir ilişki içindedir.⁶

Özcesi ulus devlet; tüm farklılıkları tek'e indirgeyen, tüm toplumsal dinamikleri kendi varlığına, kendi iktidarına göre düzenleyen erkek bir kurum, erkek bir iktidardır. Devletin hiyerarşik otorite yapısı, karar alma konumlarındaki erkek egemenliği, iç işleyişlerindeki erkek üstünlüğünün mümkün olması için kadına itaat ettirilmesi, kadının iradesinin, emeğinin, cinselliğinin ve tüm toplumsallığının yeniden düzenlenerek denetim altına alınması gerekmektedir.⁷ Bu aslında, Fatmagül Berktaş'ın da vurguladığı gibi, değişen toplumun değişmeyen temelidir. Kadınlara atfedilen geleneksel rollerin modern biçimler altında sürdürülmesi, ataerkil ideolojinin yeni koşullara uygun biçimde yeniden üretilmesi yani geleneksel ataerkiden, ulus-devlet ataerkilliğine, modern ataerkiye geçiştir. Artık kadınlar için doğru davranış kalıplarını belirleyen din ya da gelenek değil, ulus devletin kendisidir. Aynı zamanda artık görmezlikten gelinemeyen kadının özgürleşme mücadelesinin ve taleplerinin bastırılması, ulusal/tarihsel hedefler içinde eritilmesi ve kadının ikincilik konumun yeni bir şekilde meşrulaştırılarak devam ettirilmesidir. Çünkü kadınlar yeni rejimin aktörleri değil, siyaset dışı, edilgen seyirci ve destekleyicileri olmalıydı.⁸

Özellikle 19. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde, orta sınıf aile yaşamı kamusal alandan ve üretim süreçlerinden ayrılmaya, kadın ve çocukları güvenli olmayan dışarıdan koruyan, mahremiyetin ve masumiyetin mekânı olarak ev imgesi hem politik hem de dinsel açıdan önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır. Elbette ev ve aile, erkeğin sahipliğindeki kadının durumuyla, kadının ev içindeki emeği ve çocuk yetiştirmesiyle özdeşleştirildi ve bu toplumsal bir kültür haline gelmeye başladı. Bu kültür annenin duygusallığı, fedakârlığı üzerinden kurulduğu için sınıfsal ve cinsiyetçi boyutunu, örneğin köleliğin kaldırılmasıyla birlikte aslında ev işlerinin, çocuk bakımının 'ücretsiz emek' olarak kadınlara yaptırıldığını uzun süre gizlemeye yaradı.⁹

⁶ A.Murat Aytaç, *Ailenin Serencamı, Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, sf. 176

⁷ Joane Nagel, "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulus İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik" içinde, *Vatan, Millet, Kadınlar*, İletişim yayınları, İstanbul, sf. 68

⁸ Fatmagül Berktaş, *Doğu ile Batının Birleştiği Yer, Kadın İmgesinin Kurgulanışı*, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017

⁹ Ellen Ross, *Love and Toil: Motherhood in Outcast London 1870-1918*, Oxford University Press, 1994

Aslında tezat biçimde, modernleşme süreci, Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunda da görüldüğü üzere, burjuva elitlerinin, kadınların kamusal alana çıkmalarını, meslek sahibi olmalarını destekler seyrinde ilerlemiştir. Fakat bunun da temel koşulu, asli görevi olan aile, yani ev içindeki konumunu asla aksatmaması, kamusal alanda yer alırken ‘ıffetli bir anne’ olması gerektiğini asla unutmamasıydı. Yani kadının kamusal varlığı geleneksel kalıp ile modernleşmeci kalıp arasında sıkıştırılmış, kadının eş, anne, ‘ev hanımlığı’nın yanında bir de çalışan kadın, ‘iş kadını’ vasfıyla yükü artırılmıştır. Kadının bu iki yönlü konumlanması hem kadın emeği nezdinde emeğin değerini düşük tutma hem de tüm alanlarda, hayatın yeniden üretilmesinde cinsiyete dayalı iş bölümünü sürekli kılmaya yaramıştır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, sadece kadın, aile ve hane halkı üzerinden değil, bu dolayısıyla, toplumun bütün alanlarında hiyerarşi, eşitsizlik ve sömürünün birincil kaynağı olma işlevini devam ettirmiş, kültürden dine, eğitimdense sağlığa, ekonomiden askeriye, siyasetten psikolojiye her alanı iktidar ve sömürü odaklı kurumsallaştırmayı mümkün kılmıştır. Yani ‘halklar kadınlaştırıldığı oranda, kadın da halklaştırılmıştır’¹⁰ Fakat tüm bu süreçler, kadının feodal, geri ve cahil yaşamdan kopup, modern bir toplumda modern bir konumlanması, yani kadının ‘kurtarılışı’ olarak lanse edilmiştir.

Elbette bu süreçte önemli boyutlara ulaşan kadın mücadelesinin de etkisiyle medeni hukuk, çok eşliliğin kaldırılması, kadının seçme ve seçilme hakkı, miras hakkı, kadının kamusal alana çıkma, eğitim ve çalışma hakkı, boşanma hakkı gibi birçok önemli kadın hakları açığa çıkmış ve eski feodal döneme göre önemli ilerlemeler de sağlanmıştır. Fakat tüm bu haklar modern erkeğin, modern iktidarın ‘izin sınırları’ içinde gerçekleşmiş, kadınların özgürlük arayışına tam cevap olmamıştır. Ayrıca üzerinden yüzyıllar geçmesine ve hukuki çerçevelere alınmasına rağmen bu haklar hiçbir zaman bir garanti altına alınmamış, günümüzde bile kadınlar bu hakların uygulanması veya tekrar gasp edilmemesi için mücadele etmek zorunda kalmıştır. Öcalan isabetli bir şekilde bu durumu şöyle betimler:

Haklar modern erkeğin, modern iktidarın ‘izin sınırları’ içinde gerçekleşmiş, kadınların özgürlük arayışına tam cevap olmamıştır. Ayrıca üzerinden yüzyıllar geçmesine ve hukuki çerçevelere alınmasına rağmen bu haklar hiçbir zaman bir garanti altına alınmamış, günümüzde bile kadınlar bu hakların uygulanması veya tekrar gasp edilmemesi için mücadele etmek zorunda kalmıştır.

¹⁰ Abdullah Öcalan, *Kürdistan’da Kadın ve Aile*

“Burjuva devrimleri ne getirmiştir. Her toplumsal devrim genelde insan soyunu bir adım ileriye götürdüğü için, kapitalizm feodalizme göre, burjuva aile de feodal toplumdaki aileye göre bir adım önde olacaktır. Bu genel ilkeye bağlı olarak kapitalizmin şafak vaktinde işlenen en önemli temalardan biri kadın olmuştur. Burjuva istediği kadını teoride ve pratikte biçimlendirmeye çalışır. Feodalizmin o kokuşmuş ilişki tarzından bıkmış olan burjuva erkeğin elinde, bakışından oturuşuna, giyiminden saçına, konumuna, tarzına kadar yeni bir kadın tipi biçimlendirir. Elbette bunda rol oynayan sadece bıkkınlık değildir. Feodal aile ve hanedan ilişkileri burjuva ilişkileri önünde bir engel oluşturmaktadır. Burjuva yeni toplumun gelişimi önünde engel teşkil eden feodal ilişkilere savaş açmak zorundadır. İnsan hakları, bireyler arası eşitlik teorileri geliştirilmiş, bunun bir maddesi de kadın hakları ve eşitliği olmuştur. Burjuvazinin kadın eşitliği dediği şey feodal aile karşısında burjuva ailenin eşitliğidir. İsteddiği gerçek bir kadın eşitliği değil, erkeğin ön gördüğü rol ve misyonda bir kadın imajıdır.”¹¹

Yine günümüz çekirdek ailesinde, tıpkı kadın/anne gibi çocuklar için de yeni düzenleme söz konusudur. Poster’in vurguladığı gibi, çocuklar dünyada eşine rastlanmayan bir ölçüde anne/babalarıyla sınırlandırılıp onların otoritesi ve eşi görülmemiş oranda ilgi ve bakımlarıyla kısıtlandırılıp sosyal yaşamdan bir tür izole hale getirilmişlerdir. Çocuklar, kızlar anneye, erkekler babayla özdeşleşip, cinsiyet kimliklerini oluşturdular, onların değer ve kaygılarını içselleştirdiler. Poster daha da ileri giderek, Freud ve diğer birçok psikoloğun belirttiğinin aksine, insanların akıl sağlığını ve davranışını etkileyen pek çok nevrozun burjuva ailesinin kendine özgü ortamından ve şartlarından kaynaklandığını iddia eder.¹² Elbette tartışmaya açık ve bu yazının dışında bir konudur. Fakat ‘modern psikolojinin’ bireyin yaşadığı sorunları çocukluğa, aileye götürme durumu aile çözümlemelerinde ele alınması gereken önemli konulardan biridir. Ayrıca uzun yıllar boyunca bireylerin yaşadığı travmalar, nevrozlar, suça sürüklenmeler, kısacası tüm psikolojik sorunları ailenin baskıcılığı, baba otoritesi, iletişimsizlik, aile içindeki şiddet üzerinden çözümlerken, aile ilişkilerinin çözülmeye başladığı günümüzde, bu psikolojik sorunların kaynağını, dağılmış aileler, boşanmış ebeveynler arasında kalan çocukluk dünyası, aşırı iş yoğunluğunda kaybolup çocuklarına ilgi göstermeyen anne-babalar, tek çocuk olmanın verdiği yalnızlık, çocuk yurtlarında yetiştirme gibi güncel konularla ele alması ayrı ve verimli bir tartışma konusu olarak durmaktadır.

¹¹ Abdullah Öcalan, a.g.e.

¹² Mark Poster, *Eleştirel Aile Kuramı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1989

Sonuç olarak aile dediğimiz ve insanlık tarihi kadar eski olan bu kurum, her tarihsel dönemecin etkisini barındıran, fakat özellikle ulus devlet ve modernleşme süreçlerinin bir tür ideolojisi olarak işlev görerek bugünkü formuna ulaştı. Mark ve Engels’in daha 1800’lü yılların sonunda aileye dair tespitleri, bu kurumun birçok değişikliğe uğramasına rağmen, kadın tahakkümü ve bu tahakküm üzerinden vücut bulan toplum tahakkümü üzerine kurulu yapısının ciddi anlamda değişmediğini, aksine bunların daha güncel, daha görünmez biçimlerde derinleştiğini göstermektedir. Marx’ın;

“Karı-koca evliliği, büyük bir tarihsel ilerlemedir ama aynı zamanda, kölelik ve özel mülkiyetin yanı sıra günümüze kadar uzanan bazılarının gönenç ve gelişmesi, bazılarının da acı ve gerilemesiyle elde edildiğine göre, o her ilerlemenin aynı zamanda görece bir gerileme olduğu çağı açar”.¹³

Bu tespiti Engels de benzer minvalde okur:

“Karı-koca evliliği, uygarlaşmış toplumun hücre-biçimidir... Modern karı-koca ailesi, açık ya da gizli, kadının evsel köleliği üzerine kurulmuştur: Analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi oldu. Evde bile, yönetimi elde tutan erkek oldu; kadın aşağılandı, köleleşti ve erkeğin keyif ve çocuk doğurma aleti haline geldi. Kadının özellikle Yunanlıların kahramanlık çağında, sonra da klasik çağda görülün bu aşağılanmış durumu, giderek süslenip püslendi, aldatıcı görünümlere sokuldu, bazen yumuşak biçimler altında saklandı; ama hiçbir zaman ortadan kaldırılmadı.”¹⁴

Marx ve Engels’in tespitlerine benzer bir tespiti de yine Öcalan yapar ve tarihsel bir analiz ekler

“Kadın yüzyıllardan beri yalnızca evlere, saraylara kapatılmış karanlığa, kapalılığa mahkûm edilerek ve bütün toplumsal etkinliklerden uzaklaştırılmıştır. Kadın bu haliyle, aynı zamanda ruhsal açıdan da karanlığa gömülmüş, yitirilmiş bir varlıktır... Kadının ruh olarak tamamen boşaltılması, biçimsel olarak da aşırı kadınsı, süslü-sesli bir “kafeste kuş” haline getirilmesidir. Kadının kimliğinde dibe vuran, aynı zamanda komünal toplum değerleridir... Kadın olgusuna daha derinlikli yaklaşıldığında, biyolojik bir cins olmanın ötesinde adeta bir soy, sınıf, ulus

¹³ Akt. Friedrich Engels, a.g.e

¹⁴ Friedrich Engels, a.g.e

muamelesi gördüğü anlaşılacaktır. Ama en çok ezilen soy, sınıf ve ulus olarak... Kadınlığın kölelik tarihi daha yazılmamıştır. Özgürlük tarihi ise yazılmayı bekliyor.”¹⁵

Sonuç Niyetine Kısa Bir Tartışma: Demokratik Aile Mümkün Mü?

Bu tarihsel ve güncel analizler bize aile olgusunun bakarken aslında kaçınılmaz biçimde kadın tahakkümüne, iktidar ve sömürü tarihine de baktığımızı gösteriyor. Zira aile bir yandan tüm bunların toplamı olan ama aynı zamanda tüm bunların kurumsallaşmasına zemin olan bir tür temel kurumdur. Burjuva devrimleri veya modernleşme döneminde genel bir demokrasi ve eşitlik söylemine rağmen bu kurumdaki iktidar ve tahakküm ilişkileri ortadan kalkmak bir yana bir şekilde derinleşerek devam etmiştir. Yine sosyalist devrimlerde tüm ‘radikal’ çaba ve politikalara rağmen kadın ve aile meselesi çözülebilmemiş değildir. Bu açıdan bakıldığında bu kadar sistemle iç içe geçmiş, ona beşiklik etmiş, bu kadar tahakküm, sömürü ve iktidarı barındıran bir kurumu dönüştürmek, demokratikleştirmek doğal olarak çok zor, hatta umut kırıcı görünebilmektedir. Tıpkı Haneke’nin Yedinci Kıta filminde olduğu gibi, mevcut haliyle çıkışı olmayan bir denklem gibidir. Evet durum görüldüğü kadar değil, görüldüğünden daha zordur.

Fakat ailenin özgürleşmesi, demokratikleşmesi kadının özgürleşmesi meselesidir. Denklem tersine de çevrilebilir, hatta daha doğru olur. Dolayısıyla analık hukukunun yıkışından bu yana süregelen ve özellikle son birkaç yüzyılda ciddi ivme kazanan kadın özgürlük mücadelesi, kadını özgürleştirebileceğini fakat aileyi özgürleştiremeyeceğini iddia edemez. Böylesi bir durum, kadını köleleştiren ve kadın şahsında tüm topluma köleliği dayatan asıl zemini atlayarak, asıl sorunu çözmeden yan sorunlarla uğraşan bir özgürleşme mücadelesi görünümü verecektir. Yine bu kurumu mahkûm edip tek çözümün onu ortadan kaldırmak olduğunu ileri sürmek de oldukça heyecan verici bir tezdur. Ama, sadece heyecan verici bir tezdur. Tutarlılığı ve mümkünlüğü uzun tartışma götürür.

Çünkü David Morgan’ın vurguladığı gibi aile bir nesne değil, bir süreç, hem de tüm toplumsal ilişkileri birbirine bağlayan, tanımlayan ve şekillendiren en uzun tarihsel süreçtir ve bu bağlamda aile, aynı zamanda iyisi ve kötüsüyle dünyayı tıpatıp yansıtan küçük bir evrendir.¹⁶ Bu tarihsel sürece, bu küçük evrene radikal bir demokrasi müdahalesi yapılmadıkça kadın özgürlüğünden bahsedilemez.

¹⁵ Abdullah Öcalan, a.g.e.

¹⁶ David Morgan, *Family Connections: An Introduction to Family Studies*. Politiy, Cambridge Press, 1996, sf. 57

Ama aynı zamanda üretim ilişkilerinin demokratikleşmesi mücadelesinden yani bir sınıf mücadelesinden, bir doğa mücadelesinden ve hatta bir ırkçılık karşıtı mücadeleden bile bahsetmek oldukça zordur. İddialı görünebilir, fakat tüm bu sömürü ve ilişkilerin kaynağı tekelci erkek egemenliğinden gelen tahakküm değil midir? Ve tüm bu egemenlik ve tahakkümün ilk kaynağı kadın şahsında gelişen famulus ‘evcil köle’ ve familia, ‘bir tek adama ait ve üzerinde her türlü tasarruf hakkı bulunan kölelerin bütünü’ meselesi değil midir? Yani ‘köle-efendi diyalektiğinin’ kökleri...

Dolayısıyla aileyi dönüştürmek, demokratikleştirmek söylem ve iddiası, bir aile savusu, bir aile övgüsü veya aileden vazgeçememe durumu değil, köklere gidip hesaplaşmak meselesidir. Marx ‘radikal kişi köklere gitmesini bilen kişidir’ der. Bu sözden yola çıkarak, radikal kişi, radikal mücadele ve radikal devrimler, sonuçları değil, asıl olarak nedenleri hedef alır, bunlarla savaşıp sorununu öyle çözer, yani köklere gider.

Ayrıca bu köklerde umuttan yana zulamımız tümüyle boş da sayılmaz. Çünkü saha önce de de-ğınildiğı gibi aile, aynı zamanda birey için ilk dünya, örgütlü bir sosyal yaşamın ilk kaynağıdır. İlk isyanın, ilk başkaldırının da yeridir. Yine Anne-baba ve çocuk ilişkisi muazzam bir iktidar ve tahakküm barındırdığı gibi muazzam bir sevgi, dayanışma, fedakârlık ve bağlılık da barındıran ve yaşam boyu korunan en uzun süren ilişkilerdendir. Aile içinde, kapitalist modernite çağında bile ekonomik kaynaklarda, çoğunlukla piyasadan çok farklı biçimde, ihtiyaca göre ve karşılıksız biçimde bölüşüm modelini de barındırır.¹⁷

Özellikle annenin çocuğa olan sınırsız emeğı ve karşılıksız sevgisi mevcut koşullarda bir tür bağımlılık ve ‘kölelik’ eleştirisini getiriyor haklı olarak. Ama bu ilişkiyi tüm insanlığa yaymak, toplumsal örgütlenme ilişkisi haline dönüştürmek yitirilen ana soylu toplumu, ana soylu ilişkileri geri kazanmak değil midir? Yine aile içerisinde edinilen, dayanışma, fedakârlık ve sevginin temel teşkil ettiği kardeşlik ilişkisinden yola çıkan ve politik bir zeminde yeniden kurulan feminist kızkardeşlik ve politik yoldaşlık ilişkisi bize yol gösterici nitelikte değil midir?

Aile
içerisinde edi-
nilen, dayanışma,
fedakârlık ve sevginin
temel teşkil ettiği kardeş-
lik ilişkisinden yola çıkan
ve politik bir zeminde ye-
niden kurulan feminist
kızkardeşlik ve politik
yoldaşlık ilişkisi bize
yol gösterici nite-
likte değil
midir?

¹⁷ A. Murat Aytaç, a.g.e, sf. 112

Benzer şekilde biz kadınların deneyimlemediği, ama deneyimleyenlerin büyük önem attığı baba-oğul ilişkisi de rütbelerinden, güç ve iktidar ilişkilerinden arındırılarak temelindeki sevgi ve bağlılığı temel alıp erkeğin özgürleşmesine bir katkı sunamaz mı, aynı şekilde baba-kız ilişkisi de? ‘Hayattan ellini eteğini çeken’ yaşlıları tekrar hayata bağlayan, torunların hayatlarında ise derin iz bırakan dede/nenetonun ilişkisi. Ve bir yönüyle tümüyle bu ilişkilerin dışında bir yönüyle de tam içinde olan aşk ilişkisi... Bu ilişkileri ele almak, üzerinde düşünmek ne basit bir duygusallık meselesidir ve barındırdıkları çelişki ve tahakkümü gözardı etmektedir. Fakat bir yönüyle hayatın bu ilişkilerin de yüzü suyu hürmetine döndüğünü hatırlamak ve de mücadeleye, yeni insanlık tahayyülüne rehber etmektir belki de.

Bu açıdan toplumsal özgürlüğe kalkan yapılan aileyi toplumsal özgürlüğün zemini haline getirmek, iktidar barındırdığı kadar direniş, eşitlik ve özgürlük imkânlarını da barındırdığını açığa çıkarmak ve bu ilişkileri yeniden inşa etmek imkânsız görünmemektedir. Çünkü aile değişmez bir yapı değildir hatta tarihsel süreç boyunca en fazla değişime uğrayan kurumlardan biridir. Fakat sorun nasıl değiştiği, dönüştüğü meselesidir. Dolayısıyla aileyi toplumsal özgürleşmenin önünde bir ayak bağı olmaktan çıkarıp, toplumsal özgürleşmenin bir dinamiği haline getirmek politik mücadelenin radikalliği ve maharetiyle ilgilidir. Ama her şeyden önce bir kadın özgürlük sorunu olduğu için, muhatabının sadece kadınların olmadığı, insanlığın kendine borçlu olduğu bir kadın devrimi meselesidir.

Ve son olarak; 21. yüzyıl gibi tüm çağların karanlığını, şiddetini ve kaosunu barındıran bir yüzyıl, kadın özgürlük yüzyılı olarak tahayyül edecek kadar iddialı bir kadın mücadelesi, mücadelesini evrensel bir kadın mücadelesiyle buluşturarak bunu başarabilecek güçtedir. Çünkü bu kadın mücadelesi, kadının kölelik tarihini yazmaya kararlı olduğu kadar, özgürlük tarihini de yazacak kadar iddialı, güçlü ve kararludur.

Ulus-Devletin Kutsal Tapınağı Yatak Odası

Fatma Koçak

Aile ve cinsellik; biri insanın varlığının ana kaynaklarından biri, diğeri toplumsallaşma ile başla-yan, zamanla sistemlerin temel kurumuna dönüşen bir fenomen ve birbirinden ayrı işlevleri olan bu iki fenomen aynı zamanda biri olmazsa diğeri olmaz derecede birbirine bağlanmış paradoksu ifade eder. Mutlak ve vazgeçilmez bir şekilde içine girilmesi gereken kurum olarak aile ve onun içindeki temel aktivite olarak üreme sistemine dayalı cinsellik, bir yandan ahlaksal, kültürel, top-lumsal kodlarla ‘tabu’, ‘mahrem’ ve ‘ayıplı’ dokunulmaz olarak karşımıza çıkar, diğeri yandan ise liberalizmin ‘özgürlük’ alanı olarak, tüketim nesnesi bedenlerin müşteri-satıcı ikileminde yozlaştırılmasını ‘normal’leştirir.

Son sözü baştan söyleyeyim; ne aile ne de cinselliğin, sunulan, yaşanan ve verili kültürel kodların buyurduğu gibi olmadığını anlamak ve anlatmak meşakkatli bir konudur. Bireyin hücrelerine kadar sinmiş bir kadınlık ve erkeklik kurgusu içinde, mutlak ve vazgeçilmez bir kurumun tüm toplumu kuşattığı bir durumda, hakikate dair sözler, çoğu zaman, teorik anlatımdan öteye geçmez ve kısacası ‘yazılan başka yaşanan başka’, akıl-duygu-beden üçleminin dışına çıkamayan münafıkça yaşamlara mahkûm ediliz. Şirin Tekeli’nin 1980’lerde kadın mücadelesini anlattığı bir söyleşisinde; “Dışarıda kadınların özgürlüğü için kavga verirken, eve gelip eşim için rakı sofrasına meze hazırlıyordum” sözleri cesur bir ‘özel alan’ sorgulaması olarak toplumsal cinsiyetin en mahrem yanına dokunur.

Fenomene Dair Birkaç Soru

Konuyu kişisel tarih anlatılarında fazlaca görmek mümkündür ancak, meramımız daha temel birkaç konuya değinmek olduğundan birkaç soru ile başlayalım

fenomene dair birkaç kelam et-meye. İnsanlar neden evlenir? Aile diye tanımlanan bireylerin aralarındaki bağ nasıl oluşur? Mekânsal olarak bir evin olmazsa olmazı yatak odası niye vardır ve niye kutsanmıştır? Aile denilen toplumun en küçük yapı taşındaki bireyler arasında en az konuşulan ve tanımlanan şey nedir? Ev denilen barınma mekânında yasakların en gerekli olduğu alan nedir? Sıradan bir insan sohbetinde değinmenin 'ayıplı' sayıldığı konu nedir? Mahremiyet, yani 'özel olan' nerede başlayıp nerede biter? Cinsellik nedir, nasıl yaşanması 'normal'dir?

Ve belki de en önemli soru; kurgulanmış, alıştırılmış, kanıksanmış toplum ve insan gerçeğinin bulandırdığı zihinde hakikate ne kadar yaklaşılabılır?

“Devletin en küçük yapıtaşı” olarak ataerkil aile kurumu, ‘mahrem bir özel alan’ olarak inşa edilir ve onun vazgeçilmez ritüeli olan cinsellik, bu mahrem alan içinde en mahrem alana tekabül eder. Biraz tartışmaları geriye götürüp kadınlar için ‘mahrem’ olanın aslında mahrem olmadığını ifşa eden ikinci dalga feminizmin çıkış noktasına dönelim ve buradan hareketle Kate Millett’in Cinsel Politikası’nı hatırlayalım. Kate, “*Özel olan politiktir*” diyerek ataerkil mahremiyetin yatak odasının kapılarını açıp cinselliğin nasıl bir erkek iktidarını güçlendirme aracına dönüştüğünü sorgular: “*Cinsiyet, kalbimizin sıkıntılarında bir derinliktir ve cinsel politikanın merkezine ve onun güç ve şiddet deliliğine gitmedikçe, baskı sistemlerinin en tehlikeli durumunu ortadan kaldırmadıkça kurtuluş çabalarımız yalnızca aynı ilkel çabalara dönecek.*”¹

Köle ile Efendi Arasındaki Münasebetin Adı Cinsellik Olabilir Mi?

Aile, klandan ilk farklılaşan kurumdur. Familya (aile), Romalılarda yalnızca köleler için kullanılan bir sözcüktür. Familius 'evcil köle' anlamına gelir ve “bir tek erkeğe ait bulunan kölelerin bütünü” demektir. Bu tanıma denk bir şekilde; iktidarlaşan ve devletleşen erkeklik, devletler kurabilmek, savaşlar yürütebilmek için askerlere ve çalıştıracak kölelere ihtiyaç duyar. Bu köle ve askerleri ise sadece kadınlar doğurur. Günümüz devletlerinin demografya konusundaki yaklaşımında hala belirleyici olan bu etmen, kadının cinselliğinin ve dolayısıyla doğum gücünün denetim altına alınmasını zorunlu kılar. Aile bu denetimi sağlayan kurumdur. Aile, cinselliği ‘yasal’ kılınmış ebeveynler, çocuklar, ikinci dereceden akrabalar gibi üyeleri olan, coğrafyalar arası kültürel ve toplumsal farklılıklar barındıran sosyolojik bir yapıdır.

Yaygın olarak kadını, kadının emeğini, cinselliğini, yaşamını nesneleştiren, birey olma hakkını yok sayan mevcut aile kavramı, ataerkil zihniyetle yücelttiği erkek egemenliğini, mutlak ve dönüştürülmez bir özne haline getirir.

¹ Kate Millett, *Cinsel Politika*, Payel Yayınevi, İstanbul, 2011.

İlk yabancılaşmanın ve köleleşmenin başladığı aile, güç sahibi erkeği etkin kılan bir mekanizmaya sahiptir. Aile, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten, kişilerin birbirine ve topluma karşı olan konumlarını bağımlılık çerçevesinde dayatan kayıt altına alınmış ‘yasal’ kurum haline gelir. Bu yasal kurum içinde devlet/iktidar onayı ile cinsellik yaşanabilir ve bunun adı da tabiri caizse ‘onaylanmış cinsellik’ olarak adlandırılabilir. Mekân da bu ‘onaylanmış cinselliğe’ uygun şekilde seçilir. Modern zamanların ev dizaynı içinde yatak oda-sının ayrı bir yeri vardır. Herkes orada ne yapıldığını bilir ancak aile içinde genel bir sırda dönüşür. Yani bizi hep leylekler getirir.

Kadının beden, ruhen ve cins olarak bölünmesi, işte bu ‘özel evin’ yatak odaları ile genelev arasında gerçekleşir. Püriten ‘makul namuslu’, ‘evlenilecek kadın’lar, kapitalist sistemin yatak odalarında ‘yasal birleşme’ ile sistemin üretim aracına dönüşürken ‘makul olmayan’ kadınlar ise erkeğin kısıktırılmış cinsel arzularını doyurmak için devasa bir sektörün nesnesi haline getirilir. Özellikle kadın tutsaklığıyla birlikte ve ağırlıklı olarak uygarlık sürecinde, insan erkeğinde asıl rol, sekse, cinsel arzusunun patlamasına ve çarpıkça gelişimine evrilir.

Özne ve Nesnenin Belirlenme Süreci

“Erkekler, cinsellikleriyle ‘güçlü erkek’ olgusu çerçevesinde tanışır, erken yaşlardan başlayarak birbirlerini ‘erkeklik’leriyle karşılaştırırlar. Cinsellik, erkekler için ergenlikle birlikte başlayan bir ‘ihtiyaç’tır. Erkek cinsel organı (penis) ‘iktidar’ simgesidir, erkeğin gurur kaynağıdır ve küfürler dahil olmak üzere birçok alanda ondan bahsedildiğini duymak mümkündür. Üzerine bu kadar çok konuşulan bir organın birçok isminin olması ise doğaldır. Penis öyle bir organdır ki neredeyse erkekten bağımsız bir varlık gibidir. Nitekim erkekler ondan çoğunlukla üçüncü tekil şahıs kullanarak bahsederler. Onunla ilgili her türlü gelişme kutlama kaynağıdır (...)”²

Peki kadınlar cinsellikleriyle nasıl tanışırlar? Kadınlar için cinsellik bir ihtiyaç değil, gerdeğe girene kadar yaşanmayacak, hissedilmeyecek ve üzerinde konuşulmayacak bir konudur. Doğal olarak, kadın cinsel organının adı da yoktur. Burada cinsel ilişki dediğimiz şey ‘zaptedilemez’ penisin ‘özne’ olarak yer aldığı, biyolojik ‘zar’la mühürlenmiş vajinanın ise ‘nesne’ olduğu toplumsal bir alışveriştir.

² “Bekaret ve Cinselliğin Siyaseti 1”, *Bianet*, 27 Temmuz 2006, <https://m.bianet.org/bianet/kadin/82876-bekaret-ve-cinselligin-siyaseti-1> (Son Erişim: 16 Temmuz 2020).

Özel ve Kamusal Alan Dışında Bir Yol Var Mı?

Kişisel olandan tarihsel ve toplumsal olana, içinden geldiğimiz, yaşadığımızın ne olduğunu ya da ne olmadığını seçmeyi zorlaştıran çok etken var. Cinsellik; sistemin ‘yasal kurumsal’ alanı aile ve bu alanda kadın ve erkeğe evlilik ve nikah ritüeli ile yüklenmiş temel görev midir? Ya da ‘özgürlük’ adı altında gelcelik, saatlik, fast-food bedensel paylaşımın sınırlarında dolanan günümüz dünyasının bir tatmin aracı mıdır?

Çünkü haz-arzu-şehvetin bir hap içinde satıldığı ve vücudun pazarlama aleti olduğu bir dünyada, dile geldiğinde yüzün kızardığı, dilin kekemeleştiği, herkesin bildiği ancak bir yere sıkıştırılmış bir insan eyleminden bahsediyoruz. Cinsellik, kamusal olarak tartışılması anlamsız gibi görülebilecek, zihinleri meşgul eden ama aslında kişiye özel bir mesele olarak görülen bir konu. Biyolojinin ürünü olduğundan ve neslin devamı için gerekli olduğundan sabit bir faktör olarak da düşünülebilir.

Yani basit tanımı ile cinsellik, canlıların büyük bir bölümünde üremeyi sağlayan fiil olarak, yaşamı fark etmede ve sonsuzlaştırmada öğretici bir etkinlik işlevi görür. Canlılar aleminde böyle iken konu, insan türüne geldiğinde biraz daha farklılaşır. Orada devreye sadece üreme değil, duygu da girer. Üremenin yanında haz alma ve vermeyi içeren bir duyu durumudur ve bedensel, düşünsel ve toplumsal bütünlüğü sağlayan kişilik gelişimini, iletişimi ve sevginin paylaşımını olumlu yönde zenginleştiren bir insan eylemidir ve canlının yaşamla bağının güçlendiren enerji yoğunluğu olarak da tanımlanabilir.

Cinsellik, ahlaki ve kültürel faktörlerden etkilenir. Kaçınılmaz olarak iktidar ve ideolojik bir aygıtla dönüştürülür ve dönüştürüldüğünde sonuçları, yıkıcı-öldürücü olabilir. Cinsellik, iktidar aracına dönüştürüldüğünde yaşamı tehdit eden kontrolsüz ve yıkıcı bir etkiye sahiptir. Günümüzde dev bir endüstriye dönüştürülen cinsellik; erkek egemen cinsiyetçiliğin kutsal ritüeli ve onun gerçekleşme mekânı olan yatak odaları ise kutsal tapınağı haline getirilmiştir.

Bir İktidar İnşası Olarak Cinsellik

Giddens, “Cinsellik sadece doğrudan boşalma imkânı bulan veya bulamayan bir biyolojik dürtüler kümesi değil, iktidar alanı içerisinde işleyen bir toplumsal inşadır” der.³

³ Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü; Modern Toplumlarda Cinsellik Aşk ve Erotizm*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Çünkü ataerkil toplum yapısının gelişmesiyle birlikte cinsellik ve evlilik, mülkiyet ilişkilerinde hegemonyayı sürdürmek, kalıcılaştırmak için yapılan ittifaka dönüşür. Sistem evlilik kurumunu; kadın ve çocukları, toprak ve toplumları, maddi ve manevi kaynakları egemenliği altına alıp, kendi çıkarları doğrultusunda kullanıp sömürmek için oluşturur.

Tek tanrılı dinlerin kurallarında ise mülkiyet veya köle satışını belirleyen anlaşmalara benzetilmiş; kadın, nikâhın dolayısıyla cinselliğin bir tarafı olarak değil, “konusu” sayılmıştır. Ataerkil sistemin son halkası olan ulus-devlet çağında son iki yüz yıldır, devlet onaylı nikah geçerli meşru ilişki biçimi olarak mutlaklaştırılmıştır. Kapitalist devletin ahlak yerine ikame ettiği erkek egemen hukuk kurallarında ise görece kısmi hakları görünürde verilen kadın bedeni, nikah akdi ile birlikte erkeğin dar alanına hapsedilir.

Devlet-iktidar ‘onaylı’ cinsellik böyle iken bir de madalyonun öbür yüzüne kısa bir göz atalım. Orada, cinsellik duygudan arınmış, salt beden ihtiyaçlarına bürünmüş gecelik-günlük-anlık haz doyumunu üzerine sunulan ‘özgürlük’ olarak karşımıza çıkar. Çıkış kaynağı olarak iktidarın beden ve cinselliği hapsettiği meşru alan ailenin dışına çıkarmayı amaçlayan ‘cinsel özgürlük’ denilen şey, aslında özgürlükten öte iktidarın yeni bir ticari alışveriş alanı olarak işlev görür. Cinsellik gibi en temel doğal bir içgüdü ‘seks endüstrisine’ dönüştürülür ve afyonlayıcı etkisi ile neredeyse bir din haline getirilir. Devasa bir beden tüketimine dönüşen porno sektörü, marketler zinciri olarak tüketim çılgınlığının bir parçası olarak seks shoplar, sosyal medya ağları üzerinden kurulan şirketler vs.

‘Eziyet’ten Kurtarmak Mümkün Mü?

Kısacası; kapitalist modernitenin sınırsız çoğalttığı cinsellik eylemi, insanlık türüne dayatılan en kapsamlı kölelik aracıdır; sınırsız iktidar ve sömürü imkânına yol açar. Bu arzu ve hazı içinde barındıran ancak öncelikle duygunun temel yapıtaşı olduğu doğal bir insan edimi olan cinselliğin, liberal özgürlük anlayışı içinde düşürüldüğü durumu Foucault, ‘eziyet’ olarak tarif eder. Ve cinselliğe yapılan bu eziyetin temel çıkış noktasının Viktor-
yen döneme denk geldiğini savunur.

Tek
tanrılı dinlerin ku-
rallarında ise mülkiyet
veya köle satışını belirleyen
anlaşmalara benzetilmiş; kadın,
nikâhın dolayısıyla cinselliğin bir
tarafı olarak değil, “konusu” sayıl-
mıştır. Ataerkil sistemin son hal-
kası olan ulus-devlet çağında son
iki yüz yıldır, devlet onaylı
nikah geçerli meşru ilişki
biçimi olarak mutlak-
laştırılmıştır.

“Cinselliğin ve ona yapılan eziyetlerin küçük güncesi, hemen üretim tarzlarının şatafatlı tarihiyle çakıştırılır; bu yolla, söz konusu güncenin değersizliği ortadan kalkar. Olgunun kendisine ilişkin açıklayıcı bir ilke belirir: Cinsellik böylesine katı bir biçimde bastırılıyorsa, bunun nedeni genel ve yaygın bir işe koşma çabasıyla uyumsuzluğudur; işgücünün sistemli olarak sömürüldüğü dönemde, bu gücün, yeniden üretilmesini sağlayacak olan -ve asgari düzeye indirilmiş durumdaki- hazlar dışındaki hazlara yönelerek dağılması hoş görülebilir miydi?” diye sorar.

Aile kurumu aracılığı ile ikiye bölünmüş, meşgul ve hesapçı burjuvazinin olduğu kadar hiçbir zaman boyunduruk altına alınmadığını söyleyen Foucault şöyle devam eder:

“Karı kocadan oluşan aile, el koyar cinselliğe. Ve onu, üreme işlevinin ciddiyeti içinde bütünüyle yutar. Cinsellik konusunda çeneler kapanır. Yalnızca meşru ve döl veren çiftin borusu öter. Kendisini model olarak kabul ettiren, kuralı geçerli kılan, gerçeği avcunda tutan çift, sır ilkesini kendine saklamak koşuluyla söz hakkına sahiptir. Toplumsal uzamda olduğu gibi, her evin de merkezinde, resmen tanınan, aynı zamanda da fayda ve verim getiren tek bir mekân vardır: ana babanın yatak odası. Bunun dışında kalanınsa silinmekten başka çaresi yoktur.”⁴

Kapitalist ulus-devlet çağında; cinselliğin ‘kutsal aile’ içinde hapsedilmesi -ki burada hapsedilen kadındır, çünkü erkek için dışarıda ayrı kamusal bir cinsel pazar oluşturulmuştur- ve ayıplanarak sektöre dönüştürülmesinde, kapitalist modernitenin burjuva devrimler çağında inşa edilen aile ve toplum sisteminin etkilerini anlamak günümüz için de aydınlatıcıdır. “Kadının püriten bir duygusuzluğa hapsedildiği”, Viktoryen dönemin cinsellik konusundaki politikaları düşünüldüğünde, birebir yakınlık kurulacağını gözden kaçırmamız imkânsız.

Viktoryen dönem, yani ulus-devlet çağı, cinselliği kendi normları ile sınırlara hapsetmiş ve iktidarın kurumsallaştırılmasını derinleştirmiştir. Bu derinleştirmenin ideolojik argümanlarından olan Sigmund Freud’un psikanalizine burada parantez açmakta fayda var. ‘Histerik’ adı altında sonradan gerçek olmadığı ortaya çıkan, kadınlara uydurma bir hastalık yaftalanır. Yatak odasına hapsedilen kadının bu hapis hane içinden kurtulma çabası, ‘histerik kadın’ teşhisi ile akıl hastane-lerine kapatılmasına, elektroşokla beyninin hasara uğraması dahil bir çok işkenceye uğramasına neden oldu. Yıllar sonra ortaya çıkan gerçek ise bambaşka; “Erkeklerin karşı cinste gizemli ya da idaresi zor bulduğu her şey için kullanılan dramatik bir tıbbi metafor!”⁵

⁴ Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.

⁵ Judith Lewis Herman, *Travma ve İyileşme; Şiddetin Sonuçları Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Kadın Cinselliğine Dair İnşa Edilmiş Kurgu: Psikanaliz

Kadını ‘olmamış erkek’ olarak ele alan Freud ve onun ardılları, histerik kadının çözümlemesini, kadının iç dünyasındaki penissiz erkek çocuk olma iddiası ve dramına görür. Sonraları cinsel monizm veya fallosantrizm adları verilen bu bakışa göre; “kadının cinsel organı ve cinsel kimliği kendisi için birincil bir anlama sahip olmaktan ziyade, penisin ve erkek cinsel kimliğinin negasyonu yani olumsuzlanması olarak ikincil bir anlama sahiptir.”⁶

Kate Millett, bu biyolojik determinizme kökten eleştiriler yönelterek, kültürel belirleyicilerin göz ardı edilmesini hayret verici ve art niyetli bulur. Millett’a göre, psikanaliz kuramı, kadını ve kadınlığı okurken bu kültürel belirleyicilerin etkisi dışına çıkamamış ve hatta bu belirleyicilere onaylama sağlamıştır.

Feminist eleştiriye göre, psikanaliz, kadın ve erkek libidoları arasında niceliksel bir fark görmektedir ve bu da erkeğin saldırgan özelliklerinin kabulü anlamına gelir. Erkek cinselliği sadist, kadın cinselliği mazoşist karakterde görülür. Millett’a göre bu erkeğin tecavüzkârlığını onaylamaktan başka bir şey değildir. Aynı eleştirel yön psikanalizin, tacizi düşündüren olguları, gerçeklikten ziyade fantezi ürünleri olarak değerlendirmesini de kadının olup bitenlerden sorumlu tutulması anlamında ciddi bir tarafıllık olarak görüp aile içindeki taciz olgusu hakkında bilinçlenme ile ilgili olarak onlarca yıl geç kalınmasına sebep olduğunu söyler.⁷

Kadın cinselliğinin erkekle tarif edilmesi ve kapatılma süreci böyleyken Foucault’nun Viktoryen dönem olarak tarif ettiği cinselliğin yani kadının kapatılmasının tarihi, daha eski ve daha köklüdür. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere aile ve kapatılmış cinsellik ile erkeğin kadın üzerindeki iktidarının şekillendiği dönem ulus-devlet çağından çok önce, ataerkil sistemin kurumsallaştırılmasıyla ilgilidir.

Ataerkil sistemin başından itibaren; iktidarın kendisinden saymadığı ve benimsemediği her türlü “a-normal” olanı dışladığı ve belli sınırlar içerisine çektiği dönemin yapısı, bugünkü yapının temellerini işaret eder. Üremeyen, üretken olmayanların kenar kısımlara itildiği, iktidar tarafından çizilen sınırlara çekildiği, özgürmüş gibi gösterilip baskılandığı ve cinselliğin kapatıldığı, aile kurumunun en yüksek seviyeye çıkarıldığı ve birçok toplumda kutsal ilan edildiği, durumlar kapitalist ataerklinin başından itibaren aşama aşama örülen bir sisteme aittir.

Yani, Londra-Amsterdam merkezli pazar ekonomisinin geliştirdiği bu dönemin, cinselliğin ve bedenın ticari nesneye dönüştüğü dönem olması tesadüfi değil, bizat ataerkil toplum mühendisliğinin Ziguratlardan beri devamı olan inşasının

⁶ Herman, a.g.e.

⁷ Millett, a.g.e

bir biçimi ve kendinden sonraki yüzyılları şekillendiren bilinçli bir kurgusudur. Evet, kapitalist modernitenin ulus-devlet çağında ‘meşru’ aile ve cinsellik ile ‘gayrimeşru’ cinselliğin kurgulanışı böyledir ancak cinselliğin bir iktidar biçimi olarak dayatılması atermil sistemin başlangıcına kadar gider. Buradan bir adım geriye giderek, tarihi metinlerde cinselliğin evlilik aracılığı ile ne zaman kurumsal bir çerçeve kazandığı sorusu önemlidir. Tarihin ilk çağlarından beri cinsellik; normları, temsilleri, tabuları ve dinsel ritüelleriyle toplumsal bir düzen kurmaya yarayan devasa bir aygıttır.

Ahlaki Bir Olgu Olarak Aile ve Cinsellik

Antropolog Evelyn Reed, cinselliğin anaerkil klanlarda yaşanma biçiminin cinsel partner edinme üzerine gelişen ahlaki bir olgu olduğuna dikkat çeker ve evliliğin anaerkil toplumlardaki biçimini, iki topluluk arasında yapılan cinsel partner bulma anlaşmaları olduğunu belirtir. Ailenin prototipi olan klanın cinsellik değil doğal iş bölümü ile oluştuğuna işaret eden Evelyn Reed, ilk anasoylu aile düzenini şu şekilde tarif eder;

“İnsanların oluşma ve toplumsallaşmaya başlama evresinde, temel sorunları bir aile çevresi içinde, kandaşlarıyla cinsel ilişkilerinin düzene konulması değildi. Onlar, yaşamın gereklerini üretmek ve birbirleri için ortak bir koruma sağlamak üzere kendi aralarında ve kadınlarla birlikte ortaklaşa emek etkinlikleri gösterenle işbirliği etmelerini olası kılacak bir toplumsal düzenin kaçınılmaz gerekliliğinden yola çıktılar. Bu ise yalnızca cinsellikte değil, yiyecek avında da hayvansı rekabetin ve şiddetin engellenmesini gerektiriyordu. İnsan yaşamının başlangıcında aileyi değil-klanı ortaya çıkaran totemci tabulara varlık kazandıran işte bu çift yanlı gereklilikti. Toplumun, baba-ailesi ve cinsel birleşmenin evlilikle sağlanması olgularından çok uzak bulunan ilk gelişme evresi, bunun tam tersi özellikleri taşıyordu. Bu evre, aralarında cinsel ilişki olmayan ortaklardan, analarla erkek kardeşlerden (ya da kız ve erkek kardeşlerden) oluşan bir birimle, anasoylu klanla başladı.”⁸

Toplum düzenleyici bir ahlaki yapının varlığından söz eden Evelyn’e göre; cinselliğin yaşanabilmesi için klan içi düzenleme ile aile kurulabilir ama ailenin yani klanın oluşması için cinsellik şart değildir. Temel sorun cinsellik ve iktidar arasındaki bağlantıdır ki bunun başlangıç noktası, ataerkil sistemin kurumlaşması ve kadın be-deni başta olmak üzere tüm toplumu sömürü düzenine tabi tutulmasıdır.

⁸ Evelyn Reed, *Kadının Evrimi -I; Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye*, Payel Yayınevi, İstanbul, 2012.

Tabu ile Sınırsız Haz Arasındaki Tutsaklık

Tabu ile sınırsız haz arasında gidip gelen cinselliğin çağlar içinde boyunduruk altına alınıp her iki uçtan insanın arzuları ve duyguları ile tutsak edilmesinin kuşkusuz uzun bir tarihi var. Kadın bedeni ve cinselliği ‘özel’ ve ‘kamusal’ olarak iki parça halinde sömürü sistemine açık hale getirilirken erkek ise beyin ve duyguları dumura uğratılmış, kıskırtılmış güdü ve sınırsız haz arama hali ile sistemin kölesi haline getirilmiştir.

Antik Yunan’da Demosthenes’un 2000 yıl önce erkeklere şu buyruğu, cinsellik-aile ve iktidar sistem bağlantısının günümüzde de geçerliliğini koruyan halini çarpıcı anlatır; “Haz için hafif meşrep kadınlara fahişelere, günlük bakımımız için metreslere, yasal bir soyumuz ve yuvamızın sadık bir bekçisi olması için de kadınlara sahibiz.”

Tabuların ötesinde; iktidar-haz ve bilme arasındaki ilişkinin söyleme dökülmüş halinin, cinselliğin yaşan(ma)ma biçimini belirleyen en önemli etken olduğunu kabul edersek, yaşadığımız coğrafyada ve sistemlerde cinselliğe dair kurulan söylemlerden yola çıkarak ipucu elde edebiliriz. “Cinsellik nedir?” diye yakınlarımızda bulunan 50 kişiye sordüğümüz soruya ilk elden verilen şu cevaplar, üzerinde düşünmeyi farz kılıyor: “Üremeyi sağlar”, “Kirliliktir”, “Aşk paylaşımdır”, “Bütünleşmedir”, “Çoğalmaktır”, “Ayıptır”, “İnsan günahıdır”, “Haz verir”, “Yozlaşmadır”, “Düşkünlüktür”, “Erkek için şart, kadın için şart değildir”, “Değersiz bir insan aktivitesidir...”

Cinsellik konusunda tabuları aşmak ve hakikati konuşmak için köklü bir zihniyet değişimini yaratmak gerektiği, yukarıdaki kısa cevaplardan bile çıkarılacak sonuçtur.

‘Nasıl Yaşamalı’ya Dair

Tarihin ilk çağlarından itibaren yaşamın devamına katkısı fark edilen ve kutsanan cinsellik ihtiyacının yakından gözlemlenmeyi gerektirdiği açık. Bu noktada ‘tabu’ ve ‘sınırsız cinsellik’ ikilemine sıkıştırılmadan canlı yaşamının kaynağı olan cinselliği soğukkanlı tartışmaya ihtiyaç var. Konuya ilişkin Abdullah Öcalan’ın felsefi bir tartışmanın önünü açtığı şu satırları ufuk açıcıdır;

“Üzerinde en fazla konuşulan ya da en fazla susulan cinsellik, kendini son derece arzulu ve şiddetli hissettiren bu ihtiyaç, yaşamı sürdürme gibi bir fonksiyonu ifade eder ve enerji yoğunluğu yine yaşamsallıkla bağın en güçlü temelini ispatı gibidir. Fakat cinselliği yaşamın tek sürdürücü etkeni olarak düşünmemek gerekir. Belki de yaşamı sürdürmenin en ilkel tarzı cinsel tarzıdır. Bu tarz niceliksel temelde yaşamın sürdürülmesidir. Çeşitlenme ve evrim

yaşamın daha zenginleşmiş biçimlerine yol açar. Ayrıca cinsel birleşme sadece yaşam tutkusunu, yaşama güdüsünü değil ölüm korkusunu, daha doğrusu ölümün kendisini birlikte taşır. Her cinsel birleşme kısmen ölümdür. Bazı hayvanlar birleştikten hemen sonra ölürlər. O halde cinselliğe yoğun bağlılık yaşamın en ilkel halini ve ölümün gerçekleşmesini de çağırır. Sadece cinselliğe mahkûmiyet ölüm seçeneğini güçlendirir. Cinsellik ne kadar sevgi ve güzellik duygularına dönüşür ve yaşanır o kadar ölümsüzlüğe yaklaşır.”⁹

Son söz niyetine; ataerkil aile, her ne kadar ‘vazgeçilmez’ gibi sunulsa da ne olup ne olmadığı çokça konuşulmuş, deşifre olmuş ve dönüşümü kaçınılmaz bir toplumsal yapıdır. Ancak cinsellik konusu, açılmaya, tartışılmaya ve yorumlanmaya daha fazla ihtiyaç duyar. Konu ne salt fizyolojik ne psikolojik ne sosyolojik ne de felsefik olarak ele alınabilir, bütün bunları kapsayan ancak gerçekleşme biçiminde ve yönteminde ideolojik aygıtlardan beslenen bir olgudan söz ediyoruz.

⁹ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü -1; Maskeli Tanrılar ve Örtük Krallar Çağı*.

Kaynakça

- Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurlık Çözümü -1; Maskeli Tanrılar ve Örtük Krallar Çağı*.
- Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü; Modern Toplumlarda Cinsellik Aşk ve Erotizm*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Eveyln Reed, *Kadının Evrimi -1; Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye*, Payel Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Judith Lewis Herman, *Travma ve İyileşme; Şiddetin Sonuçları Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Kate Millett, *Cinsel Politika*, Payel Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.
- “Bekaret ve Cinselliğin Siyaseti 1”, *Bianet*, 27 Temmuz 2006,
<https://m.bianet.org/bianet/kadin/82876-bekaret-ve-cinselligin-siyaseti-1> (Son Erişim: 16 Temmuz 2020).

Demokratik Modernitede Aile Ütopyası

Andrea Wolf Enstitüsü

“Bir çocuğu yetiştirmek için koca bir köy dolusu insana ihtiyaç vardır.”

Afrika Atasözü

Bu sözün anlamı, hep birlikte yaşamak, büyümek ve insanlar tarafından büyütülmektir. Bu söz insan hayatının özüne işaret etğinden dolayı, dünyadaki tüm toplumlarda farklı biçimlerde de olsa mevcuttur. Bugün hala izlerine rastlayabileceğimiz ve “aile” kavramı içinde saklı olan tüm değer ve özellikler, ataerkil çekirdek aile yapısı tarafından saldırı altındadır. Ataerkil çekirdek aile yapısına göre, çocukların bakımlarını artık ne tüm bir köy ne de köy halkının yokluğunda anne baba üstlenmektedir. Anne-baba evin geçimi için veya iş hayatında kariyer sahibi olmak için uğraşırken, çocukların bakımı yalnızca bakıcılık sektörüne ve eğitim kurumlarına devredilmiştir. Küreselleşmiş Güneyin sömürge ülkelerden gelen ve sayıları her geçen gün artan kadınlar, beyaz kadınların çocuklarına bakıcılık yapmaktadır. Bu çekirdek ailelerin dar duvarları arasında, bu kadınlar için nefes almak, yaşamak ve bir köy dolusu insan diye bir şey yoktur.

Fakat bu köy nedir, ne için vardır? Çekirdek aile evinin ve onunla bağlantılı olan sığ düşüncenin duvarlarını yıktığımızda, ailenin gerçekte anlamı nedir? Aile hem bir insan olarak hem de bir toplum olarak kimlik, köken ve tarih ile olan bağ demektir. Geçmişten bugüne ve geleceğe, bilginin, dilin, tören ve şenliklerde açığa çıkan geleneklerin, toplumu bir arada tutan değerlerin taşıyıcısıdır. Aile, toplum yaşamı ve halk için vardır. Aile, şüphe duymadan ve karşılığında bir şey talep etmeden koşulsuz sevgi ve güvencedir, yalnızca orada olabilmek ve değerli kılınmaktır. Aile, ortak bir ekonomiye ve bireylerin -her zaman için dönebilecekleri

fiziksel bir yer yaratarak- birbirlerine olan destek ve dayanışmasına dayanır. Aile, toplumun mutfağıdır. Metafizik bir anlam, duygu ve varlığı üretendir. Aynı zamanda da mücadelenin, değişimin, yeni bakış açılarını ve fikirleri meydana getiren, insan hayatının farklı aşamalarına eşlik eden çatışmaların yeridir. O, derinlerdeki ve tarihsel olandan beslenerek hep bir gelişim ve yeni bir başlangıç anlamını taşır. Merkezinde, o olmaksızın ne bir köyün ne de bir ailenin hayal edilemeyeceği bir anne (yahut bu rolü taşıyan birileri) ve çocuk bulunmaktadır.

İnsanlık, 20-30 kişilik küçük gruplar halinde örgütlendiği yüzyıllardan beri, ilke ve değerler yalnızca “aile” kavramı ile değil, daha ziyade toplumsal değerlerle şekillenmiştir. Toplum ataerki tarafından klandan, hizmetçileri olan geniş aileye (Latince familia’dan famulus’a) oradan da çekirdek aileye doğru değişim gösterirken bu değerler değişmeden korunmuştur. “Aile” veya sonrasında “matri klan” terimleri, değer, özellik ve ilkeleri yıllar içinde yeni biçimlere bürünmüş ve bugün hala korunmakta olan demokratik toplum kavrayışına dayanmaktadır.

Tüm bu özellik ve değerler toplumun varlığını ve dolayısıyla onun her bir üyesinin varlığını belirler. İnsanlar, bu ailevi (ve aslen de sosyal) değerlere karşı saldırıda bulunarak, tüm bu değerleri yeniden inşa edebilecekleri bir birlikte yaşam yolu arayışındadırlar. Bu arayış insanlığın hafızası kadar eski bir arayıştır. Fakat son beş bin yıldır, “uygarlığın” ve ataerkinin ortaya çıkıp ilerlemesinden beri bu arayış, toplumun savunulması için giderek bir direniş halini almıştır. Bu arayışın yanıtı, bugün yerli halkların ve onların tüm bir gezegene yayılan başka türlü bir yaşam için olan arayışlarındaki başkaldırı ve devrimlerinde yatmaktadır. Özü ise, tarihimiz boyunca bir nehir gibi akan ve içinde kadınların, toplumun, ekolojinin ve yerel hareketler ile ayaklanmaların olduğu demokratik toplumda bulunmaktadır.

Kuzeydoğu Suriye'deki Jineoloji Akademisi Rojava'nın bir parçası olan enternasyonalist odaklı bir araştırma ve eğitim merkezi olan Andrea Wolf Enstitüsü'nün tartışmalarında, batı Avrupa'dan tanıdığımız alternatif aile tasarımı deneyimlerini ele aldık. Buna ek olarak, yıllar boyunca anaerki toplumlari, onların değer ve ilkelerini inceledikten sonra "matri klanlar"ın kurulmasını öneren Alman anaerki araştırmacı Heide Göttner-Abendroth'tan gelen bir öneriyi sizinle paylaşmak isteriz.

Batı Avrupa'da büyüme ve yaşamaya ilişkin kişisel deneyimlerimiz, Rojava'daki aile ve sosyal gerçeklik, söz konusu aile değerleri ve özellikleri ile Abdullah Öcalan'ın paradigmasının arka planının yanı sıra, demokratik toplumların inşası ve güçlendirilmesi için içinde çocukları ve böylece insanlığı yetiştirebileceğimiz “köy”ün uygulama biçimlerine dair somut fikirler geliştirmek için bu öneriyi değerlendirip destekledik.

Heide Göttner-Abendroth'un iddiası ile Abdullah Öcalan'ın paradigmasının ortaklıkları üzerinde çalışarak uygulama alanını genişletmek için iddianın özgül yönleri üzerine odaklanıp incelemelerde bulunduk. Almanya'da, insanların kendilerini yerel olarak örgütledikleri bir "yerel yönetimler" örneği üzerinden, Suriye'nin kuzeydoğusundaki demokratik sistemin somut uygulamasına dair bir örnek ve son olarak böylesi bir örneğin nasıl düşünülebileceğine dair bir bakış açısı sunuyoruz.

Heide Göttner-Abendroth: Anaerkil Bir Ütopya Olarak “Matri Klanlar”ın Gelişimi

Heide Göttner-Abendroth hayatını hem anaerkil toplum çalışmalarına hem de aynı zamanda tüm dünyadaki eski anaerkil toplumların izlerini sürmeye adanmıştır. Tanıma göre anaerkillik, anne ve Yunanca (archê) başlangıç ya da köken sözcüklerinden türetilen “başlangıçta anneler” anlamına gelir. “Archê” kavramı, daha sonradan bugün ataerkillik, “babanın üstünlüğü” teriminde görüleceğimiz gibi, yeniden yorumlandı. Neolitik dönemin sosyal organizasyonu olan anaerkillerde ne kural ne de hiyerarşiler vardı. Eşitlikçiydiler ve örgütlenişleri toplumun ve doğal çevrelerinin ihtiyaçlarına yönelikti. İlkelerinin temelinde bugün ulus devletlerin askeri sistemlerinde olduğu gibi sistematik bir savaş olmaması dolayısıyla barışı sağladılar.

Mevcut anaerkil toplumlara örnek olarak Çin'deki Mosuo ve Chiang, Nepal'deki Newar, Endonezya'daki Minangkabau, Japonya'daki Ainu, Kuzeydeki Iroquois ve Hopi ve Güney Amerika'daki Arawak ve Amazonlar, Hindistan'daki Khasi ve Nayar ve Afrika'daki Bantu ve Akan verilebilir.¹ Anaerkil toplumlar ataerkillikten önce var olmuş, bugün hala ataerkinin dışında ve ataerkil toplumun dahi daha onun izler taşıdığı toplumlardır. “Böylece toplumun anaerkil düzeni her zaman ataerkilliğin ötesinde ve aynı zamanda ataerkilliğin üstesinden gelebilecek bir komumdadır”².

Çekirdek ataerkil aileye alternatif olarak Heide Göttner-Abendroth, “Matri-Klanlar”ın³ kurulmasını önerir.

¹ Heide Göttner-Abendroth, “Matriarchal Societies: Studies on Indigenous Cultures Across the Globe.”, 2012.

² Heide Göttner-Abendroth, Am Anfang die Mütter - matriarchale Gesellschaft und Politik als Alternative. Aus-gewählte Beiträge zur modernen Matriarchatsforschung.”, 2011, sf. 202.

³ İleriki açıklamalar için temel teşkil eder; Heide Göttner-Abendroth, Am Anfang die Mütter “Matriarchale Gesellschaft und Politik als Alternative. Ausgewählte Beiträge zur modernen Matriarchatsforschung.”, Kapitel 20: Eine moderne matriarchale Gesellschaft – keine Utopie!, 2011.

Matri-Klanlar, anne ve çocuk, “kız kardeşlerin” ve “erkek kardeşlerin” seçtiği, daha sonra ise seçilen “büyükanneler” ve “büyük kardeşler” tarafından genişletilen ve onlar aracılığıyla da ilke ve hedeflerin paylaşıldığı temel gruptur. “Büyükleler” deneyimleri ve bilgeliği ile her klan, her topluluk ve her toplum için varoluşsal öneme sahip yaşlı insanlardır. Heide Göttner-Abendroth, açıklayıcı olması açısından, yaklaşık on kişilik bir klan hayal eder. Bu klanda, çocukların her zaman annelerinin klanında yaşaması ve babalığın konu dışı kalması yapının hatını oluşturmaktadır. Klanda, tüm kız ve erkek kardeşler küçük çocuklar için eşit sorumluluk alırlar, böylece hem çocukların birçok bakıcısı olmuş olur hem de herkese profesyonel veya kişisel ilgi ve çalışma alanları için yeterli zaman bırakılmış olur. Çocuk bakımı, herkesin çocukken kendilerinin de bir parçası olarak kendilerini içinde buldukları “etik zorunluluğa” karşılık gelir. Anaerki toplumlarda bakım ve "annece" davranış takdir edilip onurlandırılan bir norm olarak ortaya çıkar. Kadınlar "hayat verenler ve koruyucular" olarak kabul edilir ve annelik toplumda bir ilke olarak onurlandırıldığında tüm kadınlara saygı duyulur. Ataerkillikte olduğu gibi ev hanımlığı kültü yerine bir ana kültü vardır.

Anaerki merkezli bir klan olarak birlikte yaşamak sürekliliğe dayanır. Üyeler istedikleri takdirde klandan ayrılabilirler, fakat klan, üyelerin bağlarını korudukları en az iki yıllık bir süre önerir. Erkeklerin kendileri ise asla bildiğimiz anlamda baba değildir, cinsel romantik aşk ilişkileri sadece klanın dışında yaşanır. Klandan biri ile romantik ilişki içinde olan bir kimse yalnızca akşamları ya da klanda yapacağı kısa bir konaklama için ziyarete gelebilir. Temel düşünce, bu türden cinsel romantik ilişkilerin yalnızca çocuklar için değil, aynı zamanda tüm toplum için de istikrarlı bir ortam sağlamaktan uzak olduğu görüşüne dayanmaktadır. Aynı zamanda, bu türden romantik bir ilişki içine girmiş olan kişi, partnerinin günlük yükümlülükleri ve iki kişilik bir yaşamın bakım yükü ile de yükümlü değildir. Burada amaç, aynı zamanda kapitalist modern çağdaki cinsel romantik aşk modelinin şiddet ve güç kullanımının üstesinden gelmektir. Bu ilke "iki temel insan ihtiyacını, yani aşta özgürlüğü ve kişisel güvenliği" yerine getirir.

Kararlar tüm üyelerin oy birliği ile alınır. Anaerki odaklı klanlarındaki bu örgütlenme bir toplum biçimi haline geldikten sonra, birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen ve kendi bölgeleri adına kararlar veren daha geniş birkaç anaerki odaklı klan daha oluşur. En küçük birim anaerki klanının kendisidir. Üzerinde uzlaşılan kararlar, konseyde bir sonraki aşamada seçilen eş sözcüler tarafından dile getirilip tartışılır. Bu konsey, klanlarının ortak sözcülerinden oluşur ve bir "yaşlılar konseyi" biçiminde olabilir. Eş sözcüler, klan üyelerinden bilge bir kadın ve bilge bir adam olarak seçilen anaerki kadın ve "anaerki erkek kardeş"tir. Toplumun tüm alanlarında, ister konseyde isterse örneğin ticari işlerde olsun, her iki cinsiyet de her zaman eşit olarak temsil edilir. Kadın sözcüler kadınlar,

erkek sözcüler erkekler tarafından seçilir. Konsey de bu biçimde, yani, birlikte bir topluluk oluşturan bir bölgedeki tüm anaerkil klanların sözcülerinden oluşur. Klan hayatı, yılda bir kez düzenledikleri şenliklerde hep birlikte bir ritüel biçiminde kutlanır.

Bu anaerkil topluluk, kendi bölgelerinin dışındaki bölgenin ötesine uzanamaz. Klanın kurulduğu bölge, tüm üyelerin alınan kararların uygulandığını görebilecekleri kadar küçük olmakla birlikte, kendi geçimlerini sağlayacak ve çeşitli el sanatları, teknoloji ve sanata izin verecek kadar da büyüktür. Bölgeler rastgele değil, içinde yetişilen kültürel alışkanlıklara ve araziye göre belirlenir. Bununla birlikte, amaç tüm dünyadaki diğer anaerkil toplumlar ve klanlarla bağlantı kurmak ve onlarla etkileşim halinde olmak ve dayanışmada bulunmaktır.

Klanlar, kendilerine yetecek kadar bahçecilik ve tarım yapmanın yanı sıra yerel pazarlardaki değiş tokuş yolları ile ihtiyaçlarını karşılar. Yine de en temel birim klanının kendisidir, üyeler orada çalışabilir ve çalışmaları boyunca farklı bölgelere dağılmazlar. Anaerkil klan sistemine dayanan tüm köyler veya küçük kasabalar kendi kendilerine yetebilmelidirler. Para ise, kasti olarak birikmiş sermaye haline getirilmez, ancak gerekirse sadece bir değişim aracı olarak hizmet eder.

İşte tüm bunlar anaerkil anlayışa dayanır, çünkü tüm yaşamın temelini oluşturan ve her şeye yaşamın kendi akışınca nüfuz eden annelik dünyasıdır. Dolayısıyla,

her şeyin manevi bir anlamı oluşur ve yaşam evreleri,

önemli olaylar veya mevsimler gibi döngüler bu duygular etrafında kutlanır. Heide Göttner-Abendroth

bunu şöyle özetler: “Ana Tanrıçaya ibadet etmek ekonomiyi etkilerken insanların çeşitliliğine saygı göstermek de politikayı etkilemektedir.” Yerel kültür asla bir meta haline gelemeyen ve tüketime hizmet etmez, ancak toplumu bir araya getiren, değerlerini ve dünya anlayışını ifade eden ve tüm üyeler tarafından çok çeşitli yollarla şekillendirilen bir tür çimento görevi görebilir.

Heide Göttner-Abendroth, ataerkilliği yıkmak için somut bir örgütlenme biçimi olarak anaerkil (matri) klanların kurulması gerektiğini öne sürer. Bir aile olarak anaerkil klan ekonomik, politik, kültürel ve manevi temel oluşturur ve böylece insanların temel ihtiyaçlarını karşılar. Bu klanları oluşturma, tarih ve

Anaerkil klan
sistemine dayanan
tüm köyler veya
küçük kasabalar kendi
kendilerine yetebilmeli-
dirler. Para ise, kasti ola-
rak birikmiş sermaye
haline getirilmez, ancak
gerekirse sadece bir
değişim aracı ola-
rak hizmet
eder.

kültürün içinde büyüyen mevcut anaerkil toplumları basitçe taklit etme meselesi olamayacağı açıkça ortaya koyulmuştur. Mesele, zamanı geri çevirmek ve ataerkil örgütlü toplumların bir zamanlar anaerkil olduğu bir noktaya geri dönmek de değildir. Elbette bu deneyimler göz ardı edilemez. Fakat, bunun yanı sıra anaerkil ilke ve değerleri bulup bunları anlaşılabilir hale getirmeye çalışır, böylece mevcut ve yeni ortaya çıkacak olan klanları güçlendirmek için bir temel oluşturulabileceğini iddia eder.

Heide Göttner-Abendroth ve Abdullah Öcalan'ın Paradigması Arasındaki Paralellikler

Heide Göttner-Abendroth'un ele aldığı temel noktaların birçoğu Abdullah Öcalan'ın paradigmasında da bulunabilir. Heide Göttner-Abendroth gibi Abdullah Öcalan'a göre de demokratik bir toplumun çekirdeğinin oluşturulabilmesi için ailede bir değişiklik yapılması gerekmektedir. Öcalan bu değişikliği şöyle dile getirir: "Ailenin eleştirisi önemlidir. Ancak ve ancak böylesi bir eleştiriye dayanan aile, demokratik toplumun ana unsurunu oluşturabilir. (...) Aile, üstesinden gelinmesi değil, dönüştürülmesi gereken sosyal bir kurumdur."⁴ Bu değişikliği yapmak, her iki sistemde de kadınların kurtuluşu, ekolojisi ve demokrasisinin üç temel ilkesi ile ilişkilidir. Her iki demokratik toplum modelinde de anneler de dahil olmak üzere kadınlar toplumun merkezindedir. Her ikisinde de ekonomi, sürdürülebilir tarım gibi organik tarım yöntemlerine ve dünyayı bir bütün olarak kavrayan ekolojik bir yönetime dayanmaktadır. Bahçe ve tarım, iş birliği içinde organize edilir. Politika ve karar alma, düzenli değerlendirmeler ve yeni seçimlerle çeşitli düzeylerde konseylerde eşbaşkanlı konuşmacı sistemi (kadınlar ve erkeklerin toplumda eşit şekilde karar verme ve toplumu temsil etme) ilkesine dayanmaktadır. Toplumun en küçük birimi -aile veya matri klan olsun- asla bağımsız olarak değil, her zaman diğer klanlarla ve toplumla ilişki içinde olarak ele alınır.

Her iki yazar da mevcut demokratik akışın onun yolu ile farkına varılacağı ve inşa edilebileceği, paralel nehirlerde uzanan bir tarih anlayışını paylaşmaktadır. Bu nedenle, ataerkilliğin içinde bile anaerkilliğin ve tarihimizin izlerini buluruz. Her ikisi de tarihten gelen bu izleri, mevcut sisteme alternatif arayan toplumsal hareketlerde (ekoloji hareketi ve kadın hareketi gibi) gözlemlemektedir.

⁴ Abdullah Öcalan, *Manifest der Demokratischen Zivilisation*, Dritter Band: Soziologie der Freiheit, 2011, sf. 238.

Ayrıca Öcalan'ın *hevjiyana azad*⁵ formülasyonu, insanların kan bağı temelinde değil, ortak değer ve ilkelere göre bir arada yaşadığı “özgürlük içinde birlikte yaşamak” ifadesini hatırlatmaktadır -ya da Heide Göttner-Abendroth'un terminolojisinde bulun-duğu haliyle “fikirdaşlık” kavramını.

Heide Göttner-Abendroth'un “Matri Klan” Kavramının Derinleştirilmesi ve Katkılar

Temel ve belirleyici bir model olarak Heide Göttner-Abendroth'un önerisi göz ardı edilemez ve desteklenip yer genişletilebilir. Çünkü Heide Göttner-Abendroth'un önerdiği model, hem doğal toplum mirasının tarihsel boyutunu taşır, hem de kapitalist modernitenin kalıcı krizine ve sorunlarına yanıt verir. Öte yandan, tüm modeller bugün mevcut olana dayanmalıdır. Bunlar toplumda hala var olan anaerik prensiplerin izleri olabilir, fakat aynı zamanda binlerce yıl önce anaerik toplumlarda var olmayan ama bugünkü realitemizin bir parçası olan yönleri ve çelişkileri bütünleştirmek ve dönüştürmek anlamına da gelebilirler. İlişkiler hangi sevgi anlayışına dayanabilir? Annenin rolü nedir? Ekonomi somut olarak nasıl organize edilebilir? Ve kan bağları toplumda nasıl bir rol oynar ve bu modele nasıl dahil edilebilir?

Matri (anaerik) klanları inşa ederken ortaya çıkan ilk çelişki, tüm üyeleri özgürce seçmek ile ilgilidir. Ailenin temel bir yönü de çocuklarına bilgi, dil ve geleneklerin aktarımı yoluyla tarih ve kültüre dayalı bir kimlik vermektir. Bunlar her zaman için insanların nerede büyüdüğü ve yaşadığı ile bağlantılıdır. Bu eğitim ve aktarım aynı zamanda toplumun asimilasyon ve sö-mürgeciliğe karşı kendi öz savunmasını temsil eder. Bugünün liberal ulus-devleti, insanları köklerinden sökmek ve sözde bir kimlik oluşturmak için büyük bir gayret göstermektedir. Dolayısıyla, Heide Göttner-Abendroth kültürün, adetlerin, toprağın ve dünya ile kurulan ma-nevi bağı önemi açıklarken tasvir ettiği üzere bunun toplum üzerinde aşındırıcı bir etkisi vardır. Bu nedenle bağ tamamen rastgele olamaz, ancak ataerik etkiden dolayı kan bağına atıfta bulunmak arzu edilmez. Bu nedenle, klan anaerik düzenini göz ardı etmeden mevcut kan bağlarını da geliştirmenin bir yolu bulunmalıdır. Heide Göttner-Abendroth'a göre klan seçilirken kültür, dil ve gelenekler dikkate alınmalıdır. Fakat demokratik konfederalizmde göçün bir sonucu olarak bölgede sadece kısa bir süre yaşayanlar dahil tüm kimliklere yer vermek ve tüm kimlerin sentezini mümkün kılmak,

⁵ Kadınların ve erkeklerin özgürlük içinde birlikte yaşamaları anlamına gelen, Türkçeye “özgür eş yaşam” anlamına gelen kavram.

farklı kimliklerle bir arada yaşamak esastır. Ulus devletin temel ve anti-sosyal politikası gibi, hâkim olan tek bir kimlikle değil, çeşitlilikteki eşitlik için çabalamak esastır.

Hali hazırda var olanın üzerine bir yapı inşa etmek ise bir mühendis gibi toplumları (“sosyal mühendislik”) akla yatkın modeller etrafında tasarlama ve düzenleme eğilimini ortadan kaldırır. Bununla birlikte, bölgeyi dünya olaylarından bağımsız bir örgütsel birim olarak anlamamak da önemlidir. Hiçbir bölge yoktur ki, emperyalist devlet güçlerinin çıkarlarından etkilenmesin. Örneğin, küresel siyasi durumun incelenmesine dair, toprak mülkiyetine dair ve devletlerin yasa ile bürokrasilerinin alternatifleri açısından onlara manevra yapabilecekleri çok az yer bırakmaya neden olacak çözümler bulmak gerekir. Bölgeleri birbirinden tamamen ayırmak ve birbirleriyle bağlantısız olarak anlamak bir hata olur.

Duygusal ilişkilerin demokratik toplumda oynayabileceği rolü daha iyi anlamak için, iki kişi arasındaki cinsel veya romantik ilişkilerin ötesine geçen daha geniş bir sevgi tanımına ihtiyaç vardır. Abdullah Öcalan’ın *hevjiyana azad* kavramı açısından, sevgi evrenin evrensel ilkesidir. Bu, bir yandan kendimizi evrenin ve toplumun bir parçası olarak anlamak ve evreni ve toplumu her bir bireyin içinde tanımak ve sevmek anlamına gelir. Bu sevgi ortak bir şeydir ve özel odalara kilitlenemez. Sevgiye dayalı ilişkiler temelini toplumdan almalı ve asla sevginin merkezi ve kaynağı haline gelen tek bir kişiye atfedilmemelidirler. Sevgi, yalnızca anne-çocuk ilişkisi açısından yahut kardeşler veya arkadaşlar arasında olan diğer tüm ilişkiler açısından değil, aynı zamanda tüm canlılar, doğa ve yaşamın kendisi için de evrensel bir ilkedir. Saygıyı ve kıymet vermeyi gözetten bir yaklaşımdır. Sevgi sadece özgürlük varsa kendini ortaya çıkarabilir, yani kadınlar ve toplum özgürleşmediği sürece, özgür sevgi olamaz ve “birlikte özgürlük içinde yaşamak” mümkün kılınamaz. *Hevjiyana azad* anlamındaki bu sevgide bir arada yaşam, her bireyin toplumda değerli ve önemli bir yeri ile rolünün olduğu bir yaşam söz konusudur.

Bu aşk kavramı ile ilişkilerde, gündelik hayatın paylaşılması gerektiği gerçeği de sorgulanabilir. Bununla birlikte, kapitalist modernitede özel romantik ilişkiler toplumları aşındırır ve ailelerin bir araya geldiği temel ilkeyi ortaya çıkaramaz. Diğer öteki şeylerin yanı sıra, bu türlü bir sevgi ilişkisinin ne kadar tutarsız olduğu kaç evliliğin boşanma ile sonlanmasında ortaya çıkmaktadır.

Heide Göttner-Abendroth, öne sürdüğü teorisinde aynı zamanda klanın, klan düzeyinde kendi kendine yeterliliğinin organizasyonu üzerine de çalışır. Suriye'nin kuzeyindeki Demokratik Özerk Yönetiminde bulunanlar gibi daha büyük kooperatifler de düşünülebilir. Dolayısıyla buralarda, farklı klan topluluklarının birlikte çalışması ve bu yolla çeşitli karşılaşma ve etkileşimlerin gerçekleştiğine

işaret edilebilir. Anaerkil ailede değerler, ilkeler ve yaşamın tüm diğer alanları, yani kooperatiflere veya genellikle insanlar arasındaki tüm iş birliğine dayanmalıdır ve yayılmalıdır. Bu yol ile mevcut aile kavramı genişletilmiş ve bir matri klan olarak birlikte yaşayan en küçük insan topluluğunun yanı sıra genel sosyal ilkeler ve ilişkilerde de bu durum içerilmiş olur.

Burada, temel soru sürekliliktir. Kültürün, tarihin, yaşamın ve toplumsal bilginin aktarılmasının yanı sıra toplumun sürekliliği de kalıcı bir şeyin yaratılıp yaratılmamasına bağlıdır. Genel olarak, insanların yaşamları yerel yönetim ilkesine göre örgütlenmelidir, yani toplumdan bağımsız yaşam kararları olmalıdır. İnsanlar çeşitli nedenlerle matri klandan uzun süre ayrılırsalar bile, bunun toplum için olduğunun anlaşılması ve bunun zenginleştirilmesi bir nedene bağlanmalıdır. Yukarıda açıklandığı gibi, aile her zaman belirli fiziksel bir konumda birlikte yaşamak anlamına gelmez, çünkü öte yandan başkalarına ve topluma dair olan bağlar ve sorumluluk ömür boyu sürer. Liberalizm açısından ise, bireysel kararlar topluma saldırı anlamına gelmektedir.

Matri (anaerkil) klanda “anne” kavramı, yalnızca çocuğu doğuran kadına değil, çocuk ile topluluk arasında kurulan manevi bağlara ve çocuğun yetiştirilmesi ile bakımına atıfta bulunur. Buna ek olarak, annelik de her ilişkinin temeli olmalı ve sadece kadınların değil, toplumdaki tüm diğer bireylerin de katılması gereken temel bir etkileşim ilkesidir. Tüm diğer insanlara karşı sorumluluk

Tüm diğer insanlara karşı sorumluluk almak, onlara bakmak ve onları yetiştirmek, aynı zamanda diğerine karşı temel saygı, dikkat ve derin bir ilgi göstermeyi gerektirmektedir. Diğerlerini nesne ya da nesne olmaktan bile daha aşağıda gören, onlara kendi bireysel çıkarlarına göre ilgi gösterip ilişki kurmak toplumu çürümeye itmektedir.

almak, onlara bakmak ve onları yetiştirmek, aynı zamanda diğerine karşı temel saygı, dikkat ve derin bir ilgi göstermeyi gerektirmektedir. Diğerlerini nesne ya da nesne olmaktan bile daha aşağıda gören, onlara kendi bireysel çıkarlarına göre ilgi gösterip ilişki kurmak toplumu çürümeye itmektedir. Anneliğin, toplumun her bireyi için temel bir kavrayışa yükseltilmesi, her cinsiyetten, her yaşta ve kimlikten insanları toplumun tam ve önemli üyeleri olarak tanımak ve onları el birliği ile gerekli yaşam koşullarını sağlamak anlamına gelir. Bu demektir ki, matri klanlar veya demokratik toplum inşa edilirken, çocuklara, gençlere, eski kuşaktan kişilere ve yaşamın her kesiminden insanlara yalnızca bir kez de değil sürekli ve demokratik bir katılım sağlanarak onlara durumları, fikirleri, hayalleri sorulmalı ve

tüm bunların hepsi inşaaya dahil edilmelidir. Çünkü, hiçbir insan aciz bir nesne değil, aksine toplum için hayatı ve zenginleştirici bir bilgelik, yaşam deneyimi ve hayal gücü kaynağıdır.

Mevcut Alternatiflere Örnekler: Kuzeydoğu Suriye'deki Demokratik Sistem ve Almanya Wendland'taki "Yerel Yönetimler"

Peki, var olanı içeren fakat aynı zamanda da mevcut realitemize gerçek ve kalıcı bir alternatifi oluşturacak bir değişiklik neye benzeyebilir? Bu soruyu cevaplamak için, bugün pratikte zaten denenmekte olan yöntemlere güvenebiliriz. Bir yandan, Öcalan'ın paradigmasına göre inşa edilen ve şekillendirilen Kuzeydoğu Suriye Özerk Yönetimi demokratik bir sistem olarak dünya için yeni bir yaşam ve düşüncedir. Uygulamada, toplumun yerel yönetimler yoluyla, ekonominin ise giderek kooperatiflerde örgütlendiği ve tüm nüfusun, tüm yaş gruplarının kendi dillerinde ve kimlerinde eğitildiği bu sistem bize böylesi bir yapının sunduğu tüm kapsamı göstermektedir. Kuzeydoğu Suriye'de kadınların özgürlükçü, anaerkil, demokratik ve ekolojik ilkelere göre birlikte yaşadığı ve birlikte çalıştığı kadın köyü "Jinwar" buna somut bir örnek olarak verilebilir.

Aile, hep birlikte kurulacak bir yaşamda değiştirmesi en önemli ve en zor olanıdır. Bu konuda da yine anaerkil prensipler Suriye'nin Kuzeydoğusundaki toplumun neolitik köklerini güçlendirmeye yardımcı olabilir. Kadınların evlilikten sonra kendi ailelerini terk etmeleri ve erkeğin ailesine geçmeleri ataerkil iktidar yapılarının insafına kaldığı anlamına gelir. Yeni bir hane halkını sadece erkek ve kadın olarak başlatmak bir alternatif değildir. Bir kadın asla bir erkekle yalnız yaşamak zorunda değildir. İlk adım, kadınların evlendikten sonra kendi evlerinde kalabilmeleri ve aileye yeni katılanın erkek olmasıdır. Bu durum, temelde kadınlar arasındaki bağları güçlendirir ve bu da güçlü bir toplumun temelini oluşturur. Aile içinde, yalnızca ev işlerini yapanlar ile işe gidenler arasındaki farklılık ancak eşit biçimde dağıtılmış bir sorumluluk temelinde değiştirilebilir.

Batı Avrupa'da da alternatif toplumsal yaşam biçimleri bulma girişimleri mevcuttur. Bu girişimlerin birçoğu, genellikle farklı ülkelere ve bölgelere dağılmış küçük ölekte hareketlerdir. Bazıları asla geniş bir etkiye sahip olmazken, bazıları ise diğer yerel yönetim projeleriyle birleşir. Burada demokratik toplumun çabalarını, başarılarını ve aynı zamanda da zorluklarını örnekleyen bir "yerel yönetimler" ağı karşımıza çıkar.

Bu "yerel yönetimler", Almanya'nın kuzeyinde bulunan ve 1980'lerde nükleer atık depolama tesisinin inşasına büyük direnç gösteren kırsal bir bölge

olan Wendland'ta yer almaktadır. Direnişi gösterenler, bölgenin kendi nüfusundan olan halk ve kendi çiftçileriydi. Ancak aynı zamanda dayanışma gösteren diğer bölgelerden gelen binlerce insan da sonrasında direnişe dahil oldu. Direnişe dahil olanlardan bazıları zamanla bölgeye yerleşti ve "yerel yönetimler" olarak bilinen ikamet ve yaşam yerleri ile çeşitli kooperatifler kurdular. Komün veya yerel yönetim terimi, Kuzeydoğu Suriye'de ve hatta ulus-devlet modellerinde olduğu gibi bu bölge açısından daha büyük topluluklar anlamına gelmez. Bu terim ancak topluluklar ve yaşam alanları için kullanılır.

Bu komünler bölgedeki çeşitli köylerde bulunur ve bu köylerin hepsi de birbirleri ile değiş tokuş halindedir. Elde edilen geliri hem yerel yönetim içinde hem de kendi komünleri arasında kurdukları bir ağ içinde paylaşırlar. Karşılıksız verme biçimindeki bu ekonomi biçiminde, ürün paylaşımına "serbest akış" denir. Örneğin, bazı yerel yönetimler veya kooperatifler ekmek pişirir, böylece diğer tüm yereller ücretsiz olarak ekmekten faydalanabilir. Diğerleri taze meyve suları hazırlar, öbürleri haftada bir kez açılan bir han işletir. Bölgede bir de birkaç tane "dayanışma çiftliği" adı verilen çiftlikler mevcuttur. "Dayanışmaya dayalı tarım" ilkesi, insan-ların haftada bir kez sebze dolu bir küfe alma hakkı olduğu anlamına gelmektedir. Küfenin ne kadar büyük olacağı, ödediğiniz para miktarına değil, evinizde kaç kişi ile birlikte yaşadığınıza bağlıdır. Bu kişiler "üye" olarak adlandırılır ve hasat zamanı hasadı hep birlikte kaldırmaya giderler. Bu durum, tarımın bölge halkının kendisi tarafından yapıldığına, halka düzenli bir gelir sağladığına ve mahsul eksik olduğunda bile yine de mahsulün var olmaya devam ettiğine işaret etmektedir. Çevre köylerden ücret karşılığı mahsul satın alan diğer "üyelere" ek olarak, yerel yönetimler "serbest akışın" dayandığı karşılıksız verme ekonomisi yoluyla da bedava sebzeler elde etmektedir. Dolayısıyla kooperatifler bir yandan yerel yönetimlerin kendi ihtiyacını karşılarken, diğer yandan da yerleşik nüfusun ihtiyacını karşılar. Yerel yönetimler karşılıksız vermeye dayanan ekonomide yalnızca ürün akışı yapmakla kalmaz, aynı zamanda iş konusunda ve karşılaşılan çeşitli sorunlar hakkında da birbirlerini destekler ve yıl içinde yaptıkları farklı festivallerde bir araya gelirler.

Tarım veya bahçe kooperatiflerine ek olarak, kültürel kolektifler de vardır. Bu kültürel kolektifler, birlikte müzik yapan, tiyatro oyunları sergileyen, sanat ve fotoğrafçılık faaliyetleri ile ilgilenen daha küçük gruplardır. Ortak okuma ve tartışma grupları ya da doğal tedavi yöntemleri için tıbbi kolektifler de mevcuttur. Farklı yerel yönetimlerin, kendi ürettikleri yiyecek ve içecekleri sundukları, kültürel etkinliklerin yapıldığı ya da güncel siyasi olaylarla ilgili tartışmaların yer aldığı geceler düzenlenir ve yerel halk bir aylık periyodlar halinde dönüşümlü olarak birbirlerine kapılarını açarak bu geceleri düzenler. Hem diğer yerel yöne-

tim bölgelerinden gelen ziyaretçiler hem de çevre köylerden komşular bu gecelerde bir araya gelir. Yılda bir kez, yalnızca yerel yönetimleri değil, aynı zamanda bölgedeki diğer tüm sanatçılar, çömlekçiler ve zanaatçıları da kapsayan büyük bir kültürel festivali de düzenlenir. Genel olarak, var olanı temel alan, ancak geleceğini ulusal bir kimlik olarak değil, toplumun direnişi olarak gören “dirençli” bir kültür inşa etme girişimidir bu.

Yerel yönetimlerin bünyesinde yaşayan çocuklar için temel referans noktası hala çoğunlukla burada yaşayan aileleridir. Ancak topluluğun diğer üyeleri de sorumluluk alır ve çocuk bakımı konusunda yerel yönetimler arasında etkileşime dayanan bir yaklaşım da bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuk bakımı konusu, kan bağı ile dayanışma bağının bir karışımı olarak ele alınır. Belediyeler içinde birkaç kuşak birlikte yaşar ve hepsi de ortak ekonomi tarafından desteklenir. Eğer yerel halktan kimseler ağ ve kooperatiflerin dışında çalışırsa, bu kişiler aynı zamanda yerel yönetimin ortak ekonomisine de katkı sağlamak durumundadır. Kararlar uzlaşma ilkesine dayanılarak verilir. Bu yerel yönetimlerin birçoğu onlarca yıldır varlığını sürdürmektedir ve üyelerinin bir kısmı da kuruluştan bu yana bu yapıların bünyesinde yaşamaktadırlar.

Dayanışma ağları ve ortak bakım, toplumun kendini savunma ilkeleridir. Yerel yönetimler ve kooperatif ağındaki sorunların herkes tarafından üstlenilmesi, siyasi olarak zulüm görenlerin desteklenmesi ve devlet yapılarının yardımı olmadan sorunları çözmenin en temel ilkesi toplumun kendini savunmasıdır. Tüm yerel yönetimlerin kökleri direnişe dayandığından dolayı, bugün sadece kendi bölgelerinde değil, tüm Avrupa'daki siyasi mücadelelere de katılım göstermektedirler. Wendland'taki yerel yönetimler sadece birbirleriyle değil, aynı zamanda Almanya çapında tüm diğer yerel yönetimler ile ortaklaşa sürdürdükleri ekonomi gibi konularda bir yerel yönetim ağının parçasıdırlar.

Wendland'ta da anaerkil prensibe göre örgütlenmek ve kadınları yerel yönetimlerde güçlü bir şekilde örgütlemek toplumları da güçlendir ve ataerkil yaklaşımlar ve iktidarı ele almakla ilgili sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olur. Topluma dair ciddi sorunların bir nedeni de her zaman için tüm yerel yönetimlerde bulunabilecek romantik aşk ilişkileridir. Özellikle tekrar eden çatışma ve sürtüşmelerden en çok etkilenen annelerdir. Ekoloji ve demokrasi ilkeleri Wendland'ta zaten oldukça iyi gelişmiştir. Daha ileri adımlar atmak için gereken, kadınların kurtuluş ilkesini temel almak ve *hevjiyana azad* ifadesi temelinde “özgürlük içinde birlikte yaşamak” için çabalamaktır. Her zaman için erkekleri, kadınları ve tüm diğer toplumsal cinsiyet kimliklerini örgütleme girişimleri olmuştur, ancak henüz tüm toplum tarafından beyan edilen bir hedef ve ilke haline gelmemiştir. Zaman içinde, karar alma yapıları, toplum ağının ötesine uzanan ve gittikçe daha fazla insanı içeren konseylere doğru genişletilebilir.

Demokratik Bir Topluma Doğru Giden Uzun Yol

Her şeyden öte, değişim zaman, süreklilik, direniş ve çaba gerektirir. Burada bahsi geçen düşünceler, tüm bölgeler ve ülkeler için geçerli olabilecek bir model oluşturmaya değil, daha çok temel ilke ve değerlere dayanmaktadır. Farklı gerçeklikler dikkate alınmalıdır. Hala güçlü kökleri olan toplumlar da vardır ve bunlar inşa ettikleri direniş ve ayaklanmalara dayanmaktadır. Ancak pek çok yerde, değerler zayıflatılmış, yapılar tahrip edilmiştir ve anaerkil toplumsal değerlerden yalnızca belli belirsiz birtakım izler kalmıştır. Tüm bölgeleri yok eden, direniş hareketlerine saldıran, insanları ülkelerini ve ailelerini terk etmek zorunda bırakan, bu sırada ailelerini kaybeden birçok insanın karşı karşıya olduğu korkunç ve devam eden savaşlar bugün hala gerçekliğini korumaktadır. Bütün bu farklı gerçekliklerin yanı sıra kimlik çeşitliliği, demokratik bir toplumun her güçlenmesinde olmazsa olmaz bir yere sahiptir. Değişim, daima küresel bağlama yerleştirilmeli ve daha geniş çapta vuku bulan siyasi süreçleri etkileyip değiştirecek gücüne sahip olmalıdır.

Direniş ve tarihten devraldığı bilgisiyle Jineolojî, toplumun kendi bağrından çıkan ve kadınlar ile annelere dayanan tüm sosyal süreçleri güçlendiren ve destekleyen bilimi temsil etmektedir. Yaptığı çalışmalarla “köy”ün ortaya çıkarabileceği değerleri ve ilkeleri anlamaya ve yaymaya katkıda bulunmaktadır. Köyün, bölgenin, dünya ve evrenin, anne, anaerkil ilkesi, “özgürlük içinde birlikte yaşamak” olmalıdır.

Kaynakça

- Abdullah Öcalan, *Manifest der Demokratischen Zivilisation. Dritter Band: Soziologie der Freiheit*. 2009.
- Heide Göttner-Abendroth, *Am Anfang die Mütter matriachale Gesellschaft und Politik als Alternative. Ausgewählte Beiträge zur modernen Matriarchatsforschung*. 2011.
- Heide Göttner-Abendroth, *Matriarchal Societies: Studies on Indigenous Cultures Across the Globe*. 2012.

Kadın-Aile Sorununa Devrimci Bir Yaklaşım; Kürdistan Özgürlük Hareketi

Elif Kaya

Erkeğin iktidarı ekseninde hiyerarşik kurgulanmış aile yapısıyla dünyanın her yerinde karşılaşmak mümkün. Etnik, kültürel ve coğrafik yapılara göre kısmi farklılık gösterse de hepsinde ortak olan ailenin ataerkil değerler taşımasıdır. Aile içinde kadının rolü ikincildir. Hatta Nazım Hikmet'in mısralarında dile getirdiği gibi, “sofradaki yeri, öküzümüzden sonra” gelir... Kadının ailede bu tarzda konumlandırılması bir ideolojik arka plana dayanır. Ailenin ‘vazgeçilmezliği’ ve kadının aile içindeki ikincil pozisyonu evrensel bir doğruymuş gibi “*aile ideolojisi*”¹ ile tüm topluma dayatılır.

Kısacası ideolojisiyle, örgütlenmesiyle, toplumsal yaşamda işgal ettiği yeriyle aile, yaşamımızın her alanına ve anına nüfuz ediyor. Bir yandan toplumsal değerleri barındırıp, toplumsal hafızanın aktarımında olumlu bir misyon üstleniyor, diğer yandan geleneksel toplum kurallarının bireye aktarımı ve bu temelde eğitilmesinde rol oynuyor. Bu ikili karakterinden dolayı bir yandan vazgeçilmez oluyor, diğer yandan ataerkil sistemi sürdüren temel kurum olma özelliğiyle hep sorun kaynağı olmaya devam ediyor.

Devrimci hareketler, mücadeleye başladığında karşılaştıkları ilk sorun genelde aile sorunu olur. Aile sorunu gündeme alınıp, kadın özgürlüğüne odaklanmadan mücadeleyi ilerletme ve kalıcılaştırma şansı zayıf olur. Dünya devrim tarihinde, özellikle son 80 yıllık Sovyetler Birliği deneyiminde bu çok bariz bir tarzda ortaya çıktı...

¹ Diana Gittins, *Aile Sorgulanıyor*, çev. Tuna Erdem, Pencere Yayınları, İstanbul, 2012.

Bu yazımızda, 40 yılı aşan bir mücadele deneyimine sahip Kürdistan Özgürlük Hareketi'nin kadın ve aile sorununa yaklaşımını ele almaya çalışacağım. Mücadelenin ilk yıllarında itibaren, kadın ve aile sorunu çözümlenmeden toplumsal özgürlüğün sağlanamayacağı kanaatine ulaşılır ve soruna özgün bir yaklaşım geliştirilir. Pratik deneyimler kadar kavramsal-kuramsal ve kurumsal gelişmeleri iç içe ele alan bir deneyimdir. Ancak konuya geçmeden önce kısaca Kürdistan'da özgürlük hareketi gelişmeden önce aile yapılanması nasıldı, özgün koşulları ve kadının toplum içindeki konumlanması neydi, konularına kısaca değinmekte fayda var. Ardından kadın özgürlük sorununa ve aileye yaklaşımını, geliştirdiği alternatif yaşam biçimlerini, ailede yaşanan değişimleri tarihsel gelişimiyle birlikte hakıyla ele almayı umuyorum.

Özgürlük Mücadelesi Öncesi Kürdistan'da Aile ve Kadın

Kürdistan'da yirmi-otuz yıl öncesine kadar çekirdek aileden öte klan-kabile formuna yakın geniş aile örgütlenme modeli daha yaygındır. Aşiretçiliğin temel bir savunma ve toplumsal örgütlenme modeli olarak varlık gösterdiği zeminde, aile geniş formuyla varlığını sürdürür. Kapitalist modernizmin toplumsal yaşama nüfuz etmesiyle birlikte aşiret formu yavaş yavaş işlev yitimine uğrarken, geniş aile formu çekirdek aileye doğru bir değişim göstermektedir.

Kadın, tüm geleneksel ailelerde olduğu gibi erkeğe göre tanımlanıp, konumlandırılmıştır. Geniş ve dar aile formunda kısmi bazı farklılıklar olsa da kadının aile içindeki ikincil konumu her şekilde varlığını sürdürür. Geniş ailede kadınların oluşturduğu topluluk ve ortak yaşam alanı geniş bir çevreyle sınırlandırılırken, çekirdek ailede kadın daha dar akrabalık ilişkileri içerisine hapsedilir. Yani her durumda erkek belirleyici özne olarak mülkiyetin, kadınların ve çocukların sahibidir. Kimi inanç ve toplumsal kesimlerde göreceli farklılıklar olsa da erkek belirleyici özne konumunu her durumda sürdürür.

Kadının değeri ailesiyle, doğurganlığıyla, eşine sadakati ve itaatiyle, erkeğin yetmezliklerini kapatan becerisiyle ölçülür. Her koşulda tamamlayıcı ve yardımcı öge, erkeği hoşnut etmesi gereken nesnedir. Kimi kez kan davasında erkeğin öfkesini dindirmek için sunulan bir armağan, kimi kez kaçırılan bir başka kadına karşılık olarak verilen berdeldir. Babasının kızı, kocasının karısı, oğlunun anasıdır... Hep birilerinin bir şeyi ama kendisi olmayandır. Oysa ana tanrıça kültürü bu topraklarda, büyük ninelerimizin etrafında gelişti ve toplumsal bir yaşam biçimine dönüştü. Onlardan geriye hiç miras kalmadı mı sorusuna hemen cevap vermek zor. Cevabı ikilemli; yani hem var hem yok. Özellikle kırsal kesimlerde, devlet egemenliğinin çeperinde, üretimle içi içe olan alanlarda kadınlar bu mirasın tortu düzeyinde izlerini taşır. Ancak genel toplumsal yapıya bakıldığında bu yaşam kültürü

yok denecek kadar azdır. Kadınla tarihsel mirası arasına çok uzun mesafeler girmiştir. Kadın kendinin olmaktan, kendi yarattıklarıyla tanımlanmaktan çıkıp, erkeğin sisteminde ‘birinin bir şeyi’ olarak tanımlanır olmuştur.

Kadın üzerinde geliştirilen bu hiyerarşi kuşkusuz salt kadınla sınırlı bir durum değil, tüm topluma içerilir. En alt katmana yerleştirilen kadının üzerine başka katmanlar örülür. Erkek karşısında kadının pozisyonu ile devlet karşısında erkeğin pozisyonu benzer tarzda geliştirilir. Özellikle ulus-devlet politikalarında bu daha belirgin olarak öne çıkar. Ulus-devletin yoksayan, tekçi, iktidarcı politikaları karşısında erkek, yaşadığı ezilmeyi kendi egemenliği altında tuttuğu kadının varlığını yok sayarak, onu mülk konumuna getirerek aşmaya, kırılan gururunu onarmaya çalışır. “... kendisinin kurban konumunda olduğunu görmek zorunda kalmamak için kendisine kurbanlar arar.”² Ezilmişliğini gizlemek için elinin altında bulunan kadını kurban seçer. Pek çok erkek, kendisini “ailesinin kralı” olarak görür ve öyle tanımlar. Dışarıda en tortu işlerde çalışıp, kişiliği örselenen erkek yine de kraldır! Egemenliğini tatmin edecek küçük bir iktidar alanı hep vardır.

Uzun bir süre varlık sorunuyla karşı karşıya kalan ve sürekli saldırı altında olan Kürt toplumunda, nicel çoğalma gücü sahibi olmanın temel bir aracı olarak ele alınır. “Bazı erkeklerin onlarca kadına ve yüzlerce çocuğa sahip olması hanedanlık ideolojisiyle bağlantılıdır... Hanedanlığın resmi ideolojiye dönüşmesi aile yapısına da damgasını vurmuş ‘ailecilik’ biçiminde alt ideolojiye yol açmıştır.”³ Kürtler’de ailecilik insanların kendi varlığını dayandığı temel bir kurumdur. Ailecilik ve aşiretçiliğin bu kadar gelişkin olmasında Kürtlerin nicel çoğalmayı bir savunma mekanizması olarak ele almalarının önemli bir yeri var.

Ailecilik, bir yandan kan bağına dayalı bir arada yaşamının koşullarını sağlarken, diğer yandan ataerkil sistemin sürdürülmesinde başat rol oynar. Ataerkil zihniyete göre soyu sürdürecekt, aileyi-aşireti savunacak, çalışıp para kazanacak insan gücü kuşkusuz erkek cinsinde somutlaşır. Oğula “evin direği”, kız çocuğuna “elin malı” gözüyle bakılır. Daha fazla oğul, daha fazla doğum ve kadının ruhsal-bedensel olarak bir cendereye alınmasıyla sonuçlanır. Üreme yeteneği olmayan, erkek çocuk doğurmayan kadınlar değersiz addedilerek üzerine kuma gelmesi normalleştirilir. Çocuk doğuran kadın, yine de tüm kadınlarla yarışması gereken, tüm sülaleye hizmette kusur etmeyen bir çalışma içinde bir ömür boyu didinip, durur. Çünkü erkek çocuk getirmek de ikinci, üçüncü eş olmanın önünde engel değildir. Erkeklik bir de evlendiği kadın sayısı ve cinsel performansı ile ölçülür. Ataerkil sistemin temel özelliği olan iktidar olgusu yaşamın her alanına sindiği gibi en çok da cinsellikte yansı-

² Arno Gruen. *Empatinin Yitimi Kayıtsızlık Politikası*, Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2015.

³ Abdullah Öcalan, *Ortadoğu’da Uygarlık Krizi*.

masını bulur. Cinsellik, iki kişinin bir olma halinden öte erkeğin iktidarını sınınladığı ve hakimiyetini kurduğu alandır. Her şey onun iktidarını tatmine ve zevkine göre tanzim edilir. Aile örgütlenmesi bu ilişki etrafında örölür. Anne-baba, çocuklar ve akrabalar...

İlk Yıllar ve Sorunun Tanımlanması

Özgürlük mücadelesi başladığı yıllarda kadın için aile dışında başka bir yaşam alanı pek düşünülemezdi. Okul okumak için sınırlı sayıda kadının aile ve yaşadığı mahalin dışına çıktığı o dönemin koşullarında devrimcilik hayatına adım atan her kadın ciddi zorluklarla karşılaşır. Daha çok eş, nişanlı ya da abi figürüyle örgütlü çalışmalara katılma şansına kavuşurlar. Toplumsal koşullar, aile yapılanması bir kadının tek başına aile bağı olmadan mücadele içinde yer almasına izin vermez ya da çok zordur. Bunun ne fikri ne toplumsal alt yapısı vardır. Sosyalist fikirlerden ve ulusal kurtuluş mücadelesinden etkilenen kadınlar ve erkekler aileden ayrırlıp, mücadeleye katılsalar da ailecilik aşılmaz, mücadele saflarında yansımaları bulur. Mücadelenin ilk yıllarını A. Öcalan şöyle tarif ediyor;

"Yeni yoldaşlık ilişkileri geliştiriliyor ve bu yoldaşlık ilişkilerinde aslında tutku var. İnsan istiyor ki en iddialı bağlar seviyesine getirsin ama düzen içi ilişkiler o kadar güçlü ki mesela okul, aile her şeyin üzerinde tutuluyor ve bir de devrimci pratiğe bu nedenle güç verilmek istenmiyor, grup dolayısıyla çok havada kalacak ve çıkarlar emrettiği yerde kesilip atılacaktır. İşte biz bu yıllarda bunun sancısını çektik"⁴

"Yeni yoldaşlık ilişkileri geliştiriliyor ve bu yoldaşlık ilişkilerinde aslında tutku var. İnsan istiyor ki en iddialı bağlar seviyesine getirsin ama düzen içi ilişkiler o kadar güçlü ki mesela okul, aile her şeyin üzerinde tutuluyor ve bir de devrimci pratiğe bu nedenle güç verilmek istenmiyor, grup dolayısıyla çok havada kalacak ve çıkarlar emrettiği yerde kesilip atılacaktır. İşte biz bu yıllarda bunun sancısını çektik"

O dönem erkek ve kadın devrimciler, aileden fiziki bir kopuşu yaşasa da ailenin psikolojik-felsefik-sosyolojik, düşünsel analizini yapma gücü fazla gelişmemiştir. Aile ve evlilik bağlarından azade ortak yaşamda yer alma fikri ve cesareti henüz zayıftır. Devrimci ilişkiler üzerinden geliştirilen aile denemeleri geleneksel aile kalıplarına çarpıp, etkisini yitirir. Bir süre sonra aile ideolojisi devrimcileri kuşatıp, çalışamaz duruma getirir. Bu örneklerden biri mücadelenin her aşamasında yer alan Sakine Cansız'ın yaşamıdır. Devrimci mücadeleyle çok genç yaşta tanışan Cansız,

⁴ Abdullah Öcalan, *Nasıl Yaşamalı*.

inandığı değerlere göre yaşamak isteyince geleneksel aileyle zorlu bir kavgaya girer. “*Hep Kavgaydı Yaşamım*” adlı otobiyografi romanında en büyük kavgasını geleneksel rolleri dayatan annesine karşı verdiğini belirtir. Örgütsel mücadele ile tanışıp, çalışma yürütmeye başladığında aile ve devrimciliği bir arada yürütme koşullarının olmadığını görür. 1976 yılında aile ile ilişkilerini koparıp, devrimci mücadeleye katılmak için Dersim’den Ankara’da bulunan amcasının evine gider. Bir kadının amcası dahi olsa evlenmeden evinde kalması, anne-baba izni olmadan evden kopması normal kabul edilmez. Cansız, mücadeleye profesyonel adım attığı anda beş bin yıllık gelenekle baş başa kalır. Durumu ‘normalleştirmek’ adına evlilik yoluyla Cansız, yeniden aile ilişkileri içine çekilir. “Evden çıkmak istiyordum, devrimcilik yapmak istiyordum. Boğazım düğüm düğüm, gözlerim yaşıyor.... Ben evlenmeye gelmedim, devrimcilik yapmak istiyorum, yardımcı olmanızı bekliyorum.”⁵ dese de bir kadının tek başına mücadelede yer alma fikrine aşına olunmayan bu dönemde gelenekler galip gelir. Devrimcilik yapmak için evden kaçmışken, durumu normalleştirmenin yolu amcaoğlu Baki ile evlendirilmesinde bulunulur. Sadece Sakine Cansız değil, bu dönemde mücadelede yer alan kadınların pek çoğu aynı sorunla karşılaşır. Ya bir abinin gölgesinde ya bir eşin, nişanlının yanında mücadelede yer alındığını o dönem anlatımlarından biliyoruz .⁶

1987 yılına kadar kimi deneyim ve sonuçların açığa çıkmasıyla birlikte kadınların mücadelede yer almaları genelde bu minvalde gelişir. A. Öcalan bu dönemde kendi evliliğinden yola çıkarak kadın ve aile sorununu çözümlemeye başlar. Aynı zamanda o döneme kadar devrimci mücadelede açığa çıkan sonuçlar temelinde aile irdelenir. İradesi kırılan kadın ve kadını mal-mülk gören erkeğin olduğu bir ortamda özgür yaşam şansı var mıydı?

“Hiçbir kadın çocukları ve kocası için çok tehlikeli işler yapsalar da kolay kolay kötüdür demez. Yani aile reisi ne derse hemen uyma ve bunu bütün toplumsal alanlara kaydırma kuralı geçerlidir. Şimdi ölmüş, boğulmuş bir iradeyi düzeltmek, düzeltmekten de öteye bunu bir devrimci dönüşüme uğratmak gerekli midir? Bu soruya cevap verilmelidir.”⁷

Soru basit ve yalındı, kadının mücadeleye katılımı önünde oluşan engeller aşılabacak mıydı, aşılmayacak mıydı? Kuşkusuz aşmak sorunu doğru tanımlamayı ve genel çerçeveleri aşp özgün bir yaklaşım sergilemeyi gerektirirdi. Daha önce yaşanan dünya devrim deneyimlerinden kadının özgürlük sorununu genel mücadelenin bir parçası olarak ele almanın sonuç alıcı olmadığı görülmüştü. A. Öcalan, “İddia edi-

⁵ Sakine Cansız, *Hep Kavgaydı Yaşamım*, Aram Yayınları, İstanbul, 2014.

⁶ Sakine Cansız, *Hep Kavgaydı Yaşamım*, Aram Yayınları, İstanbul, 2014.

⁷ Abdullah Öcalan, *Kadın ve Aile Sorunu*.

lir ki devrim toplumsal dönüşümü sağlattığı oranda kadının da dönüşümü sağlanacaktır. Bu hep böyle yazılmış, böyle değerlendirilmiştir. Oysa bu bir kendiliğindenlik damgası taşıdığı için istenilen sonucu vermemektedir.”⁸ diyerek, sorunu özgün ele almanın gerekliliğini ortaya koyar, özgürlük mücadelesinin perspektifini bu temelde oluşturur.

Kadın ve aile çözümlemeleri daha sonraki yıllarda da üzerinde en çok durulan ve adım adım çözümlemeye tabi tutulan konu olur. Bir yandan yaşanan deneyimlerden sonuçlara ulaşılır, kavramsal-kuramsal çerçevesi oluşturulur, diğer yandan bu sonuçlar ışığında yeni hedefler belirlenir. Şekillendirmeyi bekleyen demirin tavına gelmesini beklemek gibi sabırla, emekle, ısrarla her aşaması örülür. Çözümlenen her kördüğümün ardında özgür yaşama uzanan yeni bir kapı aralanır.

Genel olarak sosyalist hareketlerin perspektifinde kadın sorunu temel bir sorun olarak ele alınmaz. Sınıfların ortadan kalkması ve sömürünün son bulmasıyla kadın özgürlük sorununun son bulacağı iddia edilir. Sınıfsal sömürünün yanı sıra her kadının aynı zamanda erkeğin sömürgesi olduğu gerçeğini gözden kaçıran bu tespitin başarılı olmadığı yaşanan deneyimlerle açığa çıkmıştır. “Kendiliğinden gelir, doğal devrim süreci herkese olduğu yeri verir demek doğru değildir. Hayır, devrimin kendisi bile eğer her zaman, her an, her özelliği bilinçli geliştirilemezse kendiliğindenlik her zaman eski düzenin gelişim şansını yeniden artırmıştır.”⁹ A. Öcalan bu belirlemesiyle, devrimin karşı devrime dönüşmemesinin kadın devrimini yaptıktan geçtiği tespitiinde bulunur. Tüm sorunların kaynağında kadın özgürlük sorunu olduğu hakikati doğruysa, o halde kadın özgürlüğünü mücadele odağı haline getirmek gerekirdi. Bu tespitten hareketle kadın devrimi toplumsal devrimin temel şartı ve aynı zamanda güvencesi olarak ele alınır. Dolayısıyla toplumsal özgürlüğe giden yolun kadın özgürlüğünden geçtiği tespitiyle mücadelenin temel karakteri belirlenir. Kadın ve aile sorununa yaklaşımı 3 temel konu başlığında ele alabiliriz;

1- Kürt sosyolojisinin çözümlemesi: Kadın ve aile çözümlemeleriyle sorunun tespiti yapıp, Kürt toplumsallığı tanımlanmaya çalışıldı. 1987’den bu yana eğitimlerde, konferanslarda, yapılan tahlillerle mevcut aile ve kadın gerçekliği ele alınarak, sorunun tanımı yapılır, aşmanın yol ve yöntemine dair ortak fikirler geliştirilir. Sorun kolektif olduğuna göre, çözümde kolektif çabalarda aranır. ‘Çözümleme’, bir sorunun etraflıca tahliline dayanan ve daha çok diyalogu esas alan yöntemdir. Çözümleme, bir toplumsal sorunu kolektif tanımlamayı, aşmanın yol- yöntemlerini de birlikte geliştirmeyi, açığa çıkan sonuçları kamuoyuna mal etmeyi esas alır. Bir anlamda var olan gerçekliğe ayna tutma ve kendi hakikatini gösterme yöntemidir.

⁸ Abdullah Öcalan, *Kadın ve Aile Sorunu*.

⁹ Abdullah Öcalan, *Kadın ve Aile Sorunu*.

Güzellikler kadar çirkin, kötü yanların da görünmesi sağlanır. Sömürgeciliği, iktidarın şekillendirdiği birey ve toplum gerçekliği karşısında özgür birey ve toplumun nasıl mümkün olabileceğinin yol-yöntemleri birlikte geliştirilir. Kürt toplumunun sosyolojisi, sömürgeciliğin etkileri, hakim erkeğin yıkıcı karakteri en çok yapılan bu çözümlemelerle açığa çıkarıldı. Bu çözümlemelerde köle kadın, aile ve şekillendirdiği birey gerçekliği görünür kılındı. Ailecilik, aşiretçilik tahlil edilerek birey ve toplum karşıtı özelliklere nasıl büründürüldüğü ortaya konuldu.

2- İdeolojik altyapının oluşturulması: Her sistem inşa ettiği zihniyet yapısıyla kendini sürdürmeyi hedefler. Sadece kurumsallaşmakla yetinmez, kurumsallaşmanın dayanacağı ideolojik yapıyı da oluşturur. Aile ideolojisi olmazsa aile bu kadar etkili ve adeta vazgeçilmez bir yapı haline gelmezdi. Bu nedenle mevcut aile ilişkilerini irdelerken başka yaşam biçimlerinin mümkün olduğunu görmeyi sağlayacak fıkırsel tartışmalar ve çıkarsamalar son derece önemliydi. “Neydik? Neyiz? Ne olmalıyız?” soruları etrafında yapılan tartışmalarla “nasıl bir yaşam” a cevaplar oluşturulmaya çalışılır.

Özgürlük nedir? Özgür kadın kimdir? Sorusuna cevaplar aranır. Hem geleneksel toplumun hem liberal ideolojinin kısacasında biçimsizleştirilen yaşamı yeniden tanımlama ihtiyacı duyulur. 1990’lı yıllarda “Nasıl yaşamalı?” devrimci mücadelenin ve tüm yoğunlaşmaların odağında yer alan sorudur. Nikolay Çernişevski’nin yeni insanın romanı olarak da tanımlanan “*Nasıl Yapmalı?*” kitabı elden ele dolaşan ve en çok okunan kitaplar arasında yer alır. Bu kitapta geleneksel aile yapısı dışında, kadın-erkek arasında mülkiyet ilişkisi olmadan, aşk, sevgi, düşünsel paylaşım eksensiz birlikte yaşamının nasılına cevaplar aranır. Mücadelede “nasıl yaşamalı?” ya cevapların arandığı bu dönemde dünya deneyimlerini bilmeye, farklı fikirleri öğrenmeye ilgi artar. “Nasıl yaşamalı?” tartışmaları kadın-erkek ilişkilerinin tanımlanmasını ve aile kurumunun irdelenmesini, alternatif örgütlenme biçimleri konusunda fikir geliştirerek, sonuçlar çıkarmayı beraberinde getirir. Tüm devrimin amacı bir anlamda nasıl yaşama-lıya cevaplar oluşturmak etrafında gelişir.

Mücadele içerisinde kadının kaybediş sebeplerini tek tek ortaya koyarak bu yolu tersinden yeniden örmeye çalışır. Kaybedilen hazineyi kaybaldığı yerde arama ilkesiyle, kadın erkek ilişkileri çözümlemeye tabi tutulur, güncel olduğu kadar

Mücadele içerisinde kadının kaybediş sebeplerini tek tek ortaya koyarak bu yolu tersinden yeniden örmeye çalışır. Kaybedilen hazineyi kaybaldığı yerde arama ilkesiyle, kadın erkek ilişkileri çözümlemeye tabi tutulur, güncel olduğu kadar tarihsel analizler yapılır. Kadının aile içine hapsedilmesiyle sonuçlanan kaybetme sebepleri tanımlanıp, çözümler geliştirilmeye çalışılır.

tarihsel analizler yapılır. Kadının aile içine hapsedilmesiyle sonuçlanan kaybetme sebepleri tanımlanıp, çözümler geliştirilmeye çalışılır. Kadının gücünü açığa çıkaracağı, erkeğin gölge edemeyeceği özgün örgütlenme alanları oluşturularak, kadının hemcinsiyle deneyimini ortaklaştırmasına zemin hazırlanır. 1987-1993 yılları arası daha çok özgün örgütlenmeleri oluşturma ekseninde geçer. Ancak o dönem özgün örgütlenmeler yaşamı ilgilendiren her alanı henüz kapsamadığından evin içinde bir odaya hapsedilen kadın misali örgütsel yapı içinde kuşatılmışlık ve yalıtılmışlık ruh hali aşılamaz. 1993 yılının sonlarına doğru mücadeleyi bir adım daha genişletip, varlığı korumanın en önemli mekanizmalarından biri olan kadın savunması kararına gidilir. Bu karar erkekle özdeşleşen savunma anlayışını değiştirmek iddiası kadar aynı zamanda yaşamın temel ilkesi olan varlığın savunulması amaçlıdır. Kadının cesaret kazanması ve devrimde iddia ortaya koyması açısından oldukça önemli adımlardan biri sayılır.

Özgün örgütlenmelere rağmen aşılmayan ve geriye çeken yanlar 90'lı yılların ikinci yarısından sonra öne çıkmaya başlar. Kadın savunması kararı alınmış olsa da ataerkil-kapitalist sistem değerlerinden köklü bir kopuş sağlanmadığında özgür bir yaşamı yaratmak pek de kolay olmaz. Bu nedenle “Kopuş Teorisi” gündeme gelir. Köle bağlardan kopmadan özgür bir yaşamı örme şansının olmadığı görülür. A. Öcalan, üç kucaktan kopuş olarak tanımlar Kopuş Teorisini; “yar kucağı”, “ana kucağı”, “devlet kucağı.” Devlet ve aile ilişkilerinin iç içeliği ve köleleştirici etkisinden kopmadan ne insanın kendisini tanıma imkanı ne de özgürleşme şansı vardı. Yar ve ana kucağı aileye işaret ederken, devlet ailenin daha kurumsal ve merkezi örgütlenmesini ifade eder. Özcesi hepsi iktidarsal ve hiyerarşiye dayanan yapılardır, bunlardan kopmadan özgür olma yolunda ilerlenemeyeceği tespitiyle Kopuş Teorisi gündeme gelir.

İlerleyen yıllarda A.Öcalan, Kopuş Teorisi'nin bir devamı olarak, “*kopmak da yetmez, sonsuz boşanma*” der. Geri-geleneksel ilişkilere tekrar dönmek için kopmak yeterli görülmez. Yaşanan deneyimlerden güçlü tedbirler geliştirilmediğinde kopuşun tek başına yetmediği, tekrardan geri ilişkilere dönme, egemenlikçi ilişkileri farklı görünümlemlerle mücadele zemininde yaşama potansiyeli olduğu görülür. Hem erkek hem kadın açısından egemenlikli zihniyetten kopmayı ve bir daha dönmeyi ifade etmek için “*sonsuz boşanma*” der. Egemenlik ve kölelik üreten zihniyet kırılmadan özgür yaşam şansının olmadığı görülür. Özgür zihniyet gelişmeden ne ailede ne kadın-erkek ve toplumsal ilişkilerde özgürleşme sağlanabilir. Yani fiziki olduğu kadar ruhsal, duygusal sonsuz bir kopuş, özgür yaşamın inşasında temel şartlardan biri olarak öne çıkar.

Bu dönemde ‘erkeği öldürme’ çözümlemesi de eşitsiz cins ilişkilerini ortadan kaldırma amaçlı gündeme gelir. Aile içine sıkıştırılan eşitsiz cins ilişkilerine mücadele saflarında bir müdahale biçimi olur. A. Öcalan “Erkeklik egemen cins, egemen sınıf,

egemen devlet oluşturmıştır. Ben erkeği bu konuda çözdüm. Kendi şahsımda çözdüm. Çözmekle de kalmayıp, daha önce de söylemiştim, bu erkeği öldürdüm.”¹⁰ diyerek bunun mücadele içinde ne denli önemli olduğuna dikkat çeker. Mücadele saflarında, toplumsal ilişkilerde tek yanlı gelişen erkek iktidarının ortadan kaldırılması aynı zamanda cinsler arası özgür ilişkilerin sağlanmasına kapı aralar.

1998’de Kadın Kurtuluş İdeolojisinin ilanıyla kadının mücadelede hangi ilkeler temelinde ve nasıl bir yaşama yol alması gerektiği belirlenir. Başka yazılarda geniş açıklanabilecek bu konu, aile konusu kapsamında ele aldığımızda kadının yaşama dair ilkelerini ortaya koyma ve nasıl yaşanmalıya dair kadının düşüncelerini topluma duyurma, değişmesi için mücadeleyi geliştirme gerekliliğini ortaya koyması açısından önemlidir. Kadın Kurtuluş İdeolojisiyle kadınlar, nasıl bir toplumsallık ve hangi ölçülerle yaşamak istediklerinin yol haritasını ortaya koyarlar.

2005 yılında gündeme gelen eşbaşkanlık kavramı kadın ve erkeğin aynı sistem içinde ancak kendi özgün yapısıyla bir arada yaşamı paylaşabilmenin çerçevesini gündeme getirir. Özgün örgütlenme alanında kadının elde ettiği deneyimin toplumsal alana yansıdığı zemindir, eşbaşkanlık. Salt kamusal alanla sınırlı kalmayan bu tartışmalar, aile içinde kadın-erkek ilişkilerinin eşit temelde nasıl geliştirilebileceği tartışmalarını da gündeme taşır. Kamusal alanda sağlanmaya çalışılan demokratik ve eşit ilişkilene biçimi aile içinde kadın-erkek ilişkilerinde de yansımaları bulur. Aile ilişkilerinin demokratikleşmesi ve kadın özgürlüğünü gözetken temelde yeniden düzenlenmesi konusunda fikir verir ve rol model oluşturur.

Kadın-erkek ilişkilerinin özgür temelde nasıl kurulabileceği daha doğru bir ifade ile aile olmadan da özgür bir toplumsallığın nasıl mümkün olacağı, özgür eşyaşam kuramıyla ortaya konulur. Özgür eşyaşam, devrimci mücadelenin merkezinde yer alır ve yaşamın özgürleşmesini ifade eder. Kürt Özgürlük Hareketinin ilk günden bu yana yaşadığı deneyim, kavramsal-kuramsal yoğunlaşmaların gelip, dayandığı zirve, özgür eşyaşam olur.

Özgür eşyaşam, hem kadın açısından hem erkek açısından özgürlükte bir düzey ya-kalamayı dayatır. “Xwebun” olmak, özgürlükte ısrarlı olmak her iki cins açısından tavizsiz yerine getirilmesi gereken ölçü olarak belirlenir. Bu anlamda her iki cins özgürlük temelinde bir arada yaşamak için kural koyucudur. İktidarı elinden bırakmak istemeyen erkek olduğu gibi köle kadının da geleneksel sisteme çeken alışkanlıkları ve özellikleri var. Bu nedenle her iki cins içinde özgür yaşam iddiası ve kararlılığı son derece önemlidir. Özgür eşyaşam, aşkını, sevgisini toplumsal özgürlükle buluşturan özgür yaşam biçimini ifade eder. Mücadele içinde bunun sayısız örneği vardır. Evlendiği gece, gerdeğe girmek yerine birlikte dağları mekan tutan pek çok kadın ve erkek var.

¹⁰ Abdullah Öcalan, *İmralı Görüşme Notları*, 20 Eylül 2000.

Sakine Cansız'ın mücadelede yer alabilmek için evlenmek zorunda kaldığı dönem üzerinden çok zaman geçmiştir. Mücadele uğruna evlilik kalıplarına sığınma yerine, evliliği direnişle, toplumsallıkla, mücadeleyle buluşturma dönemi başlar. Aşkın, evliliğin toplumsallıkla, özgürlükle, anlama buluştuğu bir dönem başlar.

Zeynep Kınacı bu kadınlardan biridir. Okul yıllarında tanıştığı ve sevdiği kişiyi sürekli mücadele zeminine çekmeye çalışır. Aşkın, sevginin olduğu bu ilişkide anlam ve toplumsallığın eksikliğini hisseder, kuşkuyla yaklaşır. Anlamı, toplumsallıkta ve özgürlük mücadelesinde bulur. Evlilik sözleşmesini iki kişiyle sınırlı dar aile ilişkilerinden çıkarıp, toplumsal mücadeleyle daha geniş bir alana taşır. Geleneksel evliliğin aşkı öldüreceğine inanır, aşkı toplumsallıkla anlamlandırır, taçlandırır. Zaten, “Aşk, anlam enerjisini yitirmiş, köle toplumun kölece ilişkilerinin anlık olarak üretildiği evlilik koşullarında gerçekleşemez.”¹¹ Aşkın üzerinde yeşereceği bir ülkeye, beslenip, gelişeceği bir toplumsallığa ihtiyaç vardır. Bu nedenle dört yıl arkadaşlık yaptığı ve sevdiği kişiyle mücadeleye katıldığı anda evlilik sözleşmesini yapar ve aşkın yitik anlamını özgürlük mücadelesinde arama yolculuğuna başlar. Direnişte yer alan Ayşe Kaçar aşk ve özgür yaşam arayışını günlüğüne şöyle yazar; “Şimdi aşkın gerçek tanımına varıyorum. Bizler yaşamın en zorlu sınavından geçerken sö-

zümüze sahip çıkıyoruz. Demokratik ulusu inşa ederken aşkla tüm zorlukları yeniyoruz. Bizim yaşadığımız kolektif aşktır, işte ben bu yoldaşları kolektif aşkla seviyorum. Bizler çağın Adule ve Derweş'leriyiz.”

Kan
bağı ve ikili ilişkilerle sıkıştırılan aile ilişkileri karşısında özgür eşyaşam cinslerin eşit ve özgür birlikteliğinden oluşan bir toplumsal sistemi öne çıkarır. Çağdaş Adule ve Derweş'ler bu mücadelede önemli bir miras bırakmışlardır. Özgür eşyaşam son tahlilde devrimin varması gereken hedef olarak hala ilmek ilmek örülmeyi beklemektedir.

Kan bağı ve ikili ilişkilere sıkıştırılan aile ilişkileri karşısında özgür eşyaşam cinslerin eşit ve özgür birlikteliğinden oluşan bir toplumsal sistemi öne çıkarır. Çağdaş Adule ve Derweş'ler bu mücadelede önemli bir miras bırakmışlardır. Özgür eşyaşam son tahlilde devrimin varması gereken hedef olarak hala ilmek ilmek örülmeyi beklemektedir.

Tüm bu kavramsal kuramsal çerçeve, aile dışında özgür ilişkilerin hangi temelde ve ilkelere olabileceğine dair arayışlar ve tartışmaların sonucudur. Ancak son tahlilde yaşanan mevcut realite düşünüldüğünde Kürt Özgürlük Hareketi, “aile aşılacak bir toplumsal kurum değildir, fakat dönüştürülebilir.”¹² temelinde

¹¹ Abdullah Öcalan, *Kürt Sorunu ve Demokratik Çözüm*.

¹² Abdullah Öcalan, *Özgürlüğün Sosyolojisi*.

konuyu ele alır. Yani aileyi bir bütün ortadan kaldırmayı hedeflemeyi gerçekçi ve doğru bir yaklaşım olarak görmez. Bir yandan dönüşümün mekanizmaları oluşturularak erkek ve kadının özgürlük temelinde değişimi, diğer yandan mücadelede elde edilen deneyimlerin toplumsal yaşama aktarılmasıyla ailenin demokratikleşmesi hedeflenir. Aile yaşamı dışında birlikte yaşama imkan ve olanakları, örgütlenme biçimleri geliştirilir. Kan bağına dayanmayan, ortak fikirler temelinde bir arada yaşama biçimi olan komün, temel örgütlenme biçimi olarak esas alınır.

3- Aile dışında bir arada yaşama modelleri ve kurumsal, örgütsel inşa:

Ailenin özgürlük mücadelesi önünde engel oluşturan yanları ve mücadele içindeki yansımalarını aşmak için kavramsal-kuramsal çözümlemeler kadar bunun örgütlülüğü ve kurumsal yapısının oluşturulmasına da önem verilir. 1999 yılında kadın partileşmesi, kadın özgürlük mücadelesinin örgütlenmesinde önemli bir dönemeç olarak ilan edilir. Kadın Kurtuluş İdeolojisi'ne dayanan kadın partileşmesi kadınların özgür bir yaşam için siyasette iddia ortaya koymasını ifade eder. Dünyada sayılı örneklerden biri olan Kürt kadınlarının partileşme deneyimi ve ortaya koyduğu iddia her kadının yaşamına dokunur. Kadınların örnek aldıkları bir model ve dayandıkları bir örgütlenme modeli haline gelir.

Bilindiği gibi aile ve kabilecilik daha çok kan bağına dayanan bir örgütlenme modelidir. Kürdistan Özgürlük Mücadelesi bir yandan ailenin demokratikleşmesi temelinde çalışmalar yürütürken diğer yandan kan bağına dayalı olmayan, ortak değerleri kendisine baz alan komünal yaşam anlayışı ve örgütlenmesini yaygınlaştırıp, geliştirmeye çalışır. Kürdistan'ın dört bir yanından, farklı halklardan, inançlardan gelen insanlar aynı komünde yaşayıp, biri diğeri için tereddüt etmeden ölümü göze alacak derecede birbirine yakın ve yaşamı paylaşırlar. Ortak değerler ve ideolojinin gücü, aile yapısından daha özgürleştirici ve bireyin kendini gerçekleştirmesine olanak sağlar niteliktedir. Bir yandan komün yaşamı örgütlendirilirken, diğer yandan toplumda aile yapısı devam etmektedir. Ters yöne iki nehrin aynı anda akması gibi. Ancak komün yaşamında edinilen deneyim ve yaratılan değerler toplumda, aile üzerinde ciddi etki yaratmıştır. Ailenin değişimi komünal değerler ve kadın özgürlüğüne alan açacak şekilde adım adım bir değişim seyri göstermektedir. Erkeğin reisliği ve iktidarı temelinde şekillenen aile kurumunun yanı başında, kadınların kendi özgücünü ve kolektif eylem gücünü açığa çıkardığı özgün-özerk örgütlenmeler gelişti. Kadın sisteminin her alanda örgütlenmesi aileyi demokratik temelde değişime zorlamaktadır.

Sonuç olarak Kürdistan Özgürlük Mücadelesi aile ve devlet yapılanması dışında özgür yaşam modelini oluşturmayı amaç edinse de bu iki yapıyı doğrudan karşıya almak ve ortadan kaldırmak temelinde bir strateji izlemez. Sorunu ve çözümü ak-kara ikilemine sıkıştırmaktan öte, özgürlük seçeneğine alan açan alternatif örgütlenmeler üzerinden mevcut yapıları değişime uğratmayı ve iktidarcı yapıların giderek sönmlemeye bırakmasını daha uygun bir yöntem olarak benimser.

Aile içinde toplumsallığa ait değerleri yaşatacak zeminler oluşturuldukça ve özgür kişilikler açığa çıktıkça ailenin değişime uğradığını yaşanan deneyimden görmek mümkündür. Ailenin demokratik temelde değişimi önemli ancak yeterli olmadığı da bilinmektedir. Bu nedenle jineolojinin açığa çıkaracağı hakikatler üzerinden yaşam bulacak olan özgür eşyaşam kadın-erkek ve toplumsal ilişkilerin özgürleşmesi açısından daha gerçeğe yakın bir model sunuyor bizlere.

Kaynakça

- Abdullah Öcalan, *İmralı Görüşme Notları*, 20 Eylül 2000.
- Abdullah Öcalan, *Kadın ve Aile Sorunu*.
- Abdullah Öcalan, *Kürt Sorunu ve Demokratik Çözüm*.
- Abdullah Öcalan, *Nasıl Yaşamalı*.
- Abdullah Öcalan, *Ortadoğu'da Uygarlık Krizi*.
- Abdullah Öcalan, *Özgürlüğün Sosyolojisi*.
- Arno Gruen, *Empatinin Yitimi Kayıtsızlık Politikası*, Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2015.
- Diana Gittins, *Aile Sorgulanıyor*, çev. Tuna Erdem, Pencere Yayınları, İstanbul, 2012.
- Sakine Cansız, *Hep Kavgaydı Yaşamım*, Aram Yayınları, İstanbul, 2014.

Demokratik Aile

Meryem Marin

“Aile klan içinde ilk farklılaşan kurumdur. Uzun süre anacıl aile olarak yaşandıktan sonra, köy-tarım devriminin ardından (tahminen M.Ö. 5000) gelişen erkek egemenlikli hiyerarşik otorite altında ataerkil aile dönemine geçildi (..) Kadınlık üzerindeki sahiplik ilk mülkiyet düşüncesinin temeli oldu (...) Devlet ve iktidarlar aile içindeki baba erkeği kendi otoritelerinin bir kopyasıyla donatıp rol sahibi kılmışlardır. Böylece aile tekellerin en önemli meşruiyet aracı konumuna itildi. Her zaman egemenlik ve sermaye şebekelerine köle, serf, işçi, emekçi, asker ve diğer tüm hizmetler için kaynak olma rolünü oynadı. Bu nedenle aileye önem verildi, kutsallaştırıldı. Kapitalist şebekeler karın en önemli kaynağını aile içinde kadın emeği üzerindeki sömürüyle gerçekleştirdikleri halde, bunu örtülü kılarak aileye ek yük olarak bindirmişlerdir. Aile adeta düzenin sigortası kılınarak en tutucu dönemini yaşamaya mahkum edilmiştir.”

Abdullah Öcalan

Yukarıdaki alıntıyla giriş yapmadaki amacım, toplumun en küçük birimi veya grubu olarak tanımlanan ailenin, bu tanımın ötesinde tarihsel süreç içinde ve toplumsal inşa süreçlerinde oynadığı rolün önemine vurgu yapmaktır. Günümüzde dünya çapında hegemonyasını sağlayarak zaferini ilan etmiş olan kapitalist modernitenin, başta sosyal bilim alanı olmak üzere ürettiği teori ve paradigmalarla, aile gibi temel bir var oluş kurumunu hiç gündemine almadığını görüyoruz. Aile, bu haliyle toplumsal yaşam içerisinde hem var hem yok, hem önemli hem önemsiz bir yere oturmuş gibidir. Diğer bir yönüyle ezeli ve ebedi olarak sunulan aile olgusunun günümüze ulaşan biçiminin ‘tek’ olduğu, farklı biçim ve seçeneklerde hayat bulamayacağı sistematik olarak işlenir, temel algı haline getirilir. Bununla birlikte kapi-

talist modernitenin yapısal bunalımı ile çöken ve çözülen sistem paradigması başta post-modern akımlarla birlikte sistemin tüm yapılarını sorgulamaya iten düşünce akımlarına kapı araladı. Bunların toplumsal hareketlerde karşılık bulmaması düşünlülemezdi. Sistem karşıtı hareketler olarak başta feminist oluşumlar olmak üzere kapitalist modernitenin 'ilerleme ve aydınlanma' kavramları altında toplumsal yaşama biçtiği deli gömleğini parçalamaya yöneldiler. Bunun konumuzla bağlantısı toplumsal yaşam formlarının güçlü bir şekilde sorgulanması ve 'tekli' modernite anlayışının çözülüşü olmuştur. Ancak bu şekilde verili aile tanımlamaları dışına çıkabiliyor ve demokratik aileyi gündemimize alabiliyoruz. Kapitalist modernite paradigmasının iflasının ortaya çıkardığı sonuçlar üzerinden toplumsal olguları tanımlamak bizi hakikate daha yakın kılacak ve anlamlı yaşamın kapılarını aralayabilecektir. Fakat bu konudaki çalışmaların henüz başında olduğumuzu belirtmekte yarar var. Söz konusu aile olduğunda bu daha fazla böyledir. Çünkü her ne kadar modernite sonrası denilen akımlar ortaya çıkmış olsa da bu akımların moderniteyi ne kadar aştıkları hala soru işaretleriyle doludur. Sonuçta kendi seçeneklerini oluşturamamış ve sistem haline getirememişlerdir. Bu durum başta tartışmaya konu ettiğimiz aile olmak üzere tüm alanlarda yaşanan krizi gözler önüne sermektedir. Bir olgunun yanlışlanması doğrunun ortaya çıkarıldığı anlamına gelmemektedir. Var olanı açacak, hakikat payı daha yüksek bir yapılanma ortaya çıkarılmadan eski yapı kendisini sürdürecektir, kendisiyle birlikte yanlışlığı artıracak, yaygınlaştıracaktır. Bu nedenle toplumsal özgürlük probleminin sürdürülmesinde de ortadan kaldırılmasında da kilit bir noktada duran aile konusu üzerinde yoğunlaşmak, değerlendirme geliştirmek, sorgulamak ve yeterli bir çözüm gücünü ortaya çıkarmak sosyal bilimin en önemli görevi durumdadır.

Neredeyse devlet kadar sırlı ve kutsal kılınan aile gerçekliği tüm yönleri ile çözümlenmeden toplumsal ilişkilerde özgürlük ve eşitlik ilkesinin etkili olması adeta bir hayal olmaktadır. Kapitalist modernitede en sorunlu, krizli hallerini yaşayan aile olgusunu, sadece uygarlığın bu aşaması ile sınırlayamayacağımız gibi sadece devletçi-iktidarlı uygarlık süreci ile de değerlendiremiyoruz. Aile olgusu neden bu kadar dokunulmaz kılınmaktadır. Demokratikleşme sorunlarını tartışırken aileyi nasıl ele almalıyız? Abdullah Öcalan'ın çözümlemelerinde, iktidar ve devletin toplum üzerine çöreklenerek beslendiğini, iktidar ve devlet olmaksızında toplumun var olabileceğini görüyoruz. Toplum olmadan iktidar ve devlet olmazken, bunların yokluğunda toplum varlığını sürdürebiliyor.

Peki, aile olgusu iktidar ve devlet gibi bir olgu mudur? Aile olmadan da toplum varlığını sürdürebilir mi? Bu anlamda aileyi bir uygarlık kurumu olarak mı, demokratik uygarlığın bir unsuru olarak mı ele almalıyız? Kadın özgürlük sorunu ile bağlantılı olarak toplumsal özgürlük problemlerine yanıtlar ararken en az devlet ve

iktidar sorunu kadar yanıt bekleyen soruların bir kaçına konu bağlamında dikkat çekmek istedik. Konuyla ilgili diğer düşüncelerimi ifade etmeden hemen belirtiyim ki devlet ve iktidar etrafında geliştirilen sosyoloji erkek egemenlikli ideolojinin bir icadıdır. Asıl sosyoloji kadın-erkek ilişkilerinden başlayarak aile ve ona dayalı toplumsal yapılar esas alınarak gerçekleşebilir, toplumsal krize ve yaşama ilişkin anlamlı cevaplar üretebilir.

Konumuzun kapsamı nedeniyle tarihsel toplumsal süreç içerisinde ailenin oluşumu, hangi ihtiyaca yanıt olduğu, ne tür değişimlerden geçtiği türünden değerlendirmelere girmiyoruz. Bu konuda genel bir doğru olarak bir sorunu çözmenin en iyi yolunun tarihi anlama ve yorumlama gücünden geçtiğini belirtmekle yetineceğiz. Şunu çok iyi biliyoruz ki tarihte gerçekleşip günümüzde etkisini göstermeyen hiçbir tarihsel, toplumsal gelişme yoktur. Bu anlamda tarih şimdidir, güncelde gizlidir. Bu nedenle aile kurumunun anlaşılması açısından tarihsel gelişim halkaları ile evrensel çizgide çözümlenmesi büyük önem taşır. Bunun dışında geliştirilecek olan ciltlerce dolu değerlendirmenin sadece kafa karıştıracağı, bütünlüklü bir yaklaşım sunmayacağı, değişim-dönüşüm iradesi ortaya çıkarmayacağı için demokratikleşmeye eklemek, su kadar ihtiyaç duyan yaşamı susuz bırakacağı bilinmelidir.

‘Demokratik aile’ tartışmasını yürütürken ilk öncülümüzü bu şekilde belirlemiş oluyoruz. Tarihsel toplum çözümlemesi ışığında araştırma ve inceleme yapmak için pozitivist sosyolojinin parametrelerinin bir tarafa bırakmakla işe koyulmalıyız. Çünkü biliyoruz ki tarihte ailenin oluşumu hiç de kapitalist modernite aşamasında ve hatta öncesindeki uygarlık aşamalarında yaşandığı biçimiyle açığa çıkmamıştır. Toplumsal ahlak ve vicdan, ölçü ve ilkeler temel bir ihtiyaca yanıt verdiği için aileye onay vermiş, onu korumuştur. Aile ocağı denilen kurumun bireyin toplumsallaşmasında oynadığı rol nedeniyle bir anlamda vazgeçilmez gibi ele alınmasında ekli olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Aile ilk eğitim merkezi, korunma-savunma alanı, ahlak ve politikanın geliştiği alandır. Günümüze kadar da etkisini sürdüren bu niteliklere sahip aile, kadın etkisinde geliştirilen bir kurumdur. Günümüzdeki aile gerçekliği iktidar ve devlet tarafından en fazla istismar edilen, yozlaştırılan, toplumsallaşmanın değil topluma karşı savaş alanı haline getirilmeye çalışılan mekana dönüştürülmüşse de çok silik, çarpık, yetersizlikleriyle birlikte toplumsallığın direniş hücreleri olarak rolünü oynamaya da devam etmektedir. Bu konunun daha yetkin bir incelemesinin gerektiğini belirterek konuya ilişkin ikinci öncülümüze geçmek istiyoruz.

‘Demokratik aile’ tartışmasını yürütürken toplumsal tüm olgularda olduğu gibi ailenin de inşa edilen bir gerçeklik olduğunu hep göz önünde tutmak gerekir. Şöyle de ifade edebiliriz; aile hem oluşturan hem oluşturulan bir olgudur. Tarihte sabit duran, başladığı gibi günümüze ulaşan bir aile gerçekliği yoktur. Özellikle dinsel bakış açısı kadın köleliğine dayalı aile oluşumu ile başlattığı tarihsel toplumu

ezel-ebed kılarak erkek egemenlikli, iktidarcı ve devletli uygarlığın üzerinde geli-
şeceği zemini hazırlamıştır. Kapitalist modernitenin aile karşısındaki ketumluğu da
bu zeminin yeni sahibi olmasıyla ilgilidir. Özcesi aile olgusunu toplumsal olarak
inşa edilen bir gerçeklik olarak kabul etmek, çözümlemek büyük bir adımdır. Buna
göre aile inşa edilen bir gerçeklik olduğuna göre elbette ki her inşa edilen olgu gibi
değişmesi ve dönüşmesi de mümkündür. Ailenin inşa edilen bir gerçeklik olduğunu
kabul etmek kadar hemen aşılacak veya aşılması gereken (kimi feminist, sosyalist,
anarşist akımların savunduğu şekliyle) ya da reddedilmesi gereken bir olgu olarak
ele almak, bu konuda geliştirilecek politikaları ve çözüm yollarının önünü kesmek-
tedir. Zaten iktidarın ve devletin taleplerine göre şekillendirilen aile, devletin ve ik-
tidarın kendini yeniden ürettiği bir merkez olma özelliğini iyice derinleştirmektedir.
“Aileyi mevcut haliyle bir ideolojik kurum olarak değerlendirmek önemlidir. Kadın
ve aileyi mevcut haliyle uygarlık sisteminin iktidar ve devletin altından çekip alır-
sanız, düzen adına geriye çok az şey kalır (A.Öcalan).” Bu durumda, mevcut he-
gomonik sistemi erkek egemenlikli, iktidar merkezli ve devlet odaklı
değerlendirdiğimize göre kadın ve aileyi genelde uygarlık sisteminden, özelde ka-
pitalist modernitenin zihniyet ve formlarından kurtarma sorunu çok yakıcı bir sorun
oluyor. Bir nevi tüm devrimlerin, sosyal, kültürel, ekolojik, ekonomik alanda ya-
şanacak tüm köklü alt üst oluşların gerçekleştirileceği alan kadın ve aile devrimi
oluyor. Bunu başardıkça yani kadını ve erkeği, günlük olarak iktidar ve devletin
üretildiği aileden kurtardıkça ve dolayısıyla aileyi devletin ve iktidarın pençelerinin

Bir
nevi tüm devrimlerin,
sosyal, kültürel, ekolojik, eko-
nomik alanda yaşanacak tüm köklü
alt üst oluşların gerçekleştirileceği alan
kadın ve aile devrimi oluyor. Bunu başar-
dıkça yani kadını ve erkeği, günlük olarak
iktidar ve devletin üretildiği aileden kurtar-
dıkça ve dolayısıyla aileyi devletin ve ikti-
darın pençelerinden çıkararak bir kafes
değil de özgürlük alanı olarak inşa et-
tikçe devrim içinde devrim deni-
len düzeye ulaşılmış
olacaktır.

den çıkararak bir kafes değil de özgürlük alanı olarak
inşa ettikçe devrim içinde devrim denilen düzeye
ulaşılmış olacaktır. O zaman yapılması gereken
kapitalist iktidara karşı mücadele ederken, önem
ve hassasiyetle eğilmemiz gereken bir konu da
aile oluyor. Bu konudaki yanlış politikalar
veya retçi tutumlar bırakalım ailenin aşılma-
sını tam tersi bumerang etkisini yaratarak
daha da güçlenmesine veya Avrupa’da ya
da kapitalist yönetim mekanlarında yaşan-
dığı gibi aile çözülürken bununla birlikte
toplumun korunması gereken kimi değerle-
rin de çözülmesine neden olmaktadır. Aile
öyle bir olgu ki iktidar ve devlet kendini bu
hücre üzerinden örgütlerken aynı zamanda,
insanlık var olduğundan beri oluşmuş tüm top-
lumsal değerleri de bu hücreye hapsetti. Yani bir
yandan dayanışma, savunma, birlikte eyleme gibi
toplumsallığın temel gereklilikleri aile örgütlenmesi

içinde yer almış diğer yandan egemenlikçi sistemin kendini yeniden ürettiği mekanlar olmuştur. Onun içinde iktidar ve devlet denen gardiyan yok olsun diye o hücreyi yakarsanız, aynı zamanda içinde tutsak olmuş toplumsal değerleri de öldürürsünüz. Önemli olan mücadele ederken hücre içine hapsedilmiş değerleri de kurtarmaktır. Onun içinde aile aşılacak bir toplumsal kurum olmaktan ziyade dönüştürülerek demokratikleştirilmesi gereken bir kurumdur. Ya da başka bir ifade ile ailenin toplumsal yanını karşılayan ve bireyin kendini güvende hissedeceği ve gerçekleştireceği toplumsal formlar geliştirilmeden ailenin bir bütün aşılması mümkün değildir. Red etmek içinde varolan toplumsal değerlerin de redi anlamına gelecek ki bu da toplumsallığın bir bütün dağılması anlamına gelir. A. Öcalan bu konu ile ilgili şunu vurgulamaktadır;

“Tüm özgürlük ve eşitlik mücadelelerinin, demokratik, ahlaki-politik ve sınıfsal mücadelelerin, başarı veya başarısızlıklarında yaşanan ütopya, program ve ilkelerin hayata geçirilmesiyle oluşan hayal kırıklıkları kadar kadın ile erkek arasında kırılmayan egemen (iktidarlı) ilişki biçimlerinin izlerini taşır.”

Demek ki kapitalist modernitenin bilimsel yönteminin ısrarla göz ardı etmek istediği temel bir konunun peşine düşmüş bulunuyoruz. Kapitalist modernitenin ısrarla aile, kadın-erkek ilişkileri vb. konuları özel alan ilan etmesinde de aynı hileyi görmek gerekir. Bu konuda yaşanan deneyimler önemlidir. Siyasal mücadeleye başlarken A. Öcalan’ın yaptığı tarihsel, toplumsal analizler ve kendine has dinamik yöntemlerle sosyal devrim niteliğinde toplumda önemli dönüşümler yarattı. Kürt Özgürlük Hareketi üç temel eleştiri ve mücadele alanına yöneldi;

1. Ulus ve Kürtlüğün yoğun eleştirilmesi (red değil) üzerinden kimlik oluşumunu yaratmak,
2. Sınıf eleştirisi üzerinden mevcut toplumsal gerçeklik ve onun yarattığı “kişilik sorunu”nu çözümlemek,
3. Kadın ve aile eleştirisi üzerinden kadın sorununu ve toplumsal sorunları iç içe ele alarak sadece eleştirmek değil, mücadele zeminini yaratarak cins mücadelesinde de sosyal devrim diyebileceğimiz sonuçlar yaratmak.

Bu üç mücadele alanı Kürt siyasal hareketinin mayasına dönüşerek, yoğun yönelim ve maddi dezavantajlara rağmen sürekliliğini sağlayarak marjinal bir hareket olmaktan kurtardı.

Siyasal hareket eleştiri ve mücadelesiyle toplumu, aileyi, kadını ve ulusu dönüştürürken ulus, toplum ve kadın da siyasal hareketi besleyen önemli bir zemin oldu. Bu çarpıcı etkileşim kesinlikle hem sosyolojik açıdan hem de

siyasal açıdan irdelenmesi gereken bir yöndür. Kadınlar sadece evden dışarı çıkıp toplumsal yaşama ve mücadeleye katılmakla sınırlı kalmadı, aynı zamanda Kürt siyasal hareketini yönetir pozisyonuna da getirdi. Dolayısıyla Kürt Özgürlük Hareketi'nin ve özellikle A. Öcalan'ın olgularla mücadele ederken geliştirdiği çözümleme yöntemi sonuç alıcı bir politika oldu. Bu deneyim bizlere ailenin dönüşümünde kullanılacak politikalar konusunda önemli ipuçları da sunmaktadır .

Bu temelde ulaştığımız üçüncü yaklaşım ise ailenin kendi başına iktidar ve devlet üretmediği, özünde bu güçler tarafından asimile edildiği gerçekliğidir. Kapitalist modernite zamanında adını duyuran bir sosyolog olarak Anthony Giddens da yukarıda çerçevesini çizmeye çalıştığımızı benzer bir biçimde aileyi, derin bir toplumsal değişimin odak noktası olarak tanımlıyor. Ailenin bir birim ve grup olarak ele alınmanın ötesinde bir ilişkiler ağı ve alanı olarak tanımlanmasının aile ve bireyin dönüşümündeki ve inşasındaki rolüne vurgu yapar. Kapitalist moderniteyi gelmiş-geçmiş tüm sistemlerden ayırarak, süresizler olarak tanımladığı olgularla birlikte kutsamaya ve sonsuzlaştırmaya çalışan bir araştırmacı olarak Anthony Giddens'in aileden vazgeçememesi anlamlıdır. Çünkü kapitalist modernite toplumu var oldukça kendisini rahat hissetmeyecek bir karakterdedir. Her olguyu atomlarına kadar bölmeye, iktidarın her alana nüfuz ettirilme amacını taşımaktadır. Bu sistemin aile gibi toplumsal bir hücreyi dağıtmak istediğini biliyoruz. Bunun için her türlü sapkın düşüncüyü ürettiklerini, yaşam formlarını geliştirdiklerini, eğitim kurumlarını bu temelde değerlendirdiklerini, sanat endüstrisini bu temelde kullandıklarını biliyoruz.

Buraya kadar ifade ettiklerimizden çıkarılacak sonuç, ailenin aşılabilecek ya da aşılması gereken bir olgu olmadığına yöneliktir. Fakat bu, ailenin mevcut haliyle sürdürülmesini onaylama, isteme, gerekli görme anlamına gelmemelidir. Tam tersine kadın ve erkeğin tüm enerjisini tüketen bir kuyuya dönüştürülen, iktidarın her gün yeniden üretildiği, kadın kırımını için merkezi rolünü oynayan aile değişip dönüştürülmeden, demokratikleştirilmeden kabul edilecek bir alan değildir. Mitolojik tabirle ifade edersek kırk kez kırk çeşme suyu ile arındırılmadan, iktidar ve erkek egemenliğinin kirinden temizlenmeden adım atılacak bir mekan da değildir. Kapitalist modernizmde dağılma ile yüz yüze bulunan erkek egemenlikli ataerkilli aile gerçekliğine bir de böyle bakmak faydalı olabilir. İktidar ve devletin ele geçirdiği aile çoktan güvenli bir yuva, toplumsallaşma merkezi, ahlak ve politikanın ilk okulu olma rolünü yitirmiştir. Devlet ve iktidar krizi ile ailenin krizi at başı gitmektedir. Bu nedenle mevcut verili aileyi reddetmek yanlış değildir.

'Demokratik aile' gerçekliğini tartışırken buradan önemli bir sonuca daha ulaşırız. Olgu olarak aileyi değil uygarlık ve kapitalist modernite sürecinde erkek egemenlikli, iktidarcı aile gerçekliğini bir ideolojiye çevirerek mülkiyet ilişkilerinin merkezine alınmasını reddetmek ve kabul etmemek gerekir.

İlişkiler şekillendirilirken insandaki aidiyet duygusu önemlidir. Var oluşumuzdan beri içimizde taşıdığımız bu duygu hiyerarşinin gelişimi ve devletçi, iktidarcı bir zihniyete bürünmesiyle beraber sahiplik duygusuna dönüşür. İktidar sadece maddi köleliği kurumsallaştırarak değil insanlığın duygularına da hükmederek kendini meşrulaştırmıştır. Aidiyetle sahiplik arasındaki ince çizgi aşılarak mülkiyet dediğimiz iktidarcı zihniyetin sürekli beslendiği temel maya oluşur. “Kölelik sadece maddi emek üzerine kurulmaz öncelikle zihniyet, duygu ve bedenler üzerinde inşa edilir. İdeolojik kölelik gelişmeden maddi emek köleliği gelişemez (A. Öcalan).” Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi artık bizler toprağa ait değil toprak sahibiyiz, topluluğa ait değil topluluğun sahibiyiz. Klana ait değil, aile sahibiyiz... Ve aile bu toplumsal bağlamda erkeğin küçük devleti olarak inşa edilir. “Uygarlık tarihinde aile denilen kurumun mevcut tarzıyla sürekli yetkinleşmesi iktidar ve devlet aygıtlarına verdiği büyük güç nedeniyledir (A.Öcalan).” Bundan yola çıkarak mülkiyetçilik üzerine inşa edilmiş aile gerçekliğini aşmak ve mücadele etmek önemlidir. Ailenin dönüşümü ve demokratikleştirilmesi için en azından başlangıç açısından mülkiyetçi zihniyetten arındırılması gerekir. Bunun için de kültürel devrim dediğimiz durum çözümleme yöntemi kadar önemli bir politika olacaktır. İktidarcı-devletçi erkek zihniyeti ve kurumlaşmalarıyla mücadele etmek kadar, kavramlardan tutalım alışkınlıklarımıza kadar, insan yaşamına dair ne varsa her şeyi yoğun bir çözümlemeye ve mücadeleye tabi tutmak zorundayız .

Söylem ve davranış insan kimliğinin önemli parçalarıdır. Bundan dolayı da söylem deyip geçmemek gerekiyor. Çarpıtılmış kavramlardan tutalım öğretilmiş davranışlarımıza kadar yoğun bir sorgulama, eğitme, çözümleme sürecine tabii tutmamız gerekir. Söylemler, soyut düşünceler olmayıp aksine iletişim biçimimizi etkiliyor.

“Düşüncelerimizin gerisinde işleyen onlara yön veren, gizli ama bir o kadar da aşık olan mekanizmalar bütünüdür. Söylem ile beraber hareket eden güç, artık hükmedici güçten disipline edici güce dönüşmüştür. Bu gücü daha etkili kılan ise insanların bu gücün tahakkümü altına gönüllü olarak, bilerek ve isteyerek girmesidir. Bu nedenle insanlar Panaptikon bir hapishanede olduklarını sürekli görmezden gelerek kontrol altında tutulduklarını fark etmezler. Burada güç, herhangi bir birey ya da grubun tekelinde değildir fakat herkes bu gücü söylem ile deneyimler (Burr).”

Yani söylem yardımıyla anladığımız gerçeklik, gerçeklik algımızın nasıl olacağına karar vermektedir. Dil ise bu aşamada ortak ve kadim bir lisan olarak kurduğu işaret ve simgeler sistemiyle inşa faaliyetinin çimentosu görevini üslenmektedir. Dışarıda bizden bağımsız bir maddi dünya mevcut olsa da insanlar konuşmaya başlayınca söylemin gerçekliğine giriş yapmakta ve aynı anda da sosyal inşa ile mu-

hatap olmaktadır. Kürdistan’da yaşanan deneyim bu gerçekliği doğrular niteliktedir. Yani Kürt siyasal hareketinin toplumsal sorunlar kadar kişilik problemlerine eğilmesi, kişiliği dönüştürürken kişilik şahsında aile ve toplum gerçekliğini dönüştürmeye çalışması, biçimden tatalım, kelimelere, davranışlara kadar çözümlemeye tabii tutması aile ve toplumun dönüşümünde demokratikleşmesinde izlenecek yol hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

Elbette mülkiyet ilişkilerinin aşılması gibi iki kelime ile ifade ettiğimiz şey başta kadın-erkek ilişkileri olmak üzere verili aidiyet ve sahip olma algılamalarının aşılmasını gerektirir. Özcesi özgür düşünme yeteneğini, zihniyetinin gelişimini gerektirir. Demokratik aile düzeyine ulaşmak, aile fertlerinin birbirine saygı ve sevgi duymasını aşan bir durumdur. Geleneksel ilişkiler düzleminde de saygı ve sevgi denilebilecek yaklaşımlar vardır. Fakat bunlar ailenin demokratikleşmesine hizmet etmediği gibi çoğu zaman bireylerin özgürlüklerinin feda edilmesi pahasına gerçekleşmektedir. Bu örneği vermedeki amaç demokratik aile kurumlaşmasının gelişmesinin çok yoğun emek, çaba, bilinç gerektirdiğidir. Özgürlük felsefesine, ahlakına ve eylemine dayanmayan bir aile demokratik olamaz. Bunun birbirinin sözlerini dinleme, ortak karar alma vb. gibi olgularla ilişkilendirilmesi de yetersizdir. Demokrasinin katılımcılık, irade ve birlikte karar alma alanı olduğu açıktır. Fakat bununla birlikte demokrasi, haklar ve sorumluluklar bütünlüğü olduğu kadar katılımcılık ve öz yönetimle yani öz yeterlik ve kendi kendine yönetme durumudur. Dolayısıyla özgürlük için bir olanağın, imkanın ve durumun oluşmasıdır. Demokratik aile ve özgürlük arasındaki geçiş ilişkisini ise kendilik dediğimiz özerklik sağlar. Yani toplumsal örgütlenmelerde olduğu kadar aile örgütlenmesinde ve ilişkisinde aile fertlerinin birbirleri karşısındaki özerk pozisyonlarını tarifler. Genellikle baba, anneyi kendine yedeklerken her ikisi de çocuğu kendilerinin devamı, bir kopyası olarak görür veya gerçekleştiremedikleri hayallerini çocuğunda gerçekleştirmek için uğraşırlar. Erkeğin küçük devleti denilen durum budur. İktidar çocukta devam etmelidir. Fertler baba tarafından homojenleştirilmeye çalışılır. Bu durumda demokratik ailenin gelişimi için, özerkliği salt siyasal bir kavram olarak ele almaktan ziyade aile içine de yedirmeliyiz. Bu ne batının zincirinden kopmuş ve iktidara koşulmuş köle bireyciliğidir, ne de doğunun kutsanmış ailecilik ve hanedancılığının köleciliğidir. Her şeyden önce her bir ferdin (tıpkı doğada olduğu gibi) bir özne olduğunu yani birbirinden farklı varlıklar olduğunu kabul ederek kendini gerçekleştirmek, yaratma ve var etme koşulunu oluşturmaktır. “Biz kendi benliğimizi diğerlerinin bizi nasıl gördüğü ekseninde ve böylece diğerlerinin de onay verdiği sosyal olarak kabul edilebilir davranışları öğreniriz” der (Mead). Öyleyse öğrenilen davranışlar, algılar ve zihniyet değiştirilebilir ama her şeyden önce Xwebun dediğimiz yani varlığın hem çevresiyle ilişkili hem de kendi özgürlüğünü, kendini inşa etme gerçekliğini gündemde tutup hem eğitim hem de mücadele ve inşa gerçekliğine dönüştürmeliyiz.

Aslında mülkiyetçiliğe ve iktidara dayalı aileciliğin ve bu temele oturtulmuş kadın – erkek ilişkisinin alternatifi olan özgür eşyaşam, kendini inşa ederken doğal olarak mevcut ailenin eleştirisi ve aşılması üzerinden inşa edecektir. Dikkat edelim buna da ‘mevcut aile’ diyoruz. Aileyi ortadan kaldırıp mevcut kadınlık ve erkekliğin devamı dersek en fazla varacağımız sonuç Batı toplumunun yaşadığı toplumsal çözülme olacaktır ki bu da hiç bir bağlayıcılığı kalmayan bireyi zaten zayıflatmakta olan toplumsal bağlardan koparıp devlete ve iktidara bağlamaktır. Kapitalist iktidar, üzerinden yükseldiği aileye de aslında güvenmiyor. Çünkü toplumun unutulmuş tarihsel değerlerinin o hücrede tutsak olduğunu biliyor. Değil bir kaç yılı, yüzyılları planlayan kapitalizmin kendisini besleyen zeminin bir gün kayması durumunda varlığının yok olacağının farkında ve tedbirini aileden de kopmuş bireycilik üzerinden almakta. Sonuç olarak demokratik aileyi, demokratik toplumun güvencesi olarak tanımlayan A. Öcalan’dan bir alıntıyla konumuzu toparlayalım.

“Hiyerarşiden kalma kadın ve çocuklar üzerindeki mülkiyet iddiası terk edilmeli, eşler arasında sermayenin her türü ve iktidar ilişkileri rol oynamamalıdır. Cinsin sürdürülmesi gibi güdüsel yaklaşım aşılmalıdır. Erkek-kadın birlikteliği için en ideal yaklaşım ahlaki ve politik topluma bağlı özgürlük felsefesini esas almalıdır. Bu çerçevede dönüşüm yaşayacak aile, demokratik toplumun en sağlam güvencesi ve demokratik uygarlığın temel ilişkilerinden biri olacaktır (A.Öcalan).”

Aile ve Sınıflı Toplum Var Oldukça “Kadınlık Zor Zanaat”

Hêvî Devrim

Sorun tanımı, çözüm parametrelerini geliştirebilmemizi sağlar. Aile sorununun ilk adım ailenin gelişim sürecini ve ortaya çıkış koşullarını irdelemek olmalıdır. Bunu yaptığımız anda, sorunun çözümünü oluşturacak olan esas halkayı da yakalamış oluruz. Üretim ilişkilerindeki farklılaşma ve toplumsal iş bölümündeki dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan özel mülkiyet ve sınıflı toplumlar ataerkinin gelişip serpilmesine ve analık hakkının ve hukukunun alaşağı edilmesine yol açmıştır.

Aile ve toplumsal iş bölümü birbirine kopmaz bağlarla bağlıdır. Toplumsal iş bölümünün bir aşamasından sonra kurumlar oluşur. Artık ürünün paylaşımında ve muhafazasında söz sahibi olmak daha önce bir üstünlük ve ayrıcalık sağlamazken toplumsal iş bölümünün derinleşmesi ile bu bir statü ve ayrıcalığa dönüşür ve kurumlaşır. Keza kadın erkek arasındaki iş bölümü süreci de böyle gelişir. Aile kurumu sınıflı toplumların içerisinde oluşmuş ve dönüşmüştür. Tarihteki ilk komünal topluluklara baktığımızda örneğin, genste karı-koca ailesi yoktur. Benzer şekilde ana-soylu topluluklarda anne-baba tanımları yoktur. Erkeğe (baba olana) özel bir tanım da gerekmez. Kadın (anne) çocuklu insan olarak tanımlanır (Cemal, 2000). Yine kadın için yapılan bu tanım, o dönemki akrabalık ilişkilerini tanımlama açısından yeterlidir. Erkeğin (baba) çocukla ilişkisi kadın üzerinden kurulur. Zaten erkek, gens üyesi değil gensle ilişkisi olan insandır. O, kendi gensinin üyesidir. Gensler arası ilişkileri de oluşturan bir yapıdır bu. Ancak üretim ile ihtiyaçlar arasında bir açığı oluşturmaya başlayınca hem artı ürün oluşumu hem de planlama/düzenleme fonksiyonuna ihtiyaç olmaya başladığında, her gens, klan kendi içine doğru ilişkileri derinleştirme yoluna gider. Dışarıdan gensle ilişkilenen erkek figürü bu yapı ile çelişir. Ve daha önce gens dışı yaşanan cinsel ilişkiler bu sefer belli bir düzenleme ile gens

içinde yaşanır. Kararsız bir yapıda değil kararlı bir yapıda gelişir. Bu kararlı sistemin belli bir çerçevesi oluşur. Dışarı ile arasına ayırım çizgileri koyar ve beslenmeyi, korunmayı örgütlenme konusunda erkeğin rolü başat hale gelmeye başlar. Kadın soy üretimi ile ilgili fonksiyonu nedeniyle daha çok eve kapanır. Kuşkusuz bu üretim sürecinden bir bütün olarak kopması anlamına gelmez. Ancak asimetrisinin temelleri atılmıştır. Gens örgütlenmesinde kadının emeği gense aittir ve toplumsal örgütlenmenin asli parçasıdır. Ancak karı koca evliliğiyle kadının emeği erkeğe aittir ve kadının emeğine yabancılaşması başlar. Kadın kapatılmıştır, günü ve geleceği hakkında tasarrufta bulunma hakkı erkeğindir. Aile ekonomik, siyasal, ideo-kültürel olarak sistemin devamlılığını sağlar. Karı-koca ailesi sürecinin gelişimini kabalaştırarak bu şekilde verebiliriz. Elbette, insanın toplumsallaşması, sürüden kopuşu, kendi maddi yaşam koşullarını yeniden üretir pozisyona gelişi, oldukça karmaşık bir süreçtir. Sosyal antropolojinin gelişimi ile bu süreci anlamamız daha da kolaylaşmaktadır.

Çin'in Tibet sınırında, Himalayalar'ın eteğinde bugün hala varlığını sürdüren anasoylu bir kabile var: Mosuolar. Dillerinde baba diye bir kavram yok. Çünkü erkeklerin babalık rolleri yok: (Erkek) çocuklara rol model olan ve eğitimlerine katkıda bulunan kadının erkek kardeşidir. Akrabalık tanımları çocuk, kadın ve kadının erkek kardeşi (dayı) şeklindedir. Yine Mosuolar'da karı-koca diye bir kavram ikiliği de yok. Dostluk anlamına gelen "axia" sözcüğü kullanılıyor. Kadın erkek arasındaki ilişki özgür birlikteliktir. Aşk varsa ilişki devam eder, aşk biterse ilişki de biter. Birleşmede de ayrılmada da hiçbir hukuki, toplumsal kısıt veya yasak yoktur. Tamamen bireylerin kendisine aittir. Eşler, ayrı evde yaşarlar. Erkek, geceleri kadının evine gider ve sabah da ayrılır. Evdeki pozisyonları misafirliktir. Çocuklar, kadın ve onun akrabalık ilişkileri içerisinde büyütülür.

Mosuolar, tarihin bugüne taşınmış hali olarak tek yaşayan örnek değil. Kenya'da, Nepal'de, Kosta Rika'da, Sumatra'da ve Nijerya'da Mosuolar'a benzer akrabalık ilişkileri olan anasoylu kabileler hala yaşamaya devam ediyor.¹

Kadının köleleştirilmesi, anasoylu akrabalık ilişkilerinin çözülmesi ve babasoylu aile yapısının ortaya çıkması sınıflı toplumlar ve özel mülkiyetin gelişimi ile birlikte gerçekleşmiştir. Aile, kapitalizmle birlikte, kadının bedeni, emeği ve cinselliği üzerinde denetim sağlamanın kurumsal aracı olarak işlev kazanmıştır. Kadın, tarihsel olarak üretim ilişkilerinin gelişimiyle birlikte, bugün incelenmiş de olsa, baba, eş, erkek çocuk veya erkek kardeş tarafından belirlenen sınırlar içerisinde soluk alıp vermektedir.

¹ <https://www.evrensel.net/haber/368374/gizli-kadin-kralligi-mosuolar> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2020)

Evlilik ve aile kurumu tüm sınıflı toplumlarda olduğu gibi, kapitalizmde de özel mülkiyete dayanır. Üretim ve meta egemenlik ilişkileri tüm yaşamı belirlediği gibi evlilik ve aile kurumunu da belirler. Her şeyin ekonomik çıkar dolayımı ile gerçekleştiği bu dünyada erkek, kadın ve çocuklar üzerinde tahakküm ilişkisi kurar. Kapitalist sistemin ekonomik hücre örgütlenmesi olarak aile, mevcut akrabalık hukuku ile bir toplumsallaşmanın ifadesidir. Ancak bu, bireyin gerçek anlamda toplumsallaşmasının önünde engeldir. Kadını ve erkeğiyle birey, toplumda sakatlanmış olarak varlığını sürdürür.

Kapitalizmde Aile Zombileşmiş Olarak Varlığını Sürdürür

Kapitalizmle birlikte modern çekirdek aile, özelleşmiş ve yeniden üretim birimi haline gelmiştir. Burjuvazi, işçi sınıfı ve emekçiler üzerindeki egemenlik ve sömürü ilişkileri ile bir yandan aileyi çözerken diğer yandan siyasal, toplumsal, dinsel ve kültürel gibi birçok etmenin de etkisiyle ayakta tutmak, mevcut sömürü ve egemenlik ilişkileri temelinde dönüştürerek, adeta zombileşmiş hali ile korumak ve güçlendirmek için canhıraş uğraşır. Kapitalizm, patriyarka ile iç içe geçerek, aile kurumunu ve toplumsal cinsiyet rollerini azami kar ve azami egemenlik dürtüsü temelinde dönüştürmüş olarak karşımızdadır. Kapitalist üretim ve meta egemenlik ilişkileri, bir yandan emeğin toplumsallaşması dinamiği temelinde kadının özgürleşmesinin koşullarını oluştururken diğer yandan da azami kar güdüsünü kamçılayan sermaye birikim yasaları nedeni ile bunun engelleyeni durumundadır.

Peki, kapitalist sistem neden aileden vazgeçemez? Çünkü, kapitalizm ilksel birikimden vazgeçemez. Benzer şekilde, bu bağlamda yeniden üretim sürecinin yüklenicisi olarak kadını tutmaktan da vazgeçemez. Kapitalist gelişmişlik düzeyi sonucu, kadın çok daha fazla üretim sürecine çekilmiş ve yeniden üretim süreci belli boyutlarıyla toplumsallaşmış olmasına rağmen “kadının görünmeyen emeği” ortadan kalkmamıştır. Ayrıca, ilksel birikime gereksinen kapitalist sistemde ortadan kalması mümkün değildir. Bugün, tam da bu nedenle patriyarkadan ayrı bir kapitalizm, kapitalizmden ayrı bir patriyarka tanımlanamaz. Bu, kadının ezilmesinin ve sömürülmesinin temel dayanağıdır. Diğer yandan özel mülkiyet dünyasının korunması ve sürgit devamı için de aile gereklidir. Bugün kadın, kapitalist üretim çarkları içerisinde alabildiğine derin bir sömürü ile karşı karşıyadır. Erkek işçilerden daha ağır ve elverişsiz koşullarda çalışmakta ve onlardan daha az ücret almaktadır. Cinsel saldırı, taciz, istismar ise bu sürecin cabasıdır. Evde ise kadının görünmeyen emeği yine işbaşındadır. Bakım emeği kadına zimmetlidir. Çamaşır makinesi ve bulaşık makinesi gibi günlük hayatın tüketici etkinliklerini kolaylaştırıcı teknolojik aletlere rağmen, bakım işlerinin yükü -organize etmek de dahil- hala kadının sırtındadır. Ancak krizlerde ilk işsiz kalan da kadındır. Çekirdek aile -kimi değişiklikler ve

iyileştirmelerle birlikte- özelleşmiş yeniden üretimi sağlamaya devam ettiği ve toplumsal cinsiyet rolleri değişmediği koşullarda tahakküm ilişkileri devam edecektir. Nihayetinde aile, kadının hapishanesi olmayı sürdürmektedir.

Patriyarkanın olduğu her yerde kadın, emeğine, emek ürünlerine, üretim sürecine ve kendi doğasına yabancılaşır. Elbette kadın, ilksel birikim sürecine kadar, üretim araçlarından ve üretim süreçlerinden (kimi alanlarda kısıtları olsa bile) bir bütün olarak kopartılmamıştır. Ancak bir nevi insanlığın “ilk günah”ı olan aile oluşur oluşmaz yabancılaşmanın başladığını söyleyebiliriz. Kapitalizmde ise bu, daha da derinleşmiş ve ifrada varmıştır. Zira burada bedeni, emeği ve cinsel kimliği üzerinde, dışında ve üstünde bir gücün, erkin tahakkümü söz konusudur. Aile kurumu ile birlikte, erkek cinsel baskı ve sömürü zemininde elde ettiği ayrıcalıklarına, sermaye düzeninde her anlamda tahakkümünü derinleştirerek daha bir sarılır. Aile içerisinde ezme ve sömürü ilişkilerinde, adeta sermaye sınıfı adına konumlanır. Ezen ulusun proleterlerinin, burjuvazinin ve sömürge halkların tüm zenginliklerini soğururken, bu zenginliklerden küçük de olsa nemalanmasında olduğu gibi, ailede (evde) de burjuva sınıfın ezme ve sömürü ilişkilerinin yürütücüsü olarak erkek proleter, burjuvazinin iktidar gücünden nemalanır. Kapitalist sistemin erkek egemenlikçi karakterine yaptığımız vurgu bu anlamıyla salt bir sınıfa doğru daralan dışsal bir şey değildir. Burjuvazi, işçi sınıfının birliğini, ırk, din-mezhep, üretim ve emek organizasyonları temelinde parçaladığı gibi bir de cins temelinde parçalar. Diyebiliriz ki zincirlerinden başka kaybedecek hiçbir şeyi olmayan işçi

sınıfı tanımına en uygun olan kesim, proleter kadınlardır. Erkek işçilerin evdeki burjuvalıkları, eğer egemen ideolojinin etki alanından çıkamaz ve gerçek sınıfsal çıkarlarıyla buluşamazlarsa, onların ayaklarında ağır bir zincirdir. Erkek işçinin, egemen sınıfın ideolojisini sahiplenip sınıfsal çıkarları hilafına tüm erkeklerle geliştirdiği duygudaşlık, kadına karşı kullanılan erkle bütünleşiverme hali, kaynağını buradan alır.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Olmadığı Bir Dünyada Özgür Bireylerden Oluşmuş Bir Toplumsal Boy Verir

Kadının özgürleşmesi mücadelesi, bugün patriyarkal kapitalist sistemin dayandığı üçlü sacayağına -aileye, özel mülkiyete ve devlete- karşı bütünlüklü bir

Aile kurumu ile birlikte, erkek cinsel baskı ve sömürü zemininde elde ettiği ayrıcalıklarına, sermaye düzeninde her anlamda tahakkümünü derinleştirerek daha bir sarılır. Aile içerisinde ezme ve sömürü ilişkilerinde, adeta sermaye sınıfı adına konumlanır.

mücadele perspektifi olmaksızın yürütülemez. Kadının kurtuluşu, sermaye düzeninin ve devletin yıkılması mücadelesine bağlanmaksızın sağlanamaz.

Kadın özgürlük mücadelesinin temel eksenlerinden birisi tam hak eşitliğidir. Diğer ise toplumsal iş bölümünün sönümlenmesi ve ortadan kalmasıdır. Ancak bu, bugünden yarına hızlıca işleyebilecek bir süreç değildir. Sosyalizm, sınıfsal, toplumsal ve cinsel eşitsizlikleri ortadan kaldırıp tam hak eşitliğini sağladığı, özel mülkiyet dünyasını yerle bir edip sömürü ilişkilerini yok ettiği için kadının kurtuluşunun yolunu açar. Ancak o, henüz kapitalist sistemin tüm kirini pasını, gerici gelenek ve göreneklerinin yükünü taşır. En önemlisi ise artı değer sömürsünü yok etmiş olmasına karşın, değer yasasının sınırlandırılmış da olsa varlığını sürdürmesi (kafa ile kol emeği, kır ile kent ve kadın ile erkek arasındaki) toplumsal iş bölümünün henüz hükmünü yürütüyor olması nedeniyle, kadının tam kurtuluşu anlamına gelmez. Unutulmamalıdır ki, sınıfların, mülkiyetin, devletin temelinde yatan şey, toplumsal iş bölümüdür.² O toplumsal iş bölümü, ezme-ezilme ve sömürü ilişkilerinin, üreticisi ve yeniden üreticidir. Yabancılaşmanın temel kaynağıdır. Sosyalizmde sınıfsız, her bireyin kendisini özgürce gerçekleştirebileceği komünlerin olduğu komünizme geçiş sürecinde, toplumsal iş bölümü ile birlikte aile de sönümlenecek olan kurumlardan biridir. İşte tam da bu yüzden sosyalizm, kadının kurtuluşu ve özgürleşmesinin ön koşuludur, ama kendisi değildir. Sosyalizmde cins mücadelesinin ortadan kalkacağını varsaymak, kesinlikle gerici bir pozisyonu üretir. Aile, modifiye olmuş haliyle devam etmektedir.

Marksizm'in Aile Sorununa Bakışı

Marksist literatürde aileye dair en kapsamlı çalışmayı yapan Engels'tir. Engels, "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı eserini, Lewis Henry Morgan'ın "Eski Toplum" isimli kitabından yararlanarak yazmıştır. Morgan, toplumsal örgütlenmenin evrimleşmesi sürecini araştıran materyalist bir antropologdur. Morgan Kızılderili kabileler içinde yaptığı araştırmalarla modern çekirdek aileden başka akrabalık sistemlerinin tarihte var olduğunu ve bu kabilelerin cinsler arasında daha eşitlikçi bir toplumsal örgütlenmeye sahip olduklarını gözlemler. Engels, bu veriler ışığında toplumsal iş bölümü, mülkiyetin oluşumu ve sınıflı toplumlara geçişle birlikte aileyi ve kadının düşürülüp köleleştirilmesini inceler.

² "Ailede henüz elbette çok kaba, gizli olan kölelik, ilk mülkiyettir, üstelik burada modern ekonominin mülkiyet tanımına uymaktadır. Bu tanıma göre mülkiyet yabancı emek gücüne buyurmadır. Ayrıca iş bölümü ve özel mülkiyet özdeş terimlerdir, birinde etkinlik ile ilgili olarak bildirilen aynı şey, öbüründe etkinliğin ürünüyle ilgili olarak bildirilmektedir." (Marks ve Engels, 1992, sf. 54)

Sorunun tanımlanması ve çözüm parametresine dair yukarıda belirtilenlerin birçoğu Engels'in bu kitabını referans alır. Yine bu yapıtında Engels, komünist topluma dair hazır bir reçete sunmasa da tüm köleleştirici/bağımlılaştırıcı zincirlerinden kurtulmuş olarak kadın ile erkek arasında yaşanacak olan aşka, özgür ve gönüllü birlikliklerin üzerinde boy verdiği sevgiye işaret eder. Yeni toplumsal form ve ilişkilerine dair şunları söyler:

“Kapitalist üretimin yaklaşan mağlubiyetinin ardından cinsiyet ilişkilerinin nasıl düzenleneceğiyle ilgili şu an öngörebildiğimiz şey, temelde bu düzenlemenin olumsuz bir niteliğe sahip olacağı, büyük oranda ortadan kalkan düzenlemenin sınırları içinde kalacağıdır. Peki, ne tür yenilikler olacak? Bu sorunun cevabı, yetişen yeni kuşakla birlikte gelecek. Parayla ya da başka herhangi bir sosyal erk aracılığıyla kadının teslim alınmasının ne demek olduğunu hayatları boyunca bilmeyecek olan erkeklerin; gerçek aşk dışında başka herhangi bir nedenle kendini bir erkeğe bırakmanın ya da ekonomik kaygılardan ötürü kendini sevgilisine bırakamamanın ne demek olduğunu asla bilmeyecek olan kadınların kuşağı... Bu insanların yaşadığı dünyada kimse, bugün yapılması gerektiğine inanılan şeylere itimat etmeyecek, kendi pratiklerini geliştirecek ve bu doğrultuda her bireyin kendi pratiğiyle ilgili genel kanıyı kendileri ortaya koyacaklar. İşte bu kadar...” (Engels, 2010: 87)

Diğer yandan, Marksizm, emek gücünün yeniden üretimi meselesinde, kapitalist üretimin en küçük ekonomik birimi olarak ailenin sınıflaşma sürecindeki etkisi üzerinden değil sermaye birikim sürecindeki rolü bağlamında değinmiş ve onun yaratmış olduğu tahakküm ilişkilerini ayrıntılı olarak ele almamıştır. Bu yönleriyle, kadın sorununa yaklaşımı eleştirel bir okumayı gerektirmektedir. Keza ilksel birikim sürecini oldukça kapsamlı incelerken kadının “çitlenmesi” ve kapitalist sömürü çarklarına sıkı sıkıya bağlanmasını hedefleyen cadı avlarını ele almamış olmasını da ayrıca anabiliriz.

Yine, Karl Marks ve Engels, modern çekirdek ailenin burjuva aile olarak sürdüğünü, ama kadın ve çocuk emeğinin (makinenin gelişimi ile birlikte) toplumsallaşması sonucu proleter ailenin zaten, klasik anlamda ortadan kalkmış olduğunu ileri sürer. Oysa kapitalist düzen içerisinde hayat öyle akmamıştır. Burjuva ailenin, özel mülkiyet bağlamında, miras hukuku gereği varlığını sürdürdüğü doğrudur. Ancak kadın ve çocuğun da üretime çekilmesi ve 14 saate varan işgünü, ağır çalışma ve yaşam koşulları nedeni ile proleter ailenin kapitalist sistem tarafından ortadan kaldırıldığı, çözüldüğü tespiti ise oldukça sorunludur. Kapitalizm, kadınların üzerinden, emek gücünün yeniden üretimi yükünü almaksızın, onları özel alandan kamusal

alana çıkarıp toplumsal üretimin bir parçası haline getirmiştir. Yine, kadının hane içindeki görünmeyen emeğinden vazgeçmemiş ve bu düzeneği oluşturan aileyi dönüştürerek korumuştur. Engels aile ve aşka ilişkin şöyle değerlendireme yapar:

“Cinsel aşk, ancak ezilen sınıflar içinde, yani günümüzde, proletarya içinde, kadınla kurulan ilişkilerin gerçek kuralı olabilir ve ancak proletarya içinde durum böyledir: Bu ilişkiler toplum tarafından ister onaylansın ister onaylanmasın. Ama burada, klasik tek eşliliğin bütün temelleri yıkılmıştır. Proletaryada, tek-eşlilik ve erkek üstünlüğünün, kendisinin korunması ve mirasçılara geçmesi için kurulmuş olduğu hiçbir mülkiyet bulunmaz; öyleyse, bu sınıfta, erkek üstünlüğünü yararlı hale getirmek için hiçbir uyarıcı yoktur. Üstelik, hatta bunu sağlamak için gerekli araçlar bile eksiktir bu üstünlüğü koruyan burjuva hukuku, yalnızca mülk sahipleri ve onların proleterlerle olan ilişkileri için mevcuttur; tuzluya oturur. Öyleyse, para yokluğundan, işçinin karısı karşısındaki durumunda hiçbir geçerliliğe sahip değildir. İşçinin, karısı karşısındaki durumunda, koşullara göre, bambaşka kişisel ve toplumsal ilişkiler hüküm sürer. Ve üstelik, büyük sanayi, kadını evden kopararak emek pazarına ve fabrikaya gönderdiği ve onu çoğunlukla ailenin desteği durumuna getirdiğinden beri, proleterin evinde, erkek üstünlüğünün son kalıntısı da temelini yitirmiş oldu belki, tek-eşlilikle birlikte töreye girmiş bulunan, kadınlara karşı bir kabalık artışı hariç.” (Engels, 2010: 76-77)

Peki, sorunun kaynağına bunca inmiş olan Engels (ve muhtelif çalışmalarında, proleter ailenin çözüldüğünü, modern çekirdek ailenin sadece burjuvazi için geçerliliğini koruduğunu ifade eden Marx) “proleter aile”ye dair niye yanıldı? Burada, ekonomi-siyaset ilişkisinin düz/doğrusal kuruluşu söz konusudur. Oysa altyapı koşullarında yaşanan bir dönüşümün siyasal karşılığını oluşturması hele de bin yılların ezilmişliği ve sömürülmüşlüğü göz önünde bulundurursak öyle kolayca ortadan kalkmaz. Bir de altyapının üst yapı üzerinde karşılığını bulmasını engelleyen etmenler de söz konusudur. Diğer yandan, yeniden üretim söz konusu olduğunda, aile dönüşmüş olarak rolünü sürdürmektedir.

Sovyet Deneyiminde Yaşananlara Kısa Bir Bakış

Emek sömürüsünün ve cinsel sömürünün temelinde kapitalist üretim ilişkileri yer alır. Tüm sömürü ve ezme-ezilme ilişkilerinin köklendiği yer, bugün burasıdır. Kapitalist üretim ilişkilerini bir bütün olarak hedeflemeyen bir kadın özgürlük mücadelesi olamaz. Diğer yandan, sosyalizmde de toplumsal iş bölümünü ortadan

kaldırmayı (sönümlendirmeyi) hedeflemeksizin kadının özgürleşmesini sağlayamayız. Kadının özgürlüğü sosyalizmden geçer. Ama sosyalizm, bunu tüm yönleriyle açığa çıkaramaz. Sosyalizm, özel mülkiyet dünyasını yıkar ancak özel mülkiyet dünyasına doğru döşene-bilecek tüm taşları, tarihin çöp sepetine atmaksızın kadın özgürlüğünü bir bütün olarak sağlayamaz. Biz yönümüzü buraya çevireceğiz. Sosyalist bir ülke, asla toplumsal cinsiyet rollerini yeniden ve yeniden üretecek yapısal düzenlemeler yapamaz. Kadının bedeni, emeği ve cinsel kimliği üzerinde hiçbir baskı ve kısıtlamayı rasyonalize edemez.

Ekim devriminin ilk yılında, evlilik içi ve dışı tüm çocuklara eşit hakların tanınması, evlilik olmadan cinselliğin yaşanmasının suç olmaktan çıkartılması, boşanma ve kürtaj hakkının tanınması ve eşit işe eşit ücret gibi üretim-yönetim birliği çerçevesinde yönetsel tüm işlerde kadınların da yer alabilmesini sağlayacak düzenlemeler ile kadınların tam hak eşitliği için devasa adımlar atıldı. Bu devasa adımlar oldukça geri bir toplumda atılmıştı. Gelişkin burjuva demokrasilerinin olduğu hiçbir ülke, uzun yıllar bu adımların kıyasına bile yaklaşamadı.

Ekim Devrimi'nden hemen sonra, kadınların sırtına binmiş olan yeniden üretimi toplumsallaştırma hamlesi başlatıldı. Ortak mutfaklar ve çamaşırhaneler, kreş ve bakım evleri bu temelde atılmış önemli adımlardı. Bu hamle, cinsler arası iş bölümünün en kaba biçimlerinin ortadan kaldırmasına rağmen toplumsal cinsiyet rolleri aşılamadı. Bakım emeğinin toplumsallaştırılması hamlesi kadın sorunun çözümünde önemli bir eşikti. Ancak tek başına yeterli değildi. Ekim

Devrimi'nden sonra işin cinsiyetlendirilmesi devam etmekteydi. Kadın detaylara hakimiyet gerektiren, duygusal emeğin öne çıktığı alanlarda çalışıyordu. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlarda yaratmış olduğu davranış kodları, düşünüş ve duygulanımın devamını beraberrinde getiriyordu.

Öte taraftan, maddi yaşam koşullarındaki değişimin siyasal, toplumsal ve kültürel karşılığı tedrici olarak geliyordu. Özel mülkiyet ortadan kalkmıştı ancak Marks'ın dediği gibi mülkiyetin diğer adı olan toplumsal iş bölümü hala varlığını sürdürmekteydi. Bu, sadece kadın sorununda değil yaşamın her alanında kapitalist restorasyon tehlikesini de içinde barındırmaktaydı. Ancak bu sonuç, ideolojik ve siyasal anlamda ciddi bir kırılma yaşanmamış olsaydı elbette mukadderat değildi.

Ekim devriminin ilk yılında, evlilik içi ve dışı tüm çocuklara eşit hakların tanınması, evlilik olmadan cinselliğin yaşanmasının suç olmaktan çıkartılması, boşanma ve kürtaj hakkının tanınması ve eşit işe eşit ücret gibi üretim-yönetim birliği çerçevesinde yönetsel tüm işlerde kadınların da yer alabilmesini sağlayacak düzenlemeler ile kadınların tam hak eşitliği için devasa adımlar atıldı.

Sovyetlerde her şey birdenbire tersine dönmedi. Sürecin tersine dönmesinde iç ve dış etkenler şeklinde birçok etmen sıralanabilir. Ama bunlar arasındaki içsel bağı koymaksızın sıralamak doğru değildir. Bu nedenle, biz kent-kır, kadın-erkek ve kafa-kol emeği çelişkisini çözme (iş bölümünü sönmölendirme) yolunda adım atmak bir yana atılan adımlardaki geriye doğru kırılmaya işaret et-mekle yetinelim.

Sovyetlerde kapitalist restorasyonun ilk işaretleri kadın ve aile konusunda atılmış olan adımlar oldu. Birçok şeyin tersine döndüğü 1930’lu yıllarda kadın hakları bağlamında ciddi bir geriye dönüş yaşandı. Partinin kadın kolları olan Zhenotdel kapatıldı. Boşanma ve kürtaj zorlaştırıldı. Eşcinsellik yeniden yasaklandı. Çocuk doğurmayı özendirmek için çok çocuk doğuran kadınlara sosyalist analık madalyaları takıldı ve toplumsal iş bölümü ile birlikte sönmölmesi gereken aile, “Yeni Sovyet Ailesi” şeklinde kutsandı. Böylece devrim, içe doğru çökerek çözülmeye başladı.

Sosyalist Aile veya “Yeni Sovyet Ailesi” tanımları kadının ikinci cins kimliğinin yeniden üretimiydi. Aileyi restore ederek koruyan sosyalist bir sistem, aslında kendi toplumsal temellerini de yıkmış oluyordu. Kadının emek gücünün yeniden üretim sürecinin asli unsuru olarak, yeniden konumlandırmak, kendi bacağına sıkılmak değilse neydi? Sosyalist sistemlerdeki çözüme ve kapitalist restorasyonu nasıl anlamak gerekiyor? Esas itibarı ile toplumsal iş bölümünün devam ediyor olması ve hatta çelişki ve çatışmaların sönmölendirilmesi bir yana yeniden üretiminin olması kapitalist restorasyonu sağlayandır. Kadın ile erkek arasındaki iş bölümü, aile kas-katı korunuyorsa sönmölme bir yana güçleniyordur. Kır-kent arasındaki çelişki ve iş bölümü belki nesnel koşulların sınırlayıcılığının çok daha fazla olduğu bir et-mendi. Bir diğeri ise kafa ile kol emeği arasındaki çelişki ve iş bölümüdür. Nerede kafa-kol emeği arasında iş bölümü varsa ve bu çelişkinin ortadan kaldırılması hedeflenmiyorsa, orada bürokrasi varlığını daha da artmış olarak sürdürüyor demektir. Bu, devlet yapılanmasının sönmölmesi bir yana güçlendirilmesidir. Adına ne dersek diyelim, üretim ve yönetim birliğini bir bütün olarak sağlayamadıysak orada yabancılaştırıcı kurum ve yapılar devrededir. İstersek komün, meclis diyelim, bürokrasi dört başı mamur biçimde ayaktaadır. Oysa Lenin, geçmiş gelecek ilişkisini kurarak komünizm tahayyülünü geliştirmeye, mevcut durumla bu tahayyül arasındaki makası kapatmanın teorisine ve pratiğine odaklanmıştı. O, toplumsal iş bölümünün henüz boy atmadığı, özel mülkiyetin, devletin ve de ailenin olmadığı bir dünyada, özgür ve eşit bireylerin geliştirdiği komünal ilişkilerin hüküm sürdüğü ilksel komünal toplulukları şu şekilde tarif ediyordu:

“... hiçbir devletin olmadığı bir zaman vardı; o zaman, genel bağlar, toplumun kendisi, disiplin, çalışma düzeni, alışkanlığın, geleneklerin gücüyle, soy birliğindeki yaşlıların ya da çoğu zaman erkeklerle eşit hakları olan ve sık sık da daha yüksek bir konumda bulunan kadın üye-

lerin otoritesiyle ya da saygınlığı ile sürdürülüyordu, o zaman, yönetmek için hiçbir uzman, hiçbir insan kategorisi yoktu.” (Marks, Engels ve Lenin, 1982: 181-182).

Komünist toplumun özgür bireylerinin ilişkileri ve toplumsallığına dair, bu tarih bilinci yolumuza ışık tutsun.

Farklı Tahayyüller, Farklı Çözümler

“Aileniz batsın” feministlerin ortaklaştığı bir sözdür. Sosyalistinden, radikaline feminist hareketlerin hepsi aile kurumunu yok etmekten bahsetmektedir. Bu önemli bir ayrım çizgisidir. Ancak feminist hareketin temel zaafı, aile kurumunun köklenmediği sınıflı toplum gerçekliğine ve bunun gündeki siyasal karşılığı olan burjuva-faşist devleti yıkma perspektifine uzak olmalarıdır. Kuşkusuz devleti yıkma perspektifini savunanların da olduğu söylenecektir. Ancak yeni bir yaşam tahayyülü, eğer reformcu bir hatta gelişmeyecekse, yıkıcılığı esas alan kurucu bir şiddeti ve bunu gerçekleştirecek bir örgütsel formu gerektirir. İşte feminist harekette olmayan da budur. Sosyalist feministlerin aile sorununa yaklaşımdaki duruşu, oldukça radikal bir çıkış gibi görülür. Ancak yıkıcı-yaratıcı bir süreç olan devrime bağlanmaksızın söylenen her söz gök kubbede hoş bir sedadır. Sosyalist feministlerin bu konuda değerlendirmesi şöyle:

“Bugün egemen olan ve bize dayatılan ailenin tek meşru ve istenen yaşama biçimi olduğu düşüncesini reddediyoruz. Evlilik kurumunun, dayatılan heteroseksüel çekirdek aileye sağladığı saygınlık, meşruluk ve ayrıcalıklar diğer bütün ilişki biçimlerini dışlıyor, meşruiyet sınırlarının dışına itiyor. Bu hakların ve meşruluğun, evliliğin önemini yitirmesini sağlayacak şekilde, başka birlikte yaşam biçimlerine de yayılmasını, genişlemesi istiyoruz. (...) Aileye bağımlı değiliz, muhtaç değiliz; sevgi için de dayanışma için de aile şart değil. Kan bağı temelli, üreme odaklı heteroseksist aile bizi ne özgürleştirir ne de güçlendirir; bize ancak mutsuz bir hayat vaat edebilir. İhtiyaçlarımızın daha eşit, daha özgür, daha kolektif biçimlerde karşılanması mümkün. Aile yıkılmayacak kale değil. Aile dışında hayat var!”³

Patriyarkal kapitalist sistemin, emek gücünün yeniden üretim yükünü sırtlamış olan aile kurumundan vazgeçmesi düşünülemez. Bu nedenle “aileniz batsın” diyen

³ <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/cylem-etkinlik/sfk-imzal-metinler/aile-disinda-hayat-var-2/>

Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2020

feminist hareketin bu sloganı, kapitalist üretim ilişkilerini hedeflemeksizin, burjuva faşist devlete karşı yıkıcı bir şiddeti içermeksizin oldukça naif bir slogan olarak kalmaktadır. Diğer yandan, metnin tamamında bir yandan en radikal slogan atılıyor, diğer yandan sosyal reform kategorisinde (kapitalizmle, özel mülkiyet dünyasıyla barışık bir halde), aileye tanınmış olan hakların farklı yaşam formları için de tanınması talep ediliyor.

Aile, patriyarka, kapitalist sistemle ortaya çıkmadı. Ancak o, mevcut olanı, aileyi dönüştürerek sömürünün içsel yasalarına bağladı. Cinsel baskı ve sömürüyü kapitalist sömürünün temel dinamiklerinden birisi haline getirdi. Nasıl mı? Evde yapılan ve aynı zamanda kadının da öznesi olduğu üretimi dağıttı, bu üretimi sanayileştirdi. Köylülüğün çözülmesi de bu sürecin bir parçasıdır. Aile, böylece üretimin değil tüketimin ve emek gücünün üretim ve yeniden üretiminin asli sahası olarak dönüştü. Kadını üretimden koparıp salt özelleşmiş yeniden üretimin sürdürücüsü haline getiren kapitalizm, üretim ilişkilerinin gelişimi ile birlikte kadın emeğini toplumsallaştırarak yeniden onu üretime bağladı. Bu süreci, kapitalizmle uyumlu patriyarka ile nizalı bir biçimde okuyan, açık ya da örtük kadın sorununun çözümünü kapitalizmin gelişmişlik düzeyine bağlamaktadırlar. Her evde, çamaşır makinası, bulaşık makinası, elektrik süpürgesi ve mutfak robotları var. Ev aletleri teknolojisinin gelişimi, kadın için adeta bir devrimdir. Ama sonuçta özgürlüğe açılan yolda sadece minicik bir adımdır. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal iş bölümünün yasaları hükmünü yitirmemiştir. Çamaşır makinasına çamaşırları atan, düğmeye basan kadındır. Keza çamaşır yıkandıktan

Bize
aile içinde daha
demokratik ilişkiler değil,
tam hak eşitliğinin söz ko-
nusu olduğu, kadınla erkek ara-
sında aşk ve sevgiden başka hiçbir
bağlayıcı ilişkinin olmadığı özgür
ve eşit bir yaşam gereklidir. Ancak
bu da patriyarkal kapitalist siste-
min söz konusu olduğu bir dün-
yada filizlenemez. Zira bu
dünyada tüm ilişkiler özel
mülkiyetle lekeli-
dir.

sonra onları makinadan çıkarıp asan veya katlayıp kaldıran da kadındır. Çamaşır makinası kaç saat çalışıyorsa ona göre zamanını planlayan kadındır. Yani bu iş sadece hafiflemiştir, ama kadının sırtından kalkmamıştır. Erkek, kadına yardım eden olarak arada devreye girer. Ama kadın yeniden üretim sürecinin, bu sefer organizasyonel yönü artmış olarak hala yüklenicisidir. Kadın emeğinin, yeniden üretimdeki bu asli rolü kalkmaksızın kadın sorunu ilelebet devam edecektir. Bugün gelişmiş kapitalist ülkelerde kadın sorununun, toplumsal cinsiyet rollerinin varlığını sürdürmesine kaynaklık eden de budur.

Bize aile içinde daha demokratik ilişkiler değil, tam hak eşitliğinin söz konusu olduğu, kadınla erkek arasında aşk ve sevgiden başka hiçbir bağlayıcı ilişkinin olmadığı özgür ve eşit bir yaşam gerek-

lidir. Ancak bu da patriyarkal kapitalist sistemin söz konusu olduğu bir dünyada filizlenemez. Zira bu dünyada tüm ilişkiler özel mülkiyetle lekelidir. Meta üretim ve egemenlik ilişkilerinin kör yasalarına bağlıdır. Nasıl ki düzeltilmiş kapitalizm sadece kapitalizmin aşırılıklarını hedeflemekten ve ortadan kaldırmaktan öteye gidemiyorsa, demokratik aile yapısı da düzeltilmiş patriyarkanın sınırlarını aşamaz. Bunun yaşanmış örnekleri mevcuttur. Sosyal demokrasinin söz konusu olduğu İskandinav ülkeleri bize yeterli veriyi sunar. Burada sosyal devlet yönü son dönemde kısmen törpülenmiş olsa da yeniden üretim, büyük oranda toplumsallaştırılmıştır. Ancak toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi kırılmamıştır. Zira iş bölümü yine büyük oranda cinsiyetlidir.

Kadını, erkeği, çocuğu birbirine bağımlı hale getirip yabancılaştıran, kadını ve çocuğu erkeğe köle kılan patriyarkal kapitalist sistemin vazgeçilmez kurumlarından aile, sosyalizmle birlikte varlık koşullarını kaybeder ve komünizmin özgürlük dünyasında artık ona yer yoktur. Neoliberal sermaye birikim rejiminin içeriden çözüp çürütüyor olmasına karşı ailenin yokluğunu dert edinmiyor ve demokratik aile formu adı altında aileye güzellemler dizmiyoruz. Sınıflı toplumun bir kurumunu is-teyecek en son kişiler, sınıfsız toplum ideali uğruna mücadele eden komünistlerdir. Kadının kurtuluğu, kendi insanlığına yabancılaşp evdeki burjuva olarak konumlanan erkeğin de kurtuluşudur.

Toplumsal İş Bölümünü Sönümlenmesi ile Aile Tedavülden Kalkacaktır

Komünizm, devletin yanı sıra sınıflı toplumların serpilip gelişebileceğı toplumsal iş bölümü ve çelişkilerin sönümlenmesi ile özgür bireyler ve bu özgür bireylerin oluşturduğu gönüllü birlikteliklerle var olur. İnsan insana ilişkinin en doğal ve yalın hali olan aşk, ancak komünist toplumda tüm prangalarından kurtulmuş olarak özgür ve özgürleştirici olur.

Tüm gereksinimleri toplum tarafından karşılanmış bir çocuk, zorunluluğun kör yasalarınca belirlenen hiçbir bağla ne anne ne de babasına bağlanacaktır. Kadını erkeğe, erkeği kadına bağlayan şey, yaşamsal ve özel mülkiyet dünyasının içerisinde şekillenen ihtiyaçlar değil sadece sevgi/aşk olacaktır. Kadının, erkeğin, çocuğun birbirine mahkûm olmasını gerektiren hiçbir ilişki ve koşul kalmayacaktır. İşte bu, özgür bireylerin özgür ilişkileri temelinde geliştireceğı, bugünden adını, şeklini şemalini belirleyemeyeceğimiz bir toplumsallıktır.

Turgut Uyar, “Kadınlık Zor Zanaat” adlı şiirinde, “Biri kurbağa öper, /Biri yüz yıllarca uyur. /Biri yedi cüceyle yaşar, /Biri kuleye kapatılır. /Bir masal prensesi olsan bile kadınlık zor” der. Biz, sınıflı toplumlarda, egemen ideolojinin

biçimlendirdiği masallarla ve toplumsal cinsiyet rolleriyle örülmemiş bir dünyada büyüyecek çocukların yaşayacağı bir dünyayı ve bu kuşakların oluşturacağı komünal toplumsal formları tahayyül ediyoruz. Sınıfların ortadan kalktığı, kimsenin ne renginden, ne dilinden, ne cinsiyetinden, cinsel kimliğinden ve yöneliminden, ne de ulusundan dolayı baskı ve ayrımcılığa uğradığı bir dünyada tüm yeti ve yeteneklerimiz, yaratıcı etkinliklerimizle kendimizi gerçekleştireceğimiz bir geleceğin düşünüyü kuruyoruz.

Kaynakça

- Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yayınları, Ankara, 2010.
- Karl Marks ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, Sol Yayınları, Ankara 1992.
- Karl Marks, Friedrich Engels ve Vladimir Lenin, *Kadın ve Aile*, Sol Yayınları, Ankara, 1982.
- Mustafa Cemal, *Eşitlikçi Toplamlar*, Belge Yayınları, Ankara, 2000.

Maxmur Mülteci Kampında Aile Gerçeği-Değişen Dünyalar

Maxmur Jineoloji Birimi

Dincilik-bilimcilik ve milliyetçilik içerilmiş cinsiyetçiliğin en temel icraat alanlarından biri, demografya alanında süregelen sonsuz müdahale halidir. Bu müdahale, toplumların her türlü varlık dinamiğine karşı, ulus devletçi kurumlaşmaları ikame etmeyi hedeflemektedir. Toplumsal dizaynın en temel yöntemlerinden biri, toplumları köksüzleştirme, yerinden etme ve bu yolla kendine bağımlı kılmasıdır.

Modern çağ (!) diye adlandırılan 21. Yy'da mülteci kamplarının bu denli çoğalması, bu dizaynın en net ifadelerinden biridir. Mültecileştirme, yurdundan etme tarihten bugüne temel bir devşirme yöntemi olarak benimsenmiştir. Merkezi hegemonik iktidarlar ömürlerini uzatabilmek ve çıkara dayalı politikalarını sürdürebilmek için savaş, kaos ve krizi çok temel bir araç olarak kullanırken, bu savaşların ve ekonomik-siyasi krizlerin malum sonucu olan mültecileri de rant aracı olarak tutmaktadır. Mülteci kamplarının devşirme, kobay, uyuşturucu, silah, organ kaçakçılığı için meta, mafya çeteleri ve yine ulus devletin kirli savaşının çeteleri (DAİŞ, radikal islam gruplar vb.) gibi güçler içinde kaynak akışı olarak görüldüğü bilinmektedir. Devletler arası siyasi koz olarak kullanılmaları ve bunun üzerinden ekonomi ve siyasi rant elde etme çabası vardır.

Ortadoğu; bu plandan en fazla nasibini alan coğrafya konumundadır. Yakın tarihte Suriye savaşı ve halen devam eden mülteci krizi bunun en somut örneklerinden biridir. Yine Kürt coğrafyasında sayıları ve nüfusu günden güne artan mülteci kampları büyük bir toplumsal problem olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu kamplardan en uzun süreli ve aynı zamanda siyasi-kurumsal bir yapıya kavuşmuş olanlardan birisi de Maxmur Mülteci Kampı veya yerel halkın kendi adlandırması ile Ş.Rüstem Cudi Mülteci Kampıdır.

Geçit Vermeyen Dağlardan Çöl İklimine Uzanan Yolculuk

Botan bölgesi hem coğrafik hem de kültürel ve toplumsal anlamda tarihin her döneminde merkezi rol oynayan coğrafyalardan birisi olagelmıştır. Tarihten günümüze merkezi iktidarların ilgi odağı haline gelmiş, işgal seferleri ile yüz yüze kalmış, fakat süreklileşen bir hâkimiyeti tanımamıştır. Botan açısından hâkimiyet tanınamak, coğrafi koşul ve özelliklerden de beslenen toplumsallaşma biçimidir.

Botan halkının yaşam biçimi, özünde daha çok demokratik ve doğal toplum sistemini temsil etmektedir. Yaşam ve geçim sistemi üretime dayanırken, özellikle hayvancılık ve tarıma dayalı, savunma sistemi de dağlara dayanmaktadır. Binyıllar içerisinde Zagros-Toros hattında aralıksız onlarca medeniyet ve hükümdarlıklar kurulmuş ve yıkılmışlardır. Bu medeniyetlerin bir şekli de dağlı toplumlarla ilişkileri ve çelişkileri olmuştur. Hem İslamiyetin ilk yayılım döneminde hem de Kapitalist Modernite döneminde Botan alanında çağına ve dönemine göre şekil ve yöntem değiştirse de, saldırılar durmamış, coğrafi ve zihinsel işgal politikaları sürekli geliştirilmiştir. Esas hedeflenen toplumsal bellek ve biriken kültürel değerlerdir. Bu saldırılar şüphesiz kültür üzerinde belli başlı izler bırakmış, toplumsal kimlikte kimi yaralanmalara neden olmuştur. Fakat Botan halkının toplumsal biçimini en net tanımlayan form aşiretler ve babıglardır (büyük aile). Aşiret formları, devletle iç içe yaşasa da kendine has kural ve geleneklerinden kolay kolay taviz vermemektedir. Bu formlar sayısız halk ve aşiret isyanlarına öncülük etmiş, dış müdahalelere karşı direnç göstermiştir. Özcesi sistemsel hâkimiyet arayışları dönem dönem direnişle karşılaşmış, dönem dönemse merkezi güçlerle işbirliği içerisine girmiştir. Toplumun yaşam biçimi ve duruşu, toplumsal roller de tüm bu tarihsel öykünün bir sonucu olarak bir yandan kendilik halini korurken, dış sistemlerin izleri ve kalıntılarını fazlasıyla taşımaktadır.

90'lı yıllar tüm Kürdistan açısından, yerinden göçertilmenin, köy yakmaların, faili meçhullerin zirve yaptığı bir dönemdir. Özgürleşme, kendi kökü üzerinde yeniden yeşerme umuduyla bir kez daha tarihsel öyküsüyle buluşan Botan halkı da bu politiklardan nasibini fazlasıyla almıştır. Bu konseptin dönemsel sonucunda 4500 köy yakılıp yıkılmış, yüzlerce insan faili malum cinayetlerde katledilmiş, binlerce insan yerinden-yurdundan sürülmüş ve zorunlu göçe maruz bırakılmıştır. Önüne varlık ve yokluk anlamına da gelebilecek iki seçenek konulan halkın bir kısmı, devletin milis örgütlenmesi olan köy koruculuğunu kabul ederek adeta tarihsel bir işbirliği öyküsünü tekerrür ederken, büyük bir kısmı teslimiyeti kabul etmeyerek yönünü Güney Kürdistan'a veya Türkiye metropollerine çevirmiştir.

Güney Kürdistan'a gelen Botan halkı, Kürdistan Özgürlük Hareketine sığınmış, ilk yerleşim alanı olan Behere kampına yerleşmiştir ve böylelikle 25 yıllık serüven başlamıştır. 16 bin nüfuslu bir topluluk bu kampta bir araya geldi, ortaklaştıkları

temel nokta maruz kaldıkları vahşetti. Bir diğer boyutu ise aynı umuda gönül vermeleri idi. Ortak bir coğrafyadan gelince de, köyden köye bile değişen kültürel nüans farklılıkları vardı. Fakat yönlerini çevirdikleri mücadele çizgisi bir ideolojiye bağlıydı, bu nedenle aynı yolun yolcuları idi... Birbirini tanıma, kaynaşma ve aynı sofrada oturma konusunda hiç zorlanmadılar ve kısa süre içerisinde çok renkliliği barındıran bir topluluk haline geldiler. Yaşamı örmeye başlayan kamp halkı barınma, güvenlik ve beslenme sistemini oluştururken kendi toplumsal dokusunu esas almıştır. Botanın temel yaşam biçimi olan aşiret ve babılgar, mülteciliğin doğal psikolojisi olan varlığını koruma arayışıyla birleşmiştir.

Esasen en eski toplum formu, varlığını korumanın temel dayanağı olarak görülür. Bu dönem yaşamın kurulduğu dönemdir, yaşamın kurucu rolü yine kadındır. Behereden sonra, KDP ve Türkiye Devletinin saldırıları nedeniyle 8 kamp daha değiştirilmiş, en son Maxmur Mülteci Kampı, BM'nin denetiminde kurulmuştur.

Çöl İkliminde Yaşamın İnşası

Maxmur'a gelen Botanlılar... Yurtlarından, mitolojilerde, kutsal kitaplarda cennet olarak tasvir edilen Botan'dan sürülerek, cehennem sıcağı ve kurak çölün ortasında yeni bir yaşam kurmaya başlamışlardır. 50 ila 60 derece sıcaklığa kadar varan çöl sıcaklarında ilk önce barınmak adına eline geçirdiği bir parça naylonla, kadınlar çocuklarını ve ailesini korumaya çalışmıştır. Zaman içerisinde kamp halkı, imece usulü evlerini inşa etmeye başlamıştır. 4 semt, her semtte 4 mahalle şeklinde bir yaşam alanı kurulmuştur. Varlığını koruma ve kültürel bir savunma arayışı olarak aynı bölgeden, aynı köyden ve aynı aşiret ve babıktan olanlar yakın mahalle ve semtlerde konumlanmıştır.

Beslenme ve korunma arayışları sürerken, kampta ilk başlayan faaliyet eğitim-öğretim çalışmaları olmuştur. Çocukların eğitim ve öğretimden geri kalmaması için çadırlar kurulmuş, tahtalar bulunmuş kömür karasıyla dersler verilmeye başlanmıştır. Şifacı kadınlar toplumun sağlık sorunlarıyla birebir ilgilenmeye başlamıştır. Bölgenin çöl olmasından kaynaklı, akrep ve yılan sokmaları ilk dönemlerde onlarca çocuğun ölümüne neden olmuştur. Şifacı kadınların, kendi coğrafyalarında ilaç olarak kullandıkları otlardan uzak kalmaları, onları yeni arayış ve buluşlara itmiştir. Çöl iklimi, bulunan tohumlarla yeşertilmeye başlanmış, susuz denilen bölgede kuyular kazılarak su kaynaklarına ulaşılmıştır. Tüm bu işlerde ortaklaşma ve birlikte hareket etme doğal olarak benimsenmiştir. Paylaşımı esas alan kamp halkı bir lokmayı bir hırkayı paylaşan bir kültürü canlandırmıştır. Dil konusunda sıkıntılar yaşanmışsa da, bu sorun kadın öncülüğünde aşılmış hatta zamanla kampın kendine has bir dili, ortak bir Kürtçesi oluşmuştur. Yine güvenlik politikaları ve öz savunma sistemi de bu temelde ele alınmış, kadın ve erkek yaşamın her alanında ortak hareket etmiştir.

Kurak ve hiçbir canlının yaşayamayacağı Maxmur çölünü yaşanır kılan toplumsallığın gücü olmuştur. 1994'den 1998'e kadar sürekli sürgün halinde yaşayan Kuzey Kürdistan'daki faşizan uygulamalardan kaçarak bu coğrafyaya gelen halk, 1998'de susuzluk ve akreplerden ölsünler diye gönderildikleri çöl coğrafyasında Karaçox dağı ve Mištenur tepesinin eteklerinde adeta bir vaha yaratmıştır. Zamanın faşist diktatörü Saddam'ın bir gün helikopterle Mahmur semalarından geçerken, 'Biz onları buraya ölsünler diye gönderdik, onlarsa çölün ortasında bir cennet yarattılar' sözleri hala dilden dile anlatılmaktadır

Stratejik bir konumda ve pozisyonda olan Maxmur kampı siyasi ve ideolojisini kurumsallaştıran kimliğiyle ön planda olan bir kamptır. Bu nedenle devletlerin ve hegemon güçlerin hedefinden hiçbir zaman çıkmamış, aksine her yönüyle daimi bir hedef haline gelmiştir. Siyasi, askeri, ekonomik, psikolojik ve mekânsal olarak süreklileşen saldırılara maruz kalmış, bugün; 25 yıl sonra bizler bu satırları yazarken hala hava saldırılarının ve DAİŞ saldırılarının hedefi olmaya devam etmektedir. Buna rağmen hiçbir zaman pes etmeyen Maxmur halkı, gücünü ekonomik araçlardan ya da yurdunda mülteci olduğu devletlerden değil, üçüncü çizgi dediğimiz ulus devlet yerine demokratik ulus paradigması ile örülecek bir yaşama olan inançtan almıştır. Abdullah Öcalan'a ve Kürdistan Özgürlük Mücadelesine olan güveninden almıştır. Dolayısıyla şaşılacak derecede örgütlü bir mülteci kampı olarak sadece bir yaşam örmemiş, aynı zamanda bir sistem yaratmıştır.

Botan

kültüründe, aile ve aşiret yapılanması ve doğal toplumun etkileri hala canlılığını korumaktadır. Şüphesiz bu kültür, feodalizmin ve tek tanrılı dinlerin yoğun etkisi altında da kalmıştır, fakat dağlı ve özgür yaşamın etkileri de bir bütün ortadan kalkmamıştır.

Patriyarkal Ailenin Değişim Sancıları

Botan kültüründe, aile ve aşiret yapılanması ve doğal toplumun etkileri hala canlılığını korumaktadır. Şüphesiz bu kültür, feodalizmin ve tek tanrılı dinlerin yoğun etkisi altında da kalmıştır, fakat dağlı ve özgür yaşamın etkileri de bir bütün ortadan kalkmamıştır. Maxmur'da, alabildiğine uzanan çöl ikliminde, dağlı, bağımsızlığına düşkün yaşam kültürünü devam ettirmek, kadının en temel özelliklerindendir. Yaşamda kültürel öncü ve inşa edici güç kadındır. Giyim kuşamdan tutalım, dil, kural ve kaidelere, yine düğünden tutalım taziye ve sosyal aktivitelerin tümüne kadın öncülük etmektedir.

Aşiretlerde hem doğal demokratik hem de katı dogmatik kurallar vardır. Bu nedenle Maxmur gerçeğinde aşiret ve ailelerde çelişkiler asla bitmemektedir. Bir yandan kadın özgürlükçü paradigma ve sistem örgüsü, diğer yandan feodal-geleneksel toplum örgüsü... Binyılların öğrenilmişliği, kemikleşen dogma ve kalıplar, diğer yandan özgürlükçü bir sisteme doğru yolculuk... Bir yandan 7 bin yıldır övülmüş, ayyuka çıkartılmış, kışkırtılmış erkeklik, diğer yandan ana-soylu toplumsallığın zırhını kuşanmış kadın özgürlük hareketi... Bu çelişkiler Maxmur'da kimi konularda değişim ve gelişime evrilirken, toplumsal bir değişim-dönüşüm yaşanırken, kimi konularda geleneğin cinsiyetçi kodları hala canlıdır.

Abdullah Öcalan'ın yarattığı Demokratik Ekolojik Kadın Özgürlükçü Paradigmayı esas alan Maxmur halkı, kendi ulusal ve ideolojik kimliğini yitirmemek için çok yönlü bir mücadele yürütürken, özcesi yurt edinme savaşı verirken, aynı zamanda cins bilinci için de zihniyet savaşı yürütmektedir.

Aile kurumunun kamp özgülünde çelişkilerini aştığını, sorunlarını çözdüğünü belirtmek elbette hayalcilik olacaktır. Zira siyasi örgütlenme bağlamında içte tüm kurumlarıyla demokratik bir işleyişe sahip olsa da zihniyet devrimi bunun çok ötesindedir. 7 bin yıllık geçmişi olan aile kurumu, Maxmur gerçeğinde kimi şekilsel değişimleri yaşasa da, komple ve komplike bir değişimin uzun süreli olacağı aşıkardır. Klasik bir mültecilik psikolojisi olan varlığını koruma arayışı, Maxmur halkı açısından küçük ailelerden çok aşiret ve babılgar üzerinden gelişmiştir. Bu onu her ne kadar dış tehlikelere karşı korumuşsa da, yeniliğe de bir o kadar kapalı hale getirmiştir. 26 yıl içinde kısmen demokratik bir aile modeli yaratılmaya çalışılan Maxmurda, ailelerin özgürlük mücadelesine destek verme, benimseme kendi yaşamına uyarlama çabası gözle görülür şekildedir. Kendini toplumsal kararlara dâhil etme, yaşamı tekrardan ele alıp, demokratik özgür birey ve özgür toplumu inşa sürecinde, politika belirleyici rolde kadın öncülüğünde oluşturulan kadın meclisleri ve kurumları var gücüyle işletilmektedir. En belirgin ve toplumun can alıcı sorunlarından olan çocuk yaşta evlilik, kumalık, berdel, başlık parası ve zorla evlendirmeye karşı alınan kararlar yüksek ölçüde caydırıcıdır. Bu caydırıcılık herhangi bir dış gücün etkisinden değil, içte büyüyen kadın özgürlük gücünden beslenmektedir.

Kampta okuma oranı çok yüksektir. Buna yine kız çocukları öncülük etmektedir. Hem lise hem üniversite ve kamp açısından yüksekokul olarak tanımlanabilecek peymangeh düzeyinde eğitimde genç kadınlar çoğunluktadır. 2019-2020 peymangeh 1. Sınıfta genç kadınlar, genç erkeklerin 3 katıdır. Bu okuma oranı bilinçli bir tercihin ürünüdür. Aileler okumak istemeyen kız çocuklarını teşvik etmektedirler. Lise sonrası Güney Kürdistan illerinde üniversiteye devam oranı, erkeklerle eşite yakındır. Kampta eğitim sistemi yüksek oranda demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü paradigmanın ışığında şekillenmektedir. Toplumlar tarihi, kültür ve ahlak, felsefe, sosyoloji gibi eğitim konuları, eğitim müfredatının

temelini oluşturmaktadır. Yine Jineoloji ve Kadın Tarihi dersleri, lise düzeyinde okullarda okutulmaktadır. Henüz Jineoloji çalışmaları nüve aşamasındayken, 2011’de kampta lise müfredatına ders olarak alınmıştır. Okullarda görülen dersler, şekillenen geleceğin de habercisidir. Bilgi ve birikim düzeyi, genel ortalamanın üstündedir. Fakat bu bilgi ve birikimin, zihniyete ve yaşama yansıması beklenenin altındadır. Çocuklar ve gençler okullarda paradigma ekseninde eğitim görürken, evde-ailede iki zihniyet arasında çelişikleşen rollere bürünmekte, özellikle teknik ve internet çağının etkisiyle kapitalist modernitenin zihniyet ve yaşam izlerini de taşımaktadır. üniversite okumak için çoğunlukla Hewler, Sülaymaniye gibi kentlere gitmekte, orada apayrı bir dünya ile yüzyüze kalmaktadır. Dolayısıyla genç neslin kimlik sancısı daha derindir. Benimsenen Özgürlük Hareketi gerçeği, nesillerce taşınan feodal-geleneksel toplum kalıntıları ve kapitalist modernitenin ışıklı kafeslerde sunduğu birey-toplum modeli... İç içe geçmiş ruh halleri pek çok arayışı da kendisiyle beraber getirmektedir.

Kadının özgüvene ulaşması, elbette toplumsal zihniyetteki değişim dönüşümle mümkündür. Bu nedenle en can alıcı olan sorunuz, kadının kendi özgüvenini kazanması problemidir. Botanın kırsal kesimlerinde yaşayan, daha sonra Maxmur’a yerleşen halk elbette bin yılların eril zihniyetinin kalıntılarını kendisiyle yaşıtmaktadır.

Değişen Dünyalar ve Erkek Gerçekliği

Abdullah Öcalan’ın mimarlığında, özgür eş yaşam projesini sistemsal olarak kabul eden, ancak zihniyet olarak en çok zorlanan erkekler olmaktadır. Binyılların kalıplarının, feodal kalıntıların izleri çok net izlenmektedir. Maxmur da erkekler, özgürlükçü, eşitlikçi bir paradigmanın ürünü olarak, kadın hakları tartışmaları, kadının irade olma hali karşısında ilk etapta zihinsel bir felç geçirmiş, alıştığı düzen altüst olmuştur. Daha kendi topraklarındaiken, kadın savaşıların bozduğu binyılların ezberini, Maxmur’da demokratik yaşamın örgüsü olarak kabullenmek durumunda kalmıştır. Bir olguyu, bir sistemi benimsemekle kabullenmek arasında ciddi farklar vardır. Erkeğin zorlandığı en temel konulardan biri, Özgürlük Hareketini ve Abdullah Öcalan’ın sosyal yaşam projelerini komple benimseme konusudur. Ulusal, toplumsal mücadeleyi yaşamı pahasına benimserken, kadın özgürlüğü-kadın özgürlükçü sistem vurgusu ve örgüsünü kabullenmektedir. Feodal erkek gerçeği yaşamın ölçüsünü kendisinin belirlediği bir ezberden gelmektedir. Bu ezberde, çok eşlilik dince revadır, kadının özel alanla sınırlanması olması gerektir, başlık parası haktır, kız çocukları misafirdir, erkek çocukları evin belkemiğidir...

Kadının güç ve irade sahibi olması olacak şey değildir! Kadın-erkek eşitliği, yönetimi paylaşmak, ev içinde sözlü ve fiziki şiddetin yaptırımı tabii tutulması mahreme

müdahaledir. Bu liste daha da uzatılabilir. Bu ezberin kadın şahsında toplum lehine bozulması, ilk etapta ciddi zorlanmalar yaratmış, zamanla kabullenme gelişmiştir. Erkek bu sisteme karşı çıktığı anda karşısında, uğruna amansız bedeller verdiği mücadele gerçeğini ve iradeleşen kadın özgürlük gücünü bulmaktadır. Kabullenme dediğimiz olgu biraz da buradan gelmektedir. Kabullenme ve uzun yıllardır bu sistemle yaşama hali kişiliklerde ve ailelerde elbette belli başlı dönüşümleri de yaratmıştır.

Değişim sadece ve sadece şeklidir demek de çok geçerli olmayacaktır. Özcesi zihniyet savaşı devam etmektedir. Bu savaşım; özgün-özerk kadın kurumlarınca, kadın eksenli eğitim programlarıyla, tartışmalar, sohbetler, halk toplantılarıyla sürekli diri tutulmakta, kampın kurum ve komitelerinin tamamında eşit temsiliyet ilkesiyle beslenmeye çalışılmaktadır. Mülteciliğin zorlu koşulları altında, kadının yaşamı ören ve devamlılığını sağlayan maneviyatına, toplumsallığı ören gücüne inanç gelişmiştir fakat hala çok yolun kat edilmesi gerektiği yaşamın her anında ve alanında hissedilmektedir.

Geleneksel Aile Yapısını Değiştirme Adına Geliştirilen Projeler ve Çalışmalar

Değişim ve dönüşüm adına atılan ilk adımlardan biri kadın vakfının kuruluşudur. Anaokulları bu vakfın bünyesinde kurulmuş ve eril bilimin asimile eden ve benzeştiren yöntemlerinin yerine, kadın bakış açısıyla beslenmiş bir ilk adım eğitim sistemi kurulmuştur. Yine kadının ekonomik alandaki ilk varlığı Kadın Vakfı öncülüğünde gerçekleşmiştir. Ş. Jıyan Kadın Akademisi ve Ş. Ferhat Kurtayak ademileri bünyesinde toplumun her kesimine ve her yaş grubuna hitaben hazırlanıp verilen eğitim devreleri hayata geçirilmiştir.

İştar Meclisi, kampın en önemli karar organlarından birisidir. Kadın meclisi, bünyesinde çalışan tüm özgün kurumlarıyla sadece kadına değil, topluma ait tüm konularda söz sahibidir. Bu örgütlenme kadın varlığını alanda önemli bir güç haline getirmiştir. Toplumsal problemlerin çözümünde, kamp yönetiminde, kadınların her konuda yönünü çevirebileceği bir alan konumundadır. Aile içi sorunlar, kadına yönelik geliştirilen her türlü tutumda buna dâhildir.

Kadın çalışmalarının yoğun olduğu kampta taciz ve tecavüze çok nadir rastlanırken, kadına yönelik şiddet asgari düzeydedir. Belli bir oranda

İştar
Meclisi, kampın en önemli karar organlarından birisidir. Kadın meclisi, bünyesinde çalışan tüm özgün kurumlarıyla sadece kadına değil, topluma ait tüm konularda söz sahibidir. Bu örgütlenme kadın varlığını alanda önemli bir güç haline getirmiştir.

aile içi şiddetin aşıldığı söylenebilir. Şiddet hem toplum tarafından esefle karşılanmakta hem de İştâr Meclisi ve iç güvenlik güçlerince yaptırıma tabi tutulmaktadır. Ekonomik alanda da kadın kendisini giderek var etmektedir. Kamp koşullarında maalesef ciddi bir üretim alanı ve iş imkânı yoktur fakat kamp dışında aileye ekonomik anlamda katkı sunmak için çalışma oranı yüksektir. Yine kamp içinde giderek esnaf kadınlar çoğalmaktadır. Kendi işini kurma, kendi projelerini hayata geçirme, yine el emeğine dayalı kültürel el nakışları vb. tezgâhını kurmakta, ekonomik alanda ben de varım demektedir.

Özerk Örgütlenme, Eşbaşkanlık Sisteminin Aile Yapısına Yansıması

Bütün kurumlarda eşbaşkanlık sisteminin olduğu ilk alanlardan biri olmasına rağmen, bu noktada ciddi bir direnç gelişmemiş, özsel olarak benimseme konusunda kimi sıkıntılar yaşansa da pratiğe hızlı geçmiştir. Elbette bunun getirdiği değişim-dönüşüm sancıları ve erkek egemen akıl ortadan kalkmamıştır. Fakat organize olarak Maxmur halkı bu sistemi kabul etmiştir. Hemen hemen yaşamın bütün alanlarında kadın öncülüğünde çalışmalar yürütülmektedir. Bu artık doğallaşmış, hakkı teslim edilmiş bir gerçekliktir.

Eşbaşkanlık sistemine geçiş, kamp çalışmalarına belli ölçüde bir yenilik getirmiş, kadın açısından iradeleşmeyi, erkek açısından ise gücü-yönetimi paylaşmayı, ortaklaşmayı kendisiyle beraber getirmiştir. Çalışma alanında kadınla gücü paylaşan erkeğin, evde-ailede de belli değişimler yaşadığı görülmektedir. Daha fazla paylaşımın, ortaklaşmanın, kadının gücü ve iradesine saygının geliştiği açıktır. Yine kadının politik alandaki varlığı (ki Maxmur açısından bu yaşamın tamamına yakını demektir) erkeğin iznine ve mührüne tabi değildir. Bir kadın herhangi bir çalışmada yer almak istediğinde eğer erkek tarafından engelleniyorsa, kendisi istediği ve ısrarlı olduğu sürece başvurabileceği pek çok mekanizma vardır.

Maxmur Genç Kadın Meclisi

Mültecilik gerçeğinden en çok etkilenen kesimlerin başında genç kadınlar gelmektedir. 25 yaş altı genç kadınların çoğu mültecilik gerçeği içerisine doğmuştur. Aidiyet hissi, gelecek tahayyülü ve planlaması, mültecilik koşullarından etkilenmektedir. Okul okuma oranı çok yüksek olmasına rağmen, okuduğunu pratiğe geçirecek alanı veya istihdam alanı bulunmamaktadır. Güney Kürdistan şehirlerine giderek üniversite okuyan genç kadınların sayısı çok fazladır. Fakat bu genç kadınların yüzde doksanı mezun olduğu alanlarda faaliyet yürütememektedir. İstihdam sorunundan ve KDP'nin kampa yönelik genel politikalarından kaynaklı; arkeoloji, mühendislik, siyaset bilimi, avukatlık vb. bölümlerden mezun pek çok genç kadın ya kampta kimi

kurum çalışmalarına gönüllülük esasıyla dahil olmakta ya Güney Kürdistan illerine giderek temizlik, garsonluk, satış görevliliği gibi işlerde çalışmakta fakat çoğunlukla da hane sınırları içerisinde kalmaktadır. Bu bir tercih ya da ailenin çizdiği yol değil, koşulların getirdiği bir sonuçtur.

Kampın 4 örgütlü meclisinden birisi de, genç kadın meclisidir. Halk Meclisi, İştâr Meclisi ve Gençlik Meclisinin yanında, özerk-özgün örgütlü bir meclis olarak Genç-Kadın meclisi yer almaktadır. Bu meclis, örgütlenme, jineolojî, eğitim, öz savunma ve spor gibi çalışma komiteleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Esas hedefi genç kadınları örgütlü zeminde özne kılabilmektir.

Maxmur Çocuk Meclisi

Maxmur'da çocuklar, mülteciliğin ağır gerçeği içerisine doğup, bu gerçeğin her boyutunu ve sonucunu yaşamaktadır. Dünyada tanınmış pek çok sözleşmenin ve hakkın dışında doğup büyüyen Maxmur çocukları, kısıtlı sağlık, beslenme ve güvenlik koşullarında yetişmektedir. Süreklileşen saldırıların en travmatik sonucunu çocuklar yaşamaktadır. Savaş uçakları, havan ve bomba sesleri kamp çocukları için günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir.

İçte ise hem eğitim sistemi hem de Kadın Vakfı bünyesinde kurulan Çocuk Meclisi vasıtasıyla daha erken yaşlardan çocuklar irade olarak görülmekte, söz hakkı sahibi olmaktadır. Klasik aile kurumunda nesnenin nesnesi konumunda görülen çocukların kendilerine has örgütlenme alanları vardır. Bu meclis bünyesinde, çocuklara yönelik kültürel-sanatsal-eğitsel faaliyetler yürütülmekte, çocukları kendilerine dair kararlarda söz sahibi kılmak hedeflenmektedir.

Sonuç olarak;

Toplamlar komplike yapılardır. Günümüz gerçeğinde Maxmur Kampı sakinlerinin dünya genelinde yaşanan, Ortadoğu özgülünde derinleşen kimlik bunalımından etkilenmemesi beklenemez. Bilakis kimlik bunalımında birde mülteciliğin çok yönlü sancılarını yaşamaktadır. Feodalizmin, İslamiyet'in çok köklü kalıpları ve dogmaları, kapitalist modernitenin yaşam alışkanlıkları toplumda fazlasıyla etkilidir. Kurumlaşma önemli bir aşama olsa da, tek başına problem çözücü olamamaktadır. Fakat eş yaşamın ve demokratik aile tahayyülünün en gerçekçi toplum-zeminlerinden biri olduğu çok nettir. Sosyal devrimin dağlı-ana soylu köklerle, kadın özgürlükçü sistemin senteziyle gerçekleştirilebileceği bir zemindir.

Kadın ve Aileler İçin Yaşam Alanları Şekillendirmenin Hikâyeleri

Andrea Benario

Çeviri: Meral Çiçek

Fransız yazar Christine de Pizan, 1405 yılında, *Kadınlar Şehrinin Kitabı*'nı kaleme aldı. Edebiyat alanındaki bu kadınlar şehrinin inşasıyla Christine, *tek ağızdan konuşur* gibi kadınları karalayan ve aşağılayan bütün filozof, şair ve konuşmacılara bir cevap vermek istedi. Christine'nin yaşadığı dönemde kadınların *cadı* olmakla itham edilmesi, işkence edilip yakılması için yeterliydi. Kadın düşmanı ithamların Christine'de yol açtığı derin keder, kuşku ve kaygılara boğulmuş bir haldeyken birden bir ışık demeti gördü. Onu cesaretlendiren üç kadın figürü gördü: "(...) yeniden kendin ol, aklını kullan ve bu tarz aptallıklara daha fazla kulak verme! Çünkü şunu bilmelisin: her yerde kadınlar hakkında yayılan bütün kötülükler sonunda iftiracılar geri döner, kadınlara değil." Üç kadın – Bayan¹ Akıl, Bayan Doğruluk ve Bayan Adalet – Christine'ye "bundan sonra bütün yüce ruhlu ve dürüst kadınlara kötü niyetli kuşatmacı sürüsüne karşı bir sığınak, etrafı çevrili bir kale sunmaya" geldiklerini bildirdiler. Kutlama havasında şu ilanda bulundular:

"Bizler, yani karşında duran üç büyük kadın, bu nedenle merhamet duygusuna izin verip sana çok özel bir yapının varlığını duyurmaya geldik. Sağlam inşa edilmiş bir şehrin dış duvarına benzeyecek. Bu yapıyı bizlerin yardımı ile inşa etmek sana düşüyor. Burada sadece ünlü ve asil kadınlar yaşayacak, bir de övülmeyi hak edenler; ancak erdem sahibi olmayanlar için şehrimizin duvarları geçilmez bir engel oluşturacaktır."

¹Çevirenin notu; Almanca'da Frau hem kadın hem bayan anlamına gelmektedir.

Üç kadın da Christine'ye, bu inşaat projesinde aktif destek sözünü verdiler. *Bayan Akıl* sağlam inşaat malzemesi bulma sorumluluğunu üstlendi. Şehrin güçlü ve dayanıklı olması ve bir zamanlar Truva, Thebai veya Amazona ülkesi gibi yıkılıp dağılmaması için güçlü güvenlik duvarları ve kuleler kurmak istiyordu. Bayan Akıl aynı zamanda Christine'ye kendini tanıma aynasını tuttu. Bunun üzerine *Bayan Doğruluk*, iç mimarisi ve statik hesaplarla ilgileceğini söyledi. Elinde, adını "barış değneği" taktığı parlak bir diki tutuyordu. Bununla iyi kötünden, hak haksızlıktan ayırt edilebiliyordu. *Bayan Adalet*, kulelerin ve binaların yüksek çatılarını parlak altından yapacağını sözünü verdi. Elinde altın bir terazi gözü tutuyordu ve bununla adil bir şekilde, kimlerin şehrin "layık sakinleri" olacağını tartabilecekti.

Bu üç kadın bütün yeteneklerini ve sahip oldukları aletleri övgüyle sergilerken Christine hala derin güvensizlik hissediyordu. Onlara ilk etapta temkinli cevap verdi: "(...) zayıf aklım ne tekniğe veya inşaat hesaplarına çalışıyor ne de daha önce duvarcılığın teori ve pratiğiyle ilgilendi. Ve bu şeylere teorik olarak hâkim olsam bile zayıf kadın bedenim bu denli kapsamlı bir projeyi hayata geçirecek gücü nereden bulacak?" Ancak Christine sonunda üç asil kadının verdiği onurlu görevi kabul etmeye karar verdi. Aklının kazmasıyla ve bilge kadınların kılavuzluğu ve aktif desteği ile kadın şehrinin temelini kazmaya başlarken gücünü de keşfetmeye başladı. İnşaat projesi devam ederken Christine, erkeklerin kadın düşmanı yargılarının, akıl ve doğa ile çeliştiği, bu yargıların sadece ataerkil zihniyetlerinden kaynağı sonucuna vardı. Bu kanaati sonucu, akıllı, doğruluğu ve adaleti temelinde başarıyla inşa ettiği bir kadın şehrinin mimarı olabildi. Böylece ataerkil zihni, toplumsal ve mekânsal inşalar nedeniyle dışlanmış, varlık ve onurundan mahrum bırakılmış bütün kadınlar için bir mekân yaratmayı başardı.²

Kadınlar Şehri romanı, sembolik bir şekilde cinsler arası ilişkilerle yaşam alanlarının mimarlığı arasındaki bağlantıyı gözler önüne seriyor. Bu yazıda tarih boyunca aile ilişkileri ile yaşam alanının yapısal tasarımında hangi değişimlerin yaşandığına ve bu değişimlerin kadınların durumu üzerinde ne tür etkilerde bulunduğu göz atmak istiyoruz. Ardından *mimarinin ve yaşam alanlarının tasarımının ataerkil yapıları ve zihniyeti aşmak ve demokratik aile, yani özgür toplumsal birlikte yaşam modelleri (Hevjiyana Azad) geliştirmek için nasıl bir rol oynayabileceği* yönde fikir geliştireceğiz.

²Christine de Pizan, *Kadınlar Şehrinin Kitabı*, Fransızca Orijinali, 1405.

Yaşamın ve Ailenin Mimarisi

Çok sayıda Avrupa dilinde yapı sanatı için kullanılan mimari kavramı, Yunanca *arché* (başlangıç, köken, temel, ilk) ve *techné* (sanat, zanaat) kelimelerinden oluşuyor. Dolayısıyla *Birinci Zanaat* veya *Birinci Sanat* şeklinde tercüme edilebilir. Mimarlık bilimi ve mesleği ağırlıkta iç ve dış mekânların tasarımı, yapımı ve şekillendirilmesi ile ilgilenir. Mimarlar bu konuda hem işlevsel amaçları hem de estetiği dikkate alırlar. Buna göre hangi inşaat malzemelerinin kullanılacağına, zemin planı, form ve rengin nasıl olacağına karar verirler. Kullanılacak materyalleri, formları ve renkleri seçerler. Bu, bilhassa çevre dikkate alınarak yapılır. Coğrafi bir bölgenin doğasında bulunan kaynaklar, örneğin belirli taş veya odun çeşitleri, söz konusu bölgenin mimarisinin karakterini de büyük ölçüde belirlemiştir. Mimarlar ve yapı ustaları, çağlar boyunca insanların yaşam alanının doğal ve toplumsal koşulları çerçevesinde, tasarımlar geliştirdiler. Soğuk, sıcak, yağmur, kar, fırtına veya sele karşı korunak sağladılar. Yapıları ve iç dizaynları ile hem doğa hem de toplum üzerinde etkide bulundular. Yaşamın belirli toplumsal, kültürel, siyasal, manevi ve ekonomik boyutlarını vurguladılar veya etkilediler. Bu yönüyle her çağın ve bölgenin mimarisine, coğrafi özelliklerin yanı sıra mantalite ve bununla bağlantılı olarak toplumsal ve siyasal koşullar da yansır.

Hükümdarlar doğa ve insanlar üzerindeki iktidarlarını gözler önüne sermek için anıtsal yapılar inşa ettirdi. Zigguratlarla piramitlerin, devasa sarayların, kiliselerin, camilerin, kulelerin hatta modernitenin gökdelenlerinin mimarisinde hiyerarşik bir dünya görüşü sergileniyordu. Dik bir şekilde göğe doğru yükselen fallus biçimli yapılarla hükümdarların, devletlerin, dinlerin ve dünya görüşlerinin sınırsız güce sahip olduğu hissettirilmeliydi. Bu anıtsal yapılarda hâkim olan ataerkil, hiyerarşik sembolizm sonucu olarak günümüzde neredeyse dünyanın tümünde mimarlık, inşaat mühendisliği ve yapı sanatı erkek alanı olarak görülüyor. Binaları, anıtları ve odaları, görüşleri doğrultusunda tasarlayan, ilgileri doğrultusunda biçimlendiren ve inşa edenler erkeklerdir. Sıklıkla unutulsa da insanlık tarihinin ilk mimarları, yapı ustaları ve zanaatçıları kadındı. O nedenle Kadınlar Şehri'nin mimarı olarak Christine'nin ilk etapta kendini bu iş için yetersiz görmesi şaşırtıcı değil. Ancak dünyanın birçok yerinde devletli uygarlığının yer tabakaları ve enkazları altında kadın yapı sanatının izleri saklıdır.

Yaklaşık olarak 13 bin yıl önce Mezopotamya'da Neolitik Devrimin başlangıcını işaretleyen tarımın gelişimiyle birlikte kadınlar toplumsal yaşamın ilk ev ve odalarını da kurmaya başladılar. Böylece yerleşik, komünal yaşamı şekillendirdiler. Kızıl kil toprağı onlara hem tarım için verimli bir toprak hem de ev yapımı ve çömlekçilik için yararlı bir malzeme sunuyordu. Mezopotamya'nın ovalarında havanın etkisiyle iyi bir korunak sunan ilk yuvarlak toprak evlerin biçimine baktığımızda yapı ustası kadınların, onları dağlık bölgelerdeki doğal mağaraları veya taş çemberlerinde ku-

ruhan göçebe çadırlarını örnek alarak kurduklarını tahmin edebiliriz. Bazı arkeologlar ve etnologlar yuvarlak ev biçimini, insanların vaktiyle yuvarlak bir şekilde ateşin etrafında toplanıp ardından etraflarına koruyan duvarlar inşa etmiş olabileceğini belirtiyor.

Yuvarlak evler, ev yapımının en eski biçimi veya anası sayılıyor. Neolitik Çağ'daki dağılımları Verimli Hilal'den Kuzeybatı'da Alp Dağlarına ve Doğu'da Moğolistan ve Çin'e kadar uzanıyordu. Afrikalı ve Amerikalı kabileler de (örneğin Pueblo kabilesi) yuvarlak konutlar kuruyordu. İklimsel koşullara bağlı olarak ev inşaatında ya kurutulmuş veya pişirilmiş kil, odun veya kaya taşları kullanılıyordu. Arkeolojik kazı ve buluşlar, doğal, ana tanrıça kültürünün etkisini taşıyan toplumlardaki konutların yapı biçiminin sadece işlevsel değil aynı zamanda manevi ve toplumsal anlamlar da içerdiğini ortaya koyuyorlar. Yuvarlak evin biçimi hem yumurta hem de ana karnını çağrıştırıyor. Yumurta ve rahim nasıl ki yeni yaşamın oluşumuna korunak ve şefkat sunuyorsa yuvarlak evi de toplumsal yaşamın doğuş ve gelişim yeri olarak ele alabiliriz. Fırat boyunca yuvarlak evlerden kurulan ilk köylerde (örneğin Til Mureybet ve Girê Sor ya da Habur bölgesindeki Til Xelef) yapılan kazılar köydeki günlük yaşamın sakinleri tarafından kolektif bir şekilde örgütlendirildiğini açığa çıkardı. Kutsal yerler ve sembolizmler, ortak depolar, çalışma ve yemek pişirme yerleri buna işaret. Nasıl ki evlerin yuvarlak yapısı topluluğun kapalı dairesi ve birliğini gözler önüne seriyorsa ölümleri, evlerinin zemini altına gömmeye gelenek de yaşam-ölüm-yeniden doğuş döngüsünü yani insan, doğa

ve evren arasındaki karşılıklı ilişkiyi simgeliyor. Ana ve ataların ruh ile bedenleri böylece onlardan sonra gelen kuşakların yaşamıyla yakın bağ içinde kalıyordu. Yuvarlak toprak evleri hem renk hem de biçim olarak çevreyle uyumlu olup yaşamın oluşma, çiçeklenme, çözülme ve yeniden oluşma döngüsünü kendi içlerinde tekrarlıyordu. Mühim olan evlerin cephesi değil içiydi.

Ana soyundan birden fazla kuşağın çocukları, erkek kardeşleri ve torunlarıyla birlikte yaşadığı ana evi yaşamın merkeziydi. Burada hem yeni fikirler hem yün eğilirdi, yaşama dair tecrübeler, sevinç ve acılar paylaşıldı. Kararlarının alındığı ve yaşamın kendi bütünlüğü içinde bütün klan üyeleri ile birlikte örgütlendirildiği ve şekillendirildiği yerd. Erkeklerle cinsel ilişkiler ziyaret evlilikleri biçiminde ya

Arkeolojik kazı ve buluşlar, doğal, ana tanrıça kültürünün etkisini taşıyan toplumlardaki konutların yapı biçiminin sadece işlevsel değil aynı zamanda manevi ve toplumsal anlamlar da içerdiğini ortaya koyuyorlar. Yuvarlak evin biçimi hem yumurta hem de ana karnını çağrıştırıyor.

da kutsal düğünün ritüelleri şeklinde gerçekleşirdi. Hem kadınlar – varsa çocuklarıyla birlikte – hem de erkekler bunun üzerine yaşamlarını artık söz konusu ana klanının topluluğunda geçirirdi. Yaşamın bütün toplumsal, manevi ve ekonomik boyutları ana evinin içinde ve etrafında örgütlendirilirdi. İşlerin özel yapılara kaydırılması ve bu yöndeki kurumlaşma daha sonra Güney Mezopotamya’da M.Ö. 4.binlerde hiyerarşik site devletlerinin ve ataerkil aile yapılarının oluşumuyla birlikte ortaya çıktı. O zamana kadar klan ve aile yaşamı bütünlüklü olarak ev ve köy topluluğunda gerçekleşirdi. Burada birlikte öğrenilir, öğretilir, çalışılır, müzik yapılır, üretilir, paylaşılır ve tüketilirdi.

Benzer bir aile örgütlenme modeli Neolitik Çağ’da 6. bin yılın ortalarında Orta ve Kuzey Avrupa’da inşa edilen nispeten dar ve tek odalı uzun evlerde söz konusuydu. Birden fazla kuşak ve bazen de farklı aileler bu uzun evlerde tek çatı altında yaşırdı. Aşın pişirildiği ve evin ısıtıldığı ateş yeri evin merkezini oluştururdu. Ortalama 20-30 metre uzunluğunda ve 7 metre genişliğinde olan ev hem yaşam, uyuma ve çalışma yeri hem de depo ve ahır olarak işlev görürdü. Gerekliğinde ek yapılarak uzatılabilen bu evlerde en az 30 insanın yaşadığı tahmin ediliyor.

Birçok ana klan toplumunda, örneğin Kuzey Amerika’daki İrokualar ya da Endonezya’daki Minangkabaularda günümüzde dahi uzun ev mimarisinin biçimlerini bulabiliriz. Her iki toplumda da birden fazla aile ve kuşağın birlikte yaşadığı yani nüfusun bazen 500’e çıktığı uzun ev, kabile anasına aittir. Kabile anası kabile kadınlarıyla toprağı ve hasadı da idare ederdi. Bununla birlikte kabile kadınları tarafından seçilmiş erkekler de söz konusu kabilenin yaşamında önem arz eden görevler üstlenebilirdi. İrokua geleneğine göre erkek düğünden sonra annesinin uzun evinden eşinin kabile evine taşınırdı. Minanghabau toplumunda ise oğlanlar 7-8 yaşında *Surau* adını taşıyan ve analara/atalara tapınma ve inanca adanan topluluk evine geçerdi. Evleninceye kadar diğer erkeklerle burada yaşarlar ve toplumsal ilkelerle inanç geleneklerini öğrenirlerdi. Evlendikten sonra erkekler geceyi eşlerinin klan evinde geçirirlerdi. Klan anaları kızları için evlendikten sonra kendi çocuklarıyla yaşayacakları küçük odaları, büyük topluluk salonunun arkasına döşerdi. Erkek eş de bir süre onlarla burada yaşardı. Ancak aile görevlerini öncelikle teyzelerinin evinde, kız kardeş ve ablalarının çocuklarına karşı yerine getirmek durumundaydılar. Ana kabilesinin uzun evlerindeki yaşam hem kadınlar hem de erkeklere evlilik ilişkilerinin ötesinde istikrar, sosyal ve ekonomik güvence sunardı. Dolayısıyla yaşamla ilgili bütün beklenti ve ihtiyaçlar evliliğe veya eşe odaklanmazdı. Bundan ötürü daha az kavga çıkar, anlaşmazlıklar daha kolay çözülebilirdi. Anneleriyle ana klanın uzun evinde büyüyen çocuklara topluluk bakar ve çok sayıda muhataba sahip olurlardı. Bu onlara güven sunduğu gibi çok sayıda gelişme seçeneği de verirdi. Kendi içinde bir köy gibi örgütlenen uzun evin bütün klan üyelerine yetecek kadar yeri kalmadığında yakınında yenileri inşa edilirdi. Sosyal ilişkiler ve ekonomik birlik, komşu evlerin sakinleri ile sürdürülürdü.

Uzun ev, Avrupa’da bronz çağından itibaren direkler yoluyla giderek farklı çalışma ve yaşam alanlarına bölünmeye başlar. Alçak çatı eğimi altındaki taraflar ahır olarak ayrıştırılır ve çatı katı saman deposu olarak kullanılır. Zaman içinde yaşam alanları giderek daha fazla birbirinden ayrıştırılırken işler ve ilişkiler de gittikçe daha fazla hiyerarşikleştirilir ki bu da aile ilişkilerine ve ev biçimlerine yansır. Ataerkil aile modeli ile birlikte evde cinslerle sınıflar arasına ayrıştırıcı duvarlar çekilir.

Antik çağın Roma hukukuna göre aile, ev efendisinin denetimi altındaki *hizmetçiliğin bütünü* veya *ev kölesi* olarak tanımlanıyordu. Bu ataerkil aile anlayışına göre ev ve aile, erkeğin mülkiyetine dönüştü. Ev efendisinin yatağı, iktidarını sınırsız bir şekilde uygulayabileceği, tecavüz kültürünün ayrıştırılmış *özel odası* oldu. Hizmetçi kadın ve erkekler ev topluluğu tarafından ahırın üstü veya yanındaki dar uyuma odalarına sürgün edildi. Mutfak ve ev ekonomisi evin ortasındaki yaşam merkezinden koparılıp kenara kaydırıldı ve kapalı bir *kadın alanına* dönüştürüldü.

Beginlerin avlulu cemaat evleri ise Orta Avrupa’daki kadınların Ortaçağ’ın geç evrelerine kadar da mimar ve zanaatçı olarak etkili olduklarını gösterir. Şehir merkezlerinde ve köylerde, bir avlunun etrafını çevreleyen kolektif çalışma ve yaşam alanlarını oluşturlardı. Evli olmayan kadınlar burada birlikte yaşam ve ekonomilerini biçimlendirme, okuma ve toplum hizmeti sunma imkânına sahiptiler. Kadınların bu kolektif yaşam biçimi kilise otoriteleri tarafından cadı avı bağlamında 15. yüzyılda parçalandı. Begin kadınları ya evliliğe ya da manastıra zorlanıyordu, evlerine kilise el koyuyordu. Ataerkil iktidarın meşrulaştırılması için erkekler algılar oluşturup kadınları günahkâr ve her türlü kötülüğün kaynağı veyahut zayıf ve korunmaya muhtaç diye gösteriyordu. Genelevlerden bekaret kemerlerine kadar fiziki inşalar yoluyla *zayıf cins* üzerindeki mutlak hakimiyet ve kontrollerini güvence altına almaya çalıştılar. Soyluların konaklarında kadınların, siyaset gibi *erkek işlerine* karışmasını önlemek için *kadın odası* diye ayrı bölümler oluşturuldu. Çünkü onların görevi, anne ve sadık eş olarak erkeğe hizmet etmektir. Bu kadın odaları Ortadoğu’daki sultan haremeleri ile kıyaslanabilir. Kadınlar bu kapalı alanları bazen örgütlenmek ve kendilerini ifade etmek için de değerlendirmiş olsa da ev efendisinin kontrolü altındaydılar. Bu nedenle kadınların kontrol edilmesi ve dışlanması için oluşturulan bu odaları, bizzat kadınlar tarafından kendi iradeleri doğrultusunda oluşturulan ve şekillendirilen özerk kadın odaları ile karıştırmamak gerekiyor. *Kadın odası* kavramının Almancada 17. yüzyıldan itibaren alt sınıflara mensup kadınlar ve fahişleler için aşağılayıcı bir şekilde kullanılmaya başlanmış olması dikkat çekicidir.

Yeniçağ ile birlikte Avrupa’da giderek iki kuşak aile modelinin propagandası yapılmaya başladı. Bu modelde aile, ayrı bir şekilde, kendi evinde yaşamaya başladı. Süreç içerisinde kadınlar gittikçe daha fazla toplumsal ve kamusal yaşamdan, mesleklerden, siyasetten, sanat ve kültürden uzaklaştırıldı.

Şehirleşme sürecinde sadece doğal yaşam çevresi yıkılmadı. Aynı zamanda çok kuşaklı ve hem anne hem baba tarafından çeşitli akrabalık dereceleri üzerinden oluşturulan aile topluluklarının ortak yaşam dayanışması tahrip edildi. Bunun sonucu olarak kadınlar ve çocuklar aile evinde ve özel evlerde giderek daha fazla tekleştirilip sosyal çevreden izole edildi.

Sanayi devrindeki mimarlık sadece demir, beton, çelik gibi yeni materyallerin kullanımı veya soğuk, ataerkil biçimlerin hakimiyeti üzerinden tanımlanmıyor. Aynı zamanda pozitivist, rasyonalist zihniyetin giderek iç ve şehir mimarisini belirlediğini ve bundan ötürü yaşam alanlarının tamamen parçalanıp anonimleştirildiğini görüyoruz. Yaşam alanlarının sınıf ve cinsiyet doğrultusunda ayrıştırılması bu süreçte daha da derinlik kazandı ve bu aile ilişkilerine de yansdı. Fabrikaların ve endüstriyel çalışma alanlarının oluşturulmasıyla aile yaşamı mekânsal olarak üretim emeğinden ayrıştırılıp yabancılaştırıldı. Artık tamamen anneler ve kadınların omzuna yüklenen evdeki ve ailedeki yeniden üretim emeğinin değeri ve anlamı tanınmaz kılınıp inkâr edildi. Aile yaşamının kültürel ve ahlaki boyutları, örneğin eğitim, çocuk terbiyesi, yaşlıların ve hastaların bakımı, giderek devlet kurumlarının binalarına kaydırıldı. Okul, kışla, cezaevi, hastane, fakir evleri ve tımarhanelerin kalın duvarları ardındaki yaşam, devlet yasaları tarafından düzenleniyordu. Bu şekilde çocuklar, kadınlar, erkekler ve yaşlı insanlar giderek aile birliğindeki toplumsal değerler ve sorumluluklardan koparılıp yabancılaştırıldı.

Artık tamamen anneler ve kadınların omzuna yüklenen evdeki ve ailedeki yeniden üretim emeğinin değeri ve anlamı tanınmaz kılınıp inkâr edildi. Aile yaşamının kültürel ve ahlaki boyutları, örneğin eğitim, çocuk terbiyesi, yaşlıların ve hastaların bakımı, giderek devlet kurumlarının binalarına kaydırıldı.

Yaşam alanlarının bölünmesi ve aile üyelerinin mekânsal dağılımı iç mimariye de yansdı. Bu hem zengin semtlerdeki müstakil evler hem de işçi semtlerindeki kiralık daireler açısından geçerlidir. Villalarda ve burjuva şehir evi dairelerinde ayrı mutfak ve banyolar yanı sıra yatak odaları, oturma salonlar, yemek salonları, çocuk odaları, erkek salonları, dikiş odaları, çamaşır odaları, misafir ve hizmetçi odaları, müzik odaları ve benzer hobiler için odalar döşeniyordu. İngiliz yazar Virginia Woolf, “Kendine ait bir oda” başlıklı makalesinde 19. yüzyılın sonlarında özel ve kamusal binaların çok sayıda odaya sahip olmasına rağmen hiçbir yerde kadınların rahatsız edilmeden yaratıcı ve edebi çalışmalar yürütebileceği bir odanın olmayışını eleştirir. Ailedeki ataerkil rol dağılımı ve ekonomik bağımlılıktan dolayı kadınların günlük yaşamı ve yoğunlaşması günde

24 saat eril ve ailevi ihtiyaçlar tarafından belirleniyordu. Virginia Woolf bu nedenle şu sonuca ulaşmıştı: “bir kadın eğer kurmaca yazacaksa parası ve kendine ait bir odası olmalıdır ve göreceğiniz gibi bu, kadının gerçek doğasına ve kurmacanın gerçek doğasına dair büyük sorunu çözümsüz bırakmakta.”³

Özellikle de aileleriyle dar şehir dairelerinde veya yoksul mahallelerindeki barakalarda ya da banliyölerdeki yüksek bina bloklarında yaşayan kadınlar açısından süreklileşen fiziki, psikolojik ve ruhsal yük çok daha ağırdır. Almanya’da 16. yüzyıldan itibaren *sosyal konut* diye işçi ve gündelikçi işçi aileleri için inşa edilmeye başlayan standartlaştırılmış 3 odalı daire, toplamında 20-45 metrekare büyüklüğündeydi. Fabrikalarda çalışan proleter ailelere barınak olarak tasarlandı. Küçük burjuva yerleşim yerlerinin mimarisi de aynı kat planı şablonunu esas alıyordu. En büyük oda oturma salonu, ikinci büyük oda ebeveynlerin yatak odası, en küçük oda ise çocuk odası olarak öngörülüyordu. Burada esas alman, 2-3 çocuklu çekirdek aile modeliydi. Ki çocukların yetişkin yaşa geldiklerinde evden ayrılıp kendi ailelerini kurması bekleniyordu. Böylece kuşaklar birbirinden koparılıyordu. Özellikle de büyükanne ve büyükbabalar yalnızlaşıyordu ya da kendi çocuklarının evinde bakıma muhtaç hale geldiklerinde yük olarak görülüyordu. Çift kişilik yataklı ebeveyn yatak odası *özel oda* olarak tasarlanıyordu. Kadın eşin vazifesi, burada eril aile reisinin cinsel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Yatak odasında olup bilenler hakkında konuşulmayan tabu sayıldığından kadına yönelik şiddette olay yeri listesinin en başında yatak odasının yer alması tesadüf değildir.

Kapitalist metropollerde bireysellik ve tekleşme o denli derinlik kazanmıştır ki giderek daha fazla tek kişilik daireler bekar evi olarak inşa ediliyor. Büyük aileler açısından ihtiyaçlarını karşılayacak yaşam alanı bulmak bir yana finanse etmek neredeyse imkânsız hale gelmiş. Kapitalist moderniteye bağlı olarak küresel çapta yaşanan şehirleşme ve kentsel dönüşüm ile birlikte doğal, ekolojik ve komünal yaşam yapıları tahrip ediliyor. Bu da aileleri köksüzleştiriyor ve parçalıyor. Böylece Avrupa’daki sanayileşme ile birlikte dayatılan küçük aile yaşam modeli dünya çapında giderek daha fazla yayılıyor. Bunu doğal, gönüllü hatta ilerici bir gelişme olarak değerlendirmek yanlıştır. Dünyanın dört bir yanında geleneksel, dayanışmacı yaşam topluluklarına ait evlerin yıkımı ve semtlerin boşaltılmasında kullanılan canavarca devlet şiddeti de bunu gösteriyor.

Türk devleti tarafından çok önceden planlanan ve 2016’da tank ve toplarla tamamlanan, tarih içinde büyümüş ilçe ve semtlerin (Nusaybin, Cizre ve Sur) yıkımı şehirlerin ‘demografik değişim’ mimarisi için örnek verilebilir. Burada, devletin isyan bastırma programları ve nüfus politikalarının aracı olarak şehir planlamasının

³ Virginia Woolf, *Kendine Ait Bir Oda*, İngilizce orijinali, 1929.

aile yaşamı üzerinde hangi dolaysız sonuçlar yarattığını net görebiliyoruz. Aileler, kültürel ve sosyal yaşam çevrelerinden kopararak komşuluk ilişkilerinin çeşitliliğinden ve komünal bir şekilde oluşturulan kurumlardan mahrum bırakılıyorlar. Kadınlar, erkekler, yaşlı insanlar, çocuklar ve gençler böylece aile tarihlerinin ve çocukluk hatıralarının mekânını yitiriyorlar. Aile sorunlarını konuştukları, birbirini destekledikleri veya kültürel, yaratıcı veya sportif faaliyet yürüttükleri alanlar ellerinden alınıyor. Aileler, devlet tarafından denetlenen ve standartlaştırılmış TOKİ-sitelerine taşınmak veya 75 ya da 85 metrekare büyüklüğündeki dairelerde yaşamak zorunda bırakılmak isteniyor. Bunun sonucu olarak, aile ilişkilerine de olumsuz yansıyan birçok yeni sorun ortaya çıkıyor. Çünkü artık yabancı ve izole bir çevrede, bütün çabalarını aylık olarak devletin inşaat şirketine borçlarını ödemeye yoğunlaştırıyorlar.

Alternatif Yaşam Alanları ve Aile Formlarının İnşası İçin Yaklaşımlar

Yaşam alanının ataerkil ve devlet mimarisi sonucu aileler ve topluma uygulanan şiddet ve dışerklığe rağmen bütün zamanlarda alternatif yaşam alanları ve aile formları arayışı da söz konusu olmuştur. Çok sayıda roman bununla bağlantılı soru ve sorunları, yeni ütopya ve çözüm yollarını gündemleştirdi. *Kadınlar Şehri Kitabı* ve *Kendine Ait Bir Oda* gibi, Rus yazar Çernişevski'nin 1863'te yayımlanan *Nasıl Yapmalı?* romanı da buna dahildir. Birçok devrimciye ilham veren bu roman küçük burjuva ahlak anlayışını ve ataerkil-feodal evlilik ve aile anlayışını eleştirir. Aynı zamanda devrimci alternatif ve yaşam biçimlerinin nasıl olabileceği sorusunu sorar. Sınıfına layık görülmeyen bir evlilik yapan baş kahraman Vera Pavlovna'nın yaşadığı toplumsal çelişki ve bireysel sorgulamalarını anlatır. Vera, yaşadığı evlilik ilişkisinde ataerkil normlara boyun eğmek istemez. Bundan dolayı 3 odalı evini, o dönem açısından yeni ve olağandışı olan bir şekilde düzenlemeye karar verir. Evli çift ortak bir oturma salonu ancak iki ayrı yatak odası dayayıp döşer. Böylece hem birlikte geçirecekleri hem de bireysel ihtiyaç ve okumaları için değerlendirmek istedikleri zamanı bilinçli ve karşılıklı rıza temelinde şekillendirme koşullarını mekânsal olarak yaratırlar. Bu ise hem evlilik hayatı hem de yaşam alanı kullanımındaki eril hakimiyetten kopuş anlamına gelir. Aleksandra Kollontay da kadın kurtuluşu, cinsel özgürlük ve işçi sınıfının yeni ahlakı konusundaki yoğunlaşmalarında bu konuyu ele alır. Özel evlerdeki ataerkil aile modelini ve kadınların tecrit edilmesini aşmak amacıyla kolektif komşuluk mutfakları ve ortak çocuk bakımına sahip yaşam modelleri geliştirir. Böylece hem kadınların hem de çocukların serbest gelişim olanaklarının güçlendirilmesi hedeflenir.

Benzer yaklaşımları 1968 öğrenci ve gençlik hareketi ile birlikte Avrupa'nın birçok ülkesinde yayılan komün ve ev işgali hareketlerinde de görülebilir.

Devlet ve patriyarkanın üreme hücresi olarak gördükleri küçük aile modelini, kilisenin cinsellik konusundaki iki yüzölçümünü ve iffet taslayan yaklaşımını, yaşam alanının kapitalistçe pazarlanmasını eleştiriyorlardı. Boş fabrikalar ve eski binaları işgal edip, buraları onlarca insanın yaşayabileceği kolektif yaşam alanlarına dönüştürüyorlardı. Büyük ortak odalar, mutfaklar, konser ve etkinlik salonları kurmak için odaları ayrıştıran duvarlar yıkılıyordu. Ancak işgal edilen bu binalarda yaşayanlar, genel kurul ve bina toplantılarında günlük yaşamlarını örgütleyip siyasal konuları tartışırken ortak alanların yanı sıra ya tek başına ya da çift olarak bireysel bir odaya da sahipti. Hem devletin bu alternatif yaşam projelerine saldırıları hem de erkeklerin cinsiyetçi tutumları veya komünal sorumluluk duygusundaki yetersizlik nedeniyle bu projelerin büyük kısmı sadece birkaç yıl sürebildi. Devlet veya belediyeler işgal edilmiş binaların zorla boşaltılmasını meşrulaştırmak için çoğu zaman sonrasında onların yerine sosyal kurumlar açtı. Böylece önceden planlanmış lüks konutlar veya şirket binaları yerine direniş nedeniyle bu semtlerde çoğu zaman çocuk kreşler, huzurevleri veya gençlik merkezleri oluşturuldu.

Bununla birlikte kadınlar giderek daha fazla yaşam ve etki alanlarını özerk bir şekilde örgütlemeye zorunluluğunu hissediyordu. Bunun bir yolu kadın komünü, kooperatifi ve ortak evler kurmaktan geçiyordu. Kadınlar günlük yaşamlarını, yaşam alanlarını ve ekonomilerini ortak biçimlendirdikçe ataerkil evlilik ve çekirdek aile modeline alternatifler oluşuyordu. Bu sadece pratik alanda yaşanan bir gelişme değildi. Bilim ve araştırma alanında ataerkil yapı ve bakış açılarına dönük geliştirilen eleştiriden yola çıkarak farklı ülkelerdeki kadın grupları 1970’li yılların sonundan itibaren feminist mimari ve mekân teorileri konusunda çalışmaya başladı. Güney Almanya’daki Sosyal Bilimsel Araştırma ve Pratik Derneği bünyesindeki “Kadın, Taşlar, Toprak” Grubu da buna dahildir. Mekân ve mimarideki cinsler arası ilişkileri, kendini özne olarak gören erkeklerle, nesne olarak gördüğü kadın arasındaki ilişki olarak inceliyorlardı:

“Mekân, mimari ve çevre erkeklerin hükmü altındadır. Onlar yapıları ve planları, onların içeriği ve biçimini pratikte ve teoride belirliyor. Kadınlarsa içinde yaşıyor. (...) Günlük yaşam çoğunlukla evin içinde geçiyor. Kadınlar çok ‘evcil’. Tarihsel analiz buna gönüllü olmadıklarını gösteriyor. Kadınların kamuoyundan dışlanması, özel yaşam ve sessiz mutluluğa göre evcilleştirilmeleri şiddetli bir düzenlemenin sonucudur.”⁴

Feminist mekân teorisyenleri ve aktivistleri çok sayıda araştırma ve incelemede mekânsal koşulların ve mimarinin ataerkil zihniyet ve rol şemalarını ailede ve

⁴Kadınlar, Taşlar, Toprak Grubu, Sosyalbilimsel Araştırma ve Pratik Derneği, 1980.

kamusal alanda nasıl katılaştırdığını ortaya koyuyor. Ancak birçoğu kadının bastırılmasının “tabii ki sadece evin ve yaşam çevresinin değiştirilmesiyle ortadan kaldırılamayacağına”⁵ dikkat çekiyor. Yani yaşam, aile ilişkileri ve cinsler arası ilişkilerin mimarisindeki demokratik değişim sadece fiziki bir inşaat projesi olarak ele alınamaz. Christine’nin kadın şehrinin inşası için sadece alet, materyal, teknik hesaplar, duvarcılık bilgisi ve fiziki gücün yeterli olmayacağını boşuna hissetmedi. Bilge kadınlarının destek ve dayanışmasından emin olduktan sonra işe koyulabildi. Kendini tanımanın sağladığı akıl gücü, doğruluk ve adalet duygusu ile ataerkil şiddetin sebeplerini tahlil etme ve kadınlar için savunulabilecek bir yaşam ve yaratım alanını inşa etme yeteneğini kazandı.

Kadınlar şehri hikâyesini bir benzetme olarak ele alıp bugünkü toplumsal koşullara aktardığımızda önemli sonuçlar elde edebiliriz. Zira bu hikâye bize, demokratik aile veya özgür eşyaşam modellerini destekleyebilecek olan yaşam alanlarının mimarisi ve biçimlendirilmesinin kadın özgürlüğü temelindeki ahlaki-politik toplum uğruna verdiğimiz mücadele ile yakın bağ içinde olması gerektiğini anlatıyor. Komünal, dayanışmacı, ailevi yaşam form ve alanlarının (yeniden) inşa süreci toplumun demokratik değişiminin temelini oluşturuyor. Ki söz konusu form ve alanlarda farklı kuşaklar birlikte ve doğa ile iç içe yaşama, öğrenme, çalışma ve insani ihtiyaçlarını karşılama imkânına sahip olabilmeli. Bazı örnekler, ataerkil, ekonomik, ekolojik ve askeri işgal savaşları nedeniyle oluşturulan engellere rağmen şimdiden böylesi projeleri başlatmanın mümkün olduğunu gösteriyor.

Roja’da kızıl killi topraktan yapılan evlerden oluşan kadın köyü Jinwar böylesi bir örnektir. Evlerin yuvarlak ve köşeli formu ve kullanılan materyal, bölgede bin yıllardır uygulanan Neolitik yapı geleneğinin köklerine dayanıyor. Geleneksel unsurlar çağımızın kullanışlı teknik gelişmeleri ile birleştirildi. Örneğin evlerin çatılarındaki güneş panelleri ile köyün elektrik ihtiyacı gideriliyor. Tıpkı ana klan toplumunda olduğu gibi Jinwar’da da mekân ile toplum arasında sıkı bir bağ bulunuyor. Komünal mutfak ise köyün ortasında yer alıyor.

Devlet sisteminde yaşam alanının dışına taşınan eğitim veya sağlık gibi alanlar, Jinwar’da köy yaşamının ayrılmaz bir parçasını oluşturuyor. Yuvarlak, renkli boyanmış, killi toprak evlerinde bulunan ilkökul, Jineoloji Akademisi’nin oval ve kıvrımlı binası veya bahçede bulunan Şifa Jin adlı sağlık ocağı sadece köydeki kadın ve çocuklar için birlikte yaşamın ve karşılıklı yardımın mekânları değil. Aynı zamanda komşu köylerdeki insanlarla bağ ve paylaşım alanını oluşturuyorlar. Çevre köylerindeki çocuklar da Jinwar’daki okulda okuyor.

⁵ Marianne Rodenstein, “Frauen, Räume, Architektur, 1981

Bu okulda eğitim Kürtçe ve Arapça dillerinde veriliyor. Farklı yaşam alanları ve tecrübelerinin bir araya getirilmesi sonucu köy bütün bölgeden insanların başvuru yeri haline geliyor. Hastalıkları için tedavi arayan kadınlar gibi doğal tedavi yöntemleri ve şifalı bitkiler konusundaki bilgilerini aktarmak isteyen kadınlar da Şifa Jin'e geliyor.

Hem evlerin mimarisi hem de köy yaşamının estetiği ve etiği kadınlara ve çocuklara, özgür toplumsal yaşamın temelini döşeyebilecekleri bir mekân sunuyor. Farklı kuşaktan kadınlar, tarım, hayvancılık ve bahçeciliğe dayanan komünal ekonominin gelişimine katkıda bulunuyor, köy meclisinde kolektif bir şekilde alınan karar süreçlerine katılıyor ve toplumsal yaşam için sorumluluk üstleniyor. Yaşam alanları ve aile yapıları savaş ve şiddet sonucu yıkılmış olan kadın ve çocuklar burada, bilinçli bir şekilde dayanışmacı bir yaşam alanının inşasında yer alma kararını vermiş olan kadınlarla birlikte yeni bir aile topluluk formunda kaynaşma olanağına sahip oluyorlar. Bu örnek bize ataerkil işgal ve kapitalist modernite hakimiyetinin karşı konulmaz gibi görünen mimarisine rağmen kolektivizm, yaratıcılık ve inatla, öz güç ve iradeye dayalı alternatif yaşam alanları ve aile formlarını inşa etmenin mümkün olduğunu gösteriyor.

Kaynakça

- Christine de Pizan, *Kadınlar Şehrinin Kitabı*, Fransızca orijinal 1405, Almanca baskı: Orlanda, 1986.
- Virginia Woolf, *Kendine Ait Bir Oda*, İngilizce orijinal 1929, Almanca baskı: Reclam, 2012.
- Nikolay Gavriloviç Çernişevski, *Nasıl yapmalı*, Rusça orijinal 1863, Almanca baskı: Aufbau Yayınları, Berlin und Weimar 1979.
- "Kadınlar, Taşlar, Toprak" Grubu, *Feminist Teori ve Pratik Yazıları*, Sayı:4, Frauenoffensive, 1980.
- Marianne Rodenstein, "Frauen, Räume, Architektur", Archplus Dergisi, 1981.

Almanya’da Aile Konsepti: Bir Analiz Denemesi

Amira Mornagiu

Aile

Aile nedir?

Aile dendiğinde aklımıza ne geliyor?

Bir tabloya uymak için verilen yarış.

Sevgiye yaklaşım.

Aile hiç birimize yabancı bir şey değil, sonuçta hepimizi farklı biçimlerde şekillendirmiştir ya da hepimiz bir ailede büyümüşüzdür. Anneler, babalar, ebeveynler, çocuklar. Büyük ve tipik bir çekirdek ailede büyüdük, yedek bir ailede, evlat edinildiğimiz bir ailede ya da aileye benzer bir toplulukta. Aile ile neyi ilişkilendiriyoruz? Büyüme, gelişme, değişim, sevgi ve sorumluluk ya da başka neyi aile ile ilişkilendiriyoruz? Baskı, şiddet, beklentiler mi? Günümüzde aileyi var eden nedir?

Aile bugün bildiğimiz haliyle kapitalist modernitenin güçlenmesine dayanan bir icat mıdır? Araştırmaya, köklerini ve çekirdeğini incelemeye, özüne inmeye ya da asırlar ve çağlar boyunca süregelen insan olma sürecindeki “gelişim”lerine yakından bakmaya gelinece, en sıradan şeyler bile hızla bir zorluk haline gelebilirler. Çoğu zaman, bu şeylerin hep bugünkü gibi olduğu fikrine takılıp kalırız ve bu yüzden bugünün birlikte olma, kişilerarası organizasyon formlarını hep varmışçasına ve doğal karşılarız. Ya da öncesindeki formların en gelişmiş hali olduğunu düşünürüz. Bir ailenin veya ailelerin kökenine, kültürel geçmişine, aile geçmişine,

sınıf bağılıklarına ve yaşadığı yere bağlı olarak çok farklı zorluklara, gelişme imkanlarına ve gelişim kapsamlarına tabi olduklarının tabii ki de farkındayım. Almanya’da büyümüş ve burada yaşıyor olmamdan dolayı, buranın perspektifinden konuşuyorum.

Çok basit gibi görünen bu görevin aslında ne kadar zorlu olduğunu hayret ederek fark ediyorum ve araştırmaya başlıyorum. Dil, tek tek sözcükler ve onların kökenleri... Arama motoruna F-A-M-I-L-I-E (aile) yazıyorum. Antik çağda (Roma İmparatorluğunda) “Familie” kavramı. Vikipedi’ye göre familia kavramı Oskça/Umbraca bir kelime olan famel/famelo/fameria’dan gelir. (Oskça-Umbraca Hint-Avrupa dil ailesinden iki dildir.) Oskça famat “yaşamak”¹ anlamına gelir ve birlikte yaşamının temel anlamını ifade eder. Latince kelimeler olan famulus ve famula kavramları ise “ev kölesi” ve “hizmetçi” anlamlarına gelirler. Familia kavramı kendinden önceki kavramların gelişmiş bir versiyonudur ve Latince dilinde çok katmanlı bir kavramdır. Latince’de (Yunanca’da olduğu gibi) bugünkü aile kavramına denk gelen bir kelime bulunmuyordu: “Familia hiçbir şekilde, baba, anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile anlamına gelmiyordu.”

Yani “yaşamak” ve “köle” kelimeleri bugünkü Avrupa kelimeleri familie, familia, famille’nin merkezi kökenleri gibi duruyor. Bunu daha önce bilmiyordum. İçerik olarak yani anlamı itibarı ile bu beni pek şaşırtmıyor. Beni asıl büyüleyen şey, dilin ve kelime kökenlerinin hikayeyi anlatmaya bu denli katkı sunmasıdır. Bizden bu kadar çok kişinin, aileden kopma anını (uzaklaşma değil de özgür bir insan veya aile içerisindeki toplumsallaşma çerçevesinde içine doğduğumuz dinamik ve rollerin ötesinde biraz daha özgür bir insan olarak) kurtuluş gibi hissetmesi ilginç değil midir? Abdullah Öcalan aile kavramını devletin en küçük birimi olarak tanımlıyor, öyleyse burada özgürlükten ya da özgür bir gelişimden nasıl söz edebiliriz?

Aile kelimesi Latince familia kelimesine en yakın olduğu için, önce Antik Çağ ailesini irdeleyeceğim ve karşılaştırmalı olarak Cermen kabilelerinin aile formuna bakacağım. Antik Roma çağındaki bir hanenin, yani “familia”nın üyeleri, erkek, kadın, çocuklar ve kölelerdir. İlginç olansa çocukların ve kölelerin aile içinde çok benzer bir statüye, neredeyse aynı hak ve görevlere sahip olmalarıdır. Onları ayıran şey, kölelerin aksine çocukların yasa önünde bir “şey” -yani nesne- olarak görülmemeleriydi. Hatta ortak bir tanım bile vardı: “Liberi” ifadesi hem çocuklar hem de köleler için kullanılırdı. Bunlar beraber de büyülerdi. Birlikte aynı odada uyumaları çok alışıldık bir şeydi. Çocuklar ebeveynlerinden talimatlar alan kölelere, her şeyden önce eğitimci, hemşire ve öğretmen olanlara itaat etmek zorundaydılar. Özellikle öğretmen kölelere, “tembel, yaramaz veya akılsız” davrandıklarında çocukları

¹ Buradaki yaşamak fiili bir yerde/evde yaşamak anlamındadır [ç.n.]

döverek cezalandırma talimatı verilirdi. Özellikle evde yapacak çok iş varsa, çok az köle varsa ya da çocuklar cezalandırılınca, çocuklar, lazımlıkları boşaltma ve temizlemeye kadar, köleler ile aynı şeyleri yaparlardı. Kadın eş ve anneye “matrona” denirdi. Ev işlerinden, ev kölelerinin yönetiminden sorumluydu, özellikle de mutfakta. Baba, o günün deyiimiyle “pater familias” evdeki sözün sahibiydi. “Patria potestas” ile sadece tüm familia’nın sorumluluğuna değil, aynı zamanda imparatorluk dönemine kadar ölüm cezası da dahil olmak üzere aile üyeleri üzerinde her tür cezayı uygulamasına izin veren, her şeyi kapsayan bir cezalandırma gücüne sahipti. Patria potestas,² yani evdeki en üst konumu ona tüm ev topluluğu (eş, çocuklar, köleler, özgürleştirilmiş köleler yanı sıra evde bulunan eşyalar ve hayvanlar) üzerinde sınırsız kullanım hakkı veriyordu.

Sorumlulukla birlikte, Roma aile babaları başkalar üzerindeki karar hakkı iddiasında bulundular. Küçük yaştaki çocuklar ve köleler yeterince olgun olmadıkları gerekçesiyle çoğunlukla karar verme yetkilerinden mahrum bırakılırlardı. Erkekler on altı yaşına geldiklerinde yetişkin olarak kabul ediliyordular. Evli olmayan kadınlar ise hayatları boyunca babalarının (ya da vasisi olarak atanan kişinin) denetimi altında kalıyorlardı. Biyolojik baba için “pater” değil “genitor” kelimesi kullanılırdı. Pater Hint-Avrupa dillerinde, babalığın fiziksel ve maddi yönleri için değil, erkeğin saf doğurganlığının ötesinde “yaratıcı güç” ve “doğüstü güçler” kapsamında kullanılırdı. Buradan, ilahi veya tanrı benzeri bir özelliğin de eklendiği erkekte güçlü bir yüceliminin gerçekleştiği görülebiliyoruz.

Cermenlerde, aile yaşamının ön planında klan duruyordu. Klan, bir reise sahip akrabaların oluşturduğu toplumsal bir gruptu. Evlilik için az çok aynı ekonomik ve toplumsal tabakaya mensup olunmalıydı. Evlilik öncelikle klanın gücünün korunması ve mülkünün/mal varlığının artırılması için kurulan ekonomik bir ittifaktı. Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte klan evliliklerinde esas alınan şartlar yavaşça değişime uğradı, bu da ahlaki değerlerde bir değişimi beraberinde getirdiği gibi, evlilik ve klana biçilen anlam da değişti. Artık Hristiyan eşlerden tek eşlilik ve sadakat talep edilmeye başladı. Evlilikte ekonomik ve sınıfsal faktörler artık öncelikli değil ikincil olmaya başladı. Kilise, eşlerin aynı inanca bağlı olmaları ve kadının evlilik öncesi bekaretini şart koşuyordu. Kilise, büyük aile klanlarının gücünü kırmak için ensesti tabulaştırdı. Çok eşlilik, Hristiyanlık öncesi klan yapılarında, sonraki nesli ve dolayısıyla aşiretin varlığını güvence altına almasından da dolayı, yaygındı. Bu daha sonra Hristiyanlar arasında yasaklandı

² Antik Roma aile yasasında dar anlamda babaya ait olan güç, baba egemenliği; geniş anlamda ise aile reisi olan pater familias’ın ailesindeki bütün çocuklar, torunlar, aileye dahil diğer kişiler ve köleler üzerindeki hakimiyetini ifade ediyordu. [ç.n.]

ve Orta Çağ'ın sonlarında sadece gizlice devam ettirildi. Hristiyanlığın yerleşmesi ile birlikte daha önce yaygın olan evlilik ve evlilik dışı çocukların yasal eşitliği kaldırıldı, aynı şekilde eşlere ilişkin yasal eşitlik de ortadan kaldırılmıştır.

Nasyonal Sosyalizmde Aile

Hitler'in diktatörlüğü altında aileye çok özel bir ideolojik anlam biçildi. Aile Nasyonal Sosyalistler tarafından propagandası yapılan ırk teorisinin hizmetindeydi. Kadınlar ve erkekler olabildiğince erken evlenmeli, pek çok çocuk yapmalı ve böylece "Alman halkını" güçlendirmeliydiler. Bu tarz aile kurmanın özel yaşamdaki mutluluğun sağlanmasıyla ilgisi yoktu, sadece ulusal bir yükümlülük olarak görülüyordu. Elbette, sadece "ırkların karışmadığı" evlilikler isteniyordu. Kadınlar anne olmalı, çalışmamalıydılar. Küçük kızlara verilen terbiyede bu zihniyet aktarılıyordu. İlginç bir şekilde, Cermen klan mirasının açıkça görülebildiği geniş çiftçi aileleri burada bir tür ideal tablo olarak görülüyordu. Nasyonal Sosyalist ideolojide cinsiyetler arasında doğal bir hiyerarşinin olduğu propagandası yapıp erkeğin aile reisi olarak otoritesi "kan ve toprak" mistisizmine dahil edilerek arzu edilir, hatta neredeyse kutsal diye işleniyordu. İş ve aile yaşamı birliği ile "köylü aile konsepti" Nasyonal Sosyalizmin kapsamlı ideolojisine uydurulmak için çok idealdi. Buna karşılık, 19. yüzyılda tipik bir şehir ailesine dönüşen burjuva aile, fazlasıyla dışa kapalı ve dolayısıyla şüpheli olarak görüldü.

Faşist propagandanın boyutu bir kez daha açıkça ortaya koyuyor ki bu tarz bir aile sadece "yetiştirme" görevi açısından bir şeyleri çözebiliyor. Hem siyasi hem de sosyal biçimlenmenin kendisi sadece devlet ve onun faşist kurumlarına ayrıldı. "Faydalı tarım hayvanları" kullanımına benzer bir şekilde, Aryan çocukları da "Lebensborn" (Yaşam Kaynağı) adını taşıyan tesislerde "yetiştirildiler". Sadece "değerli ve ırksal olarak kusursuz erkekler", "çiftleşme yardımcıları" olarak ele alındılar. "Aryan" kadınları doğum yapmalıydılar ve "kusurları olmayan çocuklar daha sonra SS tarafından alınıp büyütüldüler. Burada en yüksek derecede bir insandışılma, her doğal toplumsallığın ve aile yapısının ortadan kaldırılmasını görüyoruz.

Aile Modellerinde 1950'ler ve Sonrası

Savaşın sonraları Almanya'daki birçok aile, birbirlerine neden olan ve üst üste binen çok katmanlı yıkım ve yaralanmalardan muzdaripti. Savaşta ölen erkek aile üyelerinin yanı sıra bomba kurbanları vardı ve yıllar içinde birçok oğul ve baba esir düştü. Aileler kaçış ve sürgünler ile parçalandılar. Bu noktada, Nasyonal Sosyalist sistem

altındaki sosyalleşmeyi beraberinde getiren çocuklardaki psikolojik bağlanma bozuklukları ve diğer zararların kapsamına girmemize gerek yok. Erkek işgücü olmadığı için Federal Cumhuriyet'in başlangıcında, birçok kadın çalışıyordu. Bununla beraber bu "yeni bir kadın ve anne karakter"i doğurdu. Ancak, aile politikası önlemleri yoluyla, yeterli erkek iş gücü sağlandığı gibi, kadınlar çalışma hayatından çıkarıldı. Bu şekilde 1950'lerde -sözde Nasyonal Sosyalizm içindeki "aile konseptinin" tam tersine- yeni bir aile idili tasarlandı. Kendi evinde yaşayan iki kuşaklı küçük aile, sağlam ve sağlıklı aile modeli olarak sunuldu. Baba reis ve evi geçindiren, anne çocukları büyüten ve ev işlerini yapan kişiydi. Yani belirli bir "kırmızı çizgi" değişmeden kaldı. Basın, televizyon ve reklamlar gibi kapitalist, devletin propaganda araçları bu tabloyu destekledi, yine ideale uyan, sağlam ve "doğal" bir ailenin "değişmez" bir örneği sahnelendi.

Değiştirilmiş bir toplum yönündeki bütün reformlar, sürekli müzakere süreçlerinden ve etkileşimlerden doğmuşlardır. Bu noktada feministlerin direnişinin ve mücadelesinin vurgulanması gerekmektedir, çünkü bunlar tarih yazımında çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Bu noktada, en azından bir süreliğine, bu mükemmel küçük aile tablosuna karşı organize bir direniş olduğu söylenebilir. Bu aileler içindeki işlenmemiş savaş travmaları ve faşizm üzerinden açık ya da gizli bir şekilde ortaya çıkan, tavır gösterilmesi gereken, yapısal olarak sağlamlaşmış, her şeyi kapsayan sorunlar, toksik erkeklik ve ırkçılığın miktarı, kişiselleştirilmiş bir biçimde "işlendi." Almanya'da ülke çapında denazifikasyondan mı bahsediliyor, o zaman hiç gerçekleşmeyen bir şeyden bahsediliyordu.

Bugünkü Almanya'da Aile

Almanya'daki bugünkü aile nesli görüntüsü romantik tek eşli bir aşk ortaklık şekline benzer, hatta özellikle burada bir gizemli özlem yeri olabilir. Bu yüzden nasıl olması gerektiğine dair neredeyse öncü bir ideal resim var gibi görünüyor ve bu yüzden binlerce insan ilişkilerinde takımyıldızı yönünde bu ideale veya en azından ona yakın imajlarını eşleştirmek için mücadelelerini ve rekabetlerini bireysel ve farklı bir şekilde yürütüyor. Mevcut anketlere göre, Alman nüfusunun %86'sı buna benzer aile tablosunu çok önemli olduğunu düşünüyor. Peki bu aldatmaca görünüşün arkası nasıl görünüyor? Mevcut anketlere göre, ailelerdeki zihinsel sorunlar ve çatışmalar sürekli artmaktadır. Ayrıca sosyologlar ebeveynlerden ve çocuklardan ibaret olan "modern ailelerin" özgüven ve zihinsel olarak sağlıklı gelişim için tam olarak en iyi ön koşullar olmadığını onaylamaktadırlar. Bu yüzden çekirdek aile tam olarak küçük boyutu nedeniyle daha önceki, daha köylü aile yapısı ile karşılaştırıldığında esnek görünmemektedir. Çünkü bu birimin içinde bütün avlu, birkaç neslin akrabaları dahil olmak üzere ve yardımcıları ile hayvanları yer almaktadır. Mesela

sel veya felaket gibi acil durumlarda daha fazla hareket seçenekleri vardı. O dönemlerde çocuklar yoksulluk veya sağlık açıkları gibi nedenlerden dolayı daha sık ölürlendi, ancak bunlar nadiren ailelerin parçalanmasına neden olan olaylardı.

Sanayileşme ve kapitalizmin yükselişi sırasında, çekirdek aile gittikçe daha fazla kristalleşti, gittikçe daha fazla önem verilen bir tür sığınak haline geldi. Daha az sayıda çocuğun “başarılı” yetiştirilmesi, işin yanında anlamlı bir aile projesi haline gelmiştir. Günümüzde Almanya'daki ailelerin sadece %0,5'i ikiden fazla kuşak olarak bir çatı altında yaşıyor.

Günümüz Aile Üzerine Düşünceler ve Yansımalar

Geçmişe bazı kısa bakışlar attık. Bu metni hazırlamak için sahip olduğum sürenin yeterince derinlikli bir şekilde ailenin kökenlerini irdelemek için yeterli olmadığına farkına varıyorum. Lakin tarihe attığımız kısa bakışlar bile bazı tespitlere gitme olanağını sunuyor. Mesela aile gibi kurumların aslında ne kadar değişken olduğu görülüyor. Bu kavramı burada bilinçli kullanıyorum zira krallıklar, imparatorluklar, diktatörlükler ve devlet kurumları gibi iktidarcı kurumların beklentileri çerçevesinde insanın bir arada yaşamının ne denli genişletilebilir ve biçimlendirilebilir özellikte olduğu görülüyor. Bu yazıda sadece kısa kısa ele aldığım tarihsel bağlamlara ve burada işaret edilen farklı aile formlarına rağmen bir devamlılığın olup olmadığını göstermek için Sherri Mitchel'in yardımına başvurmak istiyorum. Sherri Mitchel ya da Weh'naHa'mu'Kwasset', yani Işığın Getiren, küresel Dönüşümsel Değişim Hareketi içinde yer alan, yerli halkların haklarını ve çevre adaletini savunan bir aktivist, hukukçu ve manevi hocadır. Burada değineceğim “Aktivizm Bağ Demektir – Dünyanın İyileştirilmesi İçin Yerlilerden Öğretiler” kitabı yazdığı kitaplar arasındadır. Ayrıca yazarlık yapan bir kişi olan, kendini bir cinsiyet üzerinden tanımlamayan, yazarken enterseksiyonel yöntemi esas alan, ders ve atölyeler veren ve yapısal şiddet, dil-eylem ve politik faaliyet olarak sevmek gibi konularla ilgilenen lann Hornscheid'ten de bahsedeceğim. “Sevmek Üzerine. Siyasi faaliyet olarak sevmek – kapitalizmi sevgisizleştirmek” kitabına değineceğim. lann Hornscheidt toplumumuzdaki -eğer böyle bir formdan bahsedeceksek- bireylerin büyük bir kısmının kendini ait olmayan, tuhaf, hayırsız hissettiğini düşünüyor ve buradan yola çıkarak birçoğumuzun çeşitli biçim ve tarzlarla ve bazılarımızın da çoklu ve eşzamanlı olarak dışlandığı sonucuna varıyor. Toplumdan aldığımız biçimlenme nedeniyle kendimiz olmamız böylece engelleniyor. Hornscheidt siyasal eylem olarak sevmek hakkında yazıyor ve kapitalizmin sistem olarak ne denli, kendilerini eksik ve değersiz olarak gören insanlara bağımlı olduğunu ortaya koyuyor. Ki bu sistem içerisinde insanların çoğu böyle hissediyor. Sevgi – bu büyük kelimeye yaklaşacak olursak – öncelikle koşulsuz olduğundan Hornscheidt kendini severek kapitalizme

olan sevginin sonlandırılmasını savunuyor. Ancak kendini sevmek hem Hornscheidt'e göre hem de Budizm gibi bütün spiritüel öğretilere göre başkalarını daha çok sevmek ve hem çevre hem de etrafımızdaki yaşama daha sevgi dolu yaklaşmak için temel bir ön şarttır.

Bu sevgi, formla ilgili olarak değil, basit “olmak”a ithaf edilmelidir, bu yüzden Hornscheidt “Sevmek” kitabının okuyucularını teşvik eder. Siyasi eylem olarak sevmek- kapitalizmden ayrılmak, öz sevgiyi uygulamak ve özgürce gelişmek, böylece başkalarının tanınması bile artık uğraşmaya değmez, çünkü sürekli ve kendi sevgisine dayanan öz-değer vardır. Ancak genel olarak yaşamla da ilgilidir. Hornscheidt bu nedenle sevgiyi ego sevgisiyle karıştırmamak için feragat eder. Karşılaşmak istediğimiz bir imaj için uğraşmayı bırakmak ve kendimiz olmak ve başkalarını onları engellemek yerine teşvik etmektedir. Hornscheidt sevmenin ne kadar devrimci bir ruhu olduğunu çok net göstermektedir.

Aile dönemlerinin farklı dönemlerine ve benzeri örneklerine geri dönersek, burada sunulan tüm takımyıldızlar içinde net roller ve aile üyelerinin ilgili beklentileri ile birlikte net bir ideal resim olduğu çok açık hale gelir. Yani farklı cinsiyetlerin gelişimine öncülük ediyor gibiydi. Kökeninde diyalektik olan ve bir bütünle etkileşim halinde olan insan yaşamı aile içerisinde sabit roller, ikilik ve daha sonra sınıf mensupluğu biçiminde hem dünyayla hem de yaşamla özgür bir bağlılık ve gelişimle artık pek de alakası kalmayan bir varlığa sıkıştırıldı. Bu, özellikle güçlü bir şekilde ve tüm çağlarda, aile bağlamında ve dolayısıyla sürekli yenilenen bir toplumun kökeninde acilen üstesinden gelinmesi gereken yetişkinlik şeklinde görülebilir. Çocuklar sanki “içerikten” yokmuş gibi, henüz bütün insanlar değilmiş gibi muamele görürler. Hâlâ “doldurulması” gereken boş bir kap gibi. Ayrıca kendi yargıları, kendi adalet ve ahlak duyguları da reddedilir. Çocuklar genellikle küçük yaşlardan itibaren kendilerine güvenmemeyi ve yetişkinleri dinlemeyi öğrenirler. “Çocukça olmak”, “naif olmak”, bunlar yetişkinler arasında kasten kullanılan sözcüklerdir. “Büyüdüğünüz zaman bunu anlayacaksınız”, “Hala bunun için çok küçüksünüz”, “Böyle davranma” çocuklara çok sık hitap eden tipik ifadelerdir. Çocuklara kendi fikirleri hakkında çok az soru sorulur ve genellikle kendilerine açıklanmayan davranışlar nedeniyle eleştirilirler. Övülmek, tanınmak, sevilme hissine sahip olmak için erken yaşta adapte olmayı öğrenirler. Ebeveynler için genellikle yaşamı, yanlarında getirdikleri kişilikleri desteklemek yerine ne“ olur” diye çok önemlidir. Böylece insanlar özgür olmayan varlıklar olarak yetiştirilir, sevgiyi varoluşsal bir bağımlılık olarak yaşarlar. Bu şartlanmadır. Burada da bir insanın gelişimi içindeki en eski biçimin mecazi kolonileşme anlamında konuşabiliriz. Sherri Mitchell- Weh'naHa`mu`Kwasset yukarıda bahsi geçen kitabın dokuzuncu bölümüne “Çocukça bağımlılığımızı sona erdirmeye” başlığını veriyor. Onlar için bağımlılık, kolonileşmenin merkezi işaretidir. Bağımlı bir toplum, kendi sorunlarını

çözemez, bu da sorumluluğun başkalarına aktarılmasına neden olur. Ayrıca, koruyucu ve korunan arasında bir ilişki yaratan yüzyıllar boyu paternalist kuralın oluşumunu ifade eder.

Dolayısıyla, iktidarda olanların kararlarını almalarına, özgürlüğü kısıtlamalarına ve onları geçersiz kılmalarına, en iyi menfaatlerimiz doğrultusunda hareket edecekleri varsayımına dayanarak izin verilir. Mitchell, bunu hayatımızın her köşesine ulaşan bağımlılık kültürü olarak tanımlıyor, bu yüzden doğduğumuz günden itibaren iktidara itaat etmek ve daha yüksek otoriteye güvenmek için zamanlanmış oluruz. Ayrıca bu itaat sisteminin hükümet yapılarına, eğitim sistemlerine, iş kanunlarına ve çoğu dinin temel yasalarına gömüldüğünü yazıyor. Fetihün özelliklerinden biri boyun eğme. Kontrol zihniyeti yukarıdan aşağıya doğru yapılandırılmıştır, iktidar hiyerarşilerine dayanır. Bu tutumun tehlikelerinden biri, başkalarını keyfilikinden mahrum ederek gücünü kazanması ve sağlamlaştırmasıdır. Ezilenler gücü ezilenlerden alırlar. Ezilenler sırayla güçlerinin bir kısmını geri kazanmak için başkalarını eziyorlar. Bu süreçlerdeki rolümüzü yansıtmazsak, onların yaşamlarımızı nasıl etkilediğini ve dünyayı nasıl aktif olarak şekillendirdiğimizi anlayamayız (Sherri Mitchell/Weh'naHa`mu`Kwasset: "Aktivizm bağlantı demektir"). Çocuğun rolünün karmaşıklığını anlamak muhtemelen ölçülemez. Fiziksel ve zihinsel olarak ebeveynlere bağımlıdır, ancak sadece oradadırlar, sevmek için savaşmak zorunda kalmamalı veya belirli bir resme uymaya zorunlu olmamalıdır. Çocuklara özel koruma sağlanmalı, aileler (çekirdek aileler şeklinde), anaokulları, okullar ve diğer şiddet kurumları tamamen sorgulanmalıdır. Yetişkinlerin tüm yanlış anlama, öfke ve şiddeti sonuçta artık kendileri olmayacakları, içsel çocuklarını hatırlayamadıkları ve kendi doğalarından çok yabancılaştıkları gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bu yanlış anlama ve şiddet çemberi ancak kendilerini iyileştirmeye çalışan ve gerçekten sevmeye başlayan insanlar tarafından kırılabilir. Yapılacak en iyi şey, işe kendinizle başlamaktır.

Kaynakça

- Abdullah Öcalan, *Jenseits von Staat, Macht und Gewalt*, Mezopotamya Yayınları, 2015.
- Sherri Mitchell Weh'naHa`mu`Kwasset, *Die das Licht bringt: Aktivismus heißt Verbindung*, Indigene, 2020.
- Weisungen zur Heilung der Welt "Iann hornscheid: Zu Lieben. Lieben als politisches handeln Kapitalismus entlieben ndex.h
- https://www.planet-wissen.de/gesellschaft/familie/familie_im_wandel/index.html#Mittelalter (Son Erişim: 17 Temmuz 2020)
- https://www.planet-wissen.de/kultur/voelker/germanen/index.htmlhttps://de.wikipedia.org/wiki/Familie#cite_note-1 (Son Erişim: 17 Temmuz 2020)

Korunaklı Olarak İfade Edilen Evlerimizde Ne Kadar Güvendeyiz?

Seda Zorca

Ailenin özellikleri, işlevleri üzerinde duran her anlayış aslında kadının aile içindeki rolüne, işlevine vurgu yapıyor. Binlerce yıllık düşünce geleneği erkekleri ne oldukları üzerinden tanımlarken, kadınının toplumsal konumunu ise “ne işe yaradıkları”ndan yola çıkarak tanımlıyor[1]. Kadınlar, erkek şiddetine en yoğun olarak birincil dereceden ilişkiler tarafından maruz kalıyor: Babalar, kardeşler, kocalar, sevgililer! Ailenin cennet olmadığı, kutsal ailenin bir masal olduğu feminist sözün çerçevesini oluşturuyor. Aileyi kutsallaştıran bu sözler aslında tam da patriyarkayı yeniden üreten söylemler. “Aile içinde olur böyle şeyler” diyerek kadına yönelik şiddet içeren her davranış normalleştiriliyor ve dahası ataerkil yapının ideolojik aygıtları (eğitim kurumları, din, devlet politikaları vb.) tarafından meşrulaştırılıyor. Ve nedense aile sadece kadınların “fedakarlığıyla” ayakta kalabiliyor.

Ailenin veya özel alanın; kadına yönelik her türlü şiddetin merkezi haline gelmiş olduğunu özellikle içinde bulunduğumuz şu salgın sürecinde yeniden fark etmiş olduk. Gerçi Amerika’yı yeniden keşfetmeye gerek yok; feminist hareket yıllardır bu argümanı söylüyor. Kadınların güçlenmelerine engel olunarak ya da bunun için bir çözüm önerisi sunmayarak kadınların aileye mecbur bırakıldığını görüyoruz. Bağımsız bir hayat kurmayı imkânsız hale getirmek yoluyla kadını ev içine mahkum eden toplumsal norm ve politikalarla karşı karşıya kalıyoruz. Bugüne dönüp bir de salgın sürecinde neler oldu ona bakalım. Bu noktada önce biraz salgın nasıl ortaya çıktı ondan bahsetmek gerekiyor. Covid-19 salgını süreci, Çin’in Dünya Sağlık Örgütü’ne, 31 Aralık 2019’da Vuhan kentinde kaynağı bilinmeyen gizemli bir solunum yolu rahatsızlığının ortaya çıktığını bildirmesiyle başlamış oldu. Türkiye’de ise

ilk defa 11 Mart tarihinde Sağlık Bakanı tarafından koronavirüs görüldüğü açıklandı. Salgın süreci boyunca gerek ulusal gerek uluslararası medyada paylaşılan kadına yönelik şiddetin arttığına dair bilgiler bu konuya dikkat çekerek çok önemli bir etki yarattı[2]. Fakat şiddetin arttığını vurgulayan bu haberlerin, kadına yönelik şiddetin salgından ötürü arttığına dair bir algı yaratması da kaçınılmaz oldu.

Salgın nedeniyle uygulanan karantinalar ve sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte kadınlar şiddet uygulayanlarla birlikte 24 saat boyunca ev içi şiddete maruz kalabilecekleri bir sürece girdiler. Ancak bu durum salgın öncesinde bu kadınların şiddete maruz kalmadıkları, şiddetin yeni başladığı anlamına gelmiyor. Salgınlar, afetler, depremler gibi kriz anları şiddeti tetikleyen bir zemin hazırlıyorlar ancak bu şiddetin nedenini bunlar oluşturmuyor. Dünya’da ve Türkiye’de, kadına yönelik erkek şiddeti salgından önce de vardı ancak, bu süreçte daha fazla görünürlik kazandı. Türkiye’de salgın sürecinin yönetimi, tam olarak Avrupa’daki haliyle yaşanmadı. Meslekleri evden çalışmaya elverişli birçok çalışan evden çalışmaya başladı. Birçok yer kapandı ancak kesin bir karantina yaşanmadı. Erkekleri daha fazla sokaklarda görür olduk. Hatta ilk ayda markete, bakkala, eczaneye çıkmak gibi durumda kaldıysanız (ki mutlaka kalmışsınızdır) sadece kadınlara sokağa çıkma yasağı getirilmiş ve sokaklar erkekler tarafından işgal edilmiş gibiydi.

Uluslararası ve yerel kadın örgütlerinin hemfikir olduğu konu; pandemi dönemindeki aksaklıkların pandemi öncesindeki eksikliklerden kaynaklandığı yönünde. Kadına yönelik erkek şiddeti öncelikli konu haline getirilmediği, duruma ciddiyle yaklaşmadığı için zaten işlemeyen kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarının bu süreçte tek tek çöktüğünü görüyoruz. Devlet kurumları ve yerel otoriteler kadın örgütleri ile bir koordinasyon sağlamış ve kadına yönelik şiddetle mücadele birincil öncelik haline getirilmiş olsaydı bu süreçte şiddeti uygulayanlar kendilerini bu denli rahat, kadınlar da bu kadar yalnız hissetmezdi.

Tüm bu salgın tantanası yaşanırken, insanlar evlerinde zaman geçirmeye çalışırken ve bu sürecin geçmesini umarken, hükümet, 6284 sayılı kanunu uygulamak bir yana dursun, bir de fırsattan istifade İstanbul Sözleşmesi’ne göz dikti. “Aileler parçalanıyor” diye sözleşmenin neresinden dönebilirizi hesaplıyorlar. İstanbul Sözleşmesi kadınların eşit, bağımsız ve şiddetten uzak bir hayat kurabilmesi açısından çok önemli bir yerde duruyor. Bu kanun; İstanbul Sözleşmesi’nin gerekliliklerinin yerine getirilmesi noktasında kadınların bağımsız hayatlar kurabilmesini sağlayabilmek için çıkarılmış bir kanun; sözleşmenin bu kadar kötü gösterilmesine dair çalışmalar yapılmasının nedeni de bu aslında. Türkiye, İstanbul Sözleşmesi’ni ilk imzalayan ve onaylayan ülke olarak, yerine getirmesi gereken yükümlülükleri yerine getirmiyor. Devlet otoriteleri bunları yerine getirmemenin sorumluluğunu üzerinde atmak istiyor. Bunu da artık duymaya aşına olduğumuz “Aileler parçalanıyor”, “Yuvalar yıkılıyor” gibi argümanlarla desteklemeye çalışıyor. Üstelik bu argüman,

sadece Türkiye’de kullanılan bir argüman da değil. Bugün pek çok otoriter ve muhafazakar ülkede buna benzer cümleler kullanılıyor. Yapılan propagandalar bile ortak ve klişe.

Peki bu süreçte devlet mekanizmaları ve yerel yönetimler kadına yönelik şiddetle mücadele etmek için nasıl bir yol izledi?

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (AÇSHB) bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) 3 Nisan 2020 tarihinde web sayfasında “Kadın Konu-kevlerinde Koronavirüse Karşı Ek Tedbirler Alındı” başlıklı bir açıklama yayınlandı[3]. Bu açıklamada sığınaklarda sağlık kontrolü, düzenli dezenfektasyonun yapıldığı bilgisine ek olarak can güvenliği tehdidi olan kadınlar dışında sığınaklara kabul yapılmadığı belirtiliyor. Bu can güvenliği tehdidini de darp raporu ile anlamaya anlamaya çalışıyor. Halbuki 6284 sayılı kanun gereğince kanıt talep edilemez. Burada şiddetin sadece fiziksel şiddet olarak ele alınması sorunsalına değinmiyorum bile. Açıklamadaki bir diğer bilgi ise sığınağa kabul edilmeyen kadınların 6284 sayılı Kanun kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarına ait sosyal tesis, yurt veya benzeri yerlerde geçici olarak “misafir” edilebileceği ve edilmekte olduğu yönünde. Yani darp raporu olmayan ve sığınak için talepte bulunan kadınlar için alternatif yerler oluşturduklarını belirtiyorlar. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nın yayınlamış olduğu “Koronavirüs Salgını Süresince Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İzleme Raporu”na[4] göre, bu bilgidен ne kolluk kuvvetleri ne de Şiddet Önleme İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)’nin haberi var. Kurumlar arası bu bilgi akışının sağlanamaması dolayısıyla kadınlara bu alternatifler sunulmuyor ve kadınlar şiddet ortamına geri dönmeye mecbur bırakılıyorlar.

Salgın öncesinde de polis kadınları “biz bir şey yapamayız” diyerek eve gönderiyordu, şimdi de "virüs var, her gün 15-20 kişi geliyor uzak durun kimin ne olduğunu bilmiyoruz" gibi ifadelerle polis kadınları başlarından savıyor. Salgın tehdidi varken kadınları bir kurumdan bir kuruma yolladıklarını, hiçbir çözüm sunmadan, alternatif yaratmadan veya görev ihmal ederek kadınları rahatlıkla geri çevirdiklerini öğreniyoruz. Belediyeler Kanunu 14. Maddesi uyarınca nüfusu 100.000 ve üzeri olan belediyelerin sığınak açma zorunlulukları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kadın danışma merkezlerinde kadınlara sosyal, psikolojik ve hukuki destek vermek, ihtiyacı olanlara sosyal yardım ulaştırmak belediyelerin sorumluluğudur. Pek çok belediye bu konuda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediği gibi yönetmelikte belirtilen yükümlülüklerini de yerine getirmiyor olmalarının bir yaptırımı da bulunmuyor. Bu süreçte sığınak ihtiyacı kadar barınma ihtiyacı da artacağından, belediyelerin bu ihtiyaçlara yönelik çözüm üretmeyi gündemlerine alması gerekiyor. Salgın nedeniyle maddi olarak kriz yaşayan kadınlar sıcak şiddet yaşamadıkları için barınak ihtiyacı ile yerel yönetimlere başvuruda bulunuyor. Mahalli idarelerin koronavirüs salgını süresince koordine olup il ve ilçelerindeki kadınların ihtiyaçlarına

cevap verecek acil eylem planı yapmaları ve uygulamaları gerekiyor. Kadınların talebi sığınak olsa bile ikameti neredeyse oraya başvurusu gerektiği söylenerek geri çevriliyor. Salgının olduğu bu süreçte bir karakoldan bir karakola sürükleniyor. İkameti başka bir ildeyse çözüm önerisi sunulmadan “Biz bir şey yapamayız.” deyip kadınlar geri çevriliyor. Bu yapılan 6284 sayılı kanunun açıkça ihlalidir.

Yine sorun olarak karşımıza çıkan bir başka durum kadına yönelik şiddet özelinde bir acil yardım hattının bulunmamasıdır. Onun yerine tüm dezavantajlı grupların sosyal destek ihtiyaçlarına cevap vermekle yükümlü bir hat var: ALO 183. Gerek kadın örgütleri gerekse İstanbul Sözleşmesi izleme mekanizması olan GREVIO’nun Türkiye değerlendirme raporu bu hatta dair ihtiyacı ortaya koymuştur. Salgın süresince bu taleplerimizin karşılanmasına ne kadar ihtiyaç olduğunu bir kez daha gördük. ALO 183’e yoğunluktan dolayı ulaşamadığı, ekonomik yardım taleplerinin yoğunlaşması nedeniyle sistemin tıklandığını görmüş olduk.

Covid-19 salgını, 6284 sayılı Kanun’u uygulamamak için bir bahaneye dönüşmüş durumda, salgın öncesinde de yaşanan kötü uygulama ve görev ihmalleri bu süreçte bir süreklilik kazanmaya başladı. Kötü uygulamalara karşı herhangi bir yaptırımın uygulanmıyor oluşu, var olan haklara erişimi olanaksız hale getiriyor. Çoğunlukla güvencesiz veya esnek işlerde çalışan kadınlar salgın nedeniyle ekonomik kaynaklarını kaybetmek durumunda kaldılar. Sosyal yardımların kadınlara ulaşmasında büyük güçlük yaşıyor, kadınların yoksullukları katmerleniyor. Çoğu zaman kendileri ve varsa çocukları için temel gıdaya dahi erişmekte güçlük çekiyorlar[5].

Bu süreçte fark edilmeyen bir diğer grup il dışında üniversite okuyan genç kadınlar, bu kadınlar salgın nedeniyle aileleriyle yaşadıkları eve geri dönmek durumunda kaldılar. İzolasyon nedeniyle, destek aldıkları sosyal çevreden uzaklaşan kadınlar aile evlerinde şiddet gördüklerinde, destek mekanizmalarının gerektiği gibi işlemiyor olması nedeniyle ev içi şiddetten uzaklaşmakta güçlük çekiyorlar[5].

Koronavirüs salgını döneminde kadına yönelik şiddetle mücadele için acil eylem planı çıkarılmadığı gibi infaz yasası nedeniyle kendilerine şiddet uygulayanın serbest bırakılması durumunda kadınların can güvenliğini korumak adına herhangi bir önlem alınmadığını gözlemliyoruz.

Koronavirüs salgını döneminde kadına yönelik şiddetle mücadele için acil eylem planı çıkarılmadığı gibi infaz yasası nedeniyle kendilerine şiddet uygulayanın serbest bırakılması durumunda kadınların can güvenliğini korumak adına herhangi bir önlem alınmadığını gözlemliyoruz.

30 Mart 2020 tarihinde Hakimler ve Savcılar Genel Kurulu tarafından “COVID-19 Kapsamında İlave Tedbirler” başlığıyla açıklanan[7] koronavirüs salgınına karşı alınacak tedbirler arasında “6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarının yükümlülerin koronavirüs kapsamında sağlığını tehdit etmeyecek şekilde değerlendirilmesi gerektiğine” dair tedbir bulunuyor. Hakimler ve Savcılar Genel Kurulu tarafından alınan bu karar 6284 sayılı Kanunu gerektiği gibi uygulamayan kamu personellerince adeta bir bahane olarak kullanılarak kadınların hayatını daha da zorlaştırıyor. Bu karardaki belirsizlik şiddet uygulayanın salgına karşı güvenliğini, kadınların can güvenliğinin önünde tutuyor. Erkeklerin sağlığı düşünülürken sığınaklara kabulde darp raporu isteniyor. İçinde bulunmakta olduğumuz olağanüstü koşullar kadınların şiddet uygulayanla aynı çatı altında yaşamaya mecbur kılınabileceğini anlamına gelemmez. Türkiye’nin imzacı olduğu uluslararası sözleşmeler de kadınların şiddete maruz kalmalarını “yaşam hakkı ihlali” kapsamında değerlendirebilir; devlete pozitif yükümlülüklerini hatırlatmaktadır. Salgın döneminde karşı karşıya kalınan sorunlar aslında bu döneme özgü sorunlar değil, uygulamada hali hazırda devam eden sorunların tekrarlanması salgının bir bahane olarak kullanılması ve bu sosyal izolasyon koşullarında kadınların içinde bulundukları şiddet ortamına iyice hapsolmasına neden oluyor.

Ev içi şiddetin bir diğer boyutu ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı olarak biçilmiş ve bize dayatılmış roller. Pandemi sürecinde çalışma düzenimizde de farklılıklar oldu. Salgının yarattığı en büyük etkilerden biri de çalışma hayatındaki değişimler oldu. Salgın süresince sektörün uygunluğuna bağlı olarak esnek çalışmaya(evden çalışma) başladık. Evden/esnek çalışma, kamusal alan/özel alan ayrımı ortadan kaldırarak mekansızlığı ortaya çıkardı. Bu durum, kadınların modern dünyanın kattığı iş yüküne ek olarak ataerkil yapının pekiştirdiği ev işlerindeki yükünü de ekleyerek adeta "çifte vardiya" ile yaşamasına yol açtı[8]. Bunun yanı sıra pandemi öncesinde güvencesiz veya esnek işlerde çalışmaya mecbur bırakılmış kadınlar, pandemi sürecinde işten çıkarılarak yoksulluğa sürükleniyor.

Evlerin, bireylerin sağlığı açısından korunaklı olduğu, evlerimizden kalmamız gerekliliği argümanı kadınları şiddet uygulayanla birlikte yaşamaya kalmaya ve çaresizliğe itiyor. Halihazırda kötü olan uygulamaların salgın bahanesi ile daha da kötüleşmesi ve buna dair hiçbir cezai işlemin yapılmaması kadınları eve kapatıp aileye mahkum olmaya zorluyor. Ataerkil devlet düzeni her zamanki gibi erkeği korumaya devam ediyor.

Kaynakça

- İnci Özkan Kerestecioğlu, “Mahremiyetin Fethi: İdeal Aile Kurgularından İdeal Aile Politikalarına” içinde Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği (Yay. Haz.), *Başka Bir Aile Mümkün Mü?*, İstanbul, 2013, sf. 10-21.
- Selime Büyükgöze, “Devlet Politikaları ile Aile’nin Kurumsallaşması ve Kadınların “Yaşama Hakkı”na Müdahale” içinde Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği (Yay. Haz.), *Başka Bir Aile Mümkün Mü?*, İstanbul, 2013, sf. 221-224.
- “Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu”, TÜBA, 2020, <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19%20Raporu-Final+.pdf> (Son Erişim:14 Haziran 2020)
- “Koronavirüs Salgını Süresince Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İzleme Raporu” , *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*, 2020, <https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/Koronavirüs-salgını-süresince-KYS-rapor.pdf> (Son Erişim:14 Haziran 2020)
- “Koronavirüs Salgını ve Kadına Yönelik Şiddet / Mor Çatı Nisan 2020 Raporu.” , *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*, 2020, <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/koronavirus-salgini-ve-kadina-yonelik-siddet-morcati-nisan-2020-raporu/> (Son Erişim:14 Haziran 2020)
- “Koronavirüs Salgını ve Kadına Yönelik Şiddet / Mor Çatı Mayıs 2020 Raporu.” , *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*, 2020, <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/koronavirus-salgini-ve-kadina-yonelik-siddet-morcati-mayis-2020-raporu/> (Son Erişim:14 Haziran 2020)
- “COVID-19 Kapsamında İlave Tedbirler”, HSK, 2020, <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/274da669-ec5d-4994-ad0e-2a30c0868f89.pdf> (Son Erişim: 05 Temmuz 2020)
- “COVID-19 Salgınının Kadınların Çalışma ve Hane Yaşamı Üzerine Etkileri”, *İstanbul*, 2020 <https://www.istanpol.org/post/covid-19-salgınının-kadınların-çalışma-ve-hane-yaşamı-üzerine-etkileri> (Son Erişim : 05 Temmuz 2020)

Federal Kürdistan Bölgesinde Kadın Olmak

Hawjin Ziba

Çeviri: Jila Mehmud

Kadının durumu hakkında yazmak, kadının yaşamsal olarak yaşadığı zorluk ve kaos kadar zorlu bir durumu ifade ediyor. Bütün olumsuzluklara rağmen kadınlar bu kaosun içinde sessizliği kırmak, kendini anlatmak için büyük bir çaba sarfediyor, mücadele ediyor. Ve bu çıkmazdan kurtulmanın yol ve yöntemlerini arıyor. Belki bunun olması gereken olduğu söylenebilir. Ancak kadınların bu örtüyü kaldırmaları ve mücadele gücünü göstermeleri öyle kolay olmuyor, olmayacaktır.

Kadının konumu nedir? Yaşadığı sorunlar nelerdir? Çözümleri nerede aramalı, ne yapmalı? Bütün kadınların özellikle bu yüzyılda kendine sorduğu bu sorunun cevabını kendi coğrafyamızdan arayışlarla cevaplandırmak önemli. Bu konuda önemli arayış ve çabalar da var. Kadınların özgür iradesine ve özgücüne dayanan bir alternatif özgür yaşamı yaratmaları için mücadele bilinci edinmesi gerekiyor. Ancak bunun kolay olmadığı açık.

Çünkü erkek egemen sistemin kadının köleliği üzerinden kurduğu toplumsal sistem çok köklü bir kültüre, dine, felsefeye, bilime dayanıyor. Bu yazı kadınların özellikle de Güney Kürdistan bölgesinde yaşayan kadınların sorunlarına bazı başlıklar halinde değinmeyi amaçlıyor. Yine kadınlar olarak kendimiz olmanın, bize ait olmayan bir dünyayı reddederek kendi dünyamızı yaratmanın yol yöntemlerine odaklanıyor. Bu kimi zaman edebiyat ve sanat, kimi zaman siyasette yer almak, kimi zamanda farklı yöntemlerle mücadele etme gücünü göstermek olarak beliriyor.

Özellikle coğrafyamızda resmi olsun olmasın hukuki ya da siyasi mücadele yürüten çok sayıda kadın kurum ve kuruluşu olmasına rağmen hala kadına yönelik şiddetin en üst sıralarda yer alması, kadınların kendini yakması, çok eşlilik, küçük yaşta evlilik en başta gelen sorunlar olmaktadır. Bütün kadın kurumlarının tüzük ve

programlarında bu sorunlar yer almasına rağmen değişim ve dönüşümün çok az olması incelenmeye değer bir konudur.

Bu kurumlar kadının eğitime, ekonomik durumuna, siyasi katılımına dair çalışma yapma hedefiyle yola çıktıklarını iddia ettikleri halde sorunların artarak devam etmesi mevcut zihniyetin erkek egemen sistemin kodlarını taşımasıyla bağlantılıdır. Bununla birlikte geleneksel iktidar partilerinin kadın yapılanmaları dışında kadın STK'laşması Güney Kürdistan'da daha çok ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrasında gelişim gösterdi. Çoğu kurum ya bir şekilde siyasi partilere ya da dış fonlara bağlı varlık gösterdiğinden bağımsız ve tabanı esas alan kadın örgütleri oldukça sınırlı. Hal böyle olunca gerçekten kadının karşı karşıya olduğu siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel vb. sorunları sistemsel ve toplumsal değişim temelli kalıcı çözüme kavuşturma yaklaşımları yeterince gelişmiyor.

Kadına dönük şiddet, kadın sünneti, intihar adı altında yaşanan kadın cinayetleri, kendini yakma olayları, aile içi şiddet, okullarda kız çocuklarına kadar varan esrar kullanımı, çok eşlilik, küçük yaşta evlilik, psikolojik vakalar ne yazık ki devam ediyor. Hatta artık bunlar yaşamın doğal bir parçası gibi görülüyor. Kadını küçük gören zihniyet vicdansız bir yaklaşımla her gün kadın kırımına neden oluyor. Her şeyden önce bu zihniyetin ve bu zihniyetin kök hücreleri olan ailenin sorgulanması bu anlamda önemli olmaktadır. Zihniyetinin bütün gücünü kuşanan ve bunun doğruluğuna inanan egemen bir sistemin köle olarak baktığı kadının statüsünü değiştirmesi mümkün değildir. Ve kadınlar tarafından da kanıksanan bu zihniyeti değiştirmek de doğal olarak o kadar kolay olmayacaktır. Bu nedenle coğrafyamızda yaşanacak bir devrim belki bir çok coğrafyadan daha fazla kadın devrimi niteliği taşıyor olması bununla bağlantılıdır.

Sırf kadın olduğumuz için yaşadığımız sorunlar kuşkusuz dünyada kadınların yaşadığı sorunlarla benzerdir. Sınıf, ulus, ırk farkı gözetilmeden kadınlar hedef haline getirilmiştir. Kadına dönük dünyada sistematik bir şekilde geliştirilen ortak politikaları deşifre edebilmek önemlidir. Buna göre mücadele yöntemlerimizi belirlemek de gereklidir. Tabii mekana ve zamana göre bir takım farklılıklar da mevcuttur. Örneğin, Federal Kürdistan bölgesinin siyasal sistemi doğrudan bazı aileler tarafından belirlenmektedir. Hatta coğrafya bu temelde aile ya da aşiretlere tapulanmıştır. Barzani, Talabani, Noşirvan Mustafa aileleri bunlara örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla her ne kadar görünürde yarı parlamenter yarı başkanlık sistemi söz konusu olsa da, özünde ailecilik ve hatta hanedancılığa dayanan bir siyasal ve toplumsal sistem hakimdir. Babadan oğula geçen bu sistemde özellikle KDP ve Barzani ailesi şahsında kadınların bırakalım rol sahibi olmaları, adları bile söz konusu değil. O nedenle diplomatik protokol kuralları çerçevesinde bile kadın 'başkan eşi' olarak görünür değil, 'first lady'lik diye bir şey yok. YNK'de Talabani ailesinin kadınları daha fazla rol sahibi iken Gorran'da ise Noşirvan Mustafa'nın vefatından sonra yurtdışındaki

oğulları parti yönetimine getirildi. Dolayısıyla babaların oğullarını hep yerine, iktidara hazırladığı ve siyasi makamların bireysel yetenek-yeterlilikten ziyade büyük ölçüde akrabalık ve aile bağları üzerinden belirlendiği bir sistem söz konusudur. Siyasette yerini alan birçok kadın da aynı şekilde önemli erkeklerin kızları olduklarından ötürü imtiyazlı bir pozisyonlardalar.

Cinsiyetçilik merkezi hegemonik sistemin en temel ideolojilerinden biri. Ve bu cinsiyetçi zihniyet kendini yaşamın bütün alanlarında var etmeye devam ediyor. Ailede, eğitim kurumlarında, işyerlerinde, sokakta, tarlada, medyada, yaşamın bütün alanlarında bu zihniyetin yansımalarını görüyoruz. Bütün gücünü kadının iradesine ve statüsüne karşı seferber eden ve bunun üzerinden kendini var eden bir sistemden bahsediyoruz. Kadının varlığını erkeğe bağımlı kılması, kadının düşünce gücünün olmadığını iddia etmesi, kadının duygu dünyasını küçük görmesi bununla bağlantılıdır. Halbuki bütün bu tanımlamaların hakikat ile bağı yoktur. Bunlar kadının köleliğini derinleştirmeyi amaçlayan temel argümanlarıdır. Kadının doğasına yabancılaşmasını sağlamanın yöntemleridir. Erkek egemen sistemin taşıdığı bakış ve zihniyettir. Kadın varlığını hiçleştirme politikalarının bir sonucudur. Bu nedenle bu zihniyeti deşifre etmeden, buna karşı kendi argümanlarını oluşturmada mücadele etmek boşa kürek sallamak olacaktır. Nitekim şimdi coğrafyamızda gelişen de budur. İlkel milliyetçi ve gerici bir siyasi irade ile bu sorunların çözülmesini beklemek hayalcilikten başka bir şey değildir. Zira burada resmi olarak yer alan kadın kurumlarının çoğunluğu da ne yazık ki bu zihniyeti taşımakta, hatta yüzde bazı kurumlar erkekler tarafından yönetilmektedir. Dünya normlarına uyduğunu kanıtlamak için kurulan tabela kurumlar olduğunu da belirtebiliriz.

Tabii bunun yanında özgürlük felsefesi ile mücadele yürüten, eğitim ve bilinç çalışmaları yapan, kampanyalar düzenleyen ve sorunların çözümünü kaynağında yani kadının hapsedildiği aile başta olmak üzere yaşamın her alanında arayan kadın kurumları da var. Ancak bu kurumlara karşı yürütülen politika ise daha çok marjinalleştirme ekseninde yürütülmektedir. Buna karşı çeşitli yöntemlerle mücadele edilmekte, genç kadınlar, kültür alanında arayışları olan kadınlar, öğretmenler, siyasetçiler örgütlenmekte, ulusal bilinç kadar cins ve sınıf mücadelesini geliştirmek de amaç edinilmektedir. Yöntem olarak da resmi tarih anlatımlarına, arşivlerine, eğitimlerine, ekonomik yapılanmalarına değil toplumun özünden çıkan, yazılmamış ama hala varlığını sürdüren sözlü kültürel ve sosyal değerler esas alınmaktadır. Kadın hakikatine ulaşmak gibi bir derdi olmayan merkezi uygarlığın argümanlarını iyi tanımlamak ve ona karşı mücadele yöntemlerini geliştirmek bu nedenle çok önemli. Bu da her şeyden önce bilinçlenme ile mümkündür. Bu sistemin her aşamasında, her düşünce yapılanmasında kadına karşıt bir yapılanma olduğunu tekrar tekrar kendini hatırlatmak bu nedenle çok önemlidir.

Bu anlamda kadınların coğrafyamızda yaşadığı sorunlara dikkat çekmek kadar siyasete, eğitime, kültürel ve sosyal çalışmalara katılımının önündeki engellerin ne olduğunu da anlatmak gerekiyor. Bununla bağlantılı ilk olarak ele almak istediğimiz konu ailedir. Çünkü aile kadının kölelik statüsünün kurumlaştığı çekirdek rolündedir. Ve bunun farkındalığı ne yazık ki çok azdır. Bu nedenle kadınların aile içerisindeki konumu ne düzeydedir? Ev içi işçi veya hizmetçi ve eş ya da ‘kocasının karısı’, ‘çocuklarının annesi’, ‘evin gelini’ statüleri nasıl kurumlaşmıştır? Bu kadına karşı şiddeti nasıl üretmektedir?

Kadının Aile İçindeki Durumu

Kadın toplumsallığının adı olan neolitik kültür bir yaşam felsefesi de yarattı. Burada kadın öncüdür. Kadınların toplumsal yaşama katılımı gibi bir sorunu olmadığı gibi bu yaşamın temel kurucu gücüdür. Erkek ile ortaklığı esas alan eşitlikçi bir düzen vardır. Toplumsallıkta bu eşitlikçi anlayışın birlikteliğinde güçlü bir damar olarak gelişmiştir. Kadının yaşamdaki rolü, yaşamı kuran aktiviteleri ruhsal ve düşünsel dünyasından beslenmektedir. Büyük bir duyarlılık ve heyecanla beslediği duygular ile yaşamı örmekte, doğadan yaşamın sırlarına ermenin yöntemlerini aramakta, bütün canlılar ile uyumlu bir yaşamı esas almaktadır. Yaşam kadının sanat eseri gibi yaklaştığı bir gerçeklik olmakta, bundan dolayı büyük bir saygı ve sevgi beslenmekte, kadın dediğimiz gibi öncü olarak kabul edilmektedir. Bütün bunlar tarihsel belleğimiz olarak da güç veren temel tecrübelerdir. Cins eksenli bir yaklaşımdan ziyade emek ve üretim ile bağlantılı gelişen bir toplumsal yapılanmadır. Klanlar şeklinde yaşamı kuran kadınların sonradan tek tanrılı dinlerden başlayarak aile içine hapsedilmesi durumu yaşanmış ve insanlık o özgür günleri arar duruma gelmiştir. Erkeklik ve kadınlık durumu uygarlık ile geliştirilmeye başlanmıştır. Ve oradan başlayarak yaşamın bütün boyutlarında yaygınlaştırılmaya ve norm olarak, fitrat olarak, varlık durumu olarak kadınlara kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Kadının bugün yaşadığı köleliğin çekirdek kurumlaşması ailede başlamıştır.

Güney
Kürdistan hükümetinin ekonomi politikası (zlığı) nedeniyle tarım ve hayvancılıkla artık geçimini sağlayamayıp şehre göç en fazla da kadının konumunu olumsuz etkilemiştir. Zira köyde üretimin her aşamasında en az eşit düzeyde yer alan kadın şehre göç ile birlikte çoğunlukla üretim dışı kalıp eve hapsedilmektedir.

Güney Kürdistan toplumu açısından göç bu bağlamda kadının toplumsal konumunu oldukça olumsuz etkileyen bir faktör olarak devam etmektedir. Zira uzunca bir dönem ağırlıkta geleneksel köy tarım toplumu olarak varlık gösteren Güney Kürdistan toplumu, 1980’li yıllardan itibaren yoğun bir şekilde şehir ve kasabalara göç etmek zorunda bırakıldı. Baas Rejimi’nin 1980’li yıllarda yaklaşık 6 bin Kürt köyünü boşaltması, Birinci Körfez Savaşı sonucu sınır hattındaki köylerin boşaltılması, Türk devletinin askeri saldırıları nedeniyle bugün de devam eden köy boşaltmaları yanı sıra Güney Kürdistan hükümetinin ekonomi politikası (zlığı) nedeniyle tarım ve hayvancılıkla artık geçimini sağlayamayıp şehre göç en fazla da kadının konumunu olumsuz etkilemiştir. Zira köyde üretimin her aşamasında en az eşit düzeyde yer alan kadın şehre göç ile birlikte çoğunlukla üretim dışı kalıp eve hapsolmaktadır. Köyde dar bir coğrafi alanda geniş bir toplumsal ağa sahip olan kadın, şehirde geniş bir coğrafi alanda oldukça dar, ağırlıkta komşuluk ilişkileri ile sınırlı bir ağa sahiptir. Bu durum, üst ve orta sınıfa mensup kadınlar için aynı şekilde geçerli değilken, toplumdaki kadınların büyük çoğunluğu bu iki sınıfa mensup değil. Dolayısıyla Güney Kürdistan toplumundaki kadınların yaşamı ağırlıkta dört duvar arasında, ev işleri ve erkeğe hizmet biçiminde geçiyor. Burada ise tamamen korumasız bir konumdadır. Güney’de aile dışında kadına yönelik cinsel ve fiziki şiddet sınırlı iken aile içi şiddet oldukça yaygın olup aile içi mesele olarak ele alınıyor.

Erkek egemen zihniyet aile ve mülkiyetçilik ile sistemini kurumlaştırmayı kadının varlığını inkar ederek gerçekleştirdi. Kadınlar eve dört duvar arasına hapsedildi. Bu kadının doğal varoluşuymuş gibi mitoloji ile din ile meşrulaştırıldı. Kadın kırımını erkeğin en temel haklarından biri oldu. Toplum kırımını da ifade eden bu durum erkeğin hanesine başarı olarak kaydedildi. Kadın için kölelik erkek için sonsuz bir özgürlük farz kılındı. Artık kadın demek köle demek, erkeği tatmin eden bir mülk demek, çocuk doğurmak ve erkeğin soyunu sürdürmek demektir. Her kadının başında bir sahibinin olması tek kurtuluş olarak sunuldu. Kadın erkeğin özel mülkiyeti oldu. Her kadının mutlaka bir erkek baba, abi ya da eş tarafından denetlenmesi şart kılındı. O yüzden toplumun tümü açısından geçerli olmazsa da büyük bir kesim kadının yanında bir erkek olmadan -ki bir erkek çocuk da o esnada bu rolü yerine getirebilir- evin dışına çıkmasına izin tanımıyor. Bu husus özellikle evli kadınlar açısından geçerlidir. Zira evli bir kadının yanında bir erkek olmadan dışarı çıkması erkeğin dolayısıyla ailenin namusunu zedeler. Bununla birlikte kadın yanında erkek olmadan birçok yurttaş hakkından faydalanamıyor. Örneğin birçok yerde kadın yanında babası, eşi veya ağabeyi olmadan ev tutamaz. Bekar kadınların yalnız yaşaması ‘hoş görülme’yi ayıplar. Yanında babası, ağabeyi ya da eşi bulunmayan bir kadın her an ‘kötü yola’ düşme potansiyeline sahip olup bu nedenle denetlenmeli diye düşünülür.

Devletin en temel kurumu olan aile kurumunun reisi de erkek olmaktadır bu süreçte. Aradan bin yıllar geçmesine rağmen aile kurumu hala bu formunu korumaktadır. Bu konu adeta değişmeyen en önemli form olarak varlığını korudu. Erkek egemenliğini güçlendirmeye devam ediyor. Aile kurumunun şifrelerini çözmek aynı zamanda devletin şifrelerini çözmek anlamına geliyordu. Ve bundan daha zor bir devrim olmadığı da bir gerçektir.

Coğrafyamızda da bu kurumun bütün olumsuzlukları en üst düzeyde yaşanmaktadır. Kendi gerçekliğini örtbas etmek için aile de iktidarını güçlendiren erkek kadınlar bilinçlendikçe daha fazla saldırmaktadır. Kadının yaşamdan dışlanması ve aileye hapsedilmesi kadın açısından büyük bir boşluğa neden olurken bağımlı konumunu da artırmaktadır. Kadınlar erkeklere muhtaç varlıklar olarak tarif edilmekte, bu tarif herkes tarafından kabul edilmektedir. Erkeğin kadına sahip çıkacağı yer ise ailedir. Kadın ailede erkeğe her anlamda hizmet etmek zorundadır. Varlığının bundan başka bir anlamı yoktur. Tarihi yazarlar aile kurumunu ve ideolojisini kadının kurtuluşu olarak yazmışlardır. Kadının aile içinde verdiği her türlü emek doğal bir görevi olarak kabul edilmekte, her anlamda sömürülmesine kapı aralamaktadır.

Erkeklik tarihine uygun bir şekilde coğrafyamızda da rolleri belirlemiş ona göre davranılmasını salık vermiştir. Bir ailenin günlük yaşamına baktığımız zaman bile ailenin yemek saatleri dışında bir araya gelmesinin ya da cinsel birlikteliğin dışında fazla bir paylaşım olmadığını görüyoruz. Peki bir arada olan aile ile ne görüyoruz? Doğrusunu isterseniz gördüğümüz mutlak ve sabit bir tablo var. Erkek sofranın baş köşesinde oturuyor. Kadınlar ise sofranın diğer ucunda hizmet edecek her an kalabilecek pozisyonda oturuyor. Çocuklar genelde erkekten uzak bir köşede onu rahatsız etmeyecek tarzda konumlandırılıyorlar. Daha doğrusu çocuk dahi artık nerede oturacağını bilir halde. Çocukla ilgilenmek erkek işi kadınların görevidir. Tabii bir diğer görevi de kadınların tuzluğu uzatmak, su istediğinde vermek hatta ona dürüm yapıp eline vermek. Dikkat edilirse sofraya erkekler için serilmiştir ve kadının o sofrada gerçekten de yeri yoktur. Kadınlar hizmetten ve çocuklarla ilgilenme derdinden çoğu zaman yemek yeme fırsatını bile bulamamaktadır. Bu her gün gördüğümüz, hatta her gün defalarca her ailede tekrarlanan bir görüntüdür. Alıştığımız, herkese normal gelen bir durumdur. Kadın da bu durumu kabullenmiştir. Buna karşı reflekslerini yitirmiş, bu yaklaşımı yaşamının bir parçası olarak görmektedir. Bu duruma alışmak aslında çizilen kadere boyun eğmektir. Onun için kadın düşünmesinden tatalım, ilişkilerine ve sohbetlerine kadar örülen ve ona ait olmayan bir kılıfa girmiştir. Hem ev kadınları ve hem de işçi ve memur olan kadınlar yani bütün kadınlar için durumaynıdır. Buna karşı kadınların bilinçlenmesi çok önemlidir. Kadına boyun eğdirmek için her şeyi yapan aşk yalanlarından, güzel sevgi sözcüklerinden şiddete kadar her şeyi kullanan erkeğe karşı bilinçlenmek en temel görevlerden biri olmaktadır.

Ciddi bir tabu olarak hakkında pek konuşulmayan cinselliğe de burada değinmemiz gerekiyor. Evlilik öncesi veya dışı cinsellik özellikle kadın açısından son derece tabu bir konudur. Fakat evlilik içi cinsellik de büyük ölçüde erkeğin güdülerini tatmin çerçevesinde yaşıyor. Erkek bu konuda kendini sınırsız hak sahibi görürken eşinin de her an cinselliğe hazır olmak mecburiyetinde olduğunu, eş olarak temel görevlerinden birinin de bu olduğunu farz ediyor. Ancak zaman içinde birçok kadın çeşitli gerekçeler öne sürüp bundan kurtulmaya çalışır. Erkek bu durumda çoğunlukla ya şiddet uygulayarak kadını cinsel birleşime zorlar -ki bu aslında aile içi tecavüz anlamına geliyor ancak toplum tarafından böyle algılanmaz veya isimlendirilmez- ya da çare olarak ikinci eş 'alır'. Çokeşli evliliklerin çoğunda çocuk sayısını büyütme yanı sıra cinsel tatmin temel rol oynuyor.

Kapitalizmin 90'lı yıllardan itibaren coğrafyamızda gelişmesiyle beraber de kadın hem ev içinde hem de dışarıda, fabrikalarda, restoranlarda çalışmak zorunda kalmıştır. Kadın her anlamda ucuz işgücü olarak kayıtlarda yer almaya devam etmektedir. Çocukların eğitimini veren, onları büyüten kadının analık emeği ise fitratında yer alan bir durum olarak meşru görülmektedir. Emek ve değer olarak ele alınmadığı gibi ne kadar sömürülürse o kadar haktır şeklinde yaklaşılmaktadır. 21. yüzyılda kadının konumu hemen hemen her coğrafya da bu durumdadır. Bizim coğrafyamızda farklı olan bir yönü ise savaş, göç ve kırımın her gün yaşandığı bir yer olmasıyla bağlantılı bunun farklı boyutlarıyla sayısız defa tekrarlandığı gerçektir. Buna karşı ne yapılmalı? Kadınların nereden başlaması gerekiyor? Kendini gerçekleştirmek isteyen kadın nelerle karşı karşıya kalıyor? Toplumda kabul gören kadın kimdir, nasıl olmalıdır, ya da olmalı mıdır? gibi bir çok soruyu sorabiliriz. Bu konuda en başta kadının bilinçlenmesi, kadın kurumlarının ve ilgili kurumların köklü bir eğitim yapması gerekmektedir. Bunu yapmak önemlidir. Yeni nesiller bu konuda ciddi bir kültürel kırım ile karşı karşıyadır. Kendi kültürel kodlarından uzaklaşmakta, kapitalizmin de ötesinde emperyal bir sistemin içinde savrulmaktadır. Erkek egemen sisteme karşı mücadelenin kadınlar açısından coğrafyamızdaki karşılığı her şeyden önce ailede başlayan kültürel soykırıma karşı durmak ile başlamakta, eğitim çalışmaları bunun en temel yöntemi olmaktadır. Tabii eğitimin de farklı yöntemler ile yapılması gerekmektedir. Kadının bilinçlenmesi erkeğin bilinçlenmesini de sağlayacaktır.

Fakat evlilik içi cinsellik de büyük ölçüde erkeğin güdülerini tatmin çerçevesinde yaşıyor. Erkek bu konuda kendini sınırsız hak sahibi görürken eşinin de her an cinselliğe hazır olmak mecburiyetinde olduğunu, eş olarak temel görevlerinden birinin de bu olduğunu farz ediyor. Ancak zaman içinde birçok kadın çeşitli gerekçeler öne sürüp bundan kurtulmaya çalışır.

Yine ailedeki köleliğin kurumlaştırılmasını sağlayan dini, toplumsal ve siyasi yapılanmaya karşı bilinçlenmek önemlidir. Erkek egemen sistemin en geri versiyonunu temsil eden bir yerde güçlü çıkışların olması da muhtemeldir. Din başta olmak üzere herşeyiyle kutsanan erkeklığe karşı kadının güç olması birlik olmasından geçmektedir. Ama ne yazık ki bu konuda da ciddi sorunlar yaşanmakta, kadınlar birbirleri ile dayanışmayı çok az başarmaktadır. Genel anlamda mücadele gücünü göstermek için çabalayan kadınlar teşhir edilmekte, toplumdan dışlanmaktadır. Hatta camilerden erkekleri kadınlara karşı iş başına çağıran ve açıktan kadın düşmanlığı yapan mollaların vaazlarına tanık oluyoruz durmadan. Geçen dönemde bir Mele, çokeşliliğe karşı duran kadınlara hakaret ederek bu yönde çalışma yürüten aktivistleri ahlaksızlıkla itham edince 300 kadın dava açılması için şikayetçi olmuştu. Ancak mahkeme Mele'yi akladı, zira iktidardaki zihniyeti temsil ediyor. Bütün bunları doğru okumak gerekmektedir.

Bu bölüme dair kısaca belirtebiliriz ki sosyal, siyasal ve kültürel anlamda kendi özgücüne dayanmaktan aciz bir siyasal sistemimiz var. Ve bu sistem her an emperyal kültürün bombardımanı altında. Aile aynı zamanda bu sisteminde en temel yürütücüsü hatta özendiricisi konumunda. Buna karşı kadının bilinçlenmesi her anlamda önemli. Ancak tarihin en köklü ve eski sorunu olan kadın özgürlük sorununun kaynağının tespitinde dahi hala tam bir bilinçlenmenin coğrafyamızda olduğunu belirtmeyiz. Bu konuda ciddi eğitim çalışmalarına ihtiyaç var.

Sanat Alanında Kadının Durumu

Sanat toplumu değişime çağırmaktır. Toplumu seferberliğe teşvik etmektir. Onun için öncü bir rol ve misyona sahiptir. Öncülük yaparken eskiyi yıkıp yeni yaşamı yaratmaktır. Hakikatin ne olduğunu ve nerede aramak gerektiğini gösteren temel güçtür.

Ancak coğrafyamızda yapılan sanata baktığımızda ve sanatçıların arayışlarını gözönüne getirdiğimizde köklü bir kültürel sanatsal mirasa sahip olduğu halde buna yeterince sahip çıkmadığını görüyoruz. Yani yavaş yavaş köklerinden koparılan bir realite ile karşı karşıyayız.

Etik-estetik değerlerin pazar malzemesine dönüştürüldüğü bir sistem de kadın da pazarlanmakta bu çeşitli yöntemlerle yapılmaktadır. Erkeğin dünyasını tatmin edecek kadın modelleri ön plana çıkarılmakta, bu teşvik edilmekte, kadın meta olarak görülmektedir. Yaşamın her alanında seks, spor ve sanat ile kendini kurumlaştıran sistem burada da kendini göstermektedir. Kadın genel olarak bu alanda da bir objedir yani. Estetikten anlaşılan biçimsel görünüş olmakta ruhsal ve düşünsel dünyanın estetikliği görülmemektedir. Batılılaşmak, modernleşmek

özgürlük olarak anlaşılmakta bu da özgürlük anlayışını saptırmaktadır. Mesela son yıllarda oldukça belirgin bir şekilde Güney Kürdistan’da burun estetiğinin arttığını görebiliyoruz. Öncelikle kadınlar ama aynı zamanda erkekler de giderek daha fazla Batı modernitesinin sunduğu ‘güzellik’ ölçülerine uymak için bıçak altına yatıyor, genç kadınlar biçimsel olarak gittikçe daha çok birbirine benziyor.

Siyaset Alanında Kadının Durumu

Tarihten bu yana kadının siyaset alanındaki rolüne ve misyonuna bakacak olursak, görüyoruz ki erkek egemen zihniyetin ortaya çıkmasıyla kadın ikinci plana düşürüldü ve bu yaşamın her alanına sirayet etti. Kadın, erkeğin özel mal ve mülkü haline geldi. İradesiz bırakıldı. O tarihten bu yana kadının durumunda bir değişim olmadı. Çünkü sistem kadın düşmanlığı üzerinde kendini var etmiştir. Onun için sistemden köklü değişim beklemek kendini celladına teslim etmek kadar yanlış ve yersiz bir şey yoktur. Özgürlüğü bu yaratılan sistemin dışında aramalıyız. Çünkü çokça yapıldığı gibi 5 bin yıllık tecrübeye dayanarak erkeğin yarattığı dünyada çok yaşadık ama değişim değil geriye tepme oldu. Özgür düşünmek isteyen kadın ve toplum olarak mücadele yönümüzü netleştirmeliyiz.

Evet son yıllarda kadınlar kendi çaba ve emekleri ile siyaset alanında yer alıyorlar. Eşitlik ve özgürlük için mücadele eden kadın örgütleri, feministler önemli haklar elde etmiş, seçme ve seçilme hakkı için mücadele etmişlerdir. Bu anlamda sisteme karşı aktif mücadele eden kadın ve bütün ulusal siyasi ve toplumsal örgütler de oldu ve hala da var. Verilen mücadeleyle çok güçlü deneyim ve tecrübelerde kazanıldı. Yine önemli kazanımlar da oldu. Ancak verilen mücadele ve elde edilen haklar yeni bir sistemi yaratmaya yetmedi. Şimdi sistem bundan yola çıkarak bu alandaki özgürlük mücadelesini marjinalleştirmek istiyor. Onun için kadının isyandaki bütün sloganlarını kendi sloganları kabul ediyor ve reklamını yapıyor. Ya da yeni düzene girmek için bütün muhaliflere bu vaadi veriyor ve böylelikle yeni düzene girmeden hepsini tasfiye etmek veya marjinalleştirmek istiyor.

Erkek egemen zihniyet, kadına karşı aldığı bütün kararları siyaset alanında aldığı ve yine kendi gerçek yüzünü deşifre etmemek için, kadının siyasete katılması konusunda katı kararlar almıştır. Örneğin toplumumuzda hükümetin yüzü, erkek yüzlü ve zihniyetlidir. Önceki kabinede kadın sayısı 1 iken bu dönemde daha çok da dış baskılardan ötürü bu sayı 3’e çıkarıldı. Ancak kadın kendi özgür iradesiyle bu alanda yer almıyor. Kadın fiziki olarak var. Hükümetin tüm erkeklik prensiplerini kabul ederse çalışmaya alınıyor. Kararlar alındığında kadının rolü uygulamaktır. Kendi başına irade değil. Eğer itiraz ederse her türlü karar ve yaklaşıma maruz kalır. Peki siyaset alanındaki kadınlar bu durumdan memnun mu? Hayır, hiçbir kadın

memnun değil. Bu alan erkek alanı olduğu için yer alan kadınlar ise tecrit ile karşı karşıyadır. Onun için kadın sadece kararları onaylar, raporlar sunar ve hizmet eder. Kadının sınır kelimenin diğer anlamıyla bu alana kontrollü olarak alınmalarıdır. Mesela parlamento 300 kişiden mi oluşuyor, 300 kişiden kadın kotası yüzde 30'dur. Karar esnasında ağırlık hangi taraftır. Peki bu durumda kadının değişim gücü olabilir mi? Tabi ki hayır. Bu durum kadından bağımsızdır. Çünkü hem zihniyet hem de sistem sorundur. Değişimin olmaması bundan ibarettir. Elbette birçok önemli etken daha var ama ön plana çıkanlar bu konulardır.

Sonuç

Genel olarak kadınların durumu Federal Kürdistan'da maalesef ki iyi bir pozisyonda değildir. Her yıl 8 Mart Dünya Kadınlar günü bir şekilde kutlanıyor. Özellikle kadın örgütleri öncülük yapmaktadır. Yine başta kadın örgütleri olmak üzere diğer sivil toplum örgütleri, kurum ve aktiviteler erkek egemen sisteme karşı mücadele sözünü yeniliyor. Ancak bütün bunlara rağmen kadının içinde olduğu pozisyon hala çok geri noktadadır. Kadına yönelik şiddet son bulmadığı gibi gün gittikçe daha derin bir hal alıyor. Bu da bölgenin genel yaşadığı krizli durumdan bağımsız değil. On yılların savaşı, siyasi ve ekonomik krizleri, işgal saldırıları vs. genel olarak toplumun tümü üzerinden oldukça yıkıcı etkiler yaratırken, kadına yansımaları ise daha şiddetli oluyor. Zira en çok da kriz ve kaos dönemlerinde kadına yönelik şiddet ve kadın katliamlarının arttığına tanık oluyoruz. Şu anda da böylesi bir durum ile karşı karşıyayız. Ancak iktidardaki partiler doğrudan bu krizli kaosu durumdan sorumlu oldukları için onlara bağılı kurumlar da kadına yönelik şiddetin bunun sonucu olarak geliştiğini inkar eden bir pozisyonda duruyorlar. Bu ise sorunu daha da derinleştiriyor.

Kısaca toparlarsak coğrafyamızda kadın toplumun gelenek-göreneklerine göre, cinsiyetçi bir bakış ile ele alınmaktadır. Bu da kadının dünyasını, ruhunu ve potansiyelini gölgede bırakmaktır. Yaşamın bütün alanlarında özellikle aile kurumunda kadın, sorunun kaynağı görülüyor. Bütün başarısızlıklar kadına mal ediliyor. Cinsiyetçilik her alanda derin bir şekilde görülüyor. Siyaset alanı erkeklerin egemen olduğu bir alan olduğu için, bu alan da alınan bütün kararlar diğer bütün alanlara sirayet ediyor. Fakat biliyoruz ki örgütlü kadın bilinçli ve iradeli kadındır. Bu nedenle değişim gücü ve kaynağıdır. Mücadeleyle erkek egemen sistemin yarattığı dünyayı yıkıp özgür dünyamızı kurabiliriz. Bu da bilinçlenme ve ancak zihinsel dönüşüm ile mümkün olabilir.

Kaynakça

- Heme Ferik Hesên, *Zulmün Gölgesinde Dişi Olmak*.
- Husru Mirawdelî, *Înanç ve Estetik*.
- Husru Mirawdelî, *Ayin ve Estetik*.
- Jineoloji Akademisi, *Jineolojiye Giriş*, Aram Yayınları, İstanbul, 2014.
- Marlin Ligeyt, *Kendi Döneminde Kadınlar; Batı Feminizm Tarihi*, çev. Ferişt Şarifi.
- Mussa Selame, *Kadın Erkeğin Elindeki Oyunak Değildir*, çev. Abdulmecit Peskende.
- Suzan Moller Okin, *Batı Felsefe Tarihinde Kadın*, çev. Resul Soltani.
- Suzan Moller Okin, *Batı Siyasi Felsefesinde Kadın*, çev. Resul Soltani.

Bu Hikaye Bizi Anlatır “Mutlu Son”

Özlem Yanat

Kendi deyimi ile ”kimsenin kolayca ve içi rahat bir şekilde izleyemeyeceği” filmler yapan, modern toplumda ki insanın ruh dünyasını ve yaşamını tüm gerçekliği ve çıplaklığı ile ele almasından da, çağın en iyi yönetmenlerinden olan Michael Haneke’nin filmografisine baktığımızda ayrıksı ifadeler görürüz. Ayrıksı kılan en temel özellik kendine ait üslubuyla modernizm sonrası toplumsal çürümüşlüğe dair düşüncelerini gösterge ve metaforlar aracılığıyla izleyiciyle paylaşmasıdır. Haneke filmleri rahatsız edici ve sert bir üsluba sahiptir. Modern toplum bireylerini filmlerinde kendilerine yabancılaşmış, duyarsızlaşmış, bunalım halinde ve ikiyüzlü olarak tasvir eder. Modern toplum yapısında kişilerin yaşam şekilleri, tercihleri ve tüketim alışkanlıkları benzerlikler gösterir. Haneke’nin neredeyse tüm filmlerinde karakterlere aynı isimleri vermesi, başka coğrafyalarda ve hayatlarda olsakta “hepimiz aynıyız” mesajı vermektedir.

Ayrıca filmlerinde tercih ettiği mekanlar, vermek istediği mesajı iletmekte önemli bir role sahiptir. Daha önceki filmlerinde de varlıklı hayatları kamerasına alan yönetmenin, ev metaforunun artık karakterize edilmiş bir anlatı olduğundan da bahsedebiliriz. Ev olarak seçilen mekanlar, aynı çatı altında yaşayan aile üyelerinin birbirlerini sıkça görmemelerini sağlayacak kadar geniş ve her şeyi içine hapsedebilecek yapılardır. Böylelikle filmlerinde anlatmak istediği, yabancılaşma, ihanet, bencillik gibi öne çıkan durumları umursamayan aile fertlerini anlatmak için böylesi bir ev kullanımı tutarlı oluyor ve mekanlar sessizce suç ortaklığı yapıyor aileler arasında ki kopmuş bağlara.

Son filmi olan Happy End’de de; aile içi ve toplumsal iletişimsizlik, bireylerin geçmişte yaşadığı travmatik deneyimler, modern kent, mülteci sorunu, göç, yurtsuzluk, gündelik sıradan yaşamın ve şiddetin trajik temsili,

orta sınıfın vurdumduymaz tavırları yoğunluklu işlenmeye çalışılan temalar oluyor. Film boyunca sahneler ve diyaloglar basit ve sıradan gibi bir görüntü oluştursa da, her bir sahnenin inşa edilen aile modelinin, aile ve toplum arasında ki ilişkilerin bir tezahürü ve ifadesi olduğunu, her bir ayrıntı ile seyirciye düşünme ve yorumlama payı bırakıldığını görürüz. Hikaye sakın, ağır ağır varmak istediği limana doğru yol alan bir gemi tadında ilerler.

İlk anlarda birbirinden kopuk, odaksız ve bağlantısız sahneleri görünce, tüm bunlar nedir, neler oluyor, nereye varacak, nasıl çıkılacak işin içinden diye düşünceler içinde buluyor insan kendini. Ama sonra Haneke yapıyor yine yapacağını. Ve tüm bu odaksız ilişkilerin ve sahnelerin bile bir anlamı ve mesajı olduğunu anlıyoruz.

Fransa'nın deniz kıyısında ki Calais yöresinde yaşayan büyük bir ailenin üç kuşasına birden tanıklık ediyoruz. Ve ortaya büyük bir ailenin, kuşaklara yayılan dramı, köksüz ve hafızasız yaşamları, sinema tarihinde önemli bir merhaleye yol açan sağlam ve ödünsüz bir burjuva aile eleştirilerinden biri ile karşılaşlıyoruz.

Haneke, büyük bir inşaat şirketi olan Laurent ailesinin gündelik yaşantısına odaklanırken, makro anlamda küçük burjuva olarak tanımlanabilecek olan aile üzerinden günümüz toplumları ile alakalı birçok felsefi sorgulamaya götürüyor bizleri. Sanki izleyiciyi tatmin etmekten ziyade rahatsız etmek, sorgulatmak, düşündürmek üzerinden kurguladığı sahneleriyle dokunuyor ve dokunduruyor yaşamlarımıza.

Film de ayrıca, Laurent ailesine hizmet etmekte olan Fas'lı bir ailenin de yer yer işlendiğini görüyoruz. Güçlü ve otoriter olan aileye hizmet ederken, erkeğin güç karşısında daha itaatkar ve biat eden tavrı karşımıza çıkarken kadının daha isyankar ve itaate karşı duran, iradeli tavrı dikkat çeker.

Eve'nin Sevgisiz ve Yalnız Dünyasına Bir Bakış

Filmin ana karakteri Eve, daha çok küçük iken babası tarafından terk edilen annesi ile birlikte yaşayan bir kız çocuğudur. Yalnız başına, ilgisiz ve sevgisiz büyüyen bir Eve görürüz. Babasının annesini “hiç durmayan sesiyle sürekli konuştuğu, herkesi suçladığı” için terk ettiğini söyler. Ve annesinin sadece kendi hakkında konuştuğunu, başka da hiçbir şeyin ilgisini çekmediğini, kızı ile konuşmadığını duyarız Eve'den. Yalnızlığını gidermek için sürekli tableti ve telefonu ile canlı yayın paylaşımı yaparak sanal ortamda içini dökebilmeyi amaç edinir. Açılış sahnesinde ve peyderpey ilerleyen sahnelerde telefon vasıtasıyla çekilen canlı yayın görüntüleriyle karşılaşırız. Eve'nin annesinin mahremiyetini çektiği ve paylaştığı görüntülerdir bunlar. Haneke'nin diğer filmlerini de izleme şansı bulanlar bilir ki; sosyal medya sorunsallığına diğer filmlerinde de dikkat çeker.

Burada ise medya sorununa farklı bir bakış açısı getiriyor. Zira annesinin görüntülerini ondan habersizce kaydedenin kızı olması, yetişen yeni jenerasyonun sosyal medya bağımlılığı ile ilgili dikkat çekici bir mesajda veriyor.

Sosyal medya bu anlamda, türettiği yeni gerçeklik algısı ile bireylerde farklı bir kimlik yanılsamasını geliştiriyor. Ve gerçekliğinden uzak, toplumsal yaşama ve değerlere yabancılaşmış, mekanik bireyler ortaya çıkmasında da rol oynuyor. Ve aynı zamanda röntgencilik ve teşhircilik de yeni medya bakış açısının geliştirdiği bir durumu oluşturuyor.

Neticede bu durum, insanların yeni sanal dünyalar içerisinde gösterişli vitrinler oluşturmasını sağlarken, sosyal paylaşım ağlarında yaşamlarının neredeyse tüm anlarını meraklı seyirciler ile paylaşarak, onaylanma isteği ile varlıklarını gösterme ve değer görme adı altında, kendilerinden geçtikleri ve kaybettikleri bir görsel seremoniye dönüşüyor.

Filmde şiddet olgusuyla ilk karşılaştığımız yer, yine Eve'nin canlı yayın kayıtlarından biri oluyor.

Annesinin depresyon ilaçlarının işe yarayıp yaramadığını kontrol etmek için, kafeste beslediği hamsterinin yemeğine karıştırır ve bir süre sonra hareketsiz kaldığını görüp “ah evet işe yarıyor” der.

Tabi o anda henüz on iki yaşındaki çocuğun, hayvanın ölümüne soğukkanlılıkla yanıt vermesi, bir hayvanı öldürmenin dehşet verici rahatlığını yaşaması tüylerimizi ürpertir. Haneke'nin bu sahnede modernist ve post-modernist üslupları kullanma başarısını görürüz. Kapitalist modernite çağı ile birlikte pek çok şey nesneleştirilerek metalaştırılmış, anlam ve hakikat yitimine uğratılmıştır. Akıl da metalaştırılan öğelerin başında gelmektedir. Teknik olarak bilgiye sahip olan insan, iktidar erki haline gelmiş, düşünce ve davranışlarında mekanikleşmiştir. İşleyerek süregiden bu mekanizma, küçük bir kız çocuğuna dahi hiçbir duygu yaşamadan gönül rahatlığıyla, hamsterini zehirleme rasyonelliğini de kazandırmıştır. Günümüz bireyi, aile ilişkileri ve en geniş yelpazede toplum böylesi bir mekanikleşme ve benicilleşme durumuna getirilmiştir.

Günümüz aile yapılarında, ebeveynler eliyle ve çevresel öğretiler silsilesi içerisinde yetişen çocuklar medyanın yarattığı dolaylı, yanılsamalı gerçeklik algısı tarafından da beslenirler. Modern tüketim toplumu içerisinde ilk gerçekliği genellikle video oyunları, şiddet içerikli görseller, televizyon ve sosyal medya ile deneyimleyen çocuklar ölümü dahi eğlenceli bir oyun olarak gören ve algılayan bir ruh haline büründürülür.

Kadınlar İçin Evlilik Dipsiz Bir Kuyu mudur?

Açılış sahnesinin son bölümünde Eve'nin annesini, baygın halde koltukta otururken görürüz. Annesinin saatlerdir uyuduğunu ve onu uyandırmayı başaramadığını söyleyen Eve'nin ambulansı çağırmasıyla ilk sahnede tamamlanmış olur. Sadece bu ilk sahnelerle baktığımızda bile, fiziksel olarak aynı zaman ve mekan içerisinde olunsada duygu ve ruhen birbirlerinden uzak, duyarsız ve kopuk bir aile hayatının akıp gitmekte olduğunu anlarız.

İlerleyen sahnelerde annesinin ölümünü bile büyük bir soğukkanlılıkla karşılayan, tek bir damla gözyaşı dökmeyen, reflekssiz ve donuk bir Eve görürüz karşımızda.

Tüm bunlar yaşanırken, Eve'nin annesinin yaşamdan vazgeçmesi ve ölümü tercih etmesinin nedeni neydi sorusu takılır aklımıza. Yalnızlık mı, öfke mi, çaresizlik midir genç kadını ölüme götüren. Erkek egemen zihniyet inşası olan cinsiyetçilikle birlikte aile ve toplumsal form ve yapılar içerisinde, kadın olmak zayıf ve iradesiz olmakla eşdeğer görülür. Aile içerisinde kadının durumu, eş ve anne olma statüsüne indirgenmiştir. Eş ve anne olma kimliği dışında yaşam alanı tanınmayan, toplumsal yaşam alanlarında kendi duygu düşünce ve iradesi ile varlık bulamayan kadın için yaşam anlamını yitirmiş, dipsiz bir kuyu gibidir.

Kölelik ve egemenlik ilişkileri mevcut aile yapıları içerisinde her an yeniden inşa edilir. Böylesi egemen erkek zihniyetiyle şekillenen toplum, eşi tarafından terk edilen, Eve'nin annesi için de “kadınlık” görevlerini yerine

Kölelik ve egemenlik ilişkileri mevcut aile yapıları içerisinde her an yeniden inşa edilir. Böylesi egemen erkek zihniyetiyle şekillenen toplum, eşi tarafından terk edilen, Eve'nin annesi için de “kadınlık” görevlerini yerine getirmedeği, sessiz ve itaatkar kadın olmadığı için aldatıldı ve terk edildiği görüşünü benimser.

getirmedeği, sessiz ve itaatkar kadın olmadığı için aldatıldı ve terk edildiği görüşünü benimser.

Eve'nin annesinin yaşadıkları gerçekliğinde yüzümüze çarpan durum “bir erkeğin suçlayan işaret parmağının yine bir kadını işaret ettiği gerçekliğidir”. Kapitalist modernite yaşamı içerisinde, erkeğin kadını aldatması, şiddet uygulaması ve hatta öldürmesi, erkeğe hak olarak görülürken, kadın hep suçlanan ve muhakkak; bir kusur işlemiştir ki bunları yaşamıştır denilen bir nokta da ele alınır. Erkek egemen zihniyet ile inşa edilen aile kurumu, her kadın için bir nevi yaşamın bitişi anlamına gelir.

Filmin devamında fonda radyo da haber akışı eşliğinde, Laurent'lere ait bir inşaat çalışması sırasında bir duvarın çöktüğüne tanıklık ederiz.

Laurent ailesinin sahip olduğu servet lüks ve konfor, bu sektörde üstlendikleri büyük projelere bağlıdır. Çöken duvarın altında bir göçmen işçi kalır, Haneke bu sahnede belki de çöken duvarın altında bir işçinin kaldığına değil, insani değerlerin ve anlamın da yitip gittiğine, çöktüğüne vurgu yapmak istemektedir. Kapitalist modernitenin oluşturduğu sömürü düzeni, ahlaki hiçbir değer tanımamakta, insanı toplumuna yabancılaştırarak, toplumsal çöküş ve bitişe yol açmaktadır.

Babasından sonra, aile şirketini devralan Anne Laurent’in bir sahil şeridi boyunca arabasıyla ilerlediğini izlediğimiz sahnede, mültecilerin bölgeye girmesini engellemek için örülen tel duvarları görürüz. Anne Laurent ise tel örgülerle kuşatılmış yolda ilerlerken kafasını bir an bile çevirip tel örgülere bakmaz, dışarıda ağır insanlık dramları yaşansa da, kendini sadece kendi amacına ve isteklerine göre var eder. Ve kendi güvenli sınırları içerisinde toplumsallıktan bihaber cam fanusunda kendini korumaya alarak yaşamını devam ettirir.

Eve ise annesinin yüksek dozda antidepresan alarak intihar etmesinden sonra, Laurent’lerin izole edilmiş, mutsuz hayatlarının yeni misafiri olarak, babasının yeni eşi ve çocuğu ile yaşamak üzere Laurent malikanesine yerleşir.

İletişimsizliğin, duyarsızlığın ve maneviyatsızlığın buzdan bir kale gibi sarmaladığı bu aile arasında ki sıradan akşam yemeği Eve ve dedesi Georges’in ilk karşılaştıkları andır.

Georges ise yaşlılıkla birlikte Alzhemier hastalığına yakalanır. Ve artık hayattan tek beklentisi yaşamının bir an önce sona ermesi olur. Georges’in yüzünde ki donuk ifadeler ve mutsuzluk, Laurent ailesinin içinde olduğu çıkmaz ve sevgisizliği hissettiğimiz anlardır. Her şeyden ve herkesten vazgeçmiş, kendi “mutlu son”unun peşinde yaşlı bir adam görürüz.

Eve’nin babası Thomas ise aldatmaca ve yalanlar üzerine yaşamını inşa etmiş, sorumsuz, dışarıya karşı saygın bir karakter çizmeye çalışan bir doktordur. Kızı Eve’nin duygu dünyasından ve hissettiklerinden habersiz, “sen söylemezsen bir derdin olduğunu nasıl anlayabilirim ki” diyerek ne kadar “duyarlı ve sorumlu” bir baba olduğunu gösterir. Sadık ve iyi aile babası rolü oynamaya çalışırken, Eve’nin, Claire isminde bir kadınla, yine sanal mecrada yazışırken ortaya çıkan diyaloglarını açığa çıkarmasıyla çizdiği iyi aile babası rolü yerle yeksan olur. Yazışmaların içeriği ise oldukça çarpıcıdır. Yazışmalarda kullanılan dil, toplumsal değer ve ahlak ölçülerinden uzak, cinselliği, şiddetle harmanlayan ve sapkınlaştıran metalaştıran bir dildir.

Thomas “kutsal evlilik kurumuna” karşı sadakat ve bağlılığını yitirmiş, güdüsel bir varlığa, bir karaktere bürünmüştür. Kızı Eve’nin intihar etmesinden sonra hastane de aralarında geçen diyalog oldukça çarpıcıdır. Eve babasına yazışmalarını gördüğünü söyler. “Beni, Anais’i, bebeğini sevmiyorsun. Annemi de sevmedin. Sen kendinden başka kimseyi sevmiyorsun. Ama bununla bir sorunum yok. Sadece Anais’i terk edersen beni de yanında götür. Yetiştirme yurdunda büyümek istemiyorum” der.

Filmin ilerleyen sahnelerinde Georges’in kasıtlı olarak kaza yapıp intihara kalkıştığını öğreniriz. Bu başarısız girişim sonrası ölmeyi başaramayan, sıkıcı ve tekdüze bir hayata bağlı yaşamak istemeyen Georges, tekerlekli sandalyeye mahkum olmak zorunda kalması ile birlikte, ölüm denemelerinden vazgeçmez. Sırça köşklerinin içinde, ailesi ile nasıl bir yalanı sürdürdüklerini anlattığı berberinden, yüksek bir miktar para karşılığında kendisini öldürmesini ister ancak bu isteği de karşılık bulamaz.

Ölümü tutkulu bir şekilde arzulayan yaşlı adamın imdadına ise ironiktir ki annesinin depresyon hapları ile intihara kalkışmış olan Eve yetişecektir.

Çocuğu Özel Mülkiyet Olarak Görmek

Filmin neredeyse büyük bölümünde, aile içi iletişimsizliğe, sessizliğe, birbirlerinin ne yaşadığını, ne hissettiğini neyi düşündüğünü, neyi hayal ettiğini bilmeden ve hatta merak bile etmeden yaşayan insanlara tanıklık etsek de, Anne ile oğlu Pierre arasındaki ilişki, bireyler arasında ki duygusal kopuklukları anlamamız ve görmemiz açısından oldukça şeffaf bir kare sunar. Haneke’nin sahnelerinde aynı anda hem basitliği hem de derinliği bulabilmek mümkündür. Aile şirketini yönetmekte olan, Anne’nin yaşamda ki en büyük ideali, gözbebeği gibi gördüğü şirketinin başına oğlu Pierre’in geçtiğini görmektir.

Pierre’in ise duygu ve düşüncelerinin, hayallerinin, ideallerinin Anne için hiçbir değeri yoktur. Oğlunun neler yaşadığından ne yaptığından bihaber, baskıcı ve bunaltıcı yöntemlerle şirketin başına geçmesini ister. Bu katı ve baskıcı anne figürü genç adamın ruhunda derin yaralar açmış, Pierre’nin gittikçe kendisini bir hiç olarak görmesine yol açmıştır. Pierre ise varlıklı ailesinden de tanık olduğu üzere, güçlülerin güçsüzleri rahatlıkla ezebildiği, para ile adaleti sağlamanın mümkün olduğu bu sömürü dünyasında ve aile de, ters giden bir şeyler olduğunun farkına varmaktadır. Ne Laurent ailesine bir ‘ait’lik hissetmekte ne de kendi yaşamını çizibilme iradesine sahip, arayışlar içerisinde arafta kalan bir durum yaşamaktadır.

Oğlunun yaşadıklarına anlam veremeyen, zayıflık ve yenilmişlik olarak gören Anne ise, oğlunu kendi isteğine göre yönlendiremeyeceğini anlayınca, son noktada “sen bir işe yaramazsın” diyerek, modern toplum hayatında önemli olan tek şeyin, dışa sunulan itibar ve güç olduğunu yalın bir şekilde gözler önüne serer.

Anne ve Pierre arasında sürüp giden çatışmalı ve uzlaşmaz ebeveyn ilişkisi ile aslında yaşanan tüm ebeveyn ilişkilerine bir göndermede bulunur Haneke. Çocuk doğurmak o çocuğa “sahip olmak “anlamına mı gelmektedir? Çocuğu özel mülk olarak ele alan ve buna göre yetiştirilmesini sağlayan öğretiler, özgür ruhlu çocuklar yetişmesinin önündeki en büyük engel olmaktadır. Her birey önce kendi olabilmeli kendine ait olmalıdır. Bu çocuk için de geçerli bir durumdur. Doğal toplum süreci olarak ifade edilen kadın ekseninde gelişen özgürlükçü ve eşitlikçi toplumda, çocuğun her türlü mülkiyet ilişkisinden uzak özgürlük değerleri içerisinde tüm topluluğa ait bir şekilde yetiştirildiğini ve büyütüldüğünü görürüz. Çocuk özgürlükçü toplum değerleri içerisinde hem birey olabilmekte hem de toplumu ile uyumlu bir birliktelik içerisinde yaşamını sürdürebilmektedir. Çocuğun bir birey olduğunu bilerek ve kabul ederek toplumsal yaşama hazırlanması ve hayat yolunda çocuk için iyi bir yol arkadaşı olunması ebeveyn ilişkileri açısından daha yararlı olmalıdır.

Film de gördüğümüz, Anne karakteri dışarıya karşı güçlü, hırslı ve otoriter bir figür olarak sunulsa da zaman zaman ruh ve duygu dünyasında gel-gitler olduğunu görürüz. Aslında Anne’ de ki şefkat ve sevgi duygusu ile modern toplum ve aile yapısının getirdiği otoriter ve güçlü olma duygularının kendi kişiliğinde de çatışmalı bir hale dönüştüğüne tanıklık ederiz.

“Mutlu Son”unun İzini Süren Georges

Filmin en sarsıcı ve kıyısından da olsa sevgiyi hissettiğimiz tek sahnesi, Georges’in torunu Eve ile baş başa kalıp konuştuğu sahnedir. Çünkü Georges, intihara kalkıştığını bildiği Eve’nin, bu yolda kendisine yardımcı olabilecek tek insan olduğunun farkına varmıştır. Georges ve Eve için bu sahne ikisinin de içinde yıllarca gizli kalmış sırların ve duyguların açığa vurulduğu ve karşılıklı itiraflarla geçen bir sahne olur. Bu sahne aynı zamanda Haneke’nin önceki filmlerinden olan “Amour”’a gönderme niteliğinde bir sahnedir. Georges yıllarca yatağa bağımlı kalan hasta eşini

Çocuğu özel
mülk olarak ele alan
ve buna göre yetiştiril-
mesini sağlayan öğretiler,
özgür ruhlu çocuklar yetiş-
mesinin önündeki en büyük
engel olmaktadır. Her birey
önce kendi olabilmeli
kendine ait olmalıdır.
Bu çocuk için de ge-
çerli bir durum-
dur.

nasıl boğarak öldürdüğünü anlatır Eve'ye. Derin bir sükûnetle ve yaptığıının doğru-
luğuna vicdani ve ahlaki olarak kendisini ikna ettiğini belli eden bir ifade ile. Hasta
eşinin her gün acılar içinde kıvranışını, acizliğini ve çaresizliğini izlemektense, ona
bu şekilde yardım etmenin daha insani bir yardım olduğunu söyler torununa. Ve bu
da ahlaki ve insani olarak doğru olanın ne olduğunun cevabını, Haneke'nin ken-
disinin vermeyip seyirciye bıraktığı bir soru işareti olarak hafızalarda yer edinir.
Yönetmen kendine has tarz ve üslubuyla, izleyici de sürekli kendi mantığı ve vic-
danı içerisinde içsel ve sorgulayıcı bir yolculuğa çıkarır. Cevapları seyirciye bırakır.

Sürekli ve sonsuz ilerleme ve büyüme hedefinin toplumların gelişiminde en temel
unsuru oluşturduğunun düşünüldüğü bir çağda, insanın en büyük çaresizliği ölüm
karşısındaki çaresizliktir.

Her gücü ve kudreti elinde bulundurduğu yanılsamasında olan insan, ölüm fikri
karşısında kendini savunmasız ve çaresiz görür.

Yaşlılık; kapitalist modern toplum algısında hastalıklı ve işe yaramaz bir hal ola-
rak görülüp kabul edildiğinden, yaşam döngüsü; gençlik, fiziksel güç ve beyin
gücü ve üretim ağı üzerinden oluşturulmak istenir. Bu durum, yaşlı bireylere
henüz hayatta iken ölmüş muamelesi yapılmasına yol açar. Yaşlı bireylere ya-
şama ve üretime devam edebilecekleri alanlar oluşturmak yerine, kendilerini işe
yaramaz ve atıl hissederek, negatif psikolojiye girecekleri bir zemin oluşturulur.
Yaşlılık ve varoluş soruları üzerinden Georges'in, varlığının anlamsızlığına ina-
narak, yaşam fikrini yitirdiğini ve ölüm fikrini benimseyerek, yalnız, soğuk ve il-
gisiz aile "bağlarından" kurtulmak ve yitip gitmek istediğini görürüz. Modern
aile topluluklarında yaşlılık, geleceğin olmadığı, yaşam ve varoluş anlamının yi-
tirildiği, boşluklarla dolu bir karanlığa gömülü olmakla eşdeğerdir.

Georges ile gördüğümüz ve tanık olduğumuz durum da budur. Vurgulanması ge-
reken diğer bir nokta da, Georges'in ölmekten başka çare bulamadığı bu sistemin,
aynı zaman da yaratıcısı olması gerçekliğidir. Maddiyatçılığa ve bireyciliğe da-
yalı aile ilişkilerinin inşa edilmesinde ve kurumsallaşmasında Georges'in büyük
bir payı vardır. Ne ironiktir ki, oluşturduğu bu sistemin bedelini ödeyen yine ken-
disi olmaktadır. İnşa ettiği sistemin yok ediciliğini geçte olsa fark etmiştir.

Aynı sahne de Eve' de kendi çocukluğundan ve yaşadığı travmalardan bahseder.
Eve'nin de kendisini ilk defa anlattığı bir sahnedir bu. Annesinin babası tarafın-
dan terk edildikten sonra sessizliğe duyduğu ihtiyaçla, kendisini bir yaz kampına
gönderdiğinden bahseder. Kendisinden sessiz olmasının istendiğini, bu nedenle
günde iki hap verildiğini anlatır. Eve bunları anlatırken ilk defa bir duygu akar
sesinden. Kendisine verilen hapları kampta sevmediği bir arkadaşının yemeğine
katarak onun sessizleşmesini sağladığını anlatır. Hatta bu sessizlikten derin bir
haz aldığından.

Filmin sonlarına doğru yaklaşırken Haneke bizi deniz kenarında, Anne'nin, kendisi gibi inşaat sektöründen olan İngiliz ile nişan töreninin gerçekleşeceği, beyazlar içinde ki bir mekana konuk eder. Sahnede ki yoğun beyaz renk kullanımı, masalardan örtülere ve duvarlara değin, birazdan gerçekleşecek olan duruma bir nevi gönderme niteliğindedir. Annesinin nişan törenini mahvetmek amacı taşıyan Pierre'nin, birkaç siyahi göçmeni de yanına alarak törenin yapıldığı mekana gelmesi, yönetmenin cılız da olsa göçmen sorununa gönderme yaptığı bir sahne olur. Pierre göçmenler ve kimlikleri hakkında, oldukça elit bir kesimi temsil eden davetliler karşısında ailesini rahatsız edici ve itibarlarını zedeleyici açıklamalar yapmaya başladığında, annesi tarafından şiddete uğrayarak susturulur. Davetlileri rahatlatmak ve Laurent ailesinin yüksek itibarını korumak amacıyla, Pierre topluluğa psikolojik sorunları olan ve tedavi gören bir genç olarak sunulur. Ve anlayış göstermeleri istenir. Aile itibarı her türlü değer önündedir.

Bu son aile şovu da yaşandıktan sonra , Georges için çöken aile ilişkileri, soğukluk ve buzdan kale için artık bir sona gelinmiştir. Pierre'nin sebep olduğu karışıklıktan ve karmaşadan da istifade ederek, amacına ulaşmak için son şansı olan Eve'den kendisini dışarıya çıkarmasını ve deniz kıyısına götürmesini ister.

Ve kurtuluş olarak gördüğü deniz kıyısına ulaştığında bir an bile tereddüt etmeden kendini denizin derin sularına bırakır. Eve'nin cep telefonundan Georges'in son bakışı yansır ekrana.

Film; Anne ve Thomas'ın babalarını kurtarmak için koştukları esnada Eve'nin cep telefonu ile çektiği bir başka canlı yayın görüntülerine yansıyan şaşkın bakışlarla son bulur.

Haneke bir kez daha seyirciyi, etkili bir vuruşla ters köşeye yatırmış olur. Filmin isminden yola çıkarak "Mutlu Son" beklemek yanılgısına düşenler oldukça ironik bir sonla karşılaşır.

"Mutlu Son" filminde de izlediğimiz üzere Haneke genellikle seyirciyi sürekli bir soru ve sorgulama ile karşı karşıya bırakır. Haneke için cevaplar önemli değildir. O sadece insanların yaşadıkları hayat ve ilişkiler üzerinden düşüncelerini istemektedir.

Haneke, filmlerinde gerek işlediği konular gerekse de karakterler ve sahneler aracılığıyla sert bir ifadeye sahip olduğundan dolayı izleyenlerde umutsuzluk ve çaresizlik gibi durumları da açığa çıkarabilmektedir. Modern insanın yaşadığı yabancılaşma ve çöküşü işlerken ve tüm çıplaklığı ile ifade etmeye çalışırken amaçlanan nedir.? sorusu ile karşılaşırız. Amaç tüm bu yaşanan, yabancılaşma ve buzlaşmayı normalleştirmek midir yoksa düşündürterek sorgulatmak ve bu buhrandan çıkış yollarını göstermek midir.? Bu yönüyle Haneke filmlerinde

eksik kalınan yönler olduğunu vurgulamak yerinde olur. Haneke Adorno'nun da ifade ettiği gibi “yanlış hayat doğru yaşanmaz” sözüne uygun filmler yapmakta ve karakterler yolu ile izleyiciye kendi hayatlarını hatırlatmaktadır. Ancak “yanlış hayata” karşı “doğru hayat” ın nasıl oluşturulacağı ve yaşanacağı konusu ortada kalan, cevabı verilmemiş sorular olarak karşımızda durmaktadır.

Yine Haneke filmlerinde modern toplumun çürümüşlüğünden çıkışın bir yol ve yöntemi olarak “Ölüm”ün bir seçenek olarak sunulması da eleştirilecek yönlerden biri olmaktadır. “Ölüm” bir metafor olarak işlenir. Aslında verilmek istenen mesaj modern toplumun ruhsal ve psikolojik ölümüdür. Ancak bunun fiziki ölüm olarak da sıkça işlenmesi, izleyicide yaşama, toplumsal değişim ve dönüşüme karşı bir inançsızlık ve umutsuzluk doğurması riski içerir.

Özellikle çocuk karakterlere aşırı rol yüklemesi, çocuk üzerinden şiddet eğilimi ve modern insanın buzlaşmasını ifade ediyor olması da eleştirilecek yönlerden biri olmaktadır. Çocuk; yeni yaşamın ve düzenin kurgulanmasında elbette ki önemli bir değişim gücüdür. Ancak bunu ifade etmeye çalışırken sert şiddet sahneleri ile çocuğu buluşturmak, çocuk masumluluğu ve saflığı ile bütünleşmemektedir.

Sonuç olarak; kapitalist modernitenin egemenlik zihniyeti ile inşa ettiği, öğretiler yolu ile nefes alınamaz hale getirdiği aileyi ve etrafında şekillenen tüm ilişki ağlarını yeniden ele alıp çözerek, özgürlükçü, demokratik toplumsal ve kültürel değerlerle buluşturmak elzemdir.

Aile kurumunu toplumsal, ahlaki ve politik değerlerle yeniden tanımlamak, kadın özgürlükçü yaklaşımla, demokratik modernite sisteminin öznesi haline dönüştürmek, tarihsel ve toplumsal bir sorumluluk olarak karşımızda durmaktadır.

19. Sayı için Yazı Çağrısı

Merhaba Sevgili Kadınlar;

Dünyanın giderek kirlendiği, insanlık tarihinden beri var olagelen değerlerin tahrip ve alaşağı edildiği ve anlamın yitirildiği, mülkleştirme ve metalaştırma politikalarının tavan yaptığı bir çağdan geçiyoruz.

Son birkaç aydır tanıklık ettiğimiz ve yaşamımızın her alanını büyük etkisi altına alan pandemi süreci, yaşananların kader değil, kapitalist modernite güçlerinin, doğaya hükmetme ve fethetme pratiklerinin sonucu olduğu gerçeğini tüm çıplaklığı ile bir kez daha göstermiştir. Kapitalist modernite sistemi var oldukça, insani ve toplumsal tüm değerler ortadan kaldırılıncaya kadar, sonsuz bir şekilde doğayı büyük bir hırsla yutmaya devam etmek isteyecektir. İnsanın insana, insanın doğaya, erkeğin kadına tahakkümü, kısacası gerçekleştirilen tüm tahakküm ilişkilerinin özünde egemenlikçi zihniyet eliyle inşa edilen bakış açısının etkilerini görürüz.

Ekolojik toplumun, egemenlikçi devletçi toplumun genişleyip hacim kazanmasıyla, adım adım geriletilmesi en temel çelişkilerden biridir. Doğal toplumun, doğa canlılığını kutsaması, anlamlı kılması yok sayılarak, doğa fethedilmesi gereken nesnel bir konuma indirgenmiştir. Erkek egemenlikçi sistemin, zihniyet ve yapılanmalarına bu kavramlar egemen olunca, günümüzde devasa boyutlara ulaşan ekolojik yıkım, çevre bunalımları, ozon tabakasının delinmesi, GDO'lu ürünler, hava, su ve toprak kirliliği, kar amacı güden aşırı üretim-tüketim ve mülkleştirme faaliyetlerine ardına kadar yol açılmış demektir. İnsanlık ile doğa arasındaki çelişkiler, insan ile insan arasındaki çatışmanın da uzantısıdır.

Ekoloji hareketlerinin; kadın özgürlüğü, demokrasi, ırkçılık, mülkleştirme konularında ortak duygu ve düşünce ile bütünlüklü hareket etmesi, kapitalist modernite sisteminin aşılarda ekolojik toplum yaşamının inşa edilmesinde önemli bir rol oynayabilir.

Hiçbir varlık, kendisini oluşturan öz kaynağından ve evrensel bütünlükten kopuk ve kendi başına ele alınamaz. Öz kaynağımız ise doğal toplum, ahlaki ve politik değerlerimizdir. Doğayı kendimiz gibi düşünen, yaşayan, doğanın parçası olarak gördüğümüz, doğa ile birbirini tamamlayan simbiyotik ilişki kurduğumuz çağdır. Kendi varlığımızın ve sürekliliğimizin doğadaki tüm varlıkların kendini var etmesi ve yaşatmasından geçtiğini gören, anlayan ve buna göre yaşayan

toplumsal öz'dür bizi var eden. Beslendiğimiz toprakta, nefes alıp verdiğimiz havada, içtiğimiz suda, her canlının hakkı bulunduğunu bilerek ve hissederek yaşamaktır. Varlığı inkar edilerek yok sayılan, mülk konumuna indirgenen her canlı için yitirilen eşitlik ve adalet, insanlar arasındaki eşitlik ve adalet değerlerinin de yitip gitmesi anlamına gelir. Toprağı, suyu, mülkleştirdiğimizde, doğada bulunan her canlının yaşam hakkına ve varlığına müdahale etmiş oluyoruz.

İnsan doğa ile, doğa ise insan ile anlamına ve hakikatine ulaşır.

Demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü toplum sistemi, doğayla sürdürülebilir diyalektik ilişki kurmuş, kendi içinde tahakküme dayanmayan, ortak yararı doğrudan demokrasiyle belirleyen ahlaki bir sistemdir.

Yaşanan ekolojik ve toplumsal krizden çıkışın kadın bilgeliğinin ortaya koyduğu söz ve eylem birlikteliğiyle sağlanacağını savunuyor, tüm kadın arkadaşlarımızı sözünü söylemeye ve yazmaya davet ediyoruz.

Bu anlamda, bu dosyamızda ekolojik bunalımın tarihsel ve toplumsal kökenlerini araştırırken, doğa ve kadın arasındaki özgürlük ilişkisini tartışacağız. Kapitalist sistemin ekolojik yıkım politikalarını irdelerken, bunlara yönelik ekoloji mücadelesi perspektiflerini, dünya ekoloji mücadelesi örneklerini ele alıp ekoloji mücadelesi enternasyonalı mümkün mü sorusunun peşine düşüyoruz. Yazılarınızı 10 Eylül 2020 tarihine kadar jineolojidergisi@gmail.com adresine göndermenizi bekliyoruz.

Sevgilerimizle,

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Lilav Kitapevi

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Sahaf

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi

